

COMMENTARIA  
IN PROLEGO-  
MENA SYNTA-  
XEQN MIRABILIS  
ARTIS,

Per quam de omnibus disputatur,  
habeturq; cognitio.

*Authore D. Petro Gregorio Tholosano I. V. Docto-  
re, nunc in noua Academia Lotharingica  
Pontis Camaſsonij Professore  
publico.*



*Cum Gratia & Priuilegio Caf. Maieſt.*

COLONIAE.  
IMPENSIS LAZARI ZETZNERI.

CLD. 156

1769.3330

COMMENTARIA  
IN PROLEGOMENA SYNTAXEON  
MIRABILIS  
ARTIS,

Per quam de omnibus disputatur,  
habeturq; cognitio.

*Authore D. Petro Gregorio Tholosano I. V. Doctore  
re. nunc in noua Academia Lotharingica  
Pontis Camasonij Professore  
publico.*



*Cum Gratia & Priuilegio Cas. Maiest.*

COLONIAE.  
IMPENSIS LAZARI ZETZNERI.

MDCC.

## CLARISSIMO VIRO

V N D E I Q V E A B S O L V T O,  
Nicolao à Bauffremont, Baroni & domino à Sen-  
nescey, Equiti Regio torquato, & à secretis Re-  
gis Consiliario dignissimo, magno Galliarum do-  
musq; Regiæ Prætori, necnon Balisuo Cabillio-  
nensi, &c. P. Gregorius, nunc in noua Academia  
Lotharingica Pontis Camassonij Iuris  
Cæsarei publicus Professor.

S: D:



*Q*uam typis excudi curarem Syntaxes  
Artis mirabilis, Illustris. didici non tam  
ex relatione virorum doctiorum, quam  
ex tujspsius colloquio, inter proceres he-  
roesq; aulicos, te singulari quadam Mu-  
sarum familiaritate, & bonarum artium præstantia,  
vt luna pollet inter ignes minores, multis præclarissimis  
viris antere. Mirum quidem primùm & serè incredi-  
bile visum, hominem tot negotijs occupatum, curisq;  
grauioribus Reipubl. implicitum, literarum studijs &  
scientiarũ in labyrinthis vel aliquantulam, impendere  
posse operam: tandem tamen admonitus fui, quod cum  
maiori admiratione admirationem sustulit, te quas ge-  
nio cateri dant horas, Musis & literis consecraste, & à  
belloꝝ strepitu defessam mentem, solitum continua-  
ta lectione rescicere: ad hæc tanto ingenij dotatum acu-  
mine, vt quæ alij, velut sortis distimilis, seiungunt ob la-  
borem, qui seorsum totum videtur deuorare hominem,  
possis exiguo tempore, & leui molestia, vnà pertracta-  
re. Quamobrem cum ob id, tum ob tuam in viros lire-  
ratos humanitatem, qua etiam me dignatus es, decreui  
hosce primos in Artem nostram Commentarios, qui  
tunc

tunc cum te noui etiam prælum expectabant, oculis tui  
perpolitij ingenij subijcere: sperans, si tibi probentur,  
eo magis à cæteris eruditjs probandos: neque parua laus  
mibi accedit, magnis placuisse viris. Vellem autem,  
eorum munus eo suscipias animo, quo is, qui tui est ob-  
seruantissimus, offert. Vale. Lugduni, Prædie Non.  
Noemb. 1574.

Εἰς Μῦσαν, ὡς λαμπροτάτης, καὶ ἐπι-  
σημονικώτατης ἀνδρὸς, Πέτρου  
Γρηγορίου, ὡς δὲ ἤ.

Στροφῆ.

Μῦσα πνεύμα τὸ ἄκραν  
Ναυσιῶσ' ἔρθη, πῆσαι  
Ρέθρα πηγῆς κρηταίας,  
ἴδι δ' ὄρε, καὶ ἔργῳ  
Ναυ μίλησ' ἠδ' ἔλθον δὲς, κῦδ' αἰνῶν  
ἔνεκα Γρηγορίου ἰσθλῶν δ' ἠωαίμω.  
Ἔργον ἔστιν, οἶδ' ἐκ κελῶς,  
Σφόδρα μὲν δ' ἄρχαλιόν, τὸ σέλας  
φῶς τε λαμπρὸν ὄρεχθ' ἔρε  
Γαλλίας, ὡς κρη, ἰπταίνης.

Ἀντιγραφῆ.

Ἀξίως φαίνεις, ὅς ἐν πῇ  
Ταῖς ἐπισημίαις μίχης ἔρθη,  
ἠδ' ἐξ Ἰωμῶσ' ὅς τελέθει  
Σωφείη, τῆς βρολοῖς.  
Τῶν νομικῶν δὲ κρητῆ τῶν νῶ ἀπάντων  
ἠδ' ἐκ παλαιολάτων, ὡς ἠλίοιο  
Ἀστῶσ' φάσ' ἐκ σελήζης.  
Τιτῆ ἀπὸς γλυκύτης ἀλέγει  
Καὶ μετρίων ἀρχηνοίων  
Ἀναθάνω αὐτῷ τὸ ἔργον,

Τὸτο μετ' ἑσέο βιβλίω  
 Δίλω, ἐν ἐμῇ  
 Ωδῶν ἐκ ἐπιγραφῆς  
 Ταῦτ' ἐπὶ λίσσων τῶν  
 Φωνῆς ἀκκοσῶν περὶ τῆς  
 Μύσης λεγούσης τοῦδε βιβλίου.  
 Εἰ κενὸν βάλῃ ἐμῶ  
 Τῶν βοήθειαν, μίττω  
 Τὸν Γρηγόριον κελεύειν,  
 Ὅτι ἐν σελήνῳ μου  
 Γλώσσα τι δόξης πυγχαῖν σφόδρ' ἀσπίτω.

Πέτρος ὁ Γεργουσίος Βάξιος.

IN LIBRUM PETRI GREGORII, ERUDITISSIMI  
 Iurisconsulti, Epigramma.

Gregorius miraculum orbis, lumenq; conuictum,  
 Maximus in sophia, iuris & arte virum:  
 Gregorius, peperit quem clara Tholoja, Garumna  
 Ob cuius famam lata fluens iument:  
 Gregorius librum hunc nocturnis, atque diurnis  
 Perfecit studijs, tempore in exiguo.  
 Quo lumen iurisq; alijs atque artibus adfert  
 Conspicuum ingenij dexteritate sui.  
 Qui cupis ergo aliquid non irritum addiscere, cultum  
 Et lepidum assiduo hunc volue labore librum:  
 Hic etenim veterum tibi erit vice, Lector, & instar  
 Illorum, quos nunc rumor ad astra vehit.

In eundem.

Phabus ut exoriens, curvusque à gurgite Atlantis  
 Extollens tenebras, lucidaque astra fugat:  
 Sic liber h'c fulgore suo compluribus olim  
 Doctorum scripitis quæ vignerè, nocet.

Petrus Gerardus Vaxis Cadurcus.

PETRO

PETRO GREGORIO IVRIS  
 PROFESSORI TVNC APVD  
 Cadurcos, nunc Lotharingos  
 consultissimo.

Si cultura dedit Graia Latiaq;e tamana,  
 Vt vere sophia dinumerentur oper:  
 Phabe, lyra pudeat, lauro nam cingere crines  
 Hæc tua Gregori pagina sola potest.  
 Hoc ille maior, diffundens vindice faso  
 Promerita ingenij flumina riuu tui.

IOAN. BAPT. BELLAVDVS.

IOAN. MATTHAEVS TOSCANUS  
 ad Lectorem.

Cum iam Scævola, cum Papinianus,  
 Cum Paulus, labolenus, & trecenti  
 Quos longum numerare sit, Quiritum  
 Evoluant referentq;e iura charis,  
 Doctis scilicet, & laboriosis:  
 Quid nosse expediat nouum libellum,  
 Queris, materia referitur eadem?  
 Illud Gregorij docet libellus,  
 Quod non Scævola, non Papinianus,  
 Non Paulus, labolenus, aut trecenti,  
 Qui doctum faciunt modo, & peritum  
 Iuris discipulum: pium, bonumq;e  
 Fingit Gregorius, Deoque gratum.  
 Quo plus est igitur pium, bonumq;e,  
 Quam iuris vacitauer peritum,  
 Hoc plus Gregorij dabis libellus,  
 Quam det Scævola cum Papiniano,  
 Cum Paulo labolenus, ac trecenti.

כאורך נר נר אתאור

ELENCHVS CAPITVM  
HORVM COMMEN-  
TARIORVM.

- Cap. 1. De omnibus posse disputari, & omnium cognitionem quandam haberi.
2. Esse debere aliquam artem generalem, adhuc docetur.
3. Quid sit ars nostra magna.
4. De potentia & actu.
5. Quo pacto in homine scientia generalis semina potentia insita sint, curve alij alijs doctiores: & vnde animalibus quadam cognitio.
6. Rationes adferuntur, cur nō omnibus cognoscendi eadem facultas, cur diuersi non similia sciant.
7. De viris illustribus, qui de omnibus disputandi artem professi sunt.
8. Cur tantoperè rerū cognitione homo delectetur.
9. Rursum a dignitate hominis alia ratio.
10. Scientiam nobis subministrare etiā conscientiam.
11. Ratio alia, cur discere expediat, ducta ab eo, quod se homo nosse debeat: & alia.
12. De medijs & modis discēdi & sciendi, præter communem ordinem & humanum.
13. De gradibus, quibus perficitur via ordinaria.
14. De sensuali cognitione, & vnde error ex his quæ per sensus cognoscimus.
15. De phantasia, cogitatione, ratione, mente.

COMMEN

7  
COMMENTARIA  
IN PROLEGOMENA  
ΣΥΝΤΑΞΕΩΝ artis  
mirabilis.

De omnibus posse disputari, & omnium cognitionem quandam haberi,

CAP. I.



PRINCIPIORVM principio inuocato, atque artium, scientiæ, & bonorum omnium largitore placato Deo, suffragijs Deiparæ sanctissimæ, & aliorum piorum cœlitum accijs: moneri expediat, initio Deum Optimum Maximumque, creatæ rerum thou & bahu, materiam scilicet & formam, ac vniuersi ornatum: vltimum autem creationis sex dierum opus fuisse hominem, vt omnium quæ in cœlo, quæ ve in terra, naturam, & vim, in vnâ veluti epitomem referret eximiam: non secus ac periti artifices faciunt, qui totius operis molem prius mente agitant, partibusque convenientibus distinguunt, deinceps reipsa consummatam in lucem educunt opus. Vt non immeritò in hoc homine & cœlestia, inuisibilia, & terrena, & visibilia, quæ ve ex his componuntur, quodammodo naturam propriam recognoscant, eiq; vt affini & cognato inseruiant, sicuti latius, cùm de homine tractabimus, Deo iuuante, explicabitur. Quod in primis persuadere potest, omnium rerum cognitionem homini esse necessariam: quin etiam illi fuit imperatum, seipsum nosse: & Moses olim quemque sæpe admonuit his verbis, Attende tibi. Quæ quidem sui notitia, est rerum omnium absolutissima disputatio, per quam paulatim & perfectiori certiorve ordinato tramite ad Dei notitiam perueniamus: etsi illa sit perdifficilis, quandiu corporis huius pondere & vinculis deprimitur. Corpus quippe, vt ait Salomon<sup>2</sup>, quod a Sap. 9. d. corruptitur, aggrauat animam: & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem; ex quo homo in turpe prolapsus delictum, contumax legi impostæ de nō eden do fructu ligni vitæ, caliginem ighorantiæ subiuit, vt nec

minimum quiduis planè cognoscat: & quod antea insu-  
fa cognitione perfectè nouisset, nunc non nisi summo cū  
labore discere, idq; imperfectè & lippis oculis cernere po-  
test. Proinde lucubrationes & vigiliæ, quæ in studia im-  
penduntur, ab Ecclesiaste <sup>b</sup> dicuntur nomine occupatio-  
nis pessimæ. Et proposui, inquit, in animo meo quærere  
& inuestigare sapienter de omnibus: hæc occupationem  
pessimam dedit Deus filijs hominum, vt occuparētur in  
ea. Additq; q; in doctrina & sapientia, prudentia stulti-  
tiaq; dignoscenda nihil aliud versetur, q̄ labor & afflictio-  
nem: atq; in multa sapientia maximam esse indigna-  
tionem: & addentē scientiam, addere & laborem. Quam-  
obrem in hac parte egemus necessariò arte aliqua & me-  
thodo: alioquin nō possumus à tam implexo labyrintho

<sup>c</sup> Ioan. I. prius à Iudæis, dissoluere <sup>c</sup>. Tu quis es? Porro si ignoras  
te, ô pulcherrima anima inter mulieres, hoc est, inter alia  
opera Dei, egredere & exergiscere à graui ignorantia  
somno, & abi post vestigia gregum tuorum, contempla-  
re, inquam, ordinē rerum creatarum, in quibus discas ra-  
tionem tuæ præstantiæ, admirabilem rerum nexum, alti-  
tudinem & profundum scientiæ & sapientiæ incompre-  
hensibilis demijurgi & architecti omnium Dei, vt admo-  
net Salomon <sup>d</sup>. Sic proprium dicitur hominis scire p̄ cau-  
sas: quas quidem probè cognoscemus, si nos ipsos perfe-  
ctè cognouerimus. Quod vt assequamur, nobis explica-  
da multis antè seculis incognita ars, certis legib; & præ-  
ceptis concludenda erit. Verùm antè remouēdus est vul-  
gi erroris scrupulus; dum nouum putant, & ferè inaudi-  
tum, artem & scientiam aliquã esse, qua in omnibus eru-  
diamur, & per quam ratio de omnibus aliqua reddi pos-

<sup>d</sup> Cant. ca. I. sit. Cùm scriptum sit <sup>e</sup>, Cunctæ res difficiles: non potest  
homo eas explicare sermone. Et rursum, Ego Ecclesiaste  
fui Rex in Hierusalem, & proposui in animo meo sapien-  
ter inuestigare de omnibus, quæ fiunt sub Sole, &c. Videt  
cuncta quæ fiunt, & ecce vniuersa vanitas. Addit Philo-  
sophus, omnium rerum posse adferre causas, non minùs mirum  
esse, quàm constare in aliquibus. Et Virgil. <sup>g</sup>  
*Quæ morsalis spes est, quæ amentia maior,  
In Iouis errantem regno perquirere velle.*

<sup>f</sup> lib. 2. hist. Suffragatur Saluius Iulianus, cognomento Seuerus  
nar. cap. 12. Mediolanensis iuris peritissimus, laboleni discipulus, qui  
<sup>g</sup> In carn. legib; lib. 1. inter responsa, frequentatam illud edidit <sup>h</sup> tritum apud  
<sup>ae</sup> Actina. Pand. tit. 3. iuris vtriusque studiosos. Non omnium quæ à maioribus  
nostris

<sup>h</sup> I. non om- Ad Rom. n. sapientiæ & scientiæ Dei, q̄ incomprehensibilia sunt iu-  
dicia, & inuestigabiles viæ eius: quis enim cognouit sen-  
sum domini, aut quis consiliarius eius fuit? Hoc & Moses  
iussu oraculi erigens tabernaculum Deo figuris inuolūtè  
explica-

nostris constituta sunt, rationem reddi posse. Sunt alio-  
rum testimonia, qui subscribunt huic sententiæ, nō tam  
excusandæ ignorantæ gratia, q̄ quia ita rerum experien-  
tia cognouerint, seridè de rebus diuinis philosophari: do-  
cueruntq; mortalium cognitionem, ad illum conscende-  
re gradum non posse, vt omnia Dei opera, imò nec mini-  
ma, possit plenè indagare. Et tanquam curiosam & extra  
cancellos infirmitatis humanæ, discendi nimiam cupidita-  
tatem, potiùs mortalibus inutilem & noxiã, procul able-  
gauerunt. Suadet & ratio, quæ eū qui non inuenit om-  
nium causam moneat, & cogitare debere se hominē esse,  
Deo ipso sine proportionè inferiorem, Dei que ad men-  
suram sapientiæ participem, non illi æqualem, non simi-  
lem: tanto que Dei cognitione minorem, quanto excel-  
lentiã naturæ eius vincitur: & limitatam cum habeat &  
circumscriptam naturã, cognitionis infinitæ non esse ca-  
pacem, vt doctè scribit D. Irenæus <sup>i</sup>. Accedit non tantum

vanum esse cognitioni rerum omnium se inmiscere, quanto  
i lib. 2. cōtra  
Hayes. c. 43. & impium de aliquibus disputare velle: veluti de Dei es-  
sentiã incomprehensibili dogmata velle ratione humana  
explicare: non aliter, quàm si quis vellet mare omne cribro  
m 2. ad Cor. includere, globum vniuersi pugno cōstringere. Cùm  
finiti ad infinitum nulla sit proportio. Stultè omninò hæc  
proculdubiò videtur quis moliri: stultius autem creatu-  
ram cum creatore de cognitionis similitudine certare, di-  
gnumque potiùs diuina animaduersione & vindicta:  
scrutator enim diuinæ maiestatis opprimetur ab ea. Nec  
bonum est multum mel comedere: vt habetur in Prouer-  
bijs hagiographis <sup>k</sup>: & omnis bestia quæ tetigerit mon-  
tem, scilicet celsitudinem Dei, lapidabitur, vt ait Deus in  
Exodo <sup>l</sup>. Sed neque ratio reddi potest, nec expedit qui-  
dem, de omnibus mysterijs actibusve diuinis. Incompre-  
hensibilia enim sunt iudicia Dei: quod D. Paulus <sup>m</sup> admo-  
nuit, dum raptus ad tertium vsque cœlum ingenuè profes-  
sus est, se ibi diuina & arcana audiuisset, quæ non lice-  
ret hominibus eloqui, vt multò magis non liceat de his  
rationem veluti de dubijs reddere: cùm diuina, veluti in-  
dubitata credi debeant, & non agitari. Id eò idem D. Pau-  
lus animo voluens supereminētē Dei essentiã, totus  
in admirationem raptus exclamat <sup>n</sup>. Altitudo diuitiarum

cap. 25. d. l Exod. cap. 19. c. m 2. ad Cor. cap. 12. a. k Prouerb. cap. 25. d. l Exod. cap. 19. c. m 2. ad Cor. cap. 12. a. n Ad Rom. cap. 11. explicata.

IO COMMENT. IN PROLEG.

o Exod. 25. explicauit<sup>o</sup>, dum duos Cherubinos ad latera propitiato-  
 rij adiecit, qui expansis alis velabant oraculum; & Iesai-  
 as P. Seraphim dixit in throno altissimi velare alis faciem  
 & pedes Domini; indicantes per hæc adyta, incompre-  
 hensibilem Dei maiestatem esse. Diuus etiam Cyrillus  
 Archiepiscopus Hierosol<sup>9</sup>. proprietates, inquit, Dei elo-  
 q<sup>9</sup> Cathedr. qui non licet, nec possumus; & in his quæ de Deo dicuntur  
 1. *luminat.* tur hæc maxima scientia est, ignorantiam fateri. Magni  
 item ille Basilius Cæsariensis Episcopus, docendo Dei  
 r lib. 1. *cōtra* proprietates, eas esse ait humano ingenio incomprehen-  
 Eumomiam, sibilis, & arrogantiam summam de illis disputare: qua-  
 de quali. *Spi-* rursam alibi repetit<sup>s</sup>, idq; ob nostræ mentis infirmita-  
 ris. *San.* tem. Vnde & Dionysius Areopag. testatur<sup>t</sup>, non esse pos-  
 1. *de sub-* sibile aliter illucere diuinum radium nobis, nisi per vane-  
 stan. tatem vel aminum sacrorum anagogicè circumelatum  
 r Lib. 1. *de* & nisi prius sit secundum nos, vt ait, hoc est accommo-  
 cal. *hierar.* dationem, prouidentia paterna connaturaliter & propriè præpa-  
 cap. 1. ratum. Additq; u, idcirco in visionibus sacrosanctis Spi-  
 u cap. 2. rituum figuras effingi imagine bouum, aquilarū, rotarum,  
 x lib. 1. *or.* Damascenus<sup>x</sup>, ἀβήτων τὸ θεῖον & ἀνεπίληπτον: ἅ ἐστιν τὸ θεῖον  
 rhod. *fid. ca-* id est, effari nequit vel comprehendendi diui-  
 pit. 1. nitas: Deum namq; nemo vidit vnquam, eo quod, vt ait  
 y 1. *ad Tim.* D. Paulus y, Deus inhabitat lucem inaccessibilem; & nu-  
 ca. 6. bes, & caligo, vt Dauid z, in circuitu eius: & rursum a, ca-  
 z *Psal. 96.* ligo sub pedibus eius. Cum hac & apparuit Mosi b: & in  
 a *Psal. 17. b.* horrore magno & tenebroso, Abrahamo, pactū cum illo  
 e<sup>9</sup> 2. *Reg.* ininiturus c. Et quid diutius immorer in singulis persequen-  
 cap. 5. *d.* dis, quæ sacrosanctæ narrant literæ, cum nobiscum gen-  
 b *Exo. 19. b.* tilium authores consentiant? Inter quos insignis anteq-  
 c *Genes. ca-* gnatus erit Corn. Tacitus d. Sanctius & reuerentius, in-  
 pit. 15. quit, visum est gentilitati, de actis Deorū credere, quā  
 d *lib. de mo-* scire. Nemo autem dubitat, scire, dictis philosophantibus  
 ribus *Ger-* idem quod per causas cognoscere: & ideo scientiam re-  
 man. pellendo, repulsam curiosam per rationes humanas, dis-  
 quisitionem, non cognitionem fidelem. Nulla enim est  
 similitudo perfecta Dei, quia non nisi vnus, quamuis sit  
 trinus in persona: nulla causa originalis, à qua possit dici  
 Deus, cum sine principio: nullum accidens in Deo, neq;  
 alia in eo sunt, quæ alij conueniant: vnde per alia, nec per  
 rationes alias, quā per seipsum, & à seipso perfectè co-  
 gnosci & sciri possit. Itaq; Plato e audacter, sed verè dixit,  
 fatendū esse nos nihil de Deo cognoscere, neq; de ipso,  
 neq; de illius nominibus, quibus seipsum vocat, quan-  
 quam

quam constet eum seipsum vero nomine nuncupare: tra-  
 ctandumq; de ipso, prout in lege homines acciperent.  
 Quod de essentia Dei intelligendum est, vt nullis ratio-  
 nibus assequi illa possimus, nisi eat enus, quatenus nobis  
 in lege & oraculis, & per ipsum Dominū nostrū IESVM  
 CHRISIVM reuelatū extitit. Consentit Proclus dum f *Loco quo*  
 ait, nos perfectè venari nō posse Dei cognitionē per sen- *tractat de*  
 sibilis & compositas rationes. Quia si id fieri posset, acci- *inuentio.*  
 deret vt parem viri ingenij haberet homo ac Deus, imò *patri.*  
 maiorē, si ipsum vt est comprehenderet: latius enim pa-  
 teret continens contento, pro facultate & modo continen-  
 di: & ita animus qui comprehenderet Deum, qui spiritus es-  
 set, & maior infinito, si infinitum vt est continere & com-  
 plecti posset, & ita maior Deo esset, & ipse Deus quoq;  
 Quod effari, etiam præter blasphemiam, quā absurdum  
 sit, nemo est qui non videat: quando quidem nullo mo-  
 do fieri possit vt infinitum, quod est Deus, contineatur  
 & comprehendatur: nam tunc non esset infinitus, sed fini-  
 tus, si esset comprehensibilis. Neq; fieri potest Deum esse  
 comprehensibilem: nam si esset comprehensibilis, illud  
 quod eum comprehenderet esset potius Deus, tanquam  
 maius & præcipuum & antiquius, & summum. Summum  
 autem, & supremum quod est, quodq; per se est, & su-  
 per essentiam, & ab alio non dependens, sed ex seipso, &  
 in seipso, necesse est vt sit Deus. Quod & nouit Sibylla  
 Erythrea g ἀλλὰ θεὸς μόνος ἄς παντίσταν. Sed Deus g *Libro 1.*  
 vnus solus omnium supremus: quod & citat D. Clementis h. *oraculorū.*  
 Alphraganus etiā Arabs i voluit res diuinas, ac pura fide  
 h *In prote-* credibiles altioris esse ordinis, à quarū comprehensione  
 debilitentur rationes humane, nec illas queas assequi. Itē *prico.*  
 Theophrastus k sic notat. μέγας ἢ ἐν πῶς διωάμεται δι' αὐτῆς  
 ἡσθεῖν, ἀρχὴς ἀπὸ τῶν ἀσθενῶν λαμβανόντες. ἵνα δὲ ἐπ' αὐτῆς *Scientiæ scri-*  
 τὰ ἀνεγὼν καὶ μετὰ τὴν εὐνοῦδα, ὅσα ἐν διωάμεται: ἕτε δὲ τὸ *psit.*  
 μὴ ἔχειν ἀπὸ τῶν ἀσθενῶν ἀδύναται. quod est, huc k *In suis Me-*  
 usq; ad aliquid quidē possumus speculari per causas, pri- *saph.*  
 mordia à sensibus fumentes: quando aut ad ipsa extrema  
 & prima trāserimus, nō amplius possumus: siue eo quod  
 nō habeamus causam, vel propter nostram impotentia,  
 & mentis debilitatē. Nam eius rei, cuius nō est prius, de-  
 monstratio esse nō potest vlla: & cōsequenter nec à nobis *In Craty.*  
 explicationē ex nostris suscipere potest. Quod & nouit Pla- *in Troa-*  
 to l. Sed melius, atq; omnino expressè verisib. quatuor ex- *lib. actū 4.*  
 pressit. Euripides m, inducēs loquentē Hecabē his verbis. *vers. 24.*  
 Ὡς γὰρ

e In Cratilo.

Libro 1. oraculorū. In proteprico. Scientiæ scripsit. In suis Mesaph. In Craty. in Troas. lib. actū 4. vers. 24. Ὡς γὰρ

Ω γῆς ὄχημα, ἀπὶ γῆς ἔχων ἐδραν,  
 ἔστι ποτ' εἰς δυσόχμας ἀδύνα  
 Ζεὺς, ἔστ' ἀάγκη φύσεως, ἔτε νῆς βροτῶν  
 Βαίνοι κελύβη, & δίκλυ τὰ θνητ' ἀγῆς. id est,  
 O terra vehiculum, & in terra sedem habens,  
 Quisquis tandem es, inacesse nostris animis  
 Iupiter, siue natura ordo sic ferat, siue mens mortalium,  
 Te veneror: omnia enim secreta & sine strepitu  
 Qui facis incedere via, & iusto libramine mortalia & hu  
 mana.

Quo circa cuiq; videri potest necessariò concludendū  
 artem generalem ad omnia enucleāda inutiliter & vana  
 nos polliceri: cum nec omnia à mortali intelligi possint  
 sitq; id propriū Dei, omnia scire & omnia nosse, & extra  
 illum neminem esse, qui id sibi attribuere possit. Et ita  
 etiam testantur qui Deum verè non nouerant, vt & Sibyl  
 la Erythrea <sup>a</sup>.

**Lib. 1. Sy-**  
**byll. orac.**

ἀπαντ' ἄσπερ πανεπίσκοπος. ὅς ἔ' ἐκέλευσε ἀγγεῖλαι  
 ἑμῖν, ἵνα μὴ φρεσὶν ἐξαπολλῶμεν. id est,  
 Omnia nanq; nouit  
 Immortalis saluator, qui omnia prouidet, & me iussit  
 Nunciare vobis, ne mense percaitis.

**o Sermone** Firmat Maximus Tyrius <sup>o</sup>. Et apud Homerū P Menelaus  
 31. a  
**p Olyf. vers.** Dea eam affatus sic ait: ἀλλὰ σὺ παρ' μοι ἄπτε, θεοὶ δέ τε πάντες  
 379.  
**q Psal. 18.** Quod tertè & defæcatius cecinit Dauid 9: Ecce Domine  
 a. vers. 4.  
**r 3. Regum,** oratione sua ad Deum F: Tu nosti, inquit, solus cor om  
 ca. 8. e. ver.  
 39.  
**s 2. Paral.** Apostoli orantes reperunt, Tu Domine, inquit, qui cor  
 e. 6. eo. vers.  
 30.  
**t Aet. 1. d.** Qui scit vniuersā, nouit eam sapientiā, & adiuuenit eam  
 fol. 24.  
**u cap. 3. d.** Rerum sapientiā tua, quæ nouit opera tua, quæ & adfuit  
 vers. 32.  
**x Sap. 9. b.** modo, vt omnia sciat & nouerit antequā fiant. Sic enim  
 vers. 9.  
**y cap. 13. a.** Deus, inquit, æterne, qui absconditorū es cognitor, qui  
 vers. 42.

Idotheam filiam Prothei marini senis alloquens, pro  
 Dea eam affatus sic ait: ἀλλὰ σὺ παρ' μοι ἄπτε, θεοὶ δέ τε πάντες  
 379.  
 Quod tertè & defæcatius cecinit Dauid 9: Ecce Domine  
 tu cognouisti omnia, nouissima, & antiqua. Salomon  
 oratione sua ad Deum F: Tu nosti, inquit, solus cor om  
 nium filiorum hominum quod etiam scribitur rursus ali  
 bi <sup>s</sup>, ne quis putet ea dicta temerè: sed prouidè: atque  
 s 2. Paral. Apostoli orantes reperunt, Tu Domine, inquit, qui cor  
 da nosti omnium, ostendè quem elegeris <sup>t</sup>. Et Baruc, <sup>u</sup>  
 Qui scit vniuersā, nouit eam sapientiā, & adiuuenit eam  
 prudentia sua. Et paulo pōst, Hic est Dominus noster, &  
 nō estimabitur alius aduersus eum. Iterumq; Salomon <sup>y</sup>  
 Rerum sapientiā tua, quæ nouit opera tua, quæ & adfuit  
 tunc cum orbem terrarum faceres. Nouit autem ille eo  
 modo, vt omnia sciat & nouerit antequā fiant. Sic enim  
 professa Susanna calumnijs impetita apud Daniele <sup>v</sup>  
 Deus, inquit, æterne, qui absconditorū es cognitor, qui  
 nosti omnia antequam fiant, tu scis quoniā falsum testi  
 monium attulerunt cōtra me, & ecce mortior, cum nihil  
 eorum fecerim, quæ illi malitiosè composuerunt contra  
 me,

me, Neque quicquam simile de hominum aliquo quis,  
 nisi fuerit amens, efferre vnquam audeat, vt cuncta nuda  
 & aperta oculis mentis eius sint vt omnia nouerit. Imò  
 contrā plures fuerunt, qui nec aliquid ab hominibus sci  
 ri posse dixerunt, nihil percipi, nihil cognosci, & angustos  
 esse sensus, imbecilles animos, breuia curricula vitæ, &  
 (vrait Democritus) in profundo veritatem esse demer  
 sam, opinionibus omnia inuolui, nihil teneri, nihil veri  
 tati relinqui, & in summa omnia tenebris circumfusa. Ita  
 que Archefilas negabat esse quicquam quod sciri posset,  
 ne illud quidem ipsum, quod sibi Socrates reliquisset. Sic  
 omnia Socrates & alij latere censebant in occulto, ne  
 que esse quod cerni aut intelligi posset. Quod & Carca  
 des & Plato, & tota vetus philosophorum turba putauit,  
 qui ideo omnia in vtramvis partem disputantes nihil  
 certi reliquerūt, vt testis est Cicero <sup>z</sup>. Galenus etiam Per  
 z lib. 3. A  
 gamenus <sup>a</sup>, Scientia, inquit, est cōueniens, firma, & nun  
 cad. que est.  
 quam à ratione declinans cognitio: eam autem neque in sine.  
 apud Philosophos, præsertim dum rerum naturas per  
 a somo vit.  
 scrutantur, inuenias, multò sanè minùs in re medica: & vt in Isago. lib.  
 breuius me expediam, nec ad homines quidem vnquam qui medicus  
 venit. Atq; idem <sup>b</sup> scientiam in dubium reuocat: nititurq; inscribitur.  
 probare ex eo, quòd non omnibus idem videatur, neque b som. 4. &  
 honestum, neque sapiens esse, neq; verum: & inde neces  
 ub. 3. de dif  
 sario existere contentionem. Nam etsi maximè fuerint ea fer. puls. in  
 definita, nō tamè ideo scio: sed est in omnibus opinio, ex insitio.  
 qua par est nasci controuersia, vt sentiunt illi qui scientiā  
 firmam esse & congruentē ducunt, sed nō facile inueni  
 ri. Pindarus autem rationē mihi reddere eximiè videtur <sup>c</sup>. c Olymp.

- ἀμφὶ δ' αὐθρόπων id est, circa autem hominum oed. 7. stro  
 φρεσιν ἀμετακλίαις ἀναξιδίμην mentes errores innumeri phe 3.  
 τοι κριμαυται. pendent.

Et Plato <sup>d</sup>, nullum hominum omnia scire posse, con d In Sophi  
 tendit: vt Maximus Tyrius humanum animum ait mi sta, vel de  
 rum in modum imbecillem, facilemq; ratiocinationibus ense.  
 in omnem partem flecti: quòd videlicet in hac secunda e Serm. 26.  
 vita densissima caligine circumdatus sit. Ideo & peritum  
 etiam viatorem aliqua rupe, coeno, foueæ & decipi: peri  
 tum nauitam nō semper ritè gubernare: medicum terreri  
 etiam peritum ignotis, & probat Lactā <sup>f</sup>. Quæ certè om f li. 3. in fina  
 nia vera sunt, & quæ nos pollicemur nihilominus verissi de fal. scien.  
 ma: nempe esse, perquam de omnibus ratiocinari  
 poterimus, omniāve cognoscere. Verùm hæc cognitio &  
 ratiocinatio non transgreditur humanas vires, sed se  
 cundam



cundum illas, quibus placuit Deo opt. maximo præditam fore hominis mentem, regitur. Quæ enim alterius cognitionis obiecta sunt, quæve alio modo, quam ratiocinatione noscuntur, non veniunt in hanc tractationem, vt docebimus. Sic verissimum est, neq; pugnat quod scribitur g, Altiora te ne quaeris, & fortiora te ne scrutatus fueris: sed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper, & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus. Non est tibi necessarium ea, quæ abscondita sunt, videre tuis oculis. In superuacuis rebus noli scrutari multipliciter: & in pluribus operibus eius non eris curiosus. plurima enim supra sensum hominum offensa sunt tibi: multos enim supplantauit suspicio illorum, & in vanitate detinuit sensus illorum. Nos namq; quid sit substantia Dei, vel essentia, quæ sit eius perfectio, siue Angelorū, siue celestium, siue reliquorum, perfectæ, & vt sunt, inquirere non docemus: sed rationes & causas adferre, quare ita esse persuademus. Rationum quippe omnium cumulus eo pertinet, vt aliquid tale esse persuadeatur: atq; tandiu nostra ars locum habet, non vltra. vbi enim persuasum est, cessat ars, & remanet veritas, nota vel per se, vel firmiter credita, neque dubitatione amplius interpolata. Quin & rationes de diuinis, imò de inquisitione circa essentiam Dei traduntur: non quod ostendant omnem essentiam, sed quia per considerationem Deitatis expellant de essentia inquisitionem. Vt quia Deus est incomprehensibilis, immensus, infinitus, omnipotens, omnia in omnibus, & nihil eorū, in quibus virtutem exercet: rationes quoq; sunt circa incomprehensibilitatem essentia; nō tamē docentes essentiam, nisi per consequens, nempe incomprehensibilem, & ita Deū. Quibus infinite possunt addi per nostram artem probationes alia. Idem de secretis, admirabilibusq; Dei effectibus in creaturis, dicendum. Ex quibus etiam Dei cognitionem, & eius admirandæ maiestatis admiranda & inuincibilia colligimus contra incredulos argumenta: quæ ad celestia, inuisibilia, & immortalia certa arte nos deducunt, admirabili operum Dei connexu & catena: qua ordine per nostram artem, veluti filo Ariadnes Theusis, extra hæc cadauca, & inferiora tracti, ad superiora euehimur, vsque ad illud ineffabile primum, quod Deus est. Et ita loquitur Paulus h, Reuelatur ita Dei de caelo super omnem impietatem, & iniustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in iniustitia detinent: quia quod notum est Dei, manifestum est in illis. Deus enim illis reuelauit: &

g *Eccles. c. 2. c. versu 22. 23. 24. 25. 26.*

h *ad Rom. cap. 1. c. vers. 18. 12. 19. 20.*

uit: & inuisibilia ipsius à creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoq; eius virtus, & diuinitas, ita vt sint inexcusabiles: quia cum cognouissent Deum, non tanquam Deum glorificauerunt, sed euauerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est cor insipientis eorum: & quæ sequuntur. Et Iob i, In-<sup>i</sup>cap. 12. a. b. terroga iumentā, & docebunt te: loquere terræ; respōndebit; & narrantur pisces maris: quis ignorat quod manus domini hæc fecerit? Adde sacra oracula, Spiritus sancti reuelationes, sacras literas, quæ rationum nobis rerum diuinarum abunde suppeditant fontes: non quidem omnibus; sed ijs, qui animum adhibent & inquirunt, & in lege meditantur, prout iubetur libro Iosue k. Velu-<sup>k</sup> cap. 1. b. ti terra nōn omnibus fructum producit; sed tantum diligenti-<sup>vers. 8.</sup> bus agricolis, & assiduis cultoribus: sic enim homini, qui labori addictus est, Dei sententia comparatum est, vt nihil optimi vel excellentis citra sudorem consequatur. Nec quis nucleum edit, quin decortice: aurig; venas nōn in præruptis montibus quisquam colligit; quin prius immensis laboribus cuniculos duxerit omni ex parte per viscera terræ, donec ad venas per silices perueniat. Eo modo maximus labor certe in rerum veritate eruenda, inter tantas tamque densas hominum carnalium tenebras: & multas continet tentare vias, vt præcipitia fallitatis vitentur. Minor tamen labor itineris, si quis edoctus fuerit viam compendiarīam, quæ, quo quis proficisci velit, & se & alios leui negotio deducat: quam nos docemus. Quenam illa quæris? rationis, inquam, est discussus, & causarum referatio: quæ duo, nempe ratio & causæ, cum alia sint & diuersa à re ipsa, tamen ad rem ipsam viam sternunt facilem. Nihil enim in terra sine causa fit, vt scribit Iob l: & Arnobius m, Quicquid geritur, inquit, debet habere causam sui, neque ita esse à ratione seiunctum, vt in operibus feratur cassis, & vacuis ludat in inanitate erroribus. Et rursus n, Quæcūq; ab hominibus fiunt, maximeq; in resacra, debent habere suas causas; neque sine ratione est quicquam in negotijs omnibus; atq; in omni administratione facendum. Et laudatur Anton. Pius Cæsar, quod omnium quæ gessit in senatu, per edita rationem reddidit, vt scribit Iulius Capitolinus o. <sup>o</sup> In eius vi-<sup>14.</sup> Et miserorum verè refugium est, imò certè alienum ab interiori homine qui ratione vitur, non posse rerum discernere causam aliquam. Et quanquam nō possit causam essentialē reddere, quæ in omnibus à creatione Dei

virtute natua consistit: brutum omnino est, si saltem vel quod ita placuit, vel vtile, vel honestum, vel conueniens sit, non ratio cinetur vel à fine, vel efficiente, vel ab alijs medijs, quæ nos tradimus. Mouet nos ad id Dei illa providentia, qua quotidie audimus & experimur, nihil temerè, nihil sine ratione & causa, non fato, non casu in effectijs fieri. Excitat & nos particularis nostra providentia, quæ dicitur prudentia, nō esse animalis ratione vten- tis, res aliquas, negotia aggredi, nō actiones aliquas ten- tandas, sine examine præponderantiū rationum, in quibus consultatio difficilis, electio periculosa, cum sit di- fcretio bonorum à malis, & in bonis bono melius repe- riri possit: & aliquando præsens bonum contemnere ex- pediat, & à negotio rationabili ad rationabilius traduci.

p In Iphige.  
act. 4. vers.  
209.

Ἀλλοιοὶ λόγοι κατωπαλαίωσιν λόγους,  
Rationes antiquari rationes & tollunt.

In summa intelligere possumus, ab hominibus consul- to omnia fieri debere, & rationem factorum esse debere animam. Quam si hic non adhibeamus dum viuimus, fu- turum est à nobis à Deo exquirendam iri, quare non ad- hibuerimus. Dixit enim Dominus noster Iesus CHRIS- TUS, 9 De omni verbo otioso, quod loquuti fuerint ho- mines, reddent rationem in die iudicij: ex verbis enim tuis iustificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis.

q Math. c.  
23. vers. 6.

Esse debere aliquam artem generalem, ad-  
huc docetur. CAP. II.

ERgo deducta est oratio, vt intelligamus, necessa- riò hominem scire & ratio cinari oportere: quod & latius, cum se offeret locus, explicabitur. Et quia, vt ait Cicero, <sup>a</sup> ἄδὲν γλυκύτερον, ἢ πᾶν εἶδέναι, nihil est dulcius quam omnia scire: cumq; hoc non aduerfetur humanæ conditioni, de omnibus, dummodo non transcendamus humanæ scientiæ limites, inquirere: præcepta particula- ria quædam distincta ab inuicem, vnica generali arte cõ- cludi posse, qua inter se communicent, possibile esse mihi persuasi: si attentius consideremus, in omnibus rebus vnum semper reperiri genus, in quo species omnes par- ticipent & concordent, quanquam quibusdam proprie- tatibus differant: & per consequens satis superq; constare, genere cognito plenè, & notionem specierum faciliùs se offerre, nō secus, ac faciliè fluminum sectiones in riuu- los & partitiones cognouerimus, si à fonte ad loca sepa- rationis

q. Epist. ad  
Tit. H. c.  
p. 10. ex  
2. vers.

rationis sequentes alicum peruenerimus. Sic & non in- conueniens & impossibile quis reperit, vnico inquam em- to diuersa opera diuersarum artium perfici: infra vsus il- lius commodus diuersis. Sicut & ex quatuor elementis particularia corpora commiscuntur, sed diuerso modo: vnica vegetandi vi omnes plantæ, & animalia omnia par- ticipant, & crescant: vnicoq; corpore sensus omnes con- tineantur: vnica mente artes omnes, & inuentiones com- prehensæ: vnico supposito res corporales & incorpora- les consentiunt in homine, qui constat spiritu & corpore: coelum ipsum vltimum vno ambitu, motu, & influxu om- nia inferiora naturaliter complectitur, agit, & mouet, & omnia in eo concordant. Et deniq; hæc omnia Dei vnico intellectu, & mente vna creata sunt, & reguntur: vt in so- le omne lumen participat stellarum, in iustitia virtutes omnes in summa, in felicitate omnia cetera bona, in morte æterna omnis infelicitas: & mala vniuersa: Deus tandem & homo conueniunt, & simul resident in vna hy- postasi, nēpe CHRIS T O domino nostro, qui & filius Dei & filius hominis, verus Deus & verus homo. Quæ cū ita se habeant, & cum communia contineant particularia, (veluti qui ponit hominē, & statim ponere videatur par- ticulares, & indiuidua, Socratē, Platonē, & alios, vt scri- bit Arist. b) proculdubio & mēs hominis & ratio ad om- nes artes extendētur, si optima generali quadam sciendi & intelligendi metho do informantur, atq; faciliè ad alias particulares peruenient cognitiones: veluti etiam in par- ticularibus quibuscunq; disciplinis notiones sunt quædã præludia vniuersalia, ex quibus statim faciliè ars consti- tur, & peritia. Quæ per se certè arida & icuina, imò confi- cta sunt interdū, vel eiusmodi videntur: exempli gratia, mens humana in geometricis lineas, puncta, circulos, parallelos, & figuras ex his compositas adfinxit demon- strationis gratia, vt aliud significaret ad perficiendam ar- tem. Musica habet suas clauas, notulas, lineas, spacia: & singulæ ferè artes quædam alia, quæ animum tantum, veluti ratiocinationibus quibusdam, ad id quod inten- dunt præparant. Nonne etiam videmus, vsum literarum veluti quandam rerum omniū communem custodiam, & vocum, & conceptuum, & naturarum proprietatumq; rerum cœlestium, & supercœlestium, & terrestrium præ- teritorum, præsentium, & futurorum? Si quis autem lite- ras nō norit, quæ tamè numero paucissimæ sunt, nec om- nium quæ illis continentur sine interprete erit particeps.

b 4. de gene-  
ra. ani. ca. 3.

Et si forsā aliqua illorū sine his nouerit, cæteris erit priuatus, nō alia ratione, quam quod tam exigua, sed communia omnium elementa scripturarum, literas dico, non nouerit coniungere, & miscere. Latent & in mente scientiarum semina omnium, vt dicemus, & elementa. nam, vt scribit Alex. Aphrodisæus<sup>c</sup>, substantia, scientie, sortes uersæ, animo insita sunt, quemadmodum igni calor insitus est, vnde putauit Plato, animum nostrum reminisci, non discere. Sed non omnes norunt, nec eā miscere didicerunt. Quocirca nec omnes ratiocinari p̄riter p̄dunt: non pueri, nec ij qui spiritalibus prætermisissis, cūtem curant, Epicuri de grege porci. Neq; hi similiter, qui duobus vel tribus verbis compositis & conceptis, statim scarcem sapientiæ expugnasse, sibi perſuadent, quive omnē studium in ornātū verborū & quadam phraſi corrasa defudat, vt queruli p̄ſitaci, & loquaces picæ, molæ ropalis circumqua; agitata temere, contempta rerum inquisitione. Quæ in re Menedemi laudabo sententiam, qui, vt Cicero scribit<sup>d</sup>, illas nugas rhetorū, & exordiorū, & alia quæ pro nugis habebat, reijciebat ab arte bene dicendi, & bene de rep. consultant: atq; vllam artem esse negabat, nisi quæ cognitis penitusq; p̄ſpectis, & in vnū exitum spectantibus, & nunquam fallentibus rebus contineretur. Quæ opinione adductus idem Cicero, testatur sibi accidisse disertos cognosse nonnullos, eloquentem neminem. Eloquentem existimans eum, qui mirabilius & magnificentius augere posset; atq; ornare quæ vellent: omnesque omnium rerum, quæ ad dicendum pertinerent, fontes animo & memoria contineret. Istud visus est idem Cicero sibi comparasse in libris eloquentiæ suæ. Tamen nec is, nec eius scholæ homines, vnquam, vt existimo, conſequuti sunt. Quanquam enim ij vnā & eandem rem verbis pluribus variare poterint, nō equidem contingit vere dicere, sed multum & variè dicere: potius eo ipſo à republica explodendi, quam in cætu hominum recipiendi, veluti impostores, fascinatores, vel interpolatores veritatis, vmbatiliū orationū & spectrorum artifices, histriōnes & mimi nuguetenduli, omittentes veram & propriam materiam oratorum dicendi; quæ, vt etiā testatur P. Cornel. Tacitus<sup>e</sup>, consistit in iudicijs de æquitate, in deliberationibus de honestate, vel horum mixtione: de quibus, inquit, nemo variè, copiosè, & ornate dicere potest, nisi qui cognouit naturam humanam, & vim virtutum, prauitatemq;

*c lib. Probl. problem. 121.*

*d 1. de Oratore.*

*e Dialogo de Oras.*

tatemque vitiorum, & intellectum eorum, quæ nec in virtutibus nec in vitijs numerantur. Olim pulsi verbibus etiam merito garruli & vaniloqui illi rhetores, & nostri Christianæ philosophiæ antistites, verborum solum architectos explodunt. Inter antiquos D. Paulus<sup>f</sup>, videtur tenere quis vos decipiat, per philosophiam, & inanem fallaciam. Nam in multiloquio non deest peccatum g. Et vir linguosus non dirigetur in terra<sup>h</sup>. Qui enim multis verbis vitur, lædit animam suam, vt scribitur in Ecclesi. i id est, multiloquio falsum adumbrare nisus, seipsum perdit. Et ista est egestas præcipua, de qua loquitur sera pagina<sup>k</sup>. Vbi sunt verba plurima, ibi frequenter egestas: & alibi, in Ecclesi. i stultus verba sua multiplicat. Multiplicat, inquam, quia quod falsum est, multis verbis persuadetur. Vnde Paulus ab hoc crimine expressè se purgavit, ne mendaciorum videtur annunciaror<sup>m</sup>. Et ego cum venissem ad vos fratres veni, non in sublimitate sermonis aut sapientiæ, annuncians vobis testimonium Christi. Et postea<sup>n</sup>, Et sermo meus & prædicatio mea, non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis. Et ad Ephesios scribens<sup>o</sup>, eos admonet dicens, nemo vos seducat inanibus verbis: propter hoc enim venit ira Dei in filios diffidentie. Et rursum P discipulum admonet, formam eum habere sanctorum verborum, quam ei tradiderat. Nam, vt scribit Iulius Rom. Pontifex ad Diacōnum, Flacillum, Narcissum, & alios<sup>q</sup>, in rebus Ecclesiasticis, non specimen eloquentiæ, sed canones Apostolici requiruntur, operaq; dari solet, ne quis expullis scandalizetur. Et D. Basilius magnus<sup>r</sup>: Sacra, inquit, scholæ, præcepta rhetorum aut instituta non sequitur, nudam rerum expositionem pro encomijs habet, quam & nobis sanctis satis esse existimamus. Rursumq; eidem<sup>s</sup>: non scemili martystamur, inquit eloquentiam verborum, quæ apud vos suscipitur; neq; concinnæ verborum structuræ studemus. Apud nos enim non sunt qui verba torcendo effingant, neque apud nos curæ est sonora vocum modulatio, sed vbique præfertur clara & expressa vocum significatio. D. quoq; Bernard<sup>t</sup> apertius eloquentiæ nudæ à rerum cognitione corruptelam paucis explicat, dum ait, Verboſolum adolēſcentem & studentem eloquentiæ, cum sapientiæ sit inanis, nihil aliud, quam hostem iustitiæ reputes. Atq; vt manifestis doceam Christianos non tantum verbis, sed etiam re ipsa istos p̄ſitacos, verbosofq; iuuenes,

*f Ad Col. c. 1*

*2. b. ver. 8.*

*g Proverb.*

*cap. 10.*

*verſ. 19.*

*h Psal. 139.*

*i o. verſ. 12.*

*k cap. 20 a.*

*verſ. 8.*

*l cap. 10. ca.*

*14. verſ. 23.*

*m cap. 10. ca.*

*verſ. 14.*

*n 1. ad Cor.*

*2. a. verſ. 1.*

*o verſ. 4.*

*p ne. o. cap. 5. b.*

*verſ. 6.*

*q 2. Epist. ad*

*Timot. c. 1.*

*r k Pro. 13.*

*q Epist. qua*

*legiur.*

*in 2. Apol.*

*D. Athanas.*

*r In Serm.*

*rum expositionem*

*s in Gordia.*

*mer. hom. 6.*

*t de confi-*

*der. li. ad Eu-*

*genium Pa-*

*pam.*

abhorruiſſe, non piget referre hiftoriam quæ ſcribitur apud Caſſiodorū <sup>u</sup> ex Socratis hiftoria eccleſiaſtica. narrat autē Eudoxium Arrianum ſub Valente Cæſare Orientis, creaffe quendam Eutnomium Sophiſtam & dialecticū atheum dictum, in Cyzico Episcopum & iuſſiſſe expellere Eleuſinum. Illuſq; cum illuc veniſſet, uſum more ſolito dialectica, quaſi peregrinum aliquid auditoribus inferret. Quamobrē Cyzici tumultus ortus cum eſſet, cum vrbe ciues expulſiſſe, cum ferre non poſſent factum verborum eius. Nos etiam vt cum tantis uiris conſentiamus, atque vt tempori parcamus, quod multum teritur in ampullatis, & tumefcentibus orationibus, uerba uenari & effundere ſine ratione non docebimus, ſed uerba rebus inferuire. Siquidem methodus artis noſtræ, ſcopū habet, vt res explicet, & artes. Artis autem omnis præcipuum eſt, uera cum ratione dicere. Quod & Ariſtot. ſcribit <sup>x</sup> πικρῶν. inquit, ἡ ἐξείς τις μετὰ λόγῳ ἀνθρώπος ποιητικὴ ἐστίν. ἢ ἀπὸ πρῶτον τῶν πρῶτων μετὰ λόγῳ ἀνθρώπος ποιητικὴ ἐξείς ἀδελφὸν τὸ ἐνδὸν χάρμον ἀδελφῶς ἔχειν. id eſt, ars eſt habitus faciendi uera cum ratione. Contrarium autem artis eſt, facere falſa cum ratione, circa id quod aliter ſe habere poteſt. Habitus autem & determinatio, in vnaquaque arte, ueluti certorum præceptorum collectio, conſideratur. Hæc non ad particularia, & indiuidua applicantur, ſed ad uniuerſalia. Sicuti, qui de medicinæ arte diſputauerit & eius ſubiecto, non Petrum, non Ioannem conſiderat, ſed tantum corpus humanum. Nam de particularibus, ſicut de infinitis, ſcientia nulla eſt, vt tradit idem Ariſtot. <sup>y</sup> Et artem, eadem ratione uniuerſalium cognitionem ait: ſicut experientiam, particularium. Et alibi, <sup>z</sup> in cunctis artibus, & ſcientijs, inquit, quæ non circa partem, ſed circa genus aliquod perfectè exiſtunt, ſatius eſt conſiderare, quid cuiq; conueniat generi. Sunt namque in ſingulis artibus & ſcientijs, quædam generalia & præcipua ſubiecta, quæ poſteâ calculo exactiori in partes diſtribuuntur. Subiecta illa ſunt ueluti limites, quibus tranſcendiſ, ab vna in aliam artem uel ſcientiam traducimus. Et arithmetices ſubiectum, numerus: aſtologiæ, cœlum: geometriæ, paſſiones, & corporum magnitudines: iuſtitia, iuris ciuilibis, & ſic de ſimilibus quæ hæc omnia in noſtra arte rationes ſibi comparare poſſunt: ſicuti & Ariſt. <sup>a</sup> earum omnium effectricem rhetoricam ratus eſt, in qua facultas diſcutiendi quod in vnaquaque re, probabilius uideatur. Nam quod artes omnes communibus quibuſdam inter ſe vtantur uinculis,

u lib. 7. hiſt. vrip. cap. 15.

x 6. Ethic. cap. 4.

y lib. 1. Rhetor. ad Theod. c. 2. z lib. 1. Metaphyſ. c. 1. & lib. 4. Politic. cap. 1.

a d. lib. 1. ad Theod. c. 4.

culis, vt idem Ariſtoteles tradit, & Cicero <sup>b</sup>, uidetur mihi <sup>b</sup> Ariſt. 1. Ethic. c. 11. cauſa vnica, communis mentis natura; quæ eſt omnibus hominibus, & oratio, qua quilibet homo inſignitur. Et, ſi uelis exemplo familiaritatis id diſcere, periculum licet facere in ruſticis & imperitis alicuius artis: quibus ſi proponatur quaſtio quædam artis ignotæ, conabuntur ex mentis notionem communi hominibus, utcumque ratiocinari: uerum confuſè & impolitè & ſine ordine, non tamen ſine ratione. nam rerum experientia & animi exercitatio, ſuperflua & incondita in animo diſponit: unde artes ortæ, vt non tamen mens ex arte, & ratio; ſed tantum rationis ordinatio fiat: ueluti aurum, quod ab ſcorijs & ſecibus metallorum expurgatur, non accipit ab artificioſis naturam & eſſentiam, ſed candorem & ſuauitatem reſurgatorem. Vt ſimile quiddam accidat animo, qui cum multis paſſionibus & opinionum erroribus obtenebretur, ueluti ſecibus extra naturam aſcitis, Dei potiſſimum lumine, cuius uultus lumèn ſuper nos ſignatum eſt, artificio quodam, ad puritatem & lucem ſuæ præſtantia educitur, & purgatur. Et Galeſus <sup>c</sup> fateatur, quandam eſſe artem, quam tamen non docet, quæ & reliquas conſtituat. Et perſuaſum habent Philoſophi, vt tradit Ariſtoteles, <sup>d</sup> omnis entis ad vnum aliquid & commune fieri reductionem. & docet longa oratione Galeſus <sup>e</sup> alibi, ſcientias & artes alias alijs ſupponi. Legimus & apud iuriſconſultos & alios iuriſprudentiam complecti diuinarum & humanarum rerum ſcientiam: in his autem omnia. item Ariſt. <sup>f</sup> Intellectus, inquit, ſiue mens, rerum intelligibilium eſt: itaque rerum omnium notionem, naturalis vna tenebit. Et Plato <sup>g</sup>, omnes ſcientias, ſine dialectica cæcas dicit eſſe.

Quid ſit ars noſtra magna. CAP. III.

**T**ranſacta enim & ſopita controuerſia, qua difficile imò ferè impoſſibile eſſe de omnibus cauſis exhibere perſuadebatur: cumque iam docuerimus poſſe nos de diuinis, & per diuinas rationes, determinare, per uifiſibilia ad inuiſibilia, ueluti certis quibuſdam ducibus peruenire. Reliquum eſt vt que ſit illa ars, aperiamus, per quam ſcandere per mirabiles illos gradus tutò & breuiter, compendio temporis ualeamus: quæ per maximè iucunda & optata diu ab ſtudioſis eſt: cum uita ſit breuis, ars longa: & non ſolum in medicina, vt aiebat Hippocrates <sup>a</sup>, experientia periculofa, ſed etiam ferè in humanis

b Ariſt. 1. Ethic. c. 11. & Cic. pro Arch. poeta.

c lib. de arte curat. ad Thraybulum. d Metap. 11. e ad Thray. de arte.

f lib. 1. de part. anim. cap. 1. g lib. ſua dial 7. de Rep. uel de inſto.

a In prin. aphorif.

omnibus actibus, quorum exigua experientia præcipit volatu, canicem cum periodo adijcit: vt fuerint plures, qui naturam, non ausi dicere Deum, inculpauerint, quod coruis diuturniorem & longiorem vitam, quam hominibus dederit. Blasphemi certe, & nimium queruli: cum hominis sufficiens sit ætas, quæ tumuis brevis, pro necessarijs exequendis. Quam tamen plerique terunt, & ferè omnes, non in disquisitione veri, sed in contradictionibus, vanis, & inutilibus sermonibus: alij voluptatibus, alij in paradisi mammonæ miseræ accruis, quibus quidem ætas breuis esset non solum ceruorum vel coruorum, sed & totius æui & mundi vniuersi: insatiabilis enim est cupiditatis sitis. Vellent & iulubentissimè corporis voluptatibus, & acquirendis diuitijs, & eorum curis, simulque & scientiæ parandæ, tempus ex animi sententia dari: cum tamen fieri nequeat, vt qui implicitus est & irretitus numellis & retibus voluptatum, aut diuitiarum, bene vnam quam philosophetur: vtque, qui animam habet his tuis multibus conpurcatam & demerentem, probè possit de eximijs & altioribus diiudicare. Quocirca primus huius artis gradus & basis est, animum ab his sordibus & extraneis passionibus repurgare, & Deo coniungere, in quo vera scientia, quique dat omnibus affluenter, pro modo dispositionis & purgationis animæ. Non enim in maleuolam animam introibit sapientia, vt ait Salomon, nec in corpore subdito peccatis: & Plato <sup>e</sup> cuius, etiam certi facultatem à Deo tribui, certi cuiusdam operis, iudicandi, testis est. Sequitur deinde illud quod est confusionis mentis, & indispositarum cogitationum coordinatio, in quo latet tota artis nostræ methodus: docet enim omnium præceptorum quæ diffunduntur per res, & scientias, artesque particulares, in certa capita reductionem ordinatam, ex cuius cognitione postea mens dispensat ordinatè & inconfusè propria vnicuique negotio oblato: disputando, tractando, consulendo, probando, vel refellendo, vel docendo, vel eligendo. hæc enim in omnibus locum habet. Ars quippe omnis, vt ait Plato <sup>d</sup>, de aliquare persuadet, sed diuerso modo, cause rerum diuersitate connectuntur & considerantur, veluti & vnum & eundem angulum rectum faber, & geometra, diuerso modo tamen inquirunt: fines enim sunt diuersi, sed media ferè eadem: & ita de angulo tradit exemplum Arist <sup>e</sup>. Et Galenus <sup>f</sup> scribit, materiam non distinguere artes, quia & illa plerisque communis: sed fines, ad quos diriguntur præcepta

*e lib. 14. qui  
Ion, vel de  
furore poe-  
tico inscri-  
bitur.*

*d lib. 24. in  
Gorgia.  
e 1. Ethic.  
cap. 7.  
f lib. ad  
Thrasibul.  
num ars in-  
de sanr. ad  
medicinam  
spectet. tom.  
4.*

præcepta particularia, & interdum communia. Sic nostrum corpus quatenus naturale est, physica scientia subiectum esse quis dixit: quatenus sanantis, medicina: quatenus bono habitu præditum, exercitatoris. Ideo qui hæc separatim disciunt, diuersos fines cognoscere debet, & sic præcepta particularia ad finem tendentia: & idem Galen. ferè eadem alibi <sup>g</sup>. Qua ratione & nos in hac arte magna ne quid deesset particularium finium, singularum scientiarum, veluti quoddam epitome conteximus, vt Dei beneficio & nostro medio, quicunq; nostras habuerit lucubrationes, nullis alijs libris, vel certè paucissimis egreat ad scientiarum encyclopædiam addiscendam. Nam (quod verè admirandum est, & vnde ingentes gratiæ maioribus qui iter indicarunt artis, & ichnographiam tradiderunt, habende sunt) si bene animaduertas in hac quam tractamus arte, omnes scientiæ particulares, & earum præcepta sub generalibus continentur expressa: tractanturque in ea, physica, metaphysica, actiua, factiua, & contemplatiua artes: vt merito ars magna, seminarium magnum, & scientiarum omnium directio & probatio nominanda sit, & lapis quidam Lydius, per quæ verum à falso dogmate separatur, vt illo aurum ab alijs distinguitur metallis. Qua melior certè nulla alia esse potest. Hinc procedit, singulorum intellecta distinctione, statim artium particularium distinctio. Siquidem cuiusque artis constitutio, ex discrimine propriorum à communibus oritur, vt ait Galenus <sup>h</sup>. Sic Plato <sup>i</sup>, quicquid, inquit, artificiosum est, mensuræ quodammodo particeps esse apparuit. Quoniam verò quidam considerare nequaquam per singula genera diuisione eundo solent, hæc tam longè inter se differentia, statim conferunt in vnum, similia iudicantes. Sed & contrarium huius faciunt, quæ diuersa sunt, per partes minimè distinguunt: cum oporteat, vbi quis primò multorum percipit communionem, non prius desistere, quam differentias omnes, in ea quæ speciebus clauduntur, inspexit: atq; iterum, quoties dissimilitudines plurimas in multitudine sentit, & agrè sentit, non prius ab hac aspectus molestia desistere posse, quam cuncta quæ cognata sunt, intra cognationem vnam proprietatemque concludens vnius generis essentia vestiati. Neque, vt scribit Maximus Tyrius, <sup>k</sup> aliud est scientia, quam stabilitas rationis, ipsædem semper vestigijs hærentis, captantis primò cognatas quodammodo res, post distinguentis quicquid in eis viderit dissimile. Ma-

*g In lib. Hip  
pocrat. qui  
qua in me-  
dica urina  
sunt, inscri-  
bitur com-  
muniter li-  
bro 1. tom. 6.  
h tom. 8. li.  
de medica  
artis consis.*

*h In com-  
ment. in lib.  
de victus ra-  
tio. in mor-  
bis acutis  
tomo 6.  
i In lib. 16.  
vel ciuili, si-  
ue de regno.*

*k Serm. 40.*

teria itaque circa quam versatur nostra ars, erunt omnes res & scientiæ, de quibus disputandum erit, atque in his veluti artificium quodlibet in subiecta materia, operatur, continens cetera generalia præcepta in se, quibus singularia disputantur, & distinguuntur à confusione. De quibus, Deo iuuante, in alio libro tractabimus.

## De Potentia &amp; actu. CAP. IV.

**R**epetamus interim, ut ordine viam ad grauiora sternamus, omnia potentiam & actum respicere, atque potentiam sine actu esse posse, actuum autem non item sine potentia præiacente. factum quippe nihil dicitur ab aliquo, nisi prius qui fecit, potentiam, siue dispositionem quandam faciendi habuerit, quæ non fuerit semper actu, ut docet Aristoteles <sup>a</sup>. Sic principia substantiarum sunt semina, quæ se habent ad substantiam, sicuti potentia ad actum, ut scribit idem Aristoteles <sup>b</sup>. Non tamen actus potentia verè est, nisi solum in potentia: veluti lignum, tripus, scapha & huiusmodi est, potentia, non tamen actu: quia actus ut lignum tripus fiat, vel scapha, medijs alijs, scilicet arte aliqua & instrumento fabili, ex potentia ad actum ducitur. Aliud exemplum familiarius, homo potentia rationalis est, hoc est ratione omnes actus suos moderari potest, actu tamen & re ipsa, semper non moderatur: veluti si furiosus, si infans, si affectionibus illegitimis ducatur. potentia namque rationis non deducitur ad actum, hoc est, non moderatur actus. Et Galenus certè optimus philosophus <sup>c</sup> ait. Quod quale dicitur, tale autem nondum est, sed potest tale esse, id hoc esse potestate dicimus. hominem, verbi gratia, qui modo natus sit, rationalem, & auem volatilem, & canem venaticum, & equum celerem: scilicet, quòd eorum vnumquodquè futurum omnino est, si nihil id extrinsecus impediatur, hoc ceu iam id sit appellantes: unde, arbitrator, hæc esse potestate, non actu, dicimus. Perfectum namque est atque iam præsens, ipsa energia vel operatio, siue quod actu est: quod verò potestate est, imperfectum & adhuc futurum, atque ut fiat quidem, id quod dicitur. Sciendum tamen est, ex potentia deducta in actum, ex illo actu aliam potentiam oriri posse, sicuti docet Aristot. <sup>d</sup> & tunc diuersa est potentia secunda à prima, sicuti & materia prima diuersa est à secunda: prima namque informis, secunda autem materia cum forma in aliam formam transit, retenta prima forma: veluti aurum

<sup>a</sup> lib. 1. de  
Cælo, ca. fin.

<sup>b</sup> lib. 1. de  
part. anim.  
& earum  
causis. cap. 1.

<sup>c</sup> Tom. 1. li.  
2. de temper.

<sup>d</sup> lib. 8. Phy  
sicor. cap. 4.

aurum constat materia communi metallorum, & forma, quia aurum: ex illo tamen alia forma accedente fit statua, vel aliud quippiam: cuius tamen secunda semper materia formata, nempe aurum. Sed clarius de potentia ortu ex actu agamus exemplo. Diuerso modo potentia, sciens est qui discit & qui iam scientiam habet, & non contemplatur. Cum autem actiuum & passiuum sint simul in actu, qui patitur à potentia, & agit alia potentia, euadit interdum id quod est potentia, ut actu sit tale, ut id quod discit, & ex eo, quod est potentia, fit aliud potentia rursus. Qui namque scientiam habet & non contemplatur, est potentia quodammodo sciens, sed non ut erat, antea quam didicisset. Atque cum ita sese habet, nisi quid prohibeat, operatur ac contemplatur, vel in contradictione ignorantia que erit. Est etiam quedam potentia, alia secundum naturam, alia præter naturam. Secundum naturam potentia est, cum in seipso aliquid tale principium habet, & non per accidens. Præter naturam contra, cum per accidens, veluti ignis potentia mouetur sursum, & graue deorsum: per accidens autem, & vi exteriori, ignis deorsum, graue sursum. Mouentur itaque actu naturaliter, cum sub potentia suos adactus mouentur. Has duas species potentia ponit Aristoteles. Galenus latius tres constituere videtur. Prima illa est, qua maximè propriè sola potestate esse dicimus, ea, in quibus natura ipsa suo apte impetu ad absolutionem venit, utique si extrinsecus nihil impedimento sit. Deinde materia continentis ea quæ faciendæ sunt, propinquè, faciendæ potestate sunt, sicuti cum sanguinem potestate carnem appellas, quoniam minimam mutationem ad carnis generationem requirat. At non qui in ventriculo habetur concoctus cibus, carnis materia est, sed prius sit sanguis oportet. Longius etiam absunt maza & panis, quippe quæ, ut caro fiant, tres sui mutationes requirant: cæterum hæc quoque omnia potestate, caro dicuntur. Etiam ante hæc aer, ignis, aqua, & terra, etiam horum ipsorum communis materia, atque hæc omnia, magis minùve abusivè loquentibus, nobis dicuntur. Dicitur autem & tertio in loco, potestate esse aliquando, & quòd ei, quod ex accidenti esse dicitur, est ex aduerso positum: ut si carnosus quis iuuenis lauationem, corpus eius ex accidenti, non ex propria potestate calefacere dicat. Subiungam adhuc eius exempla: bitumen, resina, sæuum, oleum, & pix, calida potestate sunt, quòd

quod vtrique energia celerrimè calida fiunt, etenim celerrimè inflammantur: præterea cum corporibus nostris amouentur, ea manifestissimè calefaciunt: ea autem non sunt actu calida, ideo tactu non sentiuntur talia, & ita differunt & à Solis & ignis calore, quia illa actu calida, hæc tantum potentia, eadem de frigidis potentia quis poterit colligere. Sed adhuc ἐπιφαίνεται de potentijs cum Aristotele dicamus, ne posthac hæc omnia sint à nobis sæpiùs inculcanda. Potentiarum quædam nobis naturaliter indite sunt, vt diximus, veluti sensuum: quædam consuetudine, vt tibijs canendi: quædam doctrina, vt artium.

*e lib. 9. Metaph. cap. 5.* Nam idem Aristoteles ait omnes artes, & factiue scientiæ, potentiæ esse. Item potentiæ alie rationales, alie irrationales: nam quædam cum ratione possunt mouere, quædam sine ratione. Rationales illas potentias necesse est in animato corpore esse, has autem in ambobus. Quæ cum ratione possunt mouere, & potentiæ sunt eorum rationales: quæ autem sunt irrationalia, horum & potentiæ irrationales. Et notandum est, potestatem, quæ cum ratione est, contrariorum esse posse diuerso modo effectricem: potestatem autem irrationalem, vnius, vt calidum ipsius calefaciendi sola potestas. Medicandi verò potestas infirmitatis & sanitatis causa est, quia scientia, scientiæ ratio: ratio autem eadem manifestat & rem, & priuationem, quamquam id non faciat similiter. Sic enim quodammodo amborum est, sed magis eius quod existit: quare cum potentia sit facienda vel patienti in ratione vel voluntate principium, sit quid, vel patienti necessario. Sed qualitates, quæ adduntur bene aut male, non necessario, sed ipsius benefaciendi, vel malefaciendi potentiam sequitur solius agendi vel patienti potentia. Potentia namque quædam est homini benefaciendi: nam si non esset illi hæc potentia, impossibile esset homini vnquam bene agere: nam quod priuatur potentia, impossibile est fieri, quod impossibile fieri est, actu esse nequit. Cæterum videmus & actus, & bene fieri, scilicet bene agere homines: ergo in illis potentia, & male. Pariter ergo & potestas ab vno & eodem fonte voluntatis. Sicuti ex anima contrarij motus fiunt, quiescere & moueri, loqui, tacere, diuersis temporibus. Quoniam quod potest, aliquid potest, & aliquando, & aliquo modo, & necesse est esse quiddam quod dominetur, siue appetitum, siue electionem. Quæ interdum ad actum peruenire prohibentur, vel intrinsicè aliquo prohibentur, vel modo

non

non bene congruente & medio: sicuti in potentia irrationali, ea ad actum non peruenit, si aliquo medio impediatur, vel medio, vel agente non bene disposito. Quo fit, vt quia potentia non potest interdum omnino se explicare, propter resistentiam mediam, quæ sublata posset, actus remaneret imperfectus necesse sit. Ita semen interdum natura degenerat, & natura ex semine humano & animalium, monstrum producit, & animus intrinsicè, & vanis, & alienis à ratione occupatus, & obsessus, suo non fungitur officio. Et hæc hæc tenus de potentia prælibata, sequentibus sufficient: latius namque de ea postea cum de principio potestatis tractabimus suo ordine libro 2.

*Quo pacto in homine scientiæ generalis semina potentia insita sint, curue alij alijs doctiores: & vnde animalibus quadam cognitio. CAP. V.*

Vtilitatem ex præcognitione illius potentiæ hunc accipe. Dicimus itaque in hominis dignitate, quod pertinet ad sciendi & intelligendi sagacitatem, considerari & aptitudinem siue potentiam naturalem, & pariter acquisitiuam ex doctrina & meditatione artificiali, & labore expertium, & prudentiorum paratam, quamve potentiam diximus, quodammodo ex actu prioris potentiæ comparari. Hæc autem vnde originem habuerint, quæ ueritate mentes hominum vniuersam scientiam perfectè perse nec explicitè omnia, nec omnes aliqua pariter nouerint, aut quare alij alijs magis minusque scientes sint, cum tamen æquè homines sint, narrare presentis est instituti. Cumque illud dignum sit, & iucundum, & utile sciri, longior de eo non erit ratio narratio. Igitur in confesso omnibus ferè, & pro uerissimo creditum, tum ab ijs, qui à sana fide exules fuerunt, tum ab ijs, qui verum & vnicum venerati sunt Deum, nullum animal naturæ immunem à cognitione esse. Videmus namque animalia recens nata, etiam priusquam efficiantur partium, & instrumenta ad ea quæ agere debent conuersa, ea tamen agere conari: sic vitulus cornibus petere tentat, cum nulla tamen cornua appareant: pullum equi calcibus teneris calcitrantem videas, & aprum quendam pusillum generis sese tueri conantem, magnos dentes nondum habentem: & catulum recentem natum, mordere affectan-

tem

tem teneris adhuc dentibus. Vnde autem, nisi quaedam indita facultate? omne enim animans fuit ipsius animi facultates, ac in quos usus partes suae polleant maxime. nullo doctore praesentit, ut obseruauit Galeus<sup>a</sup>, & Cicero<sup>b</sup>. Animalia singula, inquit, norunt pugnantia quaedam, nec ab alio quodpiam didicerunt, quam ipsa natura: veluti bos cornu percutere, equus ungula, canis ore, aper dente: quae quidem animalia etiam cauere sciunt à quibus est cauendum, sine ullius prorsus doctoris preceptione. Addendus eiusdem sententiae Horatius c:

a lib. de Vssu  
part. huma.  
corp. cap. 3.  
b lib. 1. Cyri-  
pædiæ.

c lib. 2. Ser.  
Sat. 1. v. 50.

d lib. Exha-  
neron, homi-  
li. 9.

e lib. 27. hi-  
stor. natur.  
cap. 3.  
f lib. 1. de ge-  
ner. animal.  
cap. fin.

g lib. 9. de hi-  
stor. animal.  
cap. 1.

h lib. 1. de hi-  
stor. animal.

*Ut quo quisque valet, suspectus terreat, vigile  
Imperet hoc natura potens, sic collige vicium.  
Dente lupus, cornu tauri petii: vnde, nisi inius  
Monstratum?*

His ad stipulatur & Bassilius Magnus<sup>d</sup>, docetq; multo-  
tis exemplis: alijque permulti auctores confirmant, die-  
cti quotidiana experientia. Ita agni inter numerosum gre-  
gem, matris vbera recognoscunt: vrsa vulneribus saucia,  
verba se sibi medetur: testudo viperae veneno morsu, sibi  
contra venenum prouidet origani pastu: vulpes lani-  
cis lachryma, vulneribus se ipsam curat: anguis foeniculi  
pastu lippitudinem à se propellere nouit. Et vt absolutam  
cum Plinio<sup>e</sup>, Pudendum rursus, feras magistras naturae  
quotidie inuenire, siue semper scire iudicemus, & omnia  
animalia, quae sunt salutaria ipsis nosse, praeter hominem.  
Aristoteles<sup>f</sup> etiam scribit, animalium munus esse, non so-  
lum generare, quod commune omnium viuentium &  
plantarum est, sed etiam cognosciones alicuius vni quod-  
que esse, aliud maioris, aliud minoris, aliud minimae. Sen-  
sum enim habent: sensus autem cognitio quaedam est.  
Et clarius alibi<sup>g</sup> statim à principio scribit, animantes ha-  
bere vim quaedam naturalem videri, in quavis animi af-  
fectione, hoc est, prudentia, stultitia, fortitudine, ignaui-  
clementia, acerbitate, & reliquis habitibus generis eius-  
dem. Constāt autem & haec ex morum varietate anima-  
lium, de quibus eximios composuit libros Aelianus, in-  
scriptos de Natura animalium. Aliae namq; vt ait Aristo-  
teles<sup>h</sup>, animantes mites, remissae, non pernicaces, vt bo-  
ues: aliae animosae, pernicaces, brutae omnino, vt fues syl-  
uestres: aliae ingeniosae ac timidae, vt cerui, lepores, cuni-  
culi: aliae illiberales, perfidae, insidiosae, vt serpentes: aliae  
liberales, fortes, & nobiles, vt leones: aliae illiberales, fe-  
roces, insidiosae, vt lupi: aliae astutae, malitiosae, & callidae,  
vt vulpes: aliae animosae, amatrices, assentatrices, vt ca-  
nes:

nes: aliae mites, & mansuetudini addictae, vt elephantes;  
aliae verecundae & cauae, vt anseres: aliae inuidae, & orna-  
tus, & politurae studiosae, vt pauones. Sed quid vltra? non-  
ne omnes suis prouident natis, idque summa diligentia  
& solertia, vt scribit Cicero<sup>i</sup>, natura docente? quin vt i-  
dem alibi<sup>k</sup>, dedit eadem natura beluis & sensum, & ap-  
petitum, vt altero conatum haberet ad naturales pastus  
capescendos, altero fecernerent pestifera à salutaribus.  
Quis non asturiam pinnophylacis, & pastinacae in quaer-  
endo cibo dixerit subtilem & scientificam cum Plinio<sup>l</sup>?  
Quis etiam cum Cicero<sup>m</sup> platatae auis ingenium non  
miretur, quae astu & vi cibum ex rostris marinarum auium  
extorquet? Quis non eximios apud Aristotelem, Theo-  
phrastum, Aelianum, Plinium, animantium non videat  
maiores sagaces, & doctrinam viuendi naturalem, meden-  
di, fugiendi, cauendi, & huiusmodi peritiam? Imò & re-  
rum futurarum & incertarum praecia esse eadem legi-  
mus & nouimus: vt hinc etiam homines non vereantur  
exempla & cautionem sibi, velut ex sacratio constanti  
naturae vtilia depromere. Delphini tranquillo mari laci-  
uantes, statim ex ea, qua veniunt parte, imminere desi-  
gnant: & turbato mare spargentes aquam, tranquillita-  
tem. Loligo volitans, conchae adherentes, echini sese  
affigentes, aut cum arena saburrantes, temp estatis signa  
sunt: ranæ quoque vltra solitum vocales: & fulicæ matu-  
tino clangere, item mergi anatesque pennas rostro pur-  
gantes, ventum caeteraque aquaticae aues concursantes.  
Grues in mediterranea festinantes, mergi aut maria, aut  
stagna fugientes, grues silentio per sublime volantes, se-  
renitatem, vt noctua in imbre garula, aut sereno, tempe-  
statem. Corui singultu quodam latrantes, seque concu-  
tientes, si perseuerent, ventos, vt si carptim vocem resor-  
bebunt, ventosum imbrem. Graculi sero à pabulo rece-  
dentes, hyemem, & albae aues cum congregabuntur: &  
alia sunt huius praecognitionis exempla apud Plinium<sup>n</sup>.  
Nōne & Hieremias<sup>o</sup> testis etiam? Miluus in caelo  
cognouit tempus suum, inquit, turtur & hirundo, & ci-  
conia custodierunt tempus aduentus sui. Nōne et-  
iam in usus suos inuenta & edocta ab animalibus, trans-  
tulit homo? quis ignorat chelidoniam herbam, & e-  
cius alexipharmacum, contra oculorum tenebras ab hi-  
rundinibus inuentā? Inuenerunt & canes canariam, qua  
fastidium leuant. Ceruæ monstrare elaphoboscon, i-  
tem sceleri, enixae à partu: & ad vulnera dictamnium, quo  
depasso

i 3. de finib.  
k 2. de nat.  
deor.

l lib. 9. cap.  
42.  
m 2. de nat.  
deor.

n lib. 18. ca.  
fin.  
o cap. 8. v. 2.



p lib. 25. ca. 18. depasto à se excutiunt tela infixi, vt scribit idem Plinius <sup>9</sup>, & plurà Aristoteles 9. Et alibi Plinius 7. Nec referre opus est politiam & regnum apum, prouidentiam formicarum, aliàq; innumera doctrinæ naturalis exempla: cum & scriptum de animalibus sit, aliqua & docibilia esse, & imitationem quandam virtutis habere: alia in quibus, vt scribit Cicero <sup>9</sup>, non corporum solum est similitudo, vt in suis: sed etiam animorum aliqua ex parte motus quosdam videmus, veluti in leonibus, canibus, & equis, & huiusmodi, & disciplinæ plures animatæ capaces esse docuit Aristoteles <sup>2</sup>. Vise cum fugiunt, suos catulos prope pellunt, susceptosq; portant: cum ab insectante iam occupantur, arbores conscendunt. Heriæaceus in cauernis habitans commutat sua cubilia, aquilonum & astrorum mutatione: hirundo, confingit nidus implicito luto festucis, ad normam lutanæ paleationis, mira prouidentia natis impertit cibum, obseruans ne qui accepit, bis accipiat: excrementa pullorum foras parentes eiciunt, postque adultiores iam natos circuitu magi, forasque illos eitere edocent. Turtur non alium, quam vnum matrem superinducit, Aristotele teste <sup>b</sup>. Prudentiam gratium nemo ignorat, nec quis sit pudor elephantum, qui nunquam nisi in abdito coeunt, nec adulteria nouere, vt notat Plinius <sup>c</sup>, qui & huic generi animalium tribuit <sup>d</sup> cum humanis sensibus affinitatem, intellectum sermonis patrij, religionem, cultumque syderum, Solis ac Lunæ veneratorem, æquitatem, probitatem, obedientiam, & officiorum quæ didicere memoriam: ad permulta namque officia eruditur, & intelligit. Id quoq; narrat Aristoteles <sup>e</sup>: cum enim hæc bellua cæteris sit prudentior (vt ait Cicero <sup>f</sup>) illa visa est aliquando Romanis habere cum humano genere societatem, vt idem Cicero scribit <sup>g</sup>. Legimus etiam tantâ puritate esse camelos, vt nunquam cum matribus coeant, & admissos in matres operas, postquam velo sublato comperissent, conscientia admissi sceleris, camelarios occidisse, vt scribit Aristoteles <sup>h</sup>. Nemo non admirabitur artem scarabei lupillarij, dum ex fumo in orbiculos agitato & effosso, posteritatem profert: nemo non alias infinitas belluarum, tum delphinarum, temiorum, polyporum astutias: nec non aliarum artes conspicuas, & ante oculos positas non fatebitur. Ex his omnia natura docuit singulis, & à natura potestatem hanc agendi ita connatam habent. Nec iuris periti suis in responsis ab his abhorrent. Siquidem Domitius Vlp. Papinianæ doctrinæ

Arinæ auditor, in Phœnicia prouincia natus, aliquando magister sacrorum scriniorum Alexandri Cæsaris <sup>i</sup>, scribit, ius naturale extendi ad beluas, quadam, vt intelligitur est ordine 2. dum est, participatione: Ius, inquit, naturale est, quod natura omnia animalia docuit: idque firmat exemplis: hinc descendit maris & foeminae coniunctio, quæ in coniunctionibus hominū legitimis dicitur matrimonium: hinc liberorum procreatio, educatioq;. Videmus enim istius iuris cætera animalia, peritiam censeri, feras quoq; bestias: Hoc & postea qui anacephaleosim Itrifconful. breuius contexuerunt, & institutiones iuris ciuilibus collegerunt, iussu Iustiniani, nempe Tribonianus & socij, iisdem ferè verbis iusque exhibuerunt legum tyronibus <sup>k</sup>. Quid k in §. 1. de autem sit hæc natura, quæ hæc docuit, Dei prouidentiam, qua singula sibi à Deo prescripta peragunt, existimo omnibus palam esse. In genesi quippe vniuersali rerum rebus cunctis Deus propria distribuit, cum quæ generationis sunt, tum ea quæ ad conseruationem geniti necessaria erant, quæ quanquam minima videantur, sunt tamen sapientissimæ & indeficientis prouidentia & generaliter & particulariter certissima argumenta: vt non tantum rerum omnium generalis in Deo admiranda sit cura, sed & minimarum sollicitudo, quæ, non secus ac malum grauatum vno ambitu corticis, & omnia inclusa nutrit, & acinos etiam domunculis diuisos alit pari cura. Respiciete, inquit Christus <sup>l</sup>, volatilia cæli, quæ non ferunt, neque metunt, neque congregant in horrea, & Pater vester cælestis nutrit ea. Et Dauid <sup>m</sup>, Produxit iumentis fœnum, & herbam seruituti hominum, & saturabuntur ligna campi, & in cedris Libani quas plantauit, passeris nidificabunt: herodij domus dux est eorum: montes excelsi ceruis, petra refugium herinacis: fecit Lunam in tempora, Sol cognouit occasum suum. Posuit tenebras, & facta est nox: in ipsa pertransibunt omnes bestia syluæ, catuli rugientes, vt rapiant & quærant à Deo escam sibi. Et paulo post, Dante te illis, colligent: aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. auertente autem te faciem, turbabuntur: auferes spiritum eorum, deficient, & in puluerem suum reuertentur. Et rursus <sup>n</sup>, Oculi omnium in te sperant, Domine, & tu das escam illorum in tempore opportuno: aperis tu manum tuam, & imple omnem benedictione. Et vis adhuc vltra tibi probati naturæ animalium, vt reliquarum rerum, authorem esse dominum Deum? Recordare literis consignatum, animalia verbò

b li 9. de hist. anim. c. 6. & 7. & c. 10. c lib. 8. ca. 5. d lib. 8. c. 1. e lib. 9. de hist. anim. c. 46. f 1. de natur. deor. g ad Mariū lib. 7. epist. fam. epist. 1. h lib. 9. hist. anim. c. 47.

l Matt. 6. vs. 26. m Psal. 163. n Psal. 144. c. 7. 16. 17.

Dei, tanquam ad Domini vocem obedisse, & naturam pro eius nutu temperasse, vel exuisse, & seruis eius pepercisse. Intuere Daniele in lacum famelicorum leonum ferocissimorum depositū, remansisse illæsum. Et Iosnam Prophetam è ventre piscis prægrandis, vbi tribus diebus & tribus noctibus manserat conclusus, viuum exeuntem, quando dixit pisci Deus, vt eum in littore deponeret P. Contemplare omnia genera ferarum, etiam earum, quæ domari non possunt, iussu Dei cum Noacho earum, quæ domari non possunt, pacificè vixitasse q: deinde r in hæremo magna ac terribili, in qua erat serpens flatu adurens, scorpio, & dipsas, magnū apparuit in virus eorum Dei imperium. Scimus & viperam, quæ inuasit manum Pauli in Mytilenæ insula, cōtra eius feræ naturam & barbarorum insulanorum expectationem, nihil nocuisse s. Scimus & asinam Balaami cōtra eius naturam, iussu Dei authoris naturæ, & dispensatiōe loquitam r. Omitto pleaque huiusmodi exempla ex historia Patrum Lausiana, Abdie & Theodoretī, Hieronymi & aliorum recensere, cū indubitatum sit inter Christianos, potestare datam à Deo hominibus in eius nomine conculcandi leones, dracones, serpentes, & superandi lethalia huiusmodi u: quam nemo dicit ab alio dari potuisse, q̄ ab eo, qui naturam singulorum in sua manu haberet. Nouerunt & Ethnici, inter cæteros Plinius x, dum ait, Hic est ille qui plūrima in vitā inuenit Deus, hoc habet nomē: per quem & intelligitur eadem & parens rerum omnium & magistra natura. Idè respiciens ad authorē naturæ, sic rursus scribit idem Plin. y Mihi contuētī se persuasit rerum natura, Idè respiciens ad authorē naturæ, sic rursus scribit idem Plin. y Mihi contuētī se persuasit rerum natura, nihil incredibile existimare de ea. Et Cicero z naturæ rationem dixit diuinam legem. Et alibi a nos naturam optimam ducem, tanquamq; Deum testatur sequi debere, tanquam inquam Deum: non q̄ natura Deus sit, vt rati plerique antiquorū sunt, sed quia natura nihil aliud est, quàm diuinæ prouidentie instrumentum, quæ vbi videtur prouidē incedere, non ducit seipsam ipsa, sed ab ipsa prouidentia ducitur, fines omnium ordinesq; & in seipsa præscribente, & naturæ prout vult inscribente. Quocirca Plato b ponit duas causas rerum omnium effectrices, diuinam & humanam: diuinam quidem naturæ omnium effectricem: humanam autem artificialium. His consentire videntur Epicurus & Lucretius: nisi quòd ipsi naturam ipsam diuinam putarunt, decepti quòd nescirent naturam tam certam & admirabilem esse, quòd à Deo reteretur.

o Daniel.  
14.6.

p Iosæ 2.

q Gene. 7. c.  
r Deuter. 10.  
c. 8.

s vt scribitur  
Abel. cap.  
28. a. v. 3.  
t Num. c. 22.

u Luc. c. 10.  
c. v. 19.

x li. 25. hist.  
nat. cap. 3.

y lib. 11. c. 3.  
z lib. 3. Offic.  
a in dial. Lat.  
lij, vel de Senectute.

b lib. 15. in  
Sophista, vel  
de ente.

geretur. Sic enim de Epicuro Lucretius testatur c:  
Nam simul ac ratio sua (scilicet è Epicure) capiti vociferari.

c lib. 3. de rerum nat. v. 14.

Naturam rerum diuina mente coortam:  
Diffugiunt animi terrores: mœnia mundi  
Discedunt: totum video per inane geri res.  
Apparet diuim numerus, sedes que quiete.  
Quas neque concitium ventis, nec nubila nimbis  
Aspergunt, nec nix acri concreta pruina  
Canacædens violat i semper que in nubibus æther  
Integit, & large diffuso lumine ridet.

Sunt & alia Philosophorum & Ethnicorum testimonia, qui causam & vim efficacem naturæ ex Deo pendere docuerunt. Cæterum cū & rerum omnium creatio ad Deum omnino certius nunc referatur, vt & forsitan alii, si se offerat locus, dicemus, non egemus vt existimo pluribus testimonijs pro superiorum probatione. Ex quibus etiam & non obscure ratio apparet, vnde & quare animalibus quædam doctrinæ naturalis inest capacitas & potentia, aliquibus tamen magis, alijs autem minus, sicut Deo omnium opifici sapientissimo placuit. alia namque extra communem generis animantium potentiam, aliam habent potentiam præstantiorem, suntq; docibilia animalia, alia nequaquam arte hominum sicurari queunt: vt in volucris hirundines sunt indociles, è terrestribus mures: cū elephant iussa faciant, leones iugum subeant, in mari vituli, totq; piscium genera mitescant, vt notat Plinius d, eo modo non solum naturali, sed etiam acquisititia doctrina sunt mirabiliora: sicuti & videmus aues varij generis, arte plura, quàm natura doceat, potentia tamen præcurrente, addiscere: vt psittacos, & picas, & coruos voces humanas imitari, ob linguæ crassitudinem, & continuam illarum in his, quæ docetur meditationem, siue consuetudinem. Quòd industria hominis, vt sibi aliquid victus causa compararet, tribuit Persius e.

e in prolog. Satyr. v. 8.

Quis expedit, inquit, psittaco suum xarpes,  
Picasque docuit nostra verba conari?  
Magister artis, ingenijque largitor  
Venter, negatas artifex sequi voces.

Scribit & Plinius f, cardueles, minimas omnium ferè f lib. 10. cap. 42. & 43. aues, imperata, nec voce tantum, sed & pedibus pro manibus facere. & turdum Agrippinæ, coniugis Claudijs Cæsaris, imitari voces hominum: & habuisse Cæsares

sturnum, & Lucinias Latino & Græco sermone dociles: Romæ etiam coruum visum, nominatim salubentem Tiberium, & Germanicum, & Drufum, & populum. Nos quoque tales videmus Tholosa: quim & apud nos nutritæ duæ fuerunt aliquando auiculæ, quas vocant Græci ægiothos. Latini salutes, Galli *limotes*, quæ miras cantionum modulationes percurrerant, hinnitusque equorum, & si quid aliud audiebant, imitabantur, tantæ erant docilitatis. Sunt & in quadrupedibus quædam alia supra naturæ propriæ opera potentia: veluti traditur elephantibus ad prælium edoceri, item funambulos alios factos. Et nos sæpe vrfos vidimus saltare ad rhythum tibiarum, hastam erectos ad iussum histrionis in humeros iactasse, deferre, & mouere: simias ludicra infinita mimorum voce adactas factitasse. Sunt & his pleraque similia à multis visa, quæ docilitatem & adeptam doctrinam animalium indicant, atque admirabilem naturæ, & per consequens Dei authoris naturæ sapientiam, vsque ad eod præstantem, vt plerique ex animantium singulorum collatione cum homine facta, reuocauerint in dubium, num brutâ ratione vterentur: qualis extat docta certè & accurata controuersia apud Plutarchum §. Quod & constat, vt hætenus docui, omne animal brutum natura à Deo optimo infusa, ad certam doctrinæ speciem potentiam accepisse: non absurdum videtur debet, per eandem naturam homini, qui cum animalibus participet, eandem cognoscendi vim ac potentiam inditam: & quia etiam is supra animalium naturam præstantior, aliquid maioris potentia & facultatis ei tributum esse à Deo. Sicuti enim, vt scribit Cicero h, equus ad cursum, ad arandum bos, ad indagandum canis: sic homo ad duas res, ad agendum, & intelligendum est natus: estque omnium animalium longè sapientissimus, vt ait Aristoteles l. Et Iuuenalis k loquens de natura hominis, ait:

g Libel. qui inscribitur Num brutis ratio interfit, inter Vlyssim, Circeem, & Grylum. h li. 2. de finib. bon. & mal. i lib. de mundo. k Sat. 15. v.

143. l in Prolog. lib. 1. de animalibus.

— separat hæc nos  
A græge mutorum: atque ideo venerabile soli.  
Sortiti ingenium, diuinorumque capaces  
Atque exercendis capiendisque artibus apti  
Sensum à cælesti demissum traximus arce,  
Cuius egent prona, & terram spectantia.

Atque Claudius Aelianus Prænestinus l his verbis à brutis hominem distinguit, scribitque, *ἀνθρώπων μὲν εἶναι σοφόν, & δίκαιον, καὶ τὰ νοικίων ποιῶν ἀσχημίζεσθαι, καὶ ἄναρδῶν*

*ναρδῶν ποιῶν τῶν ἀσχημῶν φροντίαν καὶ προφῶν εἰσότηδ μαλίσταν, καὶ ἐπιθέλεις φυλάττεσθαι, καὶ πάλαι ποτὶ ὅσα ἀπὸ τῶν ἄνθρωπων φύσεως, περὶ ἄλλων ἰδὼς ἔδδεν. & ἡδὲ λόγῳ μετείληχον ἀνθρώπων τῶν ἀνθρώπων τιμωπιότης, & λογισμῶν ἡξιώται: ὡσπερ ἂν ἐπὶ πολιτικῶν τε, καὶ πολλῶν φελέσσι, ἀλλὰ & θεῶν αἰδέσθαι οἶδεν & ἴσθαι.* id est, Hominem quidem esse sapientem & iustum, propriorum liberorum prouidentem, & factorum gerere conuenientem curam, & sibi inquirere cibum, insidiasque cauere, & cætera in eo esse naturæ dona, non est valde paradoxon: est enim rationis pariceps factus homo, qui est omnium honorabilissima creatura, atque ratiocinatione digna habita: pluribus in rebus seipsum iuuare & promouere potest, & Deum venerari & colere. Aliorum hac de re etiam nobis suppetunt testimonia, quæ Deo fauente fusiùs proprio loco tractabimus: sufficiet autem in præsentiarum profectui, vnde, & à quo sciendi vim natura hominis ortum habuerit. Quia in re contemplerur oportet, initio hominem à Deo creatum esse perfectum, & omni ex parte rerum omnium peritum: creatus namque est ad imaginem & similitudinem Dei, quod ad animæ pertinet præstantiam; siquidem ratione animæ, non corporis, imago m accipienda, vt errantes hæreticos quosdam declinemus, vt docet D.

Chrysost. n Componitur etiam homo duabus partibus potioribus, corpore, inquam, & anima: primæ partes animi, secundæ corporis, vt ait Cicero o, & Aristot. p. Homo vt animal constat anima, inquit, & corpore: quorum vnum imperat secundum naturam, nempe anima: aliud paret, nempe corpus: quæ & sequitur Plutar. q. Quamobrem duæ in homine cognoscendæ naturæ, animæ vna, corporis altera: quas sola discernentes intelligentia, & distinguentes contemplatione subtilissima, velut etiam imaginatione animi continentes, non sequetramus adinuicem: nec eas reciproca virtute partium, sed vnus esse prorsus animaduertimus: ita vt iam duæ nõ amplius duæ sint, scilicet quod vnaquæque secundum se subsistat, quinimò vtraque vnum animal faciat, vt scribit D. Cyillus Alexandrinus r. Sic anima rationalis & corpus vnus est homo, vt ait Athanasius s: & vtrumque Deus creauit in vno supposito iustissimis rationibus. Atque vt probat D. Greg. Nazianz. t homo & corpore & cælesti spiritu compactus, vt quando propter imaginis formæque præstantiam efferremur, lutî, materiæque humilitate deprimeremur. Ex luto em Deus creauit corpus u, sed tan-

in Genes. l. n tom. 1. ope. homil. 8. in Genes. o 2. & 5. lib. de fin. bon. & mal. p lib. 1. Pol. cap. 3. q libello de virt. mor. r epist. vl. ad Successum I. sania Episcopum. s in symbol. fidei. t oratione de pauperibus amandis. u Genes. l.

ta admirabilique præstantia, vt sapientiæ & scientiæ eius ex opificio perpetuò nobis relinquatur admiratio tantæ concinnæ compositionis, mirabilem Deum fuisse solum opificem, vt latè docet D. Cyrillus Hierosolymitanus Episcopus<sup>x</sup>. Sunt enim in hominis corpore certè tam admirandæ partium connexiones, & vsus membrorum insignis diuersorū subtilissima structure colligatio membrorum, vt scribit Irenæus<sup>y</sup>, trecentorū viginti quatuor, vt non nisi supernaturalē artificem horum authorē credere cogant. Lungitur huic thesaurus (anima scilicet) corporis infinitus, quæ vasis fistulis, vt ait Paulus<sup>z</sup>, continetur. Hinc opus eximie formatum & affabrè factum, miro decore & pulchritudine celebre, à Deo, qui quidem homine non indigebat, sed vt haberet in quem conferret sua beneficia, vt scribit idem Irenæus<sup>a</sup>. Huius pars vna, nempe anima creata initium habuit, finem vitæ tamen habitura non est, quòd ad substantiam pertinet, immortalis: corporea autem altera pars hominis est mortalis, animata, & suffulta ex indita anima. Ideò eius pars nobilior hominis, anima, inquam, homo verè dicitur: quoniam Deus inspirauit ei animam quæ operatur, & insufflauit ei spiritum vitalem<sup>b</sup>. Et rursum formauit Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuentem<sup>c</sup>. Et inde pendet nobilitas illa hominis supra reliquas creaturas: planta siquidem cœlestis homo, quæ quantum figura formæque corporis cæteris antecellit, tantum dignitate animæ præstat. Hinc caput animalibus cunctis ad humum pronum ad ventrem respicit, voluptatè omnibus modis profecquitur: caput hominis sursum in cœlum exurgit, oculique supera non terrestria contemplari accommodi, vt si quādo aliquis carnis & corporis stimulis succumbat, ventrique & his quæ sunt sub ventre inseruiat, comparabitur meritò iumētis insipientibus, quia similis factus est illis, vt magnificè scribit verè regius antistes Basilius M.<sup>d</sup> Et, vt ait D. August.<sup>e</sup> duæ substantiæ in homine quidem sunt, vna corporis cū suis sensibilibus, alia animæ curatione: sed corpus nihil operatur sine anima, sine corpore aut anima ratione su. it. Quare & Platon<sup>f</sup> existimat nihil aliud esse hominē, animam: & alibi g idem Plato ait, ἡμῶν ἐστὶν ψυχὴ ζῶσα, ἐν θνητοῖς καὶ ἀθανάτοις φερέτω, i. nos sumus anima immortalis, quæ inclusa est in mortali loco munito. Cui ad stipulat Ambrosius<sup>h</sup>, Quid, inquit, aliud sumus, quàm animæ corporibus inclusa.

clusæ. Atq; etiam Hebræorū præcipui partē immortalem hominis, nempe animam, præcipuam verum esse hominem arbitrantur, corpus verò quasi hominis esse indumentum, vt scribit Eusebius Pamphil. i & Aristoteles<sup>k</sup>. i lib. 2. de Sed clariùs faciæ literæ in hominē duplicia considerant, præpar. Euā id quòd exterius apparet, quod carnalem dicunt & ex- gel. ca. 2. teriorem hominem: & quòd interior est, nempe ani- lib. 4. Poli- tic. c. 5. Dei homo interior, nempe anima, creatus est, non homo exterior: cum Deus sit spiritus, isquē omni mole corporis careat inquantum Deus, vt notat D. Ambrosius<sup>l</sup>. l. 1. tomo 1. lib. Quamquam aliter alij, sed alieni ab ecclesia catholica de Instiut. pro hæreticis iudicati, senserint, corpus scilicet ad imagi- virginis, ca- nem Dei creatum: quæ est Anthropomorphitarum hære- pi. 2. & 3. sis, introducta ab Andeo quodam & genere & lingua Sy- m. lib. 11. ca. ro, vt scribit Nichepho. Calist.<sup>m</sup> Dixit porrò sacra scriptu- 14. ra cautè, ad imaginem Dei & similitudinem Dei factum hunchominem, vt doceret non ex natura Dei illum esse, quia ad imaginē, hoc est, ad similitudinem imaginis Dei: imago autē Dei vera est filius Dei, Deus ipse, vt ait Paulus<sup>n</sup>. Nos autem non imago Dei, sed & imaginem & similitudinem Dei, facti & creati, non geniti, anima namq; à Deo facta nec ex substantia Dei est vel procedit, sed ex nihilo facta, vt latè docet D. August.<sup>o</sup> Et D. Ambrosius P. n ad Coloss. cap. 1. versi. 16. Homo, inquit, non est imago Dei, sed ad similitudinem factus: alia autem est imago Dei inuisibilis primogenitus vniuersæ creaturæ, per quem facta sunt omnia. ille nō ad imaginem, sed imago: tu nō imago, sed ad imaginem. o libro 1. de Orig. ani- ma, ad Hieron. c. 28. & li. 1. b. de anā ma. ca. 4. & lib. Soliloq. anima. ca. 30. ait, Homo, scilicet purus, (de Christo namq; non loquitur, qui & verus Deus & verus homo est) in sua & vnica hypothesi & subiecto, ad similitudinem Dei factus est, non per P. sal. 118. tamen est homo Deus: non enim quod alteri simile est, id sermo. 10. idem est cum ipso cuius similitudinem gerit: veluti simile est regnum cœlorum sagenæ & sementi, nec tamen est quicquam eorum regnum cœlorum: sed similis Deo homo in aliquo. Quòd autem in aliquo factus sit similis, illud ex insufflatione quam Deus fecit in faciem hominis liiiy, & Pauli Samosaten. ortum est, illud adhuc est participatio Spiritus sancti: non tamen insufflatio illa anima est, sed id quod animæ præstantiā dedit. Et aliud est efficiens, aliud effectus, & quòd patitur, vel in quo aliquid operatur. Docentq; nos id ver-

*v. ca. Gen. 2.* **ba<sup>r</sup>** ca, Et insufflauit in faciem Adam Deus, & factus est homo in animam viuentem: non enim dixit, & facta est insufflatio anima viuens, sed factus est homo in animam viuentem. Et ne in tam seria re sine auctore loqui videamur, crit sententiæ istius assertor eximius, Diuus Cyrillus Patriarcha Alexandri.<sup>s</sup> Non potuit, inquit, homo ad imaginē esse creatoris, nisi Spiritu sancto participaret: siquis enim, vt ait Paulus<sup>t</sup>, Spiritum Christi non habet, hic ipse Christi non est. Nonandum itaq; illam Spiritus sancti participationē expressiorem Dei docere imaginē, quam tamen deturpamus peccato. Quod latius & melius idem Cyrillus explicat<sup>u</sup> his verbis, Formato ex terra homine sufflante in facie ipsius Deum Moses ait spiritū vitæ, & factum hominem esse in animam viuentem: spiritum autem ita per sufflationem homini datum, nō dicimus animam esse hominis: esset enim immutabilis tanquā ex diuina progressus essentia: sed Spiritus sancti participationem animæ hominis impositam credimus. Creaturarum enim per Spiritū perfectio est. hinc ad imaginem Dei factum asserimus, quoniā participatione Spiritus sancti ad Deū formatus sit. Sed quē spiritū Moses per sufflationem datum homini asseruit, hunc rursus Deus per resurrectionem renouans in nobis insufflauit discipulis suis, dicens, accipite Spiritum sanctum: vt reformati ad pristinā imaginem, creatori conformaremur per participationē Spiritus sancti. Hactenus Cyrillus Alexandrinus Patriarcha Mandarunt etiam literis Ethnicorum philosophi, animi hominis quiddā esse diuinum, in quo rerū penē infinita essent cognitiones, & diuinationes, vt scribit Cicero<sup>x</sup>. Tum Plato<sup>y</sup> voluit homini cum Deo esse appellationis parilitatem, consortiumq; naturæ: vt ob hanc participationem Dij homines in sacra scriptura dicti sint, participes eorum quæ Dei sunt, id est agentes quæ Deus agere solet, cum tamē vnus sit Deus natura. Eadem & ferē censuit Apollon. Thyaneus,<sup>z</sup> vt scribit Philostratus: sic enim ait, quōd sit hominibus cum Deo quædam affinitas, per quam solum in animalibus Deū homo cognoscit, & de propria natura philosophatur, & in quo diuinitatis est particeps, formaq; vt aiunt, Deo similis, est: virtutesq; à Deo colligit hominibus prouenire. Hac nos imagine etiam capaces sumus scientiæ, imō scientes: & quanto quis puram nitidamq; hanc conseruat, tanto præstantius cognoscit, diiudicat, & altiora & secretiora pénétrat, veluti quadam cum Deo omniscio, familiaritate consue-

scens,

scens; & ab illo hauriens: eo radiorum diuinitatis capacitor, quo puritate Deo magis coniungitur, sicut in cœlesti illa hierarchia, teste diuo Dionysio Areopagita<sup>a</sup>, proximiores ordines Dci contemplatione, Dei proximiores, secretiora à Deo veritatis, rerum speculo & prototypo<sup>7</sup> perfectio, hauriunt & cognoscunt: quare & Deo viciniore, rursum Seraphim dicuntur, id est, scientes vel ardentes. Constat etiam antiquos, qui mundam & impollutā transegerunt vitam, nō eguisse doctoribus vel literis, siue scientiarum scripturis: sed literarum loco gratia Spiritus sancti vsos. Nam & Noacho & Abrahamæ, Iobo, & Mosi per semetipsum locutus Deus est, nō per literas, quia scilicet munda eorum corda repererat: postquam autem populus Iudæorum in vitiorum ima delapsus est, necessario iam inde literæ datæ ac tabulæ, & ea, quæ per eas tradita est admonitio. Et hoc non tantum probis viris prioris sacrosancti Testamenti, sed etiam noui, accidisse legitur. Si quidem nec Apostolis scriptū aliquid tradidit dominus noster Iesus Christus, sed literarum loco Sancti spiritus gratiam se illis datūm repromisit. Ille, inquit, Spiritus paracletus, quem mittere pater, suggeret vobis omnia<sup>b</sup>. Et rursum, Ante reges & principes ducemini propter me in testimonium illis, & gentibus: cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini: non enim estis vos qui loquimini, sed Spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis, vt scribitur apud D. Matt. c. & apud Lucā<sup>c</sup>, Spiritus sanctus docebit vos, quid oporteat vos dicere. Quomodo aut docuerit illos, habetur in historia Apost. e. dū in die Pentecostes repleti sunt discipuli & Apostoli domini nostri IESU CHRISTI Spiritu sancto, & cœperunt loqui varijs linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis. Quocirca & D. Paul.<sup>f</sup> An experimentū quæritis eius, ait, qui in me loquitur CHRISTVS. Et D. Lucas g scribit CHRISTVM aperuisse discipulis sensum; vt intelligerent scripturas: hæc q; lōgè antè faciendā Deus pollicitus erat. Is enim cum parçere peccatis, & lapsum primi hominis reparare decreuisset, infirmitatem etiam imaginis stabilire decreuit, & obscuratum intellectum purificare, sua absque meritis nostris gratia. Sic enim scribit Hieremias<sup>h</sup>, Hoc erit pactum quod feriam cum domo Israel post dies illos, dicit Dominus: dabo legem meam in visceribus eorū, & in corde eorum scribam eam, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Et non doce-

i 5

*s. l. 4. Thess. contra her.**c. l. 10. 2.**t. ad Rom.**ca. 8. ver. 9.**u. l. 13. The-**ssau. contra**hered. ca. 3.**x. lib. 2. de**fin. honor.**aut malor.**y. In Timæo.**z. lib. 8. de**eius vita**ca. 3.**a. li. de col.**hierar. cap.**b. Ioan. cap.**14. d. vers.**26.**c. cap. 10. b.**vers. 18. 19.**d. cap. 12. b.**vers. 12.**e. Act. cap.**2. a.**f. 2. ad Cor.**epist. cap. 13.**a. ver. 3.**g. cap. 24. g.**ver. 45.**h. cap. 31. f.**vers. 33.*

bit vltra vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, cognosce Dominum: omnes enim cognoscent me, à minimo eorum vsq; ad maximum, ait Dominus: quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorū non memorabor amplius. Quod & D. Paul. impletum testatur, Vos epistola estis CHRISTI ministrata à nobis & scripta, nō atramento, sed spiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Vidimus etiam Apostolos antea piscatores, vel telonio, vel pelibus addictos, eo Spiritu repletos & edoctos, menteq; purgatos, supereminētis doctrinæ grātia facundiāve repletos: atque tantæ doctrinæ præstantia omnium dogmatum errores, gentilium, Græcorum, Persarum, Chaldæorum, Indorūve detexisse & perdidisse, arcanorumq; incognitorum adyta reuerasse: & toto orbe terrarum breui tempore omnium philosophorum sectas superasse, & ad sanctissimam veramq; philosophiā calcatis erroribus impijs cælesti veritatis lumine illustratos adduxisse, ac simul & per vniuersa latissimi orbis loca doctrinam atque philosophiam veram suam firmis radicibus plantasse. Non alia ratione, quàm quòd semina doctrinæ illius ab illustrata mente & purgata recepta fuerint post missionem Spiritus sancti & reparationem imaginis per CHRISTI passionem, veritate ipsa ab ea eximia potentia hausta quæ verè per se apud omnes homines rationis capaces visa est eiusdem efficacitæ: veluti & quæ vera sunt apud omnes, non aliter quàm vt suat se habere possunt. Quod non ante illud lumen Spiritus sancti receptum contigerat Apostolis nosse: quibus & CHRISTVS dixit<sup>k</sup>. Ad huc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò: cum autem venerit Spiritus ille veritatis, docebit vos omnem veritatem. Vis autem scire hunc spiritum ex Dei imagine esse, audi quid his subiungatur<sup>l</sup>. Non enim, inquit CHRISTVS Deus, loquetur à semet ipso, sed quæcunque audiet loquetur, & quæ ventura sunt annunciat vobis. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annunciat vobis. omnia quæcunque habet pater, mea sunt. Propterea dixi vobis quia de meo accipiet, & annunciat vobis. Et forsā hoc in loco non inutiliter D. Bernardus citabitur<sup>m</sup>, Homo, inquit, ad imaginem Dei creatus est & similitudinem, hoc est, ad intellectum & meditationem filij, per quem intelligimus & cognoscimus patrem, & accessum habemus ad eum. Mens siquidem nostra eo ipso imago eius est, quo eius capax

i epist. 2. ad  
Cor. cap. 3. a.  
ver. 3.

k D. Ioan.  
Euang. cap.  
16. B. vers.  
12. & 13.  
l in d. cap.  
16. D. Ioan.

m in medit.  
suarū prin-  
cip.

capax est, participare esse potest. Nec tam simile est illi summæ sapientiæ, quàm mens rationalis, quæ per memoriam, intelligentiam, & voluntatem in illa trinitate ineffabili consistit. Ex quibus duo colliges, nostram imaginem esse ad intellectum & contemplationem filij: secundò Trinitatis sanctissimæ in nostra mente esse imaginem. Quid autem est, quæso, Dei contemplatio, & filij Dei, quàm rerum omnium cum eius cognitione dilucida cognitio? omnia enim pater cum filio nobis donauit<sup>n</sup>.

Et in mente diuina & in Deo ipso omnes res, veluti in idearum omnium prototypo & authore, relucet vt in ipsissima veritate. Vnde qui Deum cognoscit cognoscere potest, qualis est nostra mens, statim in illo omnia perfectiùs, quàm ex qualibet alia arte cognosceret: & per consequens, veræ sapientiæ & scientiæ fundamentum est, Deum nosse. Et tunc non tantum existentia, sed & non existentia, nempe præterita & futura assequitur: quia cognoscendo Deum, qui perfectè res nouit antiquam sint, & illas etiam in eo vt splendido & nitidissimo speculo videbit. Quare aliquando Prophetæ vocabantur videntes<sup>o</sup>, quòd Deum ita videntes ad consulta respondere. Et olim vnusquisque, inquit textus, in Israhel sic loquebatur si consuleret Deum, Venite & eamus ad videntem: qui enim Propheta dicitur hodie dicebatur tunc videns, & propheta visio, vt p visio Esaiæ propheta. Et rursum<sup>q</sup>, Nunquid non populus à Domino requiret visionem? Et iterum<sup>r</sup>, Prophetæ eius nonauerunt visionem. Et alibi, quia locutus est Dominus in visione sanctis suis<sup>s</sup>. Nec reticenda præstantissimi viri sententia, qui expertus locutus est ferè omnino analphabetus, sed omnium rerum & futurorum apprime sciens. Is fuit beatus Antonius, summus vir & heremicultor. Hic enim virtutem vllam non esse docuit futura prædicere, quòd è diuerso in vitio non sit positum futura non nosse, vt ob hanc rem quis poenam metuat: cæterum vnum illud beatitudinis verè existimabat, ritè Deum alere, legesq; eius & mandata inuiolata seruare: si cui autem amor futura cognoscendi incesat, puram, inquit, modò habeat animam, & futuri perspectio eum consequetur, Deo veluti per speculum aliquod cognitionem exhibente. Existimabatque vanum, quod in præsciendo ponebatur studium, cum tamen ille valde prædictione polleret, vt etiam multò antè prædixerit Arrianorum persequutionem: vt hæc omnia de illo scribit

n ad Roma.  
ca. 8.

o vt scribit  
1. Reg.  
ca. 9. b. ver.  
9.  
p Esaiæ 1.  
cap. 8. d.  
q Isaiæ.

r Thronorū  
ca. 2. c. ver.

s vt Psal.

88. d.

Sozome.

lib. 8. Eccl. hif. c. 49.

In hiflor. tripar. lib. 1. c. 12.

tom. 2. operum, homil. 8. in Math. a Epif. ad Galat. c. 1. vers. 12.

Gen. c. 1. vers. 28.

lib. 11. de prepar. Evang. c. 4.

Genefi. c. 2.

Sozomenus, & postea Niceph. Calist. <sup>s</sup> Cassiodorus. Et meminit de eius prædicatione D. Chrysoft. <sup>u</sup> Itaque puritas hæc mentis ad Dei cognitionem ex terræ facibus subleuata, prophetas & secretorum & futurorum scientes reddidit. Et Paulum plenè docuit: qui non ab hominibus, neque per hominem, sed per reuelationem IESU CHRISTI se accepisse testatur <sup>a</sup>. Notusque Saul & David ex pastoribus yates facti: cognoscitur Salomon, vitæ infusione secreta omnium edoctus: agnoscuntur & reliqui, yates ex pastoribus & agricolis facti. Iustus David subito incognitorum interpres. Nonne & primus homo Adam ante peccatum rerum omnium cognitionem habebat? Neque de eo quisquam dubitat: vel si illud nesciat, discat ex Genesi eius. Scribitur namque de eo <sup>b</sup>, hominem creatum ut præesset: & dominaretur piscibus, & alijs rebus à Deo creatis: item rursus omnia ad Adamum, istius imperij confirmandi, & veluti obedientiæ præstandæ vel firmandæ causa, à Deo vel Angelis ducta, ut videret quomodo vocaret ea. Nomen namque rei cuiusque tale est, quale Adam imposuit. Quæ duo, nempe gubernare, imperare, & nomina singulis imponere, non nisi eximiam & perfectam notionem demonstrant. Fuit autem concessa gubernatione & potestate necessarium, ut scientia gubernandi tribueretur. Nec enim aliter sine præesse bene potuisset, si quæ singulis expedirent non nosset: non enim eadem regula omnia reguntur, sed secundum cuiusque naturam propria cuique applicantur & conuenientia. Denique nominum substantialis ratio haberi non potuit, sine cognitione substantiæ: alias enim temere, & extra vim nominis quod rem indicat, dicta nomina fuissent. Quod quidem longè abest à præcipuaque nominis impositione, quæ statim apud Hebræos naturam demonstrat: apud Hebræos dico, quia hi vtuntur idiomate, quo vsus creditur Adam: & ita probat Eusebius Pamphil. <sup>c</sup> Et hoc etiam nuncupandi more accommodato rebus vsi sunt posteri eius lingue. Exempla penè infinita id nos docere possunt: ipse namque Adam, quia ex terra creatus, Adam dictus: & quod adama Hebræis significet terram rubram. Et prima femina, eo quod mater sit omnium viuentium, Cheua dicta est, id est, vita <sup>d</sup>. Abel, qui occisus, luctum significat, Seth, quasi positus in locum Abel, quia Sathach id significat, dictus. Enos, quasi vir dictus. Nohah, quasi consolans, quia ipse consolatus est populum: id est, in diluui-

per

per illum genus humanum seruatum. Quid? nonne Abraham, pater gentium: Jacob, supplantator: Benjamin, filius dextræ: Iosue, saluator: Barionas, filius Ionæ: Cephas, petra vel Petrus: & alia huiusmodi in sacra pagina ostendunt? Hoc etiam obseruatum fuisse nemo ambigit ab alijs in linguarum idiomatibus, qui Hebræos imitati, vel rationem hominis, rebus nomina, secundum idioma rum proprietates, pro cuiusque rei natura imposuerunt. Plato <sup>e</sup> id ostendit etiam, statimque ab initio ait, necessarium fuisse eum, qui rebus nomina imposuit, scientem fuisse quales res fuissent. Nam secundum qualitates earum, nomina imposita multis exemplis demonstrat: quæ quisque videre apud illum poterit, & apud D. Athanasium alia <sup>f</sup>. Ex quibus constat Adamum notitiam rerum omnium habuisse cumulatisimè, mente iam recenter edita, atque munda à Deo creata capaci omnium earum. Nec te moueat scriptum <sup>g</sup>, Deum vetuisse Adamo ne de arbore ligni scientiæ boni & mali comederet: quod plerique ignorantia tutandæ gratia contorqueant, ut auertant rerum cognitionem. Siquidem prohibebat mali actionem, non mali cautionem: mali autem actio scientia non est, imò ignorantia: nam si quis nosset malum quid sit, non declinaret à bono. Turpe enim est & odibile malum, & naturaliter à quolibet rejicitur, si illud prænoscat: sicuti bonum pulchrum est, & cum agnoscitur, concupiscibile est. Quinimo & ex prædicta prohibitione ne ederet ex ligno scientiæ boni & mali, tantum abest ut fateamur sublatam boni & mali cognitionem, quin potius vtriusque tunc cõcessam. Nam cum datum esset liberum arbitrium Adamo edendi, & mortis pœna fuisset imposita si ederet, consequenter datam dicimus notitiam mali, (quia quod mors sequeretur, sciret), & boni, si obedisset præcepto, & non manducasset: neque aliter tam grauis pœnæ mortis reus, nisi id sciuisset, quia ignoranter facta, veniam utcumque mererentur. Sed dicer aliquis, cur postea peccato commissio cognouit se nudum, cum antea non ita nouisset: videretur namque accessio facta scientiæ, nec omnium notitiam habuisse Adamum antea. Respondeo, illam cognitionem nuditatis, esse potius ignorantiam, ortam à peccati tempore: nam quod tunc cognouit se nudum, certè crassa ignorantia est, quod etiam ante à se nudum fuisse non recordaretur, si de corporis nuditate intelligamus. Sin autem de innocentia statum intelligamus, & eum eo se nudum esse dicamus cognouisse, ignorantiam

dialog. 13. in Cratyl.

lib. de deumino.

Gen. c. 1.

tiam certè ex peccato acquisitam & casum, & sic imperfectionem imaginis & denigrationem fateamur, expedit. Ut autem explicem supinam illam & rudem ignorantiam, quæ ei post contumaciam obtrigit, considero penam impositam præcepto prohibitionis, & sententiæ executionem: dixerat namque Dominus, In quacunque hora comedetis, morte moriemini. Moriemini, priuationem vitæ indicat, separationem animæ & corporis, quibus constat homo: vitæ autem animæ est Deus: quia insufflauit, & participes facti sumus Spiritus Dei modo quo docuimus. Vnde & Paulus <sup>h</sup>, Vita vestra abscondita est cum CHRISTO in Deo: cum autem CHRISTUS apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria. Atque Deus vita dicitur: sic enim ipse de se statatur, Ego sum via, veritas, & vita. vitæque Deus omnium, quod vivere omnes ab ipso accipiunt. Vita autem illa quæ eius, omni vita superior, est nullius indiga: nam & ipse vita dicitur, & super omnem vitam, vitæ author, excellensque vita, ut ritè philosophatur D. Dionysius Areopag. <sup>i</sup> Et D. Ioannes in Euangelio <sup>k</sup>, Quod factum est, in ipso vita erat, & vita erat lux hominum. Et rursum <sup>l</sup>, Ego sum panis vitæ. Et iterum <sup>m</sup>, Qui habet filium Dei habet vitam: qui non habet filium Dei, etiam vitam non habet. Sic Moses <sup>n</sup>, Diligas dominum Deum tuum, atque obedias voci eius, & illi adhæreas: ipse enim est vita tua. Et alibi <sup>o</sup>, in ipso, inquit Paulus viuimus, & mouemur. Quod ante ipsum vnus gentiliū Aratus <sup>p</sup> dixerat. Et omnia quæcunque sunt viuunt, & Dei fulcimento, & præsidio eiusque subsistunt. Cum spiritus Domini repleti erit orbem terrarum, & omnia in essentia contineat, sicuti dum aufert Deus rebus spiritum suum, omnia in puluerem suum & ad nihilum reuertuntur <sup>a</sup>. Eodem & spiritu verbi Domini, omnis virtus: repleti namque omnia <sup>f</sup>. Sic enim hymnographus, Quo ibo ab spiritu tuo? si ascendero in cælum, tu illic es: si in infernum, ades. Et Virgilius <sup>g</sup>,

*Principio cælum ac terras, camposque liquentes,  
Lucentemque globum Lunæ, Titanique astræ  
Spiritus intus alit, totamque infusa per artus  
Mens agit at molem, & magno se corpore miscet.  
Inde hominum, pecudumque genus, vitæque volantum,  
Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.  
Igneus est ollis vigor, & cælestis origo  
Seminibus:*

Quod & apud alios, qui aliquod nument venerati sunt, constat:

constat: ut Platoni, & sequacibus, ipsæque potissimum, qui vitæ autorem norunt. Porro non æqualiter vis diuina, nec pari modo omnibus inest, sed aliter rebus corporalibus non viuentibus, aliter plantis, aliter hominibus, aliter brutis: & alia præ alijs Dei maiore beneficio potiuntur, prout nobiliorē sortita sunt & capaciorem naturam, & vitra naturalem quandam & realem substantiam, egerunt ad illius naturæ perfectionem Dei adhuc continuo auxilio. Sic anima cum immortalis substantiæ sit, tamen ad viuificandam & nutriendam illam substantiæ efficaciam, ad actus ad quos à Deo creata est, eget Dei perpetua gratia, ut eius opè actus exæquatur. Ut enim corpus quantumuis animatum sit, sine cibo non potest diu viuere corporali, eoque sublato obnoxium est interitui, neque quicquam probi operari valet, macie, medullis, & corpore debilitatum, & sic non fungitur suis actionibus, pro mortuo habetur: sic anima, quanquam sua natura viuat, tamen nisi cibo spirituali, & veluti quadam Dei participatione vtatur, sterilis & obnoxia interitui ratione actionis & beatitudinis sit, priuatione cibi sui, & defectu luminis. Nec ex solo pane viuunt homo, sed ex omni verbo quod procedit ex ore Dei <sup>t</sup>. Quæ autem procedunt ab eo adorando ore, sunt præcepta eius, & quod voluntatis eius est. Scribiturque <sup>u</sup>, Querite Deum, & viuere anima vestra. Et cognitio Dei dicitur vita æterna: Hæc est enim, inquit CHRISTVS <sup>x</sup>, vita æterna, ut cognoscât te Deum <sup>x</sup> verum, & quem misisti IESVM CHRISTVM. Ita à Deo duas vitæ trahimus vitas, vnā quod sumus, essentiamque propriam habeamus: sic in eo & omnia quæ sunt viuunt, quæque sua proprietate subsistunt. alia hominis diuiniore, qua is Deo fruitur, ab eo consolatur, illustratur, beatusque tandem fit. Prima vita essentiæ, quod ad animæ substantiam pertinet, non interit, quamuis intereat homo corrupto corpore, & solutione facta corporis & animæ, & corporis in quatuor elementa ex quibus componitur. Quod ad secundam pertinet vitam, & Dei illuminationem & fruitionem, declinante anima à Deo per peccatum, ratione priuationis mori dicitur, id est, separari à Deo: quoniam qui elongant se à Deo, peribunt <sup>y</sup>: Et anima quæ peccauerit, ipsa morietur <sup>z</sup>, ut proprio libro latius docemus, vbi agimus de immortalitate animæ. Ex quibus dicimus peccatum ad mortem, & peccatum non ad mortem cum D. Ioanne <sup>a</sup>. Siquidem cum mundum & im-

<sup>t</sup> Deut. e. 1.  
<sup>u</sup> Marc. 4.  
<sup>u</sup> Psal. 68.  
<sup>g</sup> ver.  
<sup>x</sup> Ioan. e. 7.

<sup>y</sup> Psal. 72.  
<sup>z</sup> Ezech. 10.

<sup>a</sup> 2. Epist.  
<sup>u</sup> Ioan. 5. &

mors, &

<sup>h</sup> ad Col. 3.  
<sup>a</sup> ver. 3. 4.

<sup>i</sup> lib. de diuinitatibus  
<sup>k</sup> cap. 1. 2.  
<sup>l</sup> ver. 4.

<sup>m</sup> I Ioan. 6.

<sup>n</sup> 1. Ioan. 5.

<sup>o</sup> Deut. 30.

<sup>p</sup> d. ver. 20.

<sup>q</sup> Act. 17. f.

<sup>r</sup> in Phænomena

<sup>s</sup> princ.

<sup>t</sup> q Psal. 33.

<sup>u</sup> a Psal. 1. e. 3.

<sup>v</sup> r vi Psal. 138.

<sup>w</sup> s Aeneid.

<sup>x</sup> lib. 6. ver.

<sup>y</sup> 72. 4.



mors, & nemo possit duobus dominis seruire, fieri non potest vt cum peccatum adest animæ, admissio Sathana impurissimo, Deus simul in nobis reperiat. Nec possumus Deo viuere, nisi antea peccato moriamur, vt ait D. Ambrosius <sup>b</sup>. Et nisi quis dissideat à diabolo, pacem non habebit cum CHRISTO, vt scribit D. August. <sup>c</sup> Recedit enim spiritus Domini ab anima illum abnegante, & eo contaminata: tumquæ occupatur à Sathánico spiritu. veluti cum Saul, recedente spiritu Domini bono, obsessus fuit à maligno <sup>d</sup>. Recedit autem Deus non potentia puniendi, essentia vel presentia, quia eo modo is est semper vbique: sed gratia, quia peccatum & iniquitates diuisionem constituunt inter illum & peccatores <sup>e</sup>. & Deus longè est ab impijs eo modo <sup>f</sup>. Et quia interdum cum peccato mortali, Deo non reconciliati, ab hac vita mortali decedunt aliqui, mors illa animæ, priuatioquæ & fructiōnis gloriæ Dei, animam perpetuò sequitur. Nam vbicumque ceciderit signum, siue ad Austrum, siue ad Aquilonem, ibi ardebit. Et quo in statu reperietur anima à corpore discedens, in eo iudicabitur. Est enim tunc tempus post mortem, supplicij vel gloriæ: hic autem quandiu viuimus potest esse facultas resurgendi, & reconciliationis cum Deo: quocirca mors illa in mortali illo peccato decedentium, dicitur etiam æterna, quæ & mors secunda dicitur in Apocalypsi <sup>g</sup>. Nam prima mors dicitur dissolutio corporis, & separatio animæ, à qua transcunt quidam in vitam æternam <sup>h</sup>. Qui credit in me, transibit, inquit Christus, à morte in vitam: alij in mortem æternam. hi quæ perpetuò visione & fructiōne Dei priuati, cum Sathana torquendi adiudicantur. Ergo vita priuatus Adam ob peccatum, priuatus Dei familiari visione, à quo seipsum abscondit, & consequenter & scientiam, quam nactus erat à Deo, peccato obscurauit, veluti opposita nube & tenebris aciei oculorum mentis, & imagini Dei, nempe intellectu, voluntate & memoria obnubilatis. Vid adhuc de his dilucidam probationem? considera crassissimas ignorantie tenebras post peccatum illius, cum latitare se putaret, tãquam si Deus omnia & vbique intueri nesciret: dein considera tempus & locum, vbi se abscondi posse putabat, nempe in meridie, in quo radij luminis fulgentissimi, etiam oculis carneis & lippis posita clarè detegebat quælibet. Ab eo tempore imago Dei in Adamo, & in his qui postea ex primis parentibus propagati sunt, remansit obscurata & tenebris yelata: illa tamen quæ ab eo indita est, remansit

*b tom. 4. lib. de Ioseph. cap. 14. c quæ 7. 92. in nouum Testam. d In lib. 1. Reg. c. 18. ver. 10. - Esaiæ c. 59. g. ver. 5. Prou. c. 15.*

*g 4. Apoc. c. d. h vt Iohan. Euang. c. 5.*

remansit imago Dei in eo & posteris, siue fuerint ij Ebræi, siue Iudæi, quibusdam tamen minus, alijs magis obscurata. Relicta namque etiam post peccatum & incredulitatem animæ, & per consequens imago Dei, quæ in ea est mens, ratio, & eius facultates vel potentia & sciendi, & intelligendi, & Deum cognoscendi. Hanc imaginem Dei, pro arbitrio liberi nunc iuuante gratia expeditiore, anima vel excitat, vel sordescere patitur, vel naturalem potentiam sequendo, vel contemnendo. Nam, vt ait D. Basiliius Magnus <sup>i</sup>, Cum condebamur hæc nobis inditum est, quod ad imaginem Dei facti sumus: ex proposito verò nobis acquiritur, vt similes Deo reddamur. Illud verò secundum propositum potèntialiter nobis inest: effectualiter autem nos ipsos impellimus. Et nisi præueniens nos duxisset qui fecit nos Dominus, faciamus, & ad similitudinem nostram: nisi ad hoc, vt ad similitudinem Dei efficeremur, potentiam nobis largitus esset: ex nostra vtique potestate similitudinem Dei non fuisset adepti. Hæc igitur ex creatione illud ad imaginem, si autem ex proposito illud ad similitudinem. Gratia illa, propter quam tibi coronacessit, partim tua est: si enim totum tibi dedisset opifex, quoniam pacto tibi fuisset aperta autem celorum? Nunc autem hoc quidem datum: illud autem imperfectum relictum est, vt postquam te ipsum consummaturum reddidisti, dignus habere qui mercedis retributionem accipias. Hæc Basiliius. Laborandum igitur nobis est in colenda & excitanda imagine & potentia, postquam à perfectione prima descendit homo peccato: perpetuoque eius rei causa ratiocinandum. Habemus agrum fecundum à natura & à Deo primum datum animæ, mentè nostram omnium scientiarum capacem: hanc ab omnibus rudibus purgare, & spinis, & alijs quæ semen suffocant, debemus, & ei negotio curam omnem adhibere, si segetes velimus produci inde & metere. Nouit id Hippocrates <sup>k</sup>, dicens: Nostra natura seu ingenium, tanquam semina sunt: disciplina autem, & scientia puerili ætate comparata, est suo tempore semina in segetem agendum: satiatione paratum iactata fuisse: locus autem quo discitur, nutrimentum est aëris quod segeti & satis accedit: laboris verò cupiditas, est opera, tractatiōne, & subactio agelli: tempus autem hæc omnia corroborat, planeque nutrit. Est namque in anima aliquid duplex consideratum, anima ipsa, & vis animæ: in anima viuere, in eius vi bene viuere, vt

*i lib. Hexa. meron h. mil. 114*

*k lib. sem. fragm. de lege.*

I *lib. i. ma-*  
*gnor. mora.*  
*c. 4.*

m *serm. 40.*

etiam notauit Aristot. <sup>1</sup> Sic anima etiam existimatur vel  
uti tabula rasa, & quædam papyrus, in qua licitum sit de-  
scribere bona vel mala, cum ad vtrumq; semet, veluti ager  
vim quandam producendi exerat. Atque, vt scribit Max-  
imus Tyrius <sup>m</sup>, anima habet rerum omnium expeditissimum  
mum atq; ocyllimum motum, vtpote quæ sit conglutinata  
ex mortali & immortalis natura, & ob eam partem quam  
à mortalitate desumpfit, sub brutali natura censenda. Si  
nutrit enim, auget, mouet, sentit rob immortalitatem vt  
rò ad diuinitatem accedit, quæ scilicet cogitat, ratio cingit-  
tur, ediscit, atq; efficitur sciens. Quatenus autem natura  
ipsa mortalis cum immortalitate cõcurrit, id omne dicitur  
prudentia: medium videlicet quiddam existens inter  
scientiam & sensum. Estq; sensus animæ functio, quate-  
nus irrationalis: sicuti mens, animæ functio, sed quatenus  
est diuina. Harum media est prudentia, & ipsa eiusdem a-  
nimæ functio, sed quatenus est humana: sensus enim ex-  
perientiam colligit, ratione prudentia, mens verò stabili-  
tatem. Id igitur quod ex his omnibus harmonicè compo-  
situm est, scientiam voco. Sunt aliqui, qui sensualem, irra-  
tionalem, corporalemve partem tantum excolunt, & cor-  
porea tractant. Hi animales homines, qui non percipiunt  
quæ sunt spiritus, presentibus tantum & apparentibus cog-  
niti, & curis seculi impliciti, spinis omnino referti, & pas-  
sionibus animæ dediti: vnde anima quia sana non est, sed  
his affecta & morbida, neq; liberè circa rerum contem-  
plationem vacare potest: cum sanitas animæ sit imperturba-  
tio mentis, vt ait Thalassius monachus <sup>n</sup>. Vnde, vt idem  
ait <sup>o</sup>, si velis imperare animæ, & scire, circũcide ante om-  
nia affectionum causas. Ideo ex antiquis etiam qui cog-  
nitionem excellentem nati sunt, omnibus temporalibus  
& caducis renuntiarunt, philosophiæ vacantes, palliolo  
tantum contenti, repurgabant mentes, earum rerum con-  
temptu, & ab earum sollicitudine. Biasq; tantum sua sedi-  
portare professus: alius dolio inclusus Alexandrum con-  
tempfit: alius diuitias in mare iactauit: alij omnino à vul-  
gati, & prophana turba procul se separarunt: quorum ex-  
empla & nomina tam nota sunt, vt superfluum ducam  
cognita passim referre. Sed & plures vsi sunt proprii cor-  
poris castigatione, disponentes organa, quibus anima li-  
berius absoluta à mole corporis, omentoq; terrestri, im-  
peraret, & fungi suis viribus posset: abstinentes à corpo-  
ris, satietate, voluptateq; terrestri: leui cursu & quatenus  
naturalis necessitas patitur, hæc humi repentia pertrans-  
eunt:

n *hecaton-*  
*rade 2. de*  
*chari.*

o *hecaton. 1.*

euntes: & alia contemntes, vt altius conscenderent, id  
creatorem mentem traducentes. Ob id abstinerunt alij  
animalibus, vt Pythagorici: plerique à vino, & ab alijs ci-  
borum generibus: alij à venere: alij ab omni specie cor-  
poræ voluptatis, purgantes, vt ipsi dicebant, his modis  
animas, vt apud Iamblicum P, & Porphyrium Q, & Pro-  
clum <sup>r</sup> scriptum est. Nostri Christiani, patresq; præstan-  
tissimi, lauacro regenerationis gratiã à Deo imagini Dei  
coniungentes penitentia, ieiunijs, lacrymis, & orationi-  
bus animæ sordes eluentes, intelligentiam, sapiëntiam, &  
doctrinam à Deo deprecatur, & obtinent. Et quibusdam  
modis ex his antiqui populi Israelitici, vt Salomon, Eli-  
seus, Hieremias, septuaginta Seniores Mosi auxilio dati:  
ijs similes, de quibus iam dixi, Apostoli, sanctique Patres.  
Fuit & Hor nomine, Aegyptius abbas, qui literarum om-  
nino rudis, cum illi oblatu legendus libellus fuisset, o-  
ratione fusa legeræ cœpit, vt ait Marullus <sup>s</sup>: quod & de  
seruo quodam triduo orante Fulgostius tradit <sup>t</sup>. Sic Basi-  
lius Episcopus Ephreni Syriæ solitatio Græci sermonis  
vsu impetrauit oratione à Deo <sup>u</sup>. Sunt his alij similes,  
de quibus nec mirandum est si à Deo illud impetrauerint,  
quod antiqui Ethnici, Deo permittente, ab alijs, indignis  
Dei titulo, impijs spiritibus se obtinuisse iactarunt: sicut  
Socrates à suo bono Demone, Heciodus à Musis, item  
Thynicus, qui iisdem afflatus hymnum absolutissimum  
composuit: vt Euages pastor diuino numine repente Co-  
micus factus dicitur. Omitto reliquos *hecaton* dictos,  
vt eum qui se à nymphea Aegeria, nempe numen aliud,  
qui à Ioue leges hausisse dicebant: paulò inferius enim  
de his alia subiungemus Deo fauente.

*Rationes adferuntur, cur non omnibus cognoscendi  
eadem facultas datur: cur diuersi non si-  
milia sciant. CAP. VI.*

Sed & ex superioribus reliquum succedit ordine latius  
senescendum, cur lumen illud cognitionis naturalis,  
illudq; supernaturale non communicatur æquè om-  
nibus. Cuius ex iam examinatis vera datur ratio, quod  
non omnes homines modo pari disponunt animas, quã-  
uis illæ eiusdem potentia & imaginis sint: & quod alij  
corporalis magis, quam spiritualis partit solliciti,  
ideo non omnes similiter & docti & scientes: sicuti agri  
eiusdem naturæ & continentis soli diuersa cura exculti  
tamen, vberiores fructus vel minores, & diuersos natura

p *de mysteri-*  
*ægypt.*  
q *lib. de ab-*  
*stinencia a-*  
*nimal.*

r *de anima*  
s *demona.*

s *lib. 2. c. 2.*  
t *lib. 1. c. 6.*

u *Marm. lib.*  
2. c. 2.

& quantitate proferunt. Sunt enim causae plures, quibus impediuntur animae omnia & aequalia scire. Et imprimis illud indubiè tenendum est, omnia homines scire simul non posse, ob rerum multitudinem & varietatem, & propter memoriae humanae imbecillitatem imminuta vi eius peccato originali. Secundò nec plenè & perfectè de singulis vt res se habent, potissimum cum de essentia quaeritur, sciri posse, quamuis de omnibus scientiam haberi aliquam seorsum & separatim his examinatis dicimus. Tertio nec pari modo omnes intelligere, cum & cuilibet animae ultra potentiam sciendi generalem, quaedam insit à Deo particularis beneficii elargitio: & aliae alij sunt excellentiores in naturalibus & donis, ad intelligendum & memorandum habiliores, acutiores ingenio, & perspicaciores intellectu. quod & in Angelis, qui spiritus sunt, inueniri constat, & notatur in sententijs Patrum<sup>a</sup>. Quarto corporum diuersitas, & dispositio differens diuersam sciendi constituit causam & promptitudinem. Melancholici namq; ingenijs sunt: & magni, inquit Cicero<sup>b</sup>, refert, quali in corpore animi locati sunt. Multa enim in corpore existunt, quae acuum mentem; multa quae obtundunt: idque pro organorum, & temperaturae, & crasis corporeae tenore, quibus anima veluti instrumentis vitur, vel iuuatur: non minùs ac optimus faber instrumentis optimis melius vitur, malè autem dispositis & non accommodis non optimè vt vult artem exprimit. Et si quis cupiat de membris apris ad mentis functionem plura videre, legat Aristot.<sup>c</sup> & Galenum.<sup>d</sup> mihi enim non animo insidet, quae tradunt transcribere: & sufficit admo- nuisse, corpus vt instrumentum respondere debere animae, potissimum in partibus cerebri, in quibus functiones rationales sedem habere dicuntur: quae liberè & absque offendiculo esse in ministerio debent, & quibus malè affectis pracluditur functionis vis, & bene dispositis maximus patet ad intellectum aditus. Quo fit vt pueri, in quibus, dominatur pars corporalis, quae quodammodo obruit aciem animae, veluti natura tunc laborante in formando corpore, non sunt ita sapientes & ad iudicandum certi, quamuis vasa bene disposita sint: idque ob abundantiam alimenti, quod natura attrahit ad corpus vegetandum: ex quo & mentis veluti opilatio & impedimentum, membris nondum ad functionem rationis vt oportet consolidatis & defaecatis. Videmus & rusticantes & callibus laboribusve obduratos, sanguinis crassi &

<sup>a</sup> Magistr.  
senens. lib.  
2. distinct.  
32. l. 1. r. 1.  
b 1. T. 1. c. 1.  
quaest.

<sup>c</sup> In physio.  
d Tomo li-  
bello num  
anima se-  
quatur tem-  
peramentum  
corporis.

cutis bouinae, indociles ferè: sanguine autem subtili, & spiritibus agilibus plenos, dociles, interdum & morbis diuexatos, doloribusque plangendis occupatos, & corruptis vel non sanis animae instrumentis parum ad discendum attentos, imò & memoriam priorum quae nouerant amittere. Vt refert Valerius Maximus<sup>e</sup>, quendam Athenis virum eruditissimum, cum ictu lapidis vulnus capite excepisset, literarum oblitus, quibus antea tantopere studiosè inseruierat. Vt Messalam Coruinum proprii nominis oblitum post aegritudinem, testatur Solinus Polyhist.<sup>f</sup> P. Crinitus<sup>g</sup>, Plinius<sup>h</sup>. Et alijs idem accidit & ob senectutè quae indisposita crasis est: & Georgius Trapezuntius omnium literarum Graecarum & Latinarum oblitus, sicut & Franc. Barbarus, vt author Volaterran.<sup>i</sup> quod & contigisse aetate Ciceronis Orbilio Pupillo Beneuentano, narrat Suetonius<sup>k</sup>. Singulorum namque animantium functiones, proprias sequuntur potentias: instrumenta ante ipsas functiones ac bona. & in summa, singulorum animalium bonum in natiuis operibus consistit, opera autem in necessario vsu, vsus in facilitate potentiae exercendae, potentia in aptitudine instrumentorum, instrumenta in varietate naturae, vt scribit Maximus Tyrius<sup>l</sup>. Quintò diuersitatem efficit intelligendi in victus ratio: nam quamquam organa sint bene natura disposita, tamen exteriora quaedam accidentia ea obtenc-  
brant. Si quidem, vt ait Claudianus,

*Luxuries praedulce malum, quae dedita semper  
Corporis arbitrijs hebetat caligine sensus.*

Atq; venter assiduus vsus interiores spiritus exhaurit, & cerebrum debilitat: reddunturq; omnes ferè post coitum animo tristiciores, vt etiam notat Aristot.<sup>m</sup> Exeunt quippe cum semine aliae facultates, & ita corpus debilitatur venere, vt idem Aristoteles scribit<sup>n</sup>, & Galenus<sup>o</sup>, venter reddat Aristot. P. Nemo, inquit, antequam coire incipiat caluescit, sed à venereo coitu id potius euenit. Cum enim cerebrum frigidissimum omnium corporis partium sit, tum rei venereae vsus magis refrigerat, cum is caloris sinceri naturalisque secretio sit: itaq; cerebrum sentit meritò priùs. Quae etenim imbecilla vitiosaque sunt, causa parua exiguoque momento immutantur. Et Plato etiam putauit semen esse vertebralis medullae de-  
fluuium, vt notat Plutar.<sup>q</sup> Sed & illam Venerem menti nocere idem Plato aperte scribit<sup>r</sup> his verbis: Qui fluuido scribitur.

<sup>e</sup> lib. 1. c. 8.

<sup>f</sup> lib. 6.

<sup>g</sup> lib. 1. c. 10.

<sup>h</sup> lib. 7. c. 24.

<sup>i</sup> lib. 2. An-

<sup>j</sup> thropo.

<sup>k</sup> lib. de il-

<sup>l</sup> luff. Gram-

<sup>m</sup> mat.

<sup>n</sup> serm. 35.

<sup>o</sup> lib. probl.

<sup>p</sup> sectione 30.

<sup>q</sup> quaest. 1.

<sup>r</sup> lib. 1. de

<sup>s</sup> gener. ani-

<sup>t</sup> mal. ca. 18.

<sup>u</sup> Tom. 3. o.

<sup>v</sup> perum lib. 3.

<sup>w</sup> comment. in

<sup>x</sup> lib. 3. Hippo-

<sup>y</sup> de morbis

<sup>z</sup> vulgarib.

<sup>aa</sup> circa finem

<sup>ab</sup> p. 5. de gene-

<sup>ac</sup> ras. animal-

<sup>ad</sup> ca. 3.

<sup>ae</sup> q. de placid.

<sup>af</sup> philosoph. lib. 3.

<sup>ag</sup> cap. 43.

<sup>ah</sup> r. lib. 32. qui

<sup>ai</sup> Timaei in-

stipidoque circa medullam abundat semine, utque ab  
bor pluribus quam conueniat fructibus grauida, nimia  
uirtute luxuriat, is profecto multis passim doloribus,  
multis item voluptatibus in libidinibus ipsis, earumque  
foetibus fructibusque affectus, per omnem ferme vitam  
ob ingentes voluptates doloresque insanit ac furit: cum-  
que huius animus propter corpus æger sit atque insipi-  
ens, vulgò tamen non æger, sed pro voluntate sua ut li-  
ber affectus falso putatur. veritas autem sic habet. Et Ve-  
nerorum intemperantia maxima ex parte propter ge-  
neris vnius habitum, per ossium raritatem in corpore lu-  
bricum madidumque, animi infirmitas est: quocirca &  
Euripid.

8 in Troa.  
1. a. 11. 2.  
vers. 130.

τί μὴ οὐ γὰρ πᾶσι ἐστὶ ἀφροδίτη βροτοῖς.

qui totumque huius affectus æger sit.

Venus recte est id omne quod est stultum.

Et videtur nomen illi insipientiæ inditum est.

in Hecuba.

u. li. 2. Rhe.  
20r. ad The.  
ad ca. 23.

Atque idem Euripides alibi <sup>u</sup> venerem amentiae præfe-  
ctam esse dicit, ut eius etiam testimonium citat hoc Ari-  
stoteles <sup>u</sup>, alique hoc probant, quorum sententias om-  
mittimus. Sufficiunt nobis exempla, quibus docemur  
viros insigniores, hac venere etiam scientiam, & notio-  
nem sui & rerum aliarum oblitos fuisse. Nec quifquam  
doctior Salomone: is tamen à venere, veluti mentem cir-  
cuncifus, in idoli meretricis suæ culturam foediter lapsus  
est: & qui Deo vero & viuenti templum prius construxe-  
rat, assiduitate mulierum irretitus, veneri & idolis postea  
ædificauit <sup>x</sup>. Vates Dauid pater eius electus à Domino,  
venere Bethsabeæ fasciatus, homicidium vnâ cum a-  
dulterio admisit <sup>y</sup>. Num aliquis fortior Samson? is cau-  
sam suæ fortitudinis, quam antè tacuerat, ex capillorum  
fato pendentem, non secus ac regnum, nisi ex capillo

x 3. Reg. ca.

11. a. 6.

y 2. Reg. ca.

11. & 12.

2. Ouid. li. 8.

Metamor.

a. Iudic. ca.

13. b. c. d. e.

b. vi. habe-

tur apud In-

stinum li. 1.

historia, &

alios.

c. Vt scribit

Ouid. Meta-

mor. lib. 9.

purpureo apud Ethnicos <sup>z</sup>, tandem veneris veneno in-  
fectus detexit & amisit <sup>a</sup>. Vcluti & hæc eadem Nino im-  
perandi peritiam, sceptrumve è manibus excussit, co-  
lumque & fufum & pensa substituit <sup>b</sup>. Hæc etiam Her-  
culi pro claua, quam nec famosi latrones, nec leo ferox,  
non hydra multicolli, nō triceps cerberus, nec alia mon-  
stra eripere potuerant, pensum & fufum digitis aptauit  
cum consuetudinem Ioles sequeretur <sup>c</sup>? Et alij plures  
huiusmodi, quos lubens præcreo. Et prostant exempla  
quotidiana amastorum, qui fauciati hoc dulci, ut aiunt,  
veneno, veluti animalia irrationalia muta, quæ secun-  
dum Plinium & Aristot. coitus tempore maximè sceliūt,

miro

miro modo mente vacui videntur, & ferè phanatici, pro-  
prium commodum contemnent, prodigè omnia pro-  
fundentes, à curis necessarijs honestisve actionibus va-  
cui, vanissimi nebulones, verique proci Penelopes, nihil  
vtrà quam veluti porci lutum foetidum meretricum tra-  
ctantes. Tales obuiam passim, iuuenes vere quidem,  
tempore quo rebus indagandis, atque literis euoluentis  
vacare deberent, die nocturvc musicis instrumentis &  
mellitibus cum veneno illo sermonibus, omne tempus ob-  
terentes: & quod peius, idolo venereo semper intenti,  
sive bibant, siue manducant, siue cubent mentem fusa-  
stantes, ut nihil aliud cogitent, non sua, nec seipos, pha-  
natico quodam morbo cathenis ignorantie & turpitu-  
dinis arctè constricti. Et ut semel dictum est cum Osea <sup>d</sup>,  
fornicatio, vinum, & ebrietas auferunt cor. Nec quic-  
quam, ut ait Seneca <sup>e</sup>, tam mortiferum ingenijs, quam e  
luxuria. Quia perfectio intellectualis in homine consi-  
stet in quadam abstractione in sensibilibus phantasmati-  
bus: & quo magis mens hominis fuerit libera ab his, eo  
citius intelligibilia assequetur, & omnia sensibilia in or-  
dinem deducet. Idque docet D. Thomas <sup>f</sup>. Et oportet in-  
tellectum, qui optime intelligit, videlicet rationem ani-  
mæ, immixtum neque alligatum alicui rei esse, cum natu-  
ra sua immixtum esse oporteat intellectum, ut scribit Ari-  
stoteles <sup>g</sup>. Quæ & dicta volo de voluptatibus reliquis  
corporeis & brutis, quæ & vim intelligendi suffocant, vel  
comprimunt, ut latè docet Lactantius <sup>h</sup>, ad stipulaturque  
Diuus Cyrillus Patriarcha Alexandrinus <sup>i</sup>. Voluptates &  
variae affectiones, inquit, admittæ, cor & dignas cogita-  
tiones ab omnibus mentibus auferunt: blandissimæ nam-  
que dominæ sunt, ut ait Cicero <sup>k</sup>, voluptates, quæ maio-  
rem partem animæ à virtute detorquent. Siquidem, quæ  
sensualia sunt, & dulcia sunt, eaque anima tunc sequi-  
tur: impeditque consilium voluptas, ut idem Cicero ait <sup>l</sup>,  
rationi inimica, ac mentis, ut ita dicam, perstringit ocu-  
los. Ideoque, ut alibi ait <sup>m</sup>, submouenda, ut recta sequa-  
mur. Et Philo Iudæus <sup>n</sup> censet, in rebus non esse duo tam  
contraria, quam sunt voluptas & scientia: illamque in-  
tellectum corrumpere docet alibi <sup>o</sup>: omnino enim, in-  
quit, scire oportet, quòd voluptas tanquam lasciuia me-  
retricula amatorem appetit, quærens stupri conciliato-  
res, per quos illum ceu hamo capiat. Sunt autem huius  
cupidinis sequestri sensus, quos postquam inescarit, fa-  
cilè mentem subiugat, quæ res externas intrò admittat,

d cap. 4. v. 53

e in princ. l.

lib. declam.

f in 2. sect.

g lib. 3. de a-

nima. cap. 4.

h lib. diuin.

i in 6. serm.

k lib. de vero

cultu. c. 20.

l lib. de se-

quentibus.

m lib. 4. contra

Iuliam. apof.

n lib. 4. contra

maiore.

o in Catone

maiore.

p in 2. de fini-

bus.

q in 1. de oper.

lib. quod Deus

res. per quos illum

cecu hamo capiat.

r lib. de mû-

tilè mentem subiugat,

illis internuncijs & ostentantibus singulorum formas, & ei suum affectum imprimentibus: *ut* que cera similes recipit per sensus imaginationes, quibus comprehendit corpora, quod per seipsam non valet. Ea itaque ratione & homines vim rationis amittunt, & contemplandi facultatem, veluti tyranno cuidam mancipati, & brutis similes facti. Nihil enim interest, ut dicebat Socrates, inter hominem incontinentem, atque voluptate notatum, & pecudes: sunt namque hæ voluptates sensibus quibuscumque communes, & animalibus brutis. Unde & homines nihil ab his, iisdem vtentes, contemnent, que veras animi ex doctrina voluptates, differre videntur, ut docet Gellius <sup>9</sup>, & Macrobius <sup>r</sup>. Quin & animales illæ voluptates furiose animas nostras perturbant, & impedimenta innumerabilia præbent, ut ait Plato <sup>s</sup>. Quapropter studiosi eas maxime deuitare satagent summa cura & diligentia, cum obuia & glabra ad libidinem sit via, & facile delabatur per voluptatem in flagitium pro-na mortalitas, ut scribit Diodorus Siculus <sup>t</sup>. Nec fieri potest, ut scribit Cicero <sup>a</sup>, ut animus libidini deditus, amore, desiderio, cupiditate, copia, inopia quoque nonnunquam impeditus, literis operam dare possit. Si quomittenda sunt sciendi cupidis omnes voluptates, relinquenda studia delectationis, ludus, iocus, conuiuium, sermo etiam penè omnium familiarium deserendus. Referunt historiarum authores, Cannas Hannibali Capuam fuisse, siquidem inuictum Alpibus, & in domitum armis, Campaniæ solæ (quis crederet?) & repentes fontibus Baiæ subegerunt. Virtus namque militaris, scientiaque, atque hostium præcautio, & mentis acies, voluptatibus gustatis clanguit, ut narrat Liuius <sup>b</sup>, L. Florus <sup>e</sup>, Plutarchus <sup>d</sup>, Appianus <sup>e</sup>, Plinius iunior, Eutropius, Orosius, & Silius Italicus, Polybius, & alij, qui scripserunt de bello secundo Punico. Et ratione antiqui ut voluptatibus mentis esse perturbationem docerent, Tantalum in exemplum proposuerunt: is enim cum eius esset amantissimus, atque Iouis pollicitationi confidens, qua quicquid petijisset, consequuturus esset, petijt, ut Deorum more in voluptate omni viueret: quod quidem obtinuit, & Iupiter satisfecit ei quam promiserat pollicitationi, quia promiserat: at ut nullo appositorum frueretur, viueretque semper perturbatus, petram super eius caput casum minitantem suspendit, obquam nihil potuit gustare ex præsentibus, ut narrat Athenæus <sup>f</sup>. Quamquam sciam illam fabulam

p Xenophon  
in libro 4. de  
dictis Sacra-  
tis.

q lib. 19. No-  
stium Attic.  
r lib. 2. Saturn  
mal. c.  
s lib. 10. siue  
in Philebo,  
vel de sum-  
mo bono.  
t in lib. 12. bi-  
bliotheca.  
a oratione p-  
d. cælio.

b decade 3.  
lib. 3.  
c lib. 2. epit.  
cap. 6.  
d in vita An-  
thalia.  
e in libro de  
bello Lybic.

f lib. 7. di-  
gnosoph. c. 3.

bulam ad auaros ab Horatio referri: nec quicquam prohibet tamen, & ad voluptatis perturbationes, & obliuionem eius, quod fieri oportet, pertrahi posse. Fuit & alius nempe Claudius Cæsar, qui, ut refert Suetonius <sup>g</sup>, cum in eius vi-  
voluptatibus & ventri vsque ad perniciem crapulæ deditus esset, in tantam mentis stupiditatem, obliuio nemque profundam peruenit, ut occisa Messalina, paulo post quod triclinio decubuit, cur domina non veniret requisierit, & multos ex his, quos capite damnauerat, postero die statim & in consiliam, & ad alex lusum ad moueri iusserit. Noçent etiam, & functiones animæ impediunt crapula, ebrietas, & huiusmodi voluptatis ministri; de quibus dicitur forsitan aliàs. Erit tamen sexto ordine causa alia, cur non omnes pariter sciant, nempe incuria & negligentia discere volentium. Nolle namque expedit, quod sicut in agro quædam spontè etiam non sata, & sine externa agricolæ ope & auxilio innascuntur, quædam nisi ferantur & excolantur: ita in hominis sciendi potentia, quædam per se innascuntur, quædam aliunde semina expectant & cultum. Animalia quoque omnia quædam proprias facultates ex seipsis non aliunde habent, & norunt, ut docuimus, fugiunt, nidificant, prædantur, cibos conuenientes eligunt: quædam aliunde addiscunt, ut quæ voces humanas discant aues, quæ dominis obaudiant, ut equi frenis dirigantur, domentur, pugnent, & similia: sic homo, ut ait Max. Tyrius <sup>h</sup>, scit aut inueniendo, aut discendo. Et Plato <sup>i</sup>, h Serm. 28.  
Duobus modis cognoscimus, vel inuentione, vel ab alio i lib. qui At  
discentes. Animi inuentione indigena in ipso existens, eiusque cibiad. siue  
ex semine orta, vel potius in animo insita est: eaque nihil de nat. hom.  
aliud, quæ verarum opinionum excitatio, cum animus vnium venatur ex altero, & ex quibusdam perceptis vel coniectatis, altius ratiocinatur, & negotiat, suscitaturque cogitatione ratione, & ex illa quippiam aliud elicit: veluti ex attritu lapidis & chalybis ignis excutitur & apparet, quæ antea potentia in lapide latitabat, primum potentiam in actum impellens, postea incrementum paulatim adiciens, productis semper addendo: non secus ac videmus terram semina paulatim educere, atque per latentia addita menta augere. Potentia enim animæ ad diuinum opus efficax est, non per se, sed solum illustratione diuina desuper influente, per quam & actionis diuinæ videtur esse participes, ut ait Iamblicus <sup>k</sup>. Quod docet cur non omnes k lib. de my-  
animæ opera diuina faciant, non miraculorum opera vir- ster. Aegy-  
tutes non profitentur, sed tantum illæ quæ id dono à Deo prior.

acceperunt. Quia anima interdū agit vt causa instrumentalis, interdum vt principalis, interdum vt concausa cum spiritu Dei: veluti numine affati antiquitus, extra Dei veri cognitionem oracula reddentes, velut instrumenta tantum, & vim ignorantēs eorum quæ dicebant, cū tamen intelligerent quæ proferrent Dei Prophetæ. Atq; principalis causa rationis anima, & ea proxima cōcausa in his, quæ voluntariē cum Dei gratia agit. Notandumq; idcirco scientiam nō esse à natura, sed natura nos ad eam esse aptos: nam si ex natura esset, omnes pariter & omnibus seculis sciūissent. Neq; etiam scientia erit reminiscētia quia si talis esset, vnum & certum sciretur, neq; essent tot variaz rei vnius sententiæ, vt notat Arnobius<sup>1</sup>. In quo errauit & Plato, qui ita putabat scientiam esse reminiscētia & recordationem vitæ superioris: neque inquit fieri vllō modo posse, vt pueris tot rerum atq; tantarum insitas & quasi consignatas notiones, quas *επιετις* vocāt, haberemus, nisi animus antequā corpus intrasset, rerum cognitione viguisset. Neq; omnia planè videre animum, cū repentē in tam perturbatum domicilium, tamq; in suetum migravit: sed tum demum cū se collegit, atque recreauit, cognoscere ea reminiscēdo. Id autem Plato asseruit<sup>m</sup>, & scribit Cicero<sup>n</sup>: qui tamen reprobatur, atq; diuersam sciendi facultatem ex potentia animæ & cultura oriri, non ex illa animarum præcedenti scientia: in qua & lapsus cum sua metempsychosi Pythagoras, quam meritò irridet Lucianus<sup>o</sup>. Dehinc ordo, incrementa & colligatio plurium inuentionum, obseruatione per tempora multorum, aliam scientiæ formam, veluti experientia & vsu approbatam, artes & disciplinas tradiderunt per inuentionem & experientiam, non tamē communem. Quo fit, vt homo doctore egeat & præceptore, labore, & diligentia: tum quia animum ad ea inuenienda capacē non habeat, tum etiam quod in ordinatè à se cognita, ritè non possit sine duce efferre, vel explicare. Et ita D. Ambros. P omnem scientiam aut ex natura, aut ex disciplina esse ait: vt ex natura suppetit equo currere, pisci natate. hoc enim, inquit, faciunt antequam discant. Ex disciplina rursus suppetit homini nare: nam nisi didicerit, scire non potest. Quod velim intelligatur de modo sciendi, qui humanis viribus & potentia naturali accedit, quiq; non sine labore & minutis quibusdam accessionibus, ex paruis in maiora conscendit. Non autē intelligenda puto de scientia, quæ à Dei virtute infunditur, quam sine labore ali-

1 lib. 2. ad  
u<sup>o</sup> iu gent.

m in Meno-  
ne.

n 1. Tuscul.  
quæst. 2.  
o in Gallo.  
vel somno.

p tom. 2. lib.  
5 de fide ad  
Grat. cap. 8.

quo

quo mentibus humanis cōcedi à Deo simul & semel nouimus, sunt enim sine conatu dona & gratia Dei: hæc q; vbi se infuderit, regere consuevit, vt non egeat ingenio humano, sed superet recipientis ingenium. Et spiritus quidem Dei est in hominibus, sed inspiratio omnipotentis dat intelligentiam, vt dixit Ehu filius Batrachel Baxites<sup>4</sup>. Nec conatus est Matthæus, non Marcus, non Ioannes scribere Euangelium: sed diuino spiritu vbertatem dictorum rerumq; omnium ministrante, sine vllō molimine cepta compleuerunt. Non ita ceteri, qui sine Deo scribere Euangelium aggressi sunt, vt & dixit Diuus Ambrosius<sup>1</sup>. Eadem de Salomone, Adamo, reliquisq; Prophetis & viris sanctis: ad quorum puritatem mentis cū nec accedimus, tenebris peccatorum & rerum inferiorum & terrestrium impediti, egemus doctoribus maiori beneficio diuino doctrina insignitis: doctorum inuentionibus & scriptis, quibus veluti remigibus nauis, mens videlicet nostra, portum scientiæ appellat. Hoc quippe interest inter scientiam infusam & acquisitiuam, quod infusa, instar artis impressoriæ, simul prælo paginas sententijs & clausulis implet & infigit: acquisitiua autem imitatur scribētium ordinem, quo vna, postea altera, tertiæve litera depingitur, postea syllabas iungit, dictiones & lineas minutatim perficit. Habet tamen quælibet mens rationalis vim exerendi illas particulas intelligentiæ & scientiæ, quas colligit & coniungit in principio & ætate iuuenili difficulter, vel dignoscere incipit ad similitudinem abecedarij discipuli: postea autem affluens rationis notis, illarumq; coniunctionibus, veluti syllabarius, promptius ad verba articulatè coniungenda, & ad texendas rationes ascendit, & semina rationis tandem ritè distinguit, & componit: non secus ac qui rectè loquitur de omnibus, per easdem literas ratiocinatur, & sic huc dexterè de omni re proposita disputat cum ratione, flectitq; animi instructa & parata rationum elementa, pro negotiorum varietate subtiliter rationis implicitis neruis & viribus. Qui enim loquitur ex textura litteraturæ alphabeti, & ex sonis quinque vocalium, tot libros variarum conceptionū implere potest. Atque Dei in homine maximum concessum beneficium tam mirabile admirari non desino, quæ cæteris quibusdam veluti punctis, tantam rerū varietatē cognoscere possumus. Quod nec impossibile dici debet, postquā placuit Deo, & illud impossibile non esse comprobet experientia, vt viginti duabus

q 1ob. c. 32. h

1 tomo 4. in  
intro 1. lib.  
in Euange-  
lium Luca.

duabus tantum literis, imò quinq; tantum sonis, a, c, i, o, u, conceptum omnium humanorum, & rerum omnium diuinatum & humanarum cognitio exprimi possit, & ex adytis cordis secretiorum cogitationum haberi certa declaratio possit. Nec iudicare audeo, in quo magis Deum admirari & collaudare debeamus, ac cuius maiores ei habeamus gratias: an eius quod rationis participes non fecerit, vel quod sermone hoc mirabili, & breui sonorum compendio rationem explicare, eaq; proximos iuare, & suam gloriam, & omnipotentiam decantare permiserit. Vtriusque certe contemplatio Dei ineffabile beneficium nobis insinuat, & Deum perpetuo venerandum ut architetctum vniuersi docet incomprehensibilem, qui facit mirabilia magna solus, cui laus & honor, gloriaq; per aeterna secula.

*De viris illustribus, qui de omnibus disputandi artem professi sunt. CAP. VII.*

**G**enera igitur quaedam veluti locos communes, & elementa literarum & vocis in animis hominum, instita, cognita esse oportet ijs, qui ratiocinari volunt & disputare optime: egent autem praecipitore, vel logo studio, ut possint in his operari emendate: ut puer nutricia consuetudine, & tempore, & industria voces quas inarticulatè pronunciat natura, articulatè profert & distinguit, sensu accommodat & rebus. Atq; ut Proclus ait, a per ipsam scientiam euadit intellectui similis, secundum actum, cognoscibile comprehendens, quemadmodum intellectus intelligibile. Videmur enim sicut per somnium omnia nosse, eademq; per vigiliam ignorare: utpote qui per essentiam quidem rationes habemus, & quasi cognitiones earum hinc accipimus: secundum verò actum quatenus in mediū producendae sunt non habemus. Ceterum qui antiquis fuerint pro nutricibus atq; praecipitoribus in hac bene dicendi arte, quae praecipit in promptu de omni re respondendi tradiderint, multi numerantur, (ne quis ex nostra omnia putet prodijisse inuentione) quorum alij alijs perfectius foelicisq; rem executi sunt. Refert ex prisca & sui temporis schola aliquos Quintilia, nempe Coracem, de quo & Cicero meminit, Tisiam Siculum, Gorgiam Leontinum æmulum Socratis, Thrasymachum Chalcedonium, Prodicum Chium: quos sequitur Protagoras Abderites, a quo Euathlus dicitur didicisse

a li. de anima c. 2. da. mo.

b lib. 3. In sit. orator. ma. c. 1. c lib. 1. de oratore et in Br. 2.

didicisse artem quae edidit, quamq; protulit Hippas Eleus decem milibus denariorum: post hos Alcidas Eleates, quem Plato Palamedem vocat, item Polyerates, qui scripsit contra Socratem orationem. Alterius etiam seculi numerat homines, qui artem bene dicendi professi sunt, nempe Theodorum Byzantium, Theodorum Gadareu, Apollonium Molonem, Arcum, Cæcilium, Dionysium Halicarnassum, & alios huius ordinis. Qui omnes etiam artem, quam nos profitemur, adepti non sunt, multum tamen adiumento nobis fuerunt, dum praecipit artem dicendi illustrarunt: nec modum sciendi docuerunt, cum tamen cognitum magnificè proferre scirent. Nec omnibus contigit quod Gorgia, Prodicus, & Protagoras: Gorgias namq; Leontinus Empedoclis discipulus, rhetor percelebris, & eximij Socratis praecipitor, primus in conuentu poscere, qua de re quisque audire vellet, ausus est. Ideo & ob singularem eius eruditionem primum statua illi ex solido auro in templo Apollinis Delphico apposita est, ut scribit Valer. Maximus, & Plato & Cicero qui & annotat suo tempore plures eadem factitasse. Quod & repetit alibi & narratque simili artificio praeditos Prodicum Chium, Thrasymachum Chalcedonium, Protagoramque Abderitam. Non caruit tamen inuidis Gorgias. nam & Plato ipse & Aristoteles existimantur nescio quo genio, quae erant illius, esse sophistica quemadmodum & quae ante hunc tradiderant Tisias, Thrasymachus, & Theodorus in arte dicendi excellentes. Et dicam illum nimis inuidè notatum, cum putarent eum artem dicendi cæteris praepone re artibus, quarum illi amore detinebantur: ut aperte licet iudicare ex Platone, dum Protarchus accusat Gorgiam tacite, quod artem dicendi cæteris praeponeret: cum tamen Gorgias non artem dicendi solam calleret, sed nosset & alias, quod de re quaque proposita facta responsio restatur. Atque ipse Plato praestantissimum in arte dicendi, & pariter in republ. administranda eximium Gorgiam dixit: fuisseque Prodicum & ante omnes Protagoram, qui plus argenti ex arte sua, quam quilibet artifex ex sua arte cumulasset. Et Pausanias antiquitatis diligens observator testatur Gorgiam Leontinum, parte Carmantide natum, primum neglectam adhuc dicendi ex arte rationem excitasse, & ab hominum obliuione vindicasse, fuisse collegam Tisiam in legatione ad Athenienses, sed Tisiam praestantiorē. Et Cicero mirabilem illius artem

expressit

exprimit in dicendo, & rerum, scientiarumq; copiam ei ad-  
fuisse demonstrat, dum ait cum paria paribus adiuncta, &  
similiter definita protulisse: itemq; contrarijs contraria re-  
lata, quæ sua sponte, etiam si id non agas, caderent ple-  
runque numerosè, primum inuenisse. in quibus verbis  
paucis nostra ferè ars tota concluditur. *Quare & Max.*

o *Sermo. 7.* Tyrius<sup>d</sup> cum apparatu tribuit Prodicò elegantiam, Hip-  
piæ vaniloquentiam, Thrasymachò violentiam, sed Gor-  
giæ soli rhetoricen. Admirandus certè posteris suis Græ-  
cis Gorgias: sed magis inter omnes Salomon, qui dispu-  
tauit de lignis à cedro quæ est in Libano vsque ad hypo-  
pum quæ egreditur de pariete, de quadrupedibus bestijs  
terræ, volucibus, reptilibus, & aquatilibus: superior & fi-  
lijs Mòl, qui & illud fecerunt, vt narrat sacra pagina P. &

p vt scribi.

1ur. 3. Reg. c.

4. vers.

q lib. 8. an.

119. c. 2.

r lib. 3. de vi-

ra Apollon.

ca. 6.

s vt legitur

in epistol. Ba-

filij Magni

epistol. 162.

scribit Philostratus<sup>r</sup>, Erat & *ομοειδων τῶν περὶ τὰς ἐπιστολὰς*,  
Sufation omnia sciens, vt scribit Libanius Basilio Ma-  
gno<sup>s</sup>. Ethiverè mirabiles viri, si modo vera sint quæ de  
illis traduntur. Cæterum nulla ars, similia his quæ pe-  
tant operandi, tradita est nobis, saltem quod ad meam  
ætatem & nostras peruenerit manus. Vnus tamen, vt pu-  
to, Dei spiritu illustris inuentus à nobis, non ex supradic-  
torum ordine, sed illis minimè inuentione inferior, qui  
artem quandam meditatus est, qua omnia possent dispu-  
tari & contineri. Is fuit Raymundus Lullius, qui tamen  
puritati sermonis non studuit, sed qui nostræ artis fun-  
damenta gessit: & in quem plures ediderunt commen-  
taria, vt Lupetus, Lauineta, vt Henricus Cornel. Agrip-  
pa, quorum singuli quædam propria addiderunt. Fue-  
runt & alij quamplurimi, qui artem potiùs nouerunt exi-  
mitè Lullij, quam commentarijs illustrauerint, quique  
eius vsu admirabiles se præfiterunt: & quod magis ad-  
mirandum, ferè impuberes hac arte freti de omnibus re-  
bus disseruerunt<sup>r</sup>, & hac arte paucissimis mensibus in

t vt referit

Agrippa in

epistol. com

ment. in Lul-

lum.

viros doctissimos euaserunt. Inter quos referunt Petrum  
Daguinum Mediatum, & Iacobum Tanuarium, viros, vt  
ait Agrippa, tota Italia celebratos: quorum prior cum  
anno trigésimo septimo ætatis vix prima hausisset lite-  
rarum elementa, sex duntaxat mensibus huic artificio  
incumbens, omnibus doctissimis viris miraculo est ha-  
bitus: alter autem cum septem peregrisset lustra, à liteis  
penitus,

penitus alienus, tantum hac arte profecit, vt sicut ex eius  
scriptis apparet, nulli doctorum hominum sit postpo-  
nendus. Addit his eximios fuisse eadem arte factos Fer-  
dinandum Cordubam Hispanum, Iacobum Fabrum Sta-  
pulensem, Carolum Bouillium, Petrum & Iacobum co-  
gnomine Canterios Germanos Frisones, cum vnica so-  
rore pueros decennes, in omni disciplinæ genere dis-  
ferentes. Possemus his addere Picum Mirandulanum, &  
Politianum: vterque enim, nescio num per hanc artem,  
disputare se posse de omnibus pollicebatur. Sciendum  
tamen est antiquos Hebræos artem similem inuentricem  
rationum, imò naturarum excogitasse illa præstantio-  
rem, quam concludunt Cabalistsæ per quinquaginta por-  
tas lucis, siue intelligentiæ: quas iterum examinant per  
triginta duas semitas sapientiæ, vt vocant, & per tres mi-  
doth, id est, tres proprietates, vt suo loco doccebimus. Illa  
namq; Hebræorum dogmata, & quæ vocant de sublimi-  
bus, nobis maximè viam ad altiora præpararunt.

Cur tant opere rerum cognitione homo de-  
lectetur. CAP. VIII.

R Eddamus nunc rationes cur homini sciendi & co-  
gnoscendi cupiditas, & potentia à Deo indita fue-  
rit: cur & facultas de omnibus inquirendi, & ratio-  
cinandi, eaque ei soli, & non reliquis animalibus con-  
cessa: & quare vita hæc cognoscendi auida nunquam fa-  
tietur, vt plerique iam alterum pedem in fouea tenentes  
adhuc discere non quiescant. Multiplex autem rei huius  
causa reddi potest. & prior erit ipsius hominis natura, de  
qua iam fusè diximus. Nam, vt ait Cicer. <sup>a</sup> natura suis  
omnino expleri partibus vult & desiderat, atque ideo  
potentia corporalis ab ægritudine liberata, vel in iuueni-  
li pueri ætate, suis omnibus viribus, incrementis natura-  
libus ac corporeis vacat. Sic animi partes, quarum est as-  
pectus illustrior, quæ ve quo sunt illustriores, eo dant  
clariora indicia naturæ. Tantus autem innatus in nobis  
cognitionis & scientiæ amor, vt nemo dubitare possit  
quin ad eam hominum natura nullo vel emolumento  
rapiatur. Nonne videmus vt pueri ne verbis quidem  
à contemplandis rebus perquirendisque deterreantur?  
aut pulsi requirant, & aliquid scire se gaudeant? vt alijs  
narrare gestiant vt pompa, ludis, atque eiusmodi specta-  
culis teneantur: ob eamque rem vel sitim vel famem per-  
ferant<sup>r</sup>

a li. 5. de fa-  
nibus.



ferant? Et eos qui ingenijs studijs atque artibus delectantur, nonne videmus nec valetudinis, vel rei familiaris habere rationem, omnia perpeti ipsa cognitione & scientia captos, & cum maximis curis & laboribus componere eam quam ex discendo ceperint voluptatem? Videmus & homines omnes passim, foeminas quoque, rusticos, puerosque nouarum rerum esse cupidos, ut habeant quo proficiant sciendi aviditatem. Nonne opifices, & infimae fortis homines, quorum in gerendis rebus nullus usus, delectantur historia? maximeque eos videre possumus res gestas audire & legere velle, qui a spe gerendi sunt exules etiam senectute. Et cum sciendi perfectio naturalis sit, ad eam veluti ad finem suum tendit animus, neque quiescere potest, donec ad Dei cognitionem, ubi omnis vera cognitio & perfectio, peruenerit. Semper enim natura finem suum inquit, & profecquit, ut ait Arist. Quo fit ut mens perpetuo per gradus, sed insensibilis, altiora quam prius scrutetur, ut tamen se aliquid profecisse non agnoscat, donec profecerit: veluti cognoscimus segetes & plantas creuisse, crescere autem nunquam videmus. Accidit autem perfectio animi ex doctrina, natura,

b li. 1. de gener. anima. c. 1.

c lib. 1.

d In Adelphis. Actus 5. Scena. 4. vers.

Per varios usus artem experientia fecit,  
Exemplo monstrante viam.

Et Terentius d,

Nunquam ha quisquam bene subduta ratione ad vitam fuit,  
Quin res, aetas, usus, semper aliquid apporet noui,  
Aliquid moueat, ut illa quae te scire credas, nescias,  
Et quae tibi putaris prima, in experiundo repudies.

Augeturque voluptas cognoscendi ipsa cognitione, sicuri desidia nutritur ignorantia, & ignota nulla est libido: & qui minimorum cognitione delectatus capitur aliqua voluptate, idem veluti gradu expedito ad maiora conscendit. Et quia Dei mirabilia magna sunt opera atque sapientiae plena, noua semper hauriendo, veluti vndam superueniente vnda, semper noua voluptatis additione reficitur & nutritur anima: utque succedente nouo & maiori pabulo, ignis fit maior & flamma ardentior, sic mens magis ac magis delectatur superueniente cognitione, qua excellere caeteris iusta ratione se putat, & ardentior ad maiora conuolat, pinguiorque, robustior & viuacior scientia fit: unde & foelices illi, qui Deum sciunt & norunt reum omnium consummatam scientiam foeliciores qui perpetua illius contemplatione fruuntur. Saep ab Aristotele, & Theophrasto,

phrasto, inquit Cicero, est laudata per se rerum scientia: unde & Hesillus scientiam summum bonum esse defendit, qui quamquam ad summum scientia dirigat quae optima, in eo tamen non recte sentit, cum scientia possit esse sine virtute, & scientia cum virtute sit sapientia: ut hanc merito opinionem philosophorum pluribus improbarit Laetantius Firmianus. Et dictus attrahen

Felix, qui potuit verum cognoscere causas.

Et apud Ouid. 8.

Felices anima, quibus haec cognoscere primum,

Inque domos super scandere cura fuit.

Quare Isocrates admonet, multas disciplinas multis diuitijs praestantiores: puta, siquidem quod pecuniae celesiter transeunt, disciplinae vero in aeterna secula durant: sapientia namque quae inde acquiritur, immortalis est possessio. Cecinit & Virg.

Implendus sibi quisque bonis est artibus, illa

Sunt animi fruges, haec rerum maxima merces:

Scire quid occulto naturae terra coerces,

Nullum fallere opus, &c.

Adde secundum utilitatem & fructum quem homo ex scientia decerpit, tum ad tutandam salutem corporis, tum ad animae robur. Quot voluptates, qualis est commoditates hinc oriuntur! ut verè dixerit Lucetius,

Suaue, mari magno turbantibus aequora ventis,

Et terra magnam alterius spectare laborem.

Non quia vexari quenguam est iucunda voluptas,

Sed quibus ipse malis careas, quia cernere suaue est.

Suaue etiam belli discrimina magna iueri.

Per campos, instructa tui sine parte pericli.

Sed nil dulcius est, bene quam mutata tenere

Edita doctrinae sapientium templa serena:

Despicere unde queas alios, passimque videre

Errare, atque viam palantis querere vite. &c.

Vis utilitatem scientiae facile dignoscere, & ut ita dicam, palpares considera effectus, quibus egeamus, quae res nobis sint adiumento & accommodatae: & in primis mundum vniuersum propter hominum utilitatem creatum, & hominem propter Deum, ut scribit Cicero. Vsum autem quomodo tibi parabis, nisi res cognoueris: nisi utilitates, naturas, tempora, causas: nisi quae fugienda, quae eligenda sunt, in tanta varietate didiceris. Frustra enim vel perperam esse non possunt, quae homini destinata tantum sunt: quae eius gratia ex nihilo facta: quae tanta &

e 5. de finibus.

f lib. 3. vel de falsa sapientia, c. 8. g 1. Fasto. ver. 295.

h In orat. t. siue in Paenese ad Demoni. i In Aetna, vers. 269.

k lib. 2. in princip.

l 2. de natur. Deo.

mirabili prouidentia in suo ordine persequantur. Ad signula descendere, & ex partibus consideratis uniuersa tibi consecrata videbis. nonne elementa nostri causa, ignis ad coquendum, vel calefaciendum, ad vrendum, ad illuminandum? aer nonne ad respirationem, & spiritus temperamentum? aqua ad potum, nauigationem, nutricationem & productionem piscium? terra pro folio & nutrice alimenterum? Transi ad composita ab his, ad plantas, arbores, ex quibus fructuum alimeta, & medicata. Considera animalia, etiam venenata, nocentia, & fera, quale inquit commodu accedit homini: vel ut suam ipse naturam metu illorum ob peccatum pauidam agnoscat, & ad Deum conuertatur: vel ut aliquod pharmacu salubre, ut ex vipera, vel exemplum diligentiae, ut ex fornica, agnoscat. Considerato ratione coeli, stellarum, solis & lunae commoda in aratione, satione, in temporu signis, in rerum productione, maturatione, collectione. Considera ipsos Angelos, qui omnes sunt, ut ait Paulus, administratorij spiritus, in ministerium missi eorum qui accipiunt salutem. Quid vltra sermonem protrahere? considera Deum ipsum, qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de caelis, & filij persona carnem nostram assumpsit, verbumque caro factum est: ut verè possumus dicere ob tantum beneficium cum Pindaro,

in ad Hebraeos. 1.

in Nemeorij ode 6. stro. phe 1. ver. 1.

ἐν αὐτῷ εἶναι τὴν ἡμετέραν  
μυστήρια πνεύματος  
καὶ τὸ ἀποκρυφθέν  
διὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ  
δυναμίας: ὡς τὸ μὲν εἶναι,  
ὡς ἡμετέρας ἀποκρυφθέν  
ἐπιπνεῖται, ἡμετέρας,  
καὶ φέρειν, ἀδελφάτοις.  
καὶ πρὸς ἐπιπνεῖται  
ἐκ τῶν ἀποκρυφθέν  
ἐπιπνεῖται, ἡμετέρας  
ἐπιπνεῖται, ἡμετέρας.

Unum hominum, unum Deorum genus, et una animi spiramus matre virique, sed discriminat omnia separata vis et potentia: respectu enim generis Dei nihil nos, immobilis autem semper sedes

est aerum

est aerum caelum, sed et in aliquo similes sumus, vel per magnam mentem, vel per naturam immortalibus. quamvis ignoremus qua die vel nocte ad vitam nostram summam, quam desinuit divina prouidentia, nobis currendum sit.

Ideo etiã cum utilitati & saluti destinata fuissent à Deo homini, illum ipsum postremo Deus creauit, tanquã necessaria illi antè præmittens: more principum, qui antequam ciuitatem ingrediantur aliquam, eò iubent prius parare quæ ad comæatum necessaria sunt, ut & docet D. Chrysoctomus.

Rursum à dignitate luminis alia ratio.

CAP. IX.

Est & tertio loco, quæ dignitatem homini adferat scientia, quemadmodum ignorantia ad eius ignominiam & dedecus facit. Hominis dignitas, inquit D. Chrysoctomus, quod animam acceperit, quod artes inuenit, quod ad imaginem Dei factus, quod præsit omnibus in mudo. Itè artes inuenire, quod ex scientia & notitia, & ratione, qua cum Deo est homini societas, ut idem Cic. ait. b

s homil. 8. in Genes. Tom. 1.

a super Psa. 48. Tom. 1.

b 1. de legibus, c lib. 4.

An quoquam genitos nisi cælo credere fas est  
Esse homines? proiecta iacent animalia cuncta  
In terra, vel mersa vadis, vel aere pendent:  
Omnibus una quies, venter, sensusque, per artus.  
Et quia consilium non est, et lingua remissa,  
Unus et in spectus rerum, viresque, loquendi,  
ingeniumque; capax varias educit in artibus.  
Hic partus, qui cuncta regit, secessit in orbem,  
Et domuit terram ad fruges, animalia cepit,  
Imposuitque viam ponto, stetit vnus in arce  
Erectus capite, victorque; ad sidera mittit  
Sydereos oculos, propiusque; aspectat olympum,  
Inquiruntque; lonem, etc.

Et Virgilius:

—Immensus labor est, sed fertilis idem.  
Digna laborantis respondent premia curis.  
Non oculis solum pecudum miranda fruere  
Mare: nec effusus in humum graue pascere corpus:  
Nasse fidem rebus, dubiasque; exquirere causas  
Sacra perurgentem, capiti que; auellere caelum,

d in Aetnae versu 120.

Scire quos & quae sint, cur magno talia mundo Principia, occasus meruunt, ad secula pergunt, Et firma aeterno religata est machina mundo. Solis scire modum, & quanto minor orbita lunae est, Cur illi breuior, cur isti pernolet orbis Annuus, ille monet quae certo sidera currant Ordine quae ve sua careant incondita cura. &c.

e lib. 2. contra gentes.

Vincimus certè hac cognitione & intelligentia gentium omnium, cum reliqua nobis communia cum illis sint, ut latè demonstrat Arnobius c. Atque hæc propria natura hominum cognoscendi & intelligendi oritur ex vna proprietate illarum trium, quæ in anima exprimitur imaginem Dei. tres enim תדדו midoth, id est, proprietates & potentias, Hebræi secretiores ponunt in homine, secundum quas factus est ad imaginem דדדד elo-him, id est, trinitatis: nempe, ut antea diximus, memoriam, intelligentiam, voluntatem. Ex memoria singulorum, formatur intelligentia: quia memoria, est notitiam apud se habere. Intelligentia autem & notitia extendente se, & accipiente id quod verum est in ratione boni & conuenientis, statim ex memoria & intelligentia formatur appetitus, qui est voluntas. Porro sicuti ex memoria formatur intelligentia, sic ex patre in diuinis generatur filius: & quemadmodum ex membris & intelligentiis extensis, & quasi spirantibus bonum, formatur voluntas, sic ex patre & filio, tanquam ex vno spirandi principio, spiratur bonum, quod est Spiritus sanctus. Et ita notat Galatinus f, & diuus Bernard. g Et beatus Ambrosius h, Per memoriam, inquit, patri Deo similes sumus, per intelligentiam filio: intelligentiæ enim tribuimus omne quod verum cogitando inuenimus, & quod etiam memoriæ commendamus: per voluntatem Spiritui sancto, quia ex voluntate amor dilectioq; Et per Spiritum sanctum charitas diffusa est in cordibus nostris, ut scribit Paulus i. Intelligentia & notitia in hominis itaque imagine insigne maximum. Quanquam non ignorem etiam imaginem Dei in homine ad alia posse extendi quæ homini insunt, & in quibus homo Dei quandam profert in seipso præstantem dignitatem similitudine, quam explicant Rabini in vaitzra Rabba k: nempe quod sicut anima replet & regit corpus, ita Deus mundum: & sicut anima est vna in corpore, ita Deus in mundo: & quemadmodum anima nec manducat nec bibit, sic nec Deus: & ut anima videt & non videtur, ita & Deus omnia conspici-

f lib. 2. in ludeor. c. 8.  
g lib. 2. med. in prin.  
h lib. de dignit. humane conditionis ca. 2. i ad Rom. c. 5. vers. 1.  
k si per c. 4. Levit.

et & non videtur. Quos sequuti Catholici interpretes ferè omnes, & potissimum D. Ambrosius l, Similitudo, in-1 dicto li. 2. quit, Dei in anima hominis creati ad imaginem Dei est de dign. ho-etiam, quod sicut Deus est ybique semper totus, omnia minis. cap. viuificans, mouens, & gubernans: sic anima in suo corpore ybique tota viget, viuificat illud, mouet & gubernat. Sed & D. Athanasius, m aliam Dei in homine im- m lib. de di-ginem commemorat esse: nempe quod sicut Deus rex ver. questio. omnium est, ita & homo eorum quæ in terra sunt rex sit quest. 8. constitutus, & ad similitudinem Dei, id est, ut quemad- n. Tomo 1. modum Deus bonus, misericors, iustus, longanimis, & homilia 8. talis sit homo imitatione. Ita & D. Chryostomus n. Est & 21. in Gen- autem differentia imaginis & similitudinis Dei: Imago nes. namque in interiori homine, imago in aeternitate. simili- ludo autem in moribus, ut ait Albinus quondam præ- ceptor Caroli Magni o. Quod magna itaque prudentia o lib. quest. & scientia egeant homines ad conseruandam dignita- 3. Genes. tem hanc, & ad agendas Deo gratias, nemo ignorat quam & Deus cum consilij quadam specie, ut ostenderet eius dignitatem & excellentiam fecit, dum dixit, Facia- mus hominem ad imaginem, &c. cum tamen reliqua p Genesi. creauit nudo & simplici iussu per Fiat, vt legitimus in mun- q lib. 2. con- di Genesi p, nulla vel adhibita diligentia: existimans ho- tra Auo- minis creationem pproprium, & manibus suis adorandis lycum. solum dignum opus, vt doctè Græcus, & disertus author r in cõmẽtia. tradit Theophilus Theologus q, & Iunius Episcopus in Gen. Africanus r, consilium antè auocatum Trinitatis in illo, s Tomo 4. in Faciamus, inquit Deus, hominem: rursusq; alia ad sine 6. li. he- opus ordinata, Accepit, inquit, Deus de puluere, in- xaemeron. c. sufflauit post. ð mysteria recondita, quæ hominis indi- 1. & 1. b. 22. cant dignitatem. De qua videndus D. August. s D. Chry- de ciuitate stomus t, D. Basilius u. vt certè qui ignorantiam con- Dei. c. 1. sectantur, & splendorem tantæ præstantiæ non exhi- t homilia. 17. bent, potius pecudis formam, quàm hominis osten- in Gen. To- dant. Cum scientia sit, ut ait Maxim. Tyrius x, flos qui- mo 1. s- dam, fructusq; maturus ex animi semine: ignorantia au- u homilia tem, istius feminis cessatio: imò, vt ait D. Marcus y, πῶν. 11. hexaeme- των τῶν κακῶν ἀσθηγῆται ἡ ἀγνοία, ὁ δὲ πῶς δὲ αὐτῆς ἐστὶ ἡ ἀπι- ron. ρία. Et rursus, ἀγνοία ἀντιλέγει πῶς τὰ ἀφελήματα παρῆσιν αὐτῶν x serm. 28. ζει καὶ θεοσωστικὴ αὐτῆς γενεῖας, id est, Omnium malo- y lib. 2. de rum dux est ignorantia: secunda post eam infidelitas. Et μετὰ τὴν ἀπί- stiam ignorantia causa est, cur vtilibus contradicimus, quæ καὶ de lege si comitem habet superbiam, auget malum. Et Iesaias z, spiritali. Væ qui dicitis bonum malum, & malum bonum, ponèn- z cap. 5.

tes tenebras lucem, & lucem tenebras: propterea capti-  
 us ductus est populus meus, quia nō habuit scientiam,  
 & nobiles eius interierunt fame, & multitudo eius su-  
 exaruit: propterea dilatauit infernus animam suam & a-  
 peruit os suum absque villo termino, & descenderunt pe-  
 pulus eius, & fortes eius, & sablimes, &c. Quæ & po-  
 nuntur à Gratiano alibi <sup>a</sup>. Et si quis acutiùs etiã omnia  
 consideret, facillè sine vlla rationis probatione, & sola  
 rei demonstratione compulsus, fatebitur ingenuè, sum-  
 mum malorum, esse ignorantiam gradum in omni vita-  
 genere. Nā istius malo sequimur aduersa, repellimus vit-  
 lia, obnoxia tentamus, fugimus meliora, otio, in dedeco-  
 re, pædore putrescimus, dum quid pro fit ad promouen-  
 dum gradum ad altiora ignoramus. Et dum scientiã vit-  
 lium saltem abhorremus, hominis dignitatem nō solum  
 à nobis abijcimus, sed etiã viliores cunctis rebus etiã  
 inanimatis reddimur. Ea namq; singula, sibi cōuenientia  
 norunt, & quadam sympathia iungi his omni studio ten-  
 tāt, & aduersantia naturali antipatia fugiētes, veluti sciē-  
 ter auersantur: neq; animalia vel plantæ alimentum aliud  
 conuersens suæ naturæ, natura ipsa admonita depascun-  
 tur. Et Menander, <sup>b</sup> huiusmodi homines ignorantia man-  
 cipes nec viuere censebat. verba eius sunt:

<sup>a</sup> in cano. si  
 quis homi-  
 nē. & cano.  
 re qui dici-  
 tis. II. q. I.

<sup>b</sup> apud Sto-  
 bæum.

τυφλὸν τὴ ἀνοσίῃσιν ἔνεα μοι δοῦναι,

ἃ ἴσων οἱ τὴ μὴ συνίεντες ἀσφῶν. id est.

Cæcum mihi videtur id esse quod non cognoscit,

Nec videntur hi, qui ut expedit non intelligunt.

<sup>c</sup> in homilia  
 in Psal. 48.  
 Tomo 1.  
 d Tomo 2.  
 homil. 21. in  
 Martb.

Et forsã id voluit D. Chrysoctomus, cum <sup>c</sup> scribit ho-  
 minem eum qui se iugo ignorantia submisit; deteriorē  
 bruto esse. Nam vt idem alibi <sup>d</sup>, dedit nobis intellectum  
 Deus, vt ignorantiam fugemus ex mentibus, vt rectum  
 teneamus, iustumq; rerum iudiciū, atq; ad alia huiusmo-  
 di dirigamur, & contra diuersarum impugnationum var-  
 ios incursum, hoc quasi scuto vsi, ac lumine, maneamus  
 innocui atque muniti. Atq; imminet vitium ingratiu diui-  
 num, si concessam a Deo cognoscendi facilitatem  
 reijciamus vt inutilem. Suo enim quisq; vitio ignorat, vt  
 ait Tertullia. <sup>e</sup> Estq; morbus hic non necessitatis, sed de-  
 prauatæ ac corruptæ voluntatis, qui viam parat lubricam  
 & omni ex parte ad mala declinantem, non minùs ac si-  
 quis cineribus incedat dolosis, in recessu ignem ardentē  
 continentibus. Neq; vsq; ad eò ignorantia sterilis est, quin  
 nō odibilem fructum & infœlicem pariat, vt scribit Ioan.  
 Salesberiensis <sup>f</sup>; & Cicero <sup>g</sup>, ignorantiam semper vitio-  
 sam

<sup>e</sup> Tomo 2. li.  
 de virginib.  
 velan.  
<sup>f</sup> lib. 3. Poly-  
 crat. c. 1.  
<sup>g</sup> li. 3. de fi-  
 nibus bono.  
 vel malo. cir-  
 ca finem.

sam esse ait rebus in omnibus, & contrā scientiam & no-  
 titiam, virtutem. Atq; secundum Aristot. <sup>h</sup> omnis prauus h <sup>li. 3. Ethicæ</sup>  
 ignorat quæ agere oportet, & à quibus est abstinentum: ad Nicom.  
 & ob huiuscemodi errorem, iniusti homines maliq; om-  
 nino fiunt. His accedit Plato, qui <sup>i</sup> ignorantiam definit i <sup>lib. 15. in</sup>  
 esse dementia animæ quandam, quæ dum ad veritatem <sup>Sophist. vel</sup>  
 nititur, intelligentia ipsa præuaricatur. Et duo malorum <sup>de ense.</sup>  
 genera constituit, vnum quod cōmuniter improbitas no-  
 minatur, animi proculdubio morbus; aliud ignoratiã,  
 quæ propriè animæ est turpitudine, aduersus quam alexi-  
 pharmacum solummodo præstat doctrina. Et idem <sup>k</sup> ma <sup>k</sup> <sup>lib. 10. sum</sup>  
 lum & stoliditatem dicit ignorantiam, interdum ridiculã, <sup>in Philebo,</sup>  
 cum illa est imbecillis: interdum terribilem & odiosam, <sup>vel de sum-</sup>  
 cum illa est valida, siue sit in bonis vel externis, siue ani-  
 mi, siue corporis. Et ea magis illa ignoratiã grauior, quo  
 crassior & nocentior est: veluti quando scientiæ, vel opi-  
 nioni, vel rationi, quæ natura dominatur, animus aduer-  
 satur, vt idem Plat. tradit <sup>l</sup>. Quod & Horat. <sup>m</sup> expressit:

Sed quod magis ad nos

Pertinet, & nescire malum est.

Neq; existimemus ignorantia delictum leuis esse pon-  
 deris, cum quis scire possit & contemnit nosse: tale nam-  
 que est, vt expiatione & hostia egeat, cuius oblatione  
 Deus optimus placandus sit <sup>n</sup>; cui iniuria per peccatum n <sup>Leuit. c. 4.</sup>  
 graue irrogatur, quòd cōtemptu tanti beneficii, quo nos <sup>& Num. ca.</sup>  
 animi ratiocinatione & lege peccatoribus nostris inscripta <sup>15. b. ver. 26.</sup>  
 donauit, ab illo munere cognitionis & à cura sciendi va-  
 ni sumus. Et refert etiã D. Paulus <sup>o</sup> in secundum taber-  
 naculum templi semel in anno introisse solum pontificē, <sup>c. 9. b. ver. 7.</sup>  
 non sine sanguine quem offerret pro sua & populi igno-  
 rantia. Dauid quoq; <sup>p</sup> Deum deprecabatur ne ignoran-  
 tias suas in memoriam reuocaret. Et Salomon in oratio-  
 ne sua <sup>q</sup>, inter cætera quæ à Deo efflagitat, illud adiecit,  
 Ne crescant Domine ignorantia meæ, & multiplicentur  
 delicta mea, & peccata mea abundant, & cadam in con-  
 spectum aduersariorum meorum. Ita certè opprobrio di-  
 gnum ignorare, & maioris notæ exprobratio voluntariè  
 & cum culpa ignorare. Sic enim propheta regius descri-  
 bens iniqui malitiam insignem testatur <sup>r</sup>, Verba oris e-  
 ius, inquit, iniquitas & dolus: noluit intelligere vt bene <sup>r</sup> <sup>Psal. 35.</sup>  
 ageret. Neque his relinquit spem veniæ, vel eam difficul-  
 ter asse qui qui veluti voluntariè peccantes, voluntariè i-  
 gnorauerunt, constare potest ex Paul <sup>s</sup>. <sup>s</sup> <sup>cap 14. cir-</sup>  
 si quis ignoret, ignoretur. Patent namque viæ multæ <sup>ca sine prio-</sup>  
 rioribus, si quis ignoret, ignoretur. Patent namque viæ multæ <sup>ris ad Corin-</sup>  
 thios.

<sup>l</sup> lib. 34. sum  
 dialog. 3. de  
 legib.

<sup>m</sup> lib. 2. sa-  
 yra 6.

<sup>n</sup> <sup>Leuit. c. 4.</sup>  
<sup>& Num. ca.</sup>  
<sup>15. b. ver. 26.</sup>  
<sup>& seq.</sup>

<sup>o</sup> ad Hebr.

<sup>p</sup> Psal. 24.

<sup>q</sup> que refer-  
 tur Eccl. ca.  
 21. d. ver. 3.

<sup>r</sup> Psal. 35.  
 ver. 3.

<sup>s</sup> cap 14. cir-  
 ca sine prio-  
 ris ad Corin-

¶ *lib. de adult. coniug. u. epist. 105. Scripta ad Sixtū Rom. Pontif.*

¶ *in l. 1. & l. regula l. 9. Mart. in l. 2. de iur. et fac. ignor. lib. 2. Pand. tit. 6. cum similit. in trib. ibi a. glos. sa notatis. y in l. nec sapina. l. 6. eo. tit. de iur. et fac. ignor. z in l. 1. de legib. lib. 1. Pand. tit. 3.*

¶ *Tom. I. homil. 17. in Genesim.*

discendi, & cognoscendi, quæ quidem contemptæ ex-  
miam arguunt ignorantium culpam. Nec rectè dici po-  
test, inquit Augustinus <sup>t</sup>, Si nescit homo non peccat:  
sunt enim peccata ignorantium, quamuis minora quàm  
scientium. Et, si cum eodem D. Aurel. Augustino <sup>u</sup> lo-  
quamur, nulla ignorantia damnatione immunis est: ac  
per hoc inexcusabilis est omnis qui ex ea peccat, vel rea-  
tu originis, vel additamento etiam propriæ voluntatis,  
siue qui nouit, siue qui ignorat, siue qui iudicat, siue qui  
non iudicat: quia & ipsa ignorantia in eis qui intelligere  
noluerunt, sine dubitatione peccatum est: in eis autem  
qui intelligere non potuerunt, poena peccati, ergo in v-  
trisque non est iusta excusatio, sed iusta damnatio. Et si  
quis tam alienus à ratione sit, vt hominis naturam ad sci-  
endum & cognoscendum, à Deo optimo maximoq; crea-  
tam non agnoscat, audiat saltem Ethnicorum pruden-  
tum auctoritatem, qui examinatis naturæ simplicis pon-  
deribus, ignorantiam & iustitiam iuris sui nocere cuique  
ignoranti dixerunt, vt Paul. Iurisc. scribit <sup>x</sup>. Quin & facti  
ignorantiam si illa resupina sit, non esse ferendam volue-  
runt, quanquam scrupulosa eius inquisitio non exigat.  
Scientia enim hoc modo æstimanda est, vt neque aut  
negligentia crassa, aut nimia securitas satis excusata sit,  
neq; delatoria curiositas exigatur, vt scribit Vlpian. <sup>y</sup> At-  
que in delictis, ignorantia etiam sanctionis vetantis com-  
missis nuncio, vindictæ locum sibi vindicat, vt scribit Pa-  
pinian. <sup>z</sup> Tum quòd naturaliter quisq; fatis sup erq; mo-  
neatur de reſtitutione & ratione viuendi, tum quia leges  
omnibus cognitæ esse debent. l. leges sacratissimæ. l. le-  
ges vt generales. C. de legibus. lib. 1.

*Scientiam nobis subministrare etiam con-  
scientiam.* CAP. X.

**G**erimus etiam continuò innatum nobiscum pæda-  
gogum, qui nos ad scientiæ notitiam peruigili sti-  
mulo accendit etiã inuitos, & naturaliter: is est con-  
scientia, quæ, vt verè aureus Chrysoſt. scribit, <sup>a</sup> incorru-  
ptus iudex, cum aduersus hominem insurgit, clamat, ac-  
cusat, & ostēdit, & quasi ante oculos scribit peccatorum  
magnitudinem: eamque ob rem misericors Deus princi-  
piò cum formaret hominem, conscientiam illi indidit, ac-  
cusatricem perpetuam, quæ deciperet, deceptionem fer-  
re posset nunquam. Et licet quis admissio peccato, perpe-  
tratoque aliquo facinore illicito, omnes homines celet,  
illa

illa tamen accusatio non latet: nam hanc intrinsecus ha-  
bentes, vbicumq; sumus circumferimus, ipsa nos circuit,  
obturbat, laniat, flagellat, nunquam quiescit, sed & do-  
mi, & in foro, & in templis, & in mensa, & dormientes, &  
surgentes adoritur, rationem delictorum exigit, obque  
oculis proponit & delictorum grauitatem, & subsecutu-  
ram poenam. Et rursus idem <sup>b</sup> loquens de exomologesi  
Lamech, qui occidit Caim, Misericors, inquit, Deus con-  
scientiam eiusmodi accusatorem assistere voluit, vt nun-  
quam soli relinquamur, sed ille nobis indefinenter con-  
grediatur, clamet, & poenam exigat delictorum. Hocque  
fatis per se apparet: scortator enim vel adulter, & qui al-  
liud tale quippiam admisit, quod omnes præter conscios  
latere queat, nunquam tamen sic in solitudine versatur,  
quin comitatus illo accusatore suspicionibus non abun-  
det, vmbra non extrepidat, & omnibus patere non cre-  
dit tum conscios, & ijs qui non sunt: perpetua in animo  
eius furit tempestas, reciprocantes eum agitant & con-  
trarij fluctus, non somnus est suavis, sed terribilis & for-  
midine plenus: non cibus probè quantumuis conditus  
voluptatem præbet, non amicorum colloquia, non musi-  
ca, non aurum, non vxor, non liberi, nõ reliqua id genus:  
sed quasi carnificem circumgestare et lancinatam vel fla-  
gellantem continuò, ita post admissum facinus obambu-  
lar nullò conscio, intolerabiles luens poenas, iudex sui fa-  
ctus, & accusator. Exempla duo retulisse sufficiet princi-  
pum Romanorum, qui cum fastigium imperij orbis ferè  
totius tenerent, nec legibus superioris constringerentur,  
ob quas terreri possent, ea tamen conscientia accusatri-  
ce, legem Dei altissimi & naturæ se offendisse, sed serò co-  
gnouerunt: & qui reuocantem à malè agendo conscien-  
tiam non fuerant secuti, eandem vindicantem acerrima  
iurisdictione, velut Furijs, Diris, & Erynnibus iam viuì a-  
gitati, horribili pauore, experti sunt. Horum vnus insi-  
gnis crudelitate Nero postquam Agrippinam matrem in-  
terfecit, nocturno tempore tanto metu conturbabatur,  
vt delecto repente prosiliret: & interdiu eum perterrefa-  
ciebant fibicines auditi, quo in loco Agrippinæ ossa se-  
pulta erant. Quamobrem aliò migrabat: cumque ibi id-  
ipsum accideret, perterritus aliò proficiscebatur. Et pau-  
lò post, morte iam illius ianuas pulsante, exorto tanto ac-  
valido terræmotu, vt terra concussari visa, vt animæ ho-  
minum ab eo interfectorum insultare putarentur, tunc  
fugiens omnia perhorrescebat: si catulus paululum la-

*b eod. tom. 1. homil. 10. in Genesim.*

traret, aut caneret gallina, aut si virgultum aut ramu-  
boris moueretur, grauiter conturbabatur ex causis  
bus quiescere non poterat, vt scribit Xiphilinus ex Dion  
Cassio. c. Alius Antoninus Caracallâ ita conscientia cri-  
minum patratorem, & parricidij torquebatur, vt videretur  
agitari à patre & fratre gladijs nudis & districtis ab  
his gestatis, vt scribit idem Xiphilenus d. Sic & alijs im-  
pijs malorum conscientia, pœna est: bonis autem & ius-  
tis conscientia nihil sibi conscia, gloria, vt scribit D. Am-  
bros. e. Nec vllum virtuti maius theatrum, vt dicebat Ci-  
cero f: sicuti enim theatrum quæ ibi imponuntur liqui-  
dò manifestat, sic & conscientia, quæ & bona & mala vel-  
uti in theatro exposita, aperta manifestat. Nam, vt testa-  
tur D. Mar. Heremita g, φυσική βίβλος ἐστὶ συνείδησις: ὁ ἐμ.  
πνευματικός ἀποστόλων αὐτῶν, λαμβάνει πῆρρον θέως αὐτομέ-  
ψως, id est, naturalis liber est conscientia: hanc quicun-  
que strenuè & diligenter legerit, diuini auxilij haud du-  
biè capiet experientiam. Addendus est huic Thalassius  
monachus h, Magistra, inquit, vera cōscientia est, quam  
si quis consultauerit, absque scrupuli offendiculo perma-  
net. Habet enim in se cognatam quodammodo quisque  
boni & mali cognitionem: & ideo conscientia dicta, quasi  
in nobis scientia, quæ si mala agere conemur, id malum  
esse cognoscens statim dissuadet, & irrationalem illam  
partem brutam & animal em quodammodo obiurgat &  
reijcit. Et Horatius a,

c in vita  
Neronii.

d ex Dione  
in vita eius.

e lib. 1. offi-  
cio. c. 12.  
f li. 2. Tusc.  
quæst.

g lit. ecci  
yōmē πνδ-  
μωδύα, de  
lege spiri-  
tual.

h hecator-  
sade 1. de  
chari.

a Horat. 1.  
epist. epist. 1.

Hic murus abenem esto  
Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.

Quo fit vt qui in animo insidias alijs moliūtur, qui se-  
lus mente agitant, quīve alienum à ratione & noxium  
versant mente, turbulenti, inquieti, tristēsve sint, & mi-  
nimè colore constantes, ex duello intestino inter ratio-  
nem & prauas concupiscentias, quod intra septa animæ  
& corporis, acriter geritur, dum inferior animalis pars  
rationem expellere conatur, vel dum vicissim scientia ma-  
li futuram mali perniciem & vindictam imminentem pas-  
sionibus obijcit. Considerare hic licet faciem mentis in-  
quiere indicem in Caino. i is enim iratus fratrem & in-  
uidia exandescens in necem eius, cum eam animo vol-  
ueret, cōcudit vultu, ad quem ideo Deus, Cur iratus es?  
& cur cōcudit facies tua? nōne si benè egeris, recipies?  
sin autem male, statim in foribus peccatum tuum? Et pru-  
dens Iacob vidēs immutatam faciem fuisse fœderi sui La-  
ban, optimè coniecit fraudem aliquam contra se illum  
tracta-

i Genes. 4.  
ver. 5. & 6.

tractare: & cum vxoribus suis ab eo ideo recessit. k Sunt k vt scribit  
& his similia exempla, & quæ experientia assidua homi-  
num impiorum discuntur. Quia, vt scribit Plutarc. l con-  
scientia facinorosa instar est vlceris in corpore, vt potè l  
quæ poenitentiam relinquat lancinantem iugiter, vellen-  
temque animam: nam cum alias omnes tristitias tollere  
ratio solita sit, solum hæc eadem poenitentiam facit sua  
sponte incitabilem præ pudore, quasique mordicus im-  
petentem sese, atque excarnificentem. Digna certè Plu-  
tarcho sententia. Iniecit namque mali scrupulum ratio  
hominis prædagona, nec patitur vestigia poenitentia &  
doloris ex malo longius mandari, vt ea veluti strano m  
in laiciuente natura vtatur. Siquidem, vt notat Cicero m, in lib. 3. de  
plura videntur adferre authoritate peccandi, nisi & vir-  
tutis & virtiorum, sine vlla diuina ratione, graue ipsius  
conscientia pondus esset: qua sublata iacerent omnia.  
Admirabilis itaque, vt in reliquis suis operibus, Dei bo-  
nitas, prouidentia & supersapientia, dum nobis tam fi-  
delissimum comitem, conscientiam dico, atque inuio-  
labilem, incorruptum, & rerum necessariorum omniscium  
iudicem adiunxit: qui nusquam aduletur, nusquam ma-  
lefactis conscientiat: qui errantes & dementes in rectum  
iter nos reducat, cogatque ad bonum eligendum. Non  
grauabor Sapientis verba hic transferre, quæ aurea certè  
sunt n huiusmodi?

1 Magna sunt iudicia tua, Domine, & inenarrabilia ver-  
ba tua: propter hoc in discipline animæ errauerunt.

2 Dum enim persuasum habent iniqui, posse domina-  
ri nationi sanctæ, vinculis tenebrarum & longæ noctis  
compediti, inclusi sub testis, fugitiui perpetuæ prouiden-  
tiæ iacuerunt.

3 Et dum putant se latere in obscuris peccatis, tenebro-  
so obliuionis velamento dispersi sunt paucientes horren-  
dè, & cum admiratione nimia perturbati.

4 Neque enim quæ continebat illos spelunca, sine ti-  
more custodiebat; quoniam sonitus descendens pertur-  
babat illos, & personæ tristes illis apparent.

5 Et ignis quidem nulla vis poterat illis lumen præbere,  
nec syderum limpidæ flammæ illuminare poterant illam  
noctem horrendam.

6 Apparebat autem illis subitaneus ignis timore ple-  
nus: & tremore quæ non videbatur faciei, æstimabāt de-  
teriora esse quæ videbantur. Et paulò post o, Frequen-  
ter enim præoccupant pessima, redarguente conscientia:  
cum

in lib. 3. de  
natur. deor.

n scripta  
Sap. cap. 17.

o vers. 102.  
& seq.

cum sit em timida nequitia, testimonium dat condemnationis: semper em presumit seua perturbata conscientia.

Possimus etiam huiusmodi furiarum agitatione annotare apud Euripidem in Orestis persona P, ob occisam matrem, & ipsam adactum ad consilium necis Hermiones & Helenę. Videnda etiam tragœdia Electre eiusdem, ubi Orestis conscientia agitata videtur terribis diris, q̄ Aegisthum & Clytemnestram necasset. Idque similiter in reliquis tragœdijs eiusdem & Senecę annotare facile erit. Et admiranda illa apud Plutarchum q̄, ubi malos per pectus horre ostendit, vel somniorum terribilium agitato, diurnisque spectris & oraculis & portentis sibi semper conscios scelerum: vt Apollo dorus aliquando se per somnium a Scythijs excorari, in frustra que concidi, & ex lebere cor loqui suum conpexit, & filias igni flagrantes. Et Hipparchus Pisistrati filius paulo ante obitum, Verem ex quadam phiala faciem sibi aspergere vidit: Pausaniasque Byzantius post stupratam virginem liberam Cleonicem, & cum terrore correptus forsitan permississet, phantasmate illius assiduis ubique terroribus fuit perturbatus, vt Heracleam ad animarum expiationem nauigaret: fuitque tota vita carcer, custos, & tortor. Siquidem conscientia exagitati & propriam vitam execratur. Hinc tot mortem sibi consciuerunt, impatientes iudicij conscientie. Sicuti enim ab initio ante scelus, dum illud concipiebatur, timores vnde cumque scientia boni & mali naturalis deterret, sic commissio facinore eadem est temeritatis vltix, & suo principio finis respondet. Nam scelus (vtar verbis Statij<sup>r</sup>.)

— inuigilant animo, scelerisque parati

Supplicium exercent curę, tunc plurima versat

Pessimus in dubijs augur timor.

Addit & Aulus Persius rationem, per qua eleganter, & qua nostram sciendi facultatem ex propria natura singularis, vt ita dicam, atomis fusurrat. Is enim dum respondet illis, qui vindictę animo sibi licere pro voluntate omnia putant:

Stat, inquit, contra ratio, & secretam gannit in aurem,

Ne liceat facere id, quod quis vitabit agendo.

Publica lex hominum natura que continet hoc fas,

Vt teneat vitios inscicia debilis actus.

Quod quidem etiam D. Paulus scripserat. Cum enim gentes que legem non habent naturaliter ea que legis sunt faciunt, eiusmodi legem non habentes ipsi sibi sunt lex:

lex: qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium ipsis reddente conscientia ipsorum, & inter se inuicem cogitationum accusantium, aut etiam defendentium. Porro in accusatione & defensione lis maxima, & consequenter perturbatio. Et qui huiusmodi morden- tur iurgijs intenuis, sunt vt plerunque vultuosi, & ferę horribiles & inquieti, & per viscera merius ignis ille & p venas meat, voratque quietis intimas medullas, feruetque; malo miserabile pectus insanum, & vultus Luna ipsa ad quęq; mutabilior fit, sed magis scelere paratro. Describit id & perpulchre Ouidius<sup>u</sup>, de suo crimine loquens:

Pœnitet, inquit, o si quid miserorum creditur vlli,

Pœnitet, & factio torqueor ipse mea.

Cumque sis exilium, magis est mihi culpa dolori,

Estque pati penam, quam meruisse, minus.

Pt mihi di faneant, quibus est manifestior ipse,

Pœna potest demi, culpa perennis erit.

Mors faciet cerie ne sim, cum veneris, exul:

Ne non peccarim, mos quoque non faciet.

Non igitur mirum est, si mens mea turbida facta,

De niue manantis more liquefecit aqua.

Estur vt occulta viciata putredine nauis,

Aequorei scopulor vt cauat vnda saltis,

Roditur vt scabra possum rubigine ferrum,

Conditus vt sine carpitur ore liber.

Sic mea perpetuos curarum pectora morsus,

Fine quibus nullo constanciantur, habent.

Nec prius hi mentem stimuli, quam vitare relinquunt,

Quique dolet citius, quam dolor ipse cadet.

Mirum certe quod canit Ouidius, nec pœnam impostam posse ex delinquētis animo culpę memoriam eradere: vt inde ab effectu sit manifestum ignorantiam illam hominum boni & mali obtusam, tanti esse delicti, vt perpetua poenitentia animum excruciet eius, qui noluit dignitate hominis in eo agnoscere, quive Dei beneficium ita oscitanter neglexit. Neque alius quam ille liber conscientie, vt existimo, erit, qui in generali & horribili Dei iudicio palam aperietur: quive nostra ex ordine scelera omnibus insinuabit: cuiusve accusatione incarruptissima, ab excusationibus, quas præteximus peccatis, conuincemur. De iudicio em extremo sic loquitur Daniel<sup>x</sup>, x cap. 7. c. 7. Aspicebam donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit, & vestimentum eius candidum quasi nix, & capilli capitis eius quasi lana muada, & thronus eius flammę ignis,

ii libro I. de  
Pont. eleg. I.  
ad Brunnium,  
v. 59.

x cap. 7. c. 7.  
9. & 10.

gnis, & thronus eius accensus, fluuius igneus egrediebatur rapidusque a facie eius, millia millium ministrabant ei, & decies milles centena millia assistebant ei, in iudicium sedit, & libri aperti sunt. Scripsit enim in cordibus & rationis proprietate scientiam illam Deus Opt. Max. sicut enim corpus nostrum sociam sibi ubique circumferret umbram, veluti negotiorum nostrorum contestem, (namquam enim a nobis abest, sed in luce clarè nos prodit, sequens, vel præcedens) sic sociam animam cuique conscientiam, quæ nusquam a nobis recedens, conscia est nostrarum etiam interiorum cogitationum. Et ita, vt ait Iuuenal. y

y Satyr. in Princ.

Exemplo quodcumque malo committitur, ipsi displicet auctor: prima est hæc vitio, quod se iudice nemo nocens absolutur, improba quamuis Gratia fallacis prætoris vicerit vnam.

v. 44. Satyr. 13. v. 191.

Et rursum:

— cur tamen hos tu Enassisse putas, quos diu conscia facti Mens habet artonios, & surda verberare cædit Occulum quatiente animo tortore flagellum? Pæna autem vehemens, ac multò sauior illis, Quas & Cæditus grauis inuenit, aut Rhadamantius, Nocte dieque suum gestare in pectore vestem.

Sicut contra thesaurus prestabilior nullus optima conscientia, neque cor habere expositum moribus, veluti Promethei secur, cõtinuis renatis elcis in cogitationum iniquarum monte ab aquilæ corrosionibus expositum bonorum namque societatis testimonium, pax conscientie, & quies hominis cum ea. Et bona, inquit Salomon<sup>a</sup>, est substantia, cui non est peccatum in conscientia, & nequissima paupertas in ore impij. Cor hominis immutat vestigium illius, siue in bona, siue in mala. Et D. Paulus<sup>b</sup> a conscientie testimonio probationem veritatis ducit, dum ait, Veritatem dico in CHRISTO IESU, nõ mentionis, testimonium perhibente mihi conscientia mea in Spiritu sancto. Et D. Ioannes<sup>c</sup>, Charissimi, si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum. Et ex illa bona conscientia cognitionem haberi docet Paulus<sup>d</sup>, dum auos a conscientia ignorantes fieri dicit. Finitis præcepti, inquit, est charitas, de corde puro & conscientia bona & fide nõ facta: a quibus quidam aberrantes conuersi sunt in vaniloquium, volentes esse legis doctores, non intelligentes, neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. Quæ omnia comuni & conuenien-

te cal.

te calculo admonent, nõ inutiliter nos ad sciendum animos, tanquam ad propria persequenda, excitare oportere, quando & naturaliter dignitas illa hominis seipsam intrinsecus, etiam in hominibus rudioribus tueatur, & doceat scientia cognata, vel conscientia, quæ facienda, quæ vitanda sint. Mens enim agendarum rerum est domina, conscientia verò eorum, quæ menti videntur. Quamobrem si mens opera bona eligit facienda, conscientia applaudens virum ubique laudat. Si autem ad aliqua delicta mens prolabitur, non sinit conscientia talem hominem quenquam relictis oculis perspicere, nec expedire verba proferre: a sacris quoque, & precibus, votisque eundem arcet, neque manus ad Deum attollere sinit, & attollentem increpat ac reicit, sicuti leges contra rebelles fieri iubent. Multaque alia operatur, quæ scribit Philostratus<sup>e</sup>.

Te li. 7. de vita Apoll. ca. 7.

Ratio alia, cur discere expediat, ducta ab eo quod se homo nosse debeat, & alia.

a de septem sapient.

CAP. XI.

b vt legitur apud Diog.

Operet & superioribus aliam addere rationem, quæ calcæria adhibeat ad discendum, & ad animam per calcaria excolendam aciem: nempe quod homo se ipsum cognoscere, vt ab initio delineauimus, debeat. Nã, levis Milesij vt ait Ausonius<sup>a</sup>, Chilo, cui patria est Lacedæmon, noscere seipsum dixit, vbi Chiloni istud aureum tribuunt, noscere seipsum dixit, vbi Chiloni istud aureum tribuunt, sicut & aliqui antiquorum: quanquam Antisthenes in successibus putet hoc præceptum, Nosce teipsum, Phæmonoës, & sibi vsurpasse Chilonem, & alij Thateti acceptum referant<sup>b</sup>: sed melius ex Dei admonitione nobis insinuatum dixit Plato, qui Delphico attribuit oraculo<sup>c</sup>. Et Isocrates<sup>d</sup>, Cicero<sup>e</sup>, & Plutarchus<sup>f</sup>, qui & expressius alibet<sup>g</sup> Deum præcepisse dixit, nosce teipsum. Quod & Iuuenalis ait<sup>h</sup>,

Laert. lib. 2. de vita Philop. in Thales Milesij vita.

c li. 5. in Alcibi. 1. siue de oratio 11.

d oratio 11. quæ panath.

e 5. de finibus in oratione consolatione

ad Apollonium.

g libro illo Christiano de vitis. cap. 1. de finibus

h Satyr. II. 7.

— è celo descendit spiritus viuus. Figendum & memori tractandum pectore, siue Coniugium queras, vel sacri in parte senatus Esse velis, (nec enim lorica poscit Achilles Tberyses, in qua se traducebas Flysces Ancipitem) seu tu magno discrimine causam Protegere affectas te consule, &c.

Et certè Deo dignum præceptum hoc: nulla enim scientia melior est ea, qua homo cognoscit seipsum, vt voluit

D. B. Etz.

a Eccle. cap. 13. d. ver. 30. & 31. b epist. ad Rom. cap. 9. a. v. 1. c 1. epist. c. 3. v. 21. d epist. 1. ad Tim. cap 1. v. 5. 6. 7.



ī lib. de in D. Bernardus<sup>i</sup>. Illud autem duplici ratione iniunctum xerio. domo. est, vna vt arrogantiam vitemus: alia vt bona nostra no- uerimus, vt scribit Cicero<sup>k</sup>. Vtrumque Perſius<sup>l</sup> comple- k ad Q. frat. titur, dum ait:

lib. 3. Epist. epist. 6. siue omnium epist. epist. 22. ī Satyr. 3. v. 66.

*Dis, neque, o miseri, & causas cognoscite rerum,  
Quid sumus, aut quidnam victuri igitur, ordo  
Quis datus, aut mere quam mollis flexus, & vnde,  
Quis modus argenti, quid fas optare, quid asper  
Vile munus habet, patriæ, charisque propinquis  
Quantum elargiri deceat, quem te Deus esse  
Iussit, & humana qua parte locatus es in re.*

Cum autem homo sit mundus quidam paruus, *μικρός*, seu Græcis, omnia simul in sese collecta complectens, siue que in cælo & que in terra sunt, is vt postremus iudeo creatus, si fieri possit omnia agnoscat, quæ intra se sunt, & potiora quæ extrâ, oportet. Nam homo omnis creatura est, imò & Deus, cū & notissimè ad perfectionē & col- ligationem catenæ eximie & admirandæ rerum, stupen- do, sed nobis necessario & salutari modo Deus homo fa- ctus, in vna hypostasi Domini nostri IESU CHRISI, dum diuinitas, filius nempe Dei, veram hominis natu- ram dempto peccato, anima & corpore constantem, ad mysterij consummationem assumpsit. Cæterum in homi- ne duo generaliter, aliarū rerum præsumt notionibus, a- nima, inquam, & corpus: anima incorporalium substan- tiam cognoscendam suadet, dum per eam immortalita- tem, intelligentias superiores, Deum ipsum & inuisibilia reliqua, in nostra illa superiori parte reuoluimus, inqui- rimusque, & similis essentiae intelligentijs delectamur, dum animam nostram ex digniori quadam virtute affici sentiamus. Item in corporis consideratione, & naturali- ter agnoscere cogimur solutionem, compositionem, incre- mentum, decrementum, morbos, motus, corruptio- nem, temperiem, & discrasim, & per consequens statim elementa, & elementata: & nobis ipsis cognitīs, statim peruenimus ad rerum omnium contemplationem, catē- na nostræ constructionis examinata: dumque prima no- stra elemēta inquirimus, sese nobis offert semen, ex quo prodijt corpus plantæ hominis: hinc protinus reliqua se- mina plantarū in se vim producendi continere nouimus. Et dum embrionem in vtero fieri, & incremento sangui- nis materni perfici audimus, statim & conijcimus, & docemur, & lapides in lapidicinis materiæ additione aug- mentum suscipere, & ex corporibus elementatis mixtio- nes

nes fieri huiusmodi. Dehinc considerandæ partum in v- tero matris non per os, sed per umbilicum & eius cana- lem ad iecur delatum, ex matris visceribus ali, docemur illud maximū mysterium Dei, omnes nos fuisse ante na- tiuitatem vnus carnis cum parentibus, & ideo iustum in nos iudicium Dei propter peccatum primæ matris, & A- dami: peccante enim matre, & cibum vetricum gustante, iam nos qui in eius vtero eramus, & eius nutriti sumus venis, ab eo cibo alieni esse non possumus. Cognosci- mus quoque vim quotidie vegetantem, modum vege- tandi, attractionem alimenti per partes ei rei deputatas, retentionem, expulsionem, idque communis experientia, ex qua artes natæ sunt perfectiores. hinc statim docti a- liud quippiam præstatius in hominē ex forma, ex sermo- ne, ex commercio, operatione, societate, prouidentia, & cautione. Idque vel nemine, & nisi natura docente, quæ etiam & mores diuersos hominum per se insinuat, cuius diligenter obseruanti, & ferè tot quot sunt passionēs, & quot animantium omnium sunt ritus vitendi, vt Hora- tius nō immeritò dixerit<sup>m</sup>, in creatione hominis, à pro- uidentia diuina, quam vocat Prometheum, factum, vt omni ex animante particula quædam accesserit:

*Fertur, inquit, Prometheus addere principi  
Limo coactus, particulam vndique  
Dissectam, & insani leonis  
Vim stomacho apposuisse nostro:*

Et Hesiodus<sup>n</sup> hanc imaginem ex terra aquaque per Vulcanum, siue ignem iussu Dei factam, forma & voce & robore hominis donatam, *πανδελω*, Pandoram dictam fuisse dicit, eo quod omnium cœlitum, & deorum donō aliquo nobilitatam referat. Quocirca Rabini Cabalista: in opere Miarcana, in arbore numerationum, siue Tiphē- ret, ponunt magnum Adamum in medio Sephiroth suis medijs numerationibus, & quasi lignum vitæ in medio ideali paradiso: quia ad superiorum & inferiorum noti- tiam ex sua ipsius cognitione peruenire potest. Et si benè in operibus Dei philosophemur, hominem reperiemus veluti centrum rerum omnium creatarum, à quo ad cir- cumferentias omnes pateat æqualis aditus. Animalia quippe quæ aqua teguntur, in aqua sola viuūt præcipuè, volatilia in aère vt plurimum, quadrupedia in terra: & ea omnia, & alia singularia quædam habent elementa. At homo vtrisque fruitur, capite perpetuò cœlum conspici, & mente extra cœlum extollitur, duobus pedibus terræ

in li. i. Odar. ode 10. v. 13.

in lib. opera & dies

possessionem custodit, & duabus manibus, inter vtraque  
elementa libratus auium more, ad quam partem placet  
rit, dirigit actus, & alia domat, sursum attollit, vel deprimi-  
t: oculus & cœlum, & terram, & omnia contemplatur,  
& in centro mundi cum ratione positus, incolâ nempe  
terre, vt quaquaversus omnia in homine cōsentiētia no-  
scentur, ratione pro regula data: sic habet essentiam, vt  
corpora alia simplicia: pducit vt terra & semina, & plan-  
tas, & animalia: producit namque intra se lapides vt o-  
ssa, & animalia intrinsecus vt vermes, herbas virentes, fru-  
tus, metalla, sanguinem, lac, spiritus animales, vitales, & ge-  
getatur vt planta, vt arbor frondescit, cum sint pedes illi  
manusque & digiti pro ramis, sitque homo planta inue-  
rsa, habens radices & basim in cœlo, nempe caput & co-  
mam, traducens hinc formam pyramidalem, vt corpora  
mundi elemētaria omnia. Nam sicut pyramidem curtam  
faciunt cœli cum terra, si cœlum pro basi, quia maioris  
spatij, & terra pro cuneo accipitur hęc figura,

caelum.  
ter. a.



sic & homo pyramidis forma, ha-  
bet humeros & artus sursum in  
cœlo pro basi, in terra pedes pro  
acumine, hoc modo. Et sic in re-



liquis docere similitudinem mundi magni & hominis  
possumus. De quo & Deo iubente plura & latius docer-  
imus particulari de homine libro, vel tractatu. Nūc suf-  
ficiat admonuisse, Deum omnium creaturarum epito-  
men, anacephalæosin in homine vno & vltimo omnium  
opere digniori posuisse, vt potē qui eius causa mundum  
creārit, ipsum vt Deum cognosceret. Quamobrem & sui  
notitia eximia & necessaria est homini, vt si rerum muta-  
tione & anxietatibus miserijsq; seculi opprimatur, par-  
tem illam immortalem, & animæ suæ præstantiam con-  
siderans, ea, veluti temporis exuuias, & momentanea ea &  
fluxa, animosè contemnat, meliorem excellentioremq;  
vitam expectet. Et contrā si nimium sibi anima illa ob  
suam nobilitatem arroget, & Dei creatoris, & superioris  
obliuiscatur, corporeum ergastulum è tanto splendore  
vitæ separatum, in puluerem & foetidam corruptionem  
cito gradu currentem consideret: & si sepulchrorum ca-  
dauera fugitauerit, saltem in rebus corporalibus muta-  
tionem & corruptionem omnia immutantem conside-  
ret, & tantundem sibi imminere coniectet: & ad extremū  
rerum discretione & suam à Deo, sibi datam agnoscentis  
naturam, omnia in occasione sua laudis & glorię traducat  
summi

summi opificis, q facit mirabilia magna solus. Quamob-  
rem & Rabinorum Iudæorum antiqui dixerunt, in libro  
cui titulus ספר חובת הלבבות sepher chobathalenaboth,  
id est, liber peccati cordium, & consideranda esse, & expe-  
tenda omnia, quę creauit Deus, dignitatēq; & substan-  
tiam eorum omnium, quę in hac vniuersitate continen-  
tur, animaduertendam à minutissimis quibusque creatu-  
ris vsque ad maximas. Et Plato cum politicis in Piræeo  
rem agens, circulares quaslibet disciplinas, vt sapiens, in  
republica necessarias dicebat. Et per consequens & mu-  
sicam & gymnasticam, & eius gratia vnde cunque præce-  
ptores doctissimos requiri iubebat. Cui etiam subscribit  
Max. Tyrius °. Sed & Deus verus, qui vnus est, p Iesaiam  
maledicit ijs, qui ea non contemplantur. Sic enim is scri-  
bit P. Vt qui consurgitis manē ad ebrietatem sectandam, p  
& potandum vsque ad vesp̄erum vt vino æstuetis: cithara  
11.12. & 13.  
& lyra, & tympanum, & tibia in conuiujs vestris, & o-  
pus Domini non respicitis, nec opera manuum eius con-  
sideratis: propterea captiuus ductus est populus meus,  
quia non habuit scientiam: & quę sequuntur. Et ibi multa  
notat D. Chrysostomus. Addere huic nō erit alienum,  
scientiam adhuc persuadere saltem his q præsumt, vel iu-  
diciū clauum tenent, tum in ciuilibus, vel criminum  
moderandis pœnis, & rebus militaribus, eo q in his non  
liceat bis impunē peccare, adesseq; debeat constantia di-  
ctorum factorūmve, quę maximē inimica est ignorantie,  
p quam veluti qualibet tempestate palantes deieci mutare  
sententiam in incognitis cogimur, & dum verū que-  
rimus, nunc in hanc, nunc in aliam partem declinamus,  
Andabatarum, vt dicitur, more, in tenebris & mentis pal-  
pabili caligine cæcipientes, vt dilucidè ostendit Plato 9.  
Fouetur & scientie commendatio necessaria à libero ar-  
bitrio hominis, quo præditus, vt bona eligat, mala vitet:  
qd siue cognitione præcedenti boni & mali fieri nequit.  
Iubet & ratio in homine, quę cum voluntate non appeti-  
tu naturali, vt cetera bruta, sed cum scientia velle & nolle  
debet. Suadet & philosophandi omnibus inditus amor,  
cuius studium omnino ignorantia exterminatur: nemo  
enim ritē de aliquo philosophatur, qui illud prius non a-  
met: nemo autem amat quod ignorat, vt docet Diotima  
fatidica mulier apud Platonem °. Inuitant & virtutes ad  
eorum notiā, quōd his in vitæ humanæ exercitijs e-  
log. Consi-  
geamus, nempe iustitia, temperantia, fortitudo, & simi-  
les, quę ignorantiam, vt vitiorum, & errorum parentem  
more.

o Serm. 21.

p cap. 5 c. 7.

11.12. & 13.

q lib. 5. dial.  
1. Alcib. siue  
de nat. hom.

r lib. 25. dia-  
log. Consi-  
uij. vel de an-  
more.

abhorrent: Ad extremum & voluptas, quæ ex scientiæ delitijs oritur, quæ ve iam incipientem discere à negotiis corporis & seculi quodantimodo suffuratur, & ferè suo applausu supra hominis mentem rapit, pos amplius ad sciendum pellicit: vsque ad eò, vt illi qui philosophati n- re fuerunt, pallio solo contenti omnia hæc caduca, quæ apud ignorantem plurimi fiunt, vilia & spurcissima, collatione cum scientia facta, iudicauerint, & contempserint, apud se & sibi ipsi reges, & monarchæ, & lati semper, & liberi. Quò enim præstantior est anima corpore, eò & multò magis animi contemplatio in rerum scientia præstantior, & voluptas suauior, quàm sit in rebus, quibus v- titur sensuális pars & corporalís. Et anima liberior, quæ sua agit, & cognoscit aliena magis, quàm ea, quæ igno- rantia plena, veluti scilicet compedibus carnis oppressa, cæcam partem, nempe corpus animale, sequi cogitur. Possem & alias & ferè ad fastigium voluminis integri subnectere rationes, quibus ducar necessariò hominem quemlibet ad scientiam assequendam allici & cogi: ve- rum tamen interpellat tempus, vt disposita lectoris men- te secretiora aggrediar.

De medijs & modis discendi & sciendi præter com- munem & humanum ordinem.

CAP. XII.

REliquum nunc est, de necessitate scientiæ satis ser- mocinati, propiùs salutates nostram omnium scien- di artem, vt modum & ordinem, quibus hominis na- tura vitur ad discendum, explicemus, priusquam artis li- neas primas ducamus. Sciendum itaque est, animam, quandiu vita hac corporali & temporali fruimur, aliquã- do sine corpore, sed rarò: in corpore aliquãdo, & tamen sine corporis ministerio, & sapius cum corporis instru- mentis & organis cognoscere & discere. Et in summa di- scit anima, vel siue sua industria, & absque ordine me- diòve humano, vel cum ordine, & opera & humana. Di- xiffem certè nunquam animam in hac præsentí vita extra corpus, vel sine eo quicquam posse cognoscere, ni me ab eo reuocassent in primis quæ apud D. Paulum de se lo-

a 2. ad Cor. epist. ca. 12. a. v. 2. 3. 4.

quentem scripta comperio<sup>a</sup>, οὐδὲ ἀνθρώπου ἐν γῆσι ἃς ἐ- τάν δεχόμενος ἄρα, ἔτε ἐν σώματι, οὐκ οἶδα, ἔτε ἐντός ἔ σώματος, οὐκ οἶδα, ὁ θεὸς οἶδ' αὐ, ἀρπαξίτην ὅν τοῖσιν, ἕως τέτα ἕραυ. καὶ οἶδα ὅ τοῖσιν ἀνθρώπων, ἔτε ἐν σώματι, ἔτε ἐντός τοῦ σώματος, οὐκ

οὐκ οἶδα, ὁ θεὸς οἶδ' αὐ, ἔτε ἡρώτων ἐς τὸ παράδεισον, καὶ ἕραυ ἀρ- παξίτην ἕραυ, οὐκ οἶδα, ἔτε ἡρώτων λαὸ ἡται, id est, scio hominem in Christo ante annos quatuordecim, siue in corpore, ne- scio, siue extra corpus, nescio, Deus scit, raprum huiusmodi vltiq; ad tertium cœlum. Et scio huiusmodi hominem, siue in corpore, siue extra corpus, nescio, Deus scit, quoniam raprus est in paradysum, & audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui. Fuit in eo illud quod vocant Græci ἕραυτον vel ἕραυτον, id est, ecstasim vel anagogem, cum supra meditationes humanarum virium anima rapitur cœ- tis, vt dicam, neruis & viribus ad meditationem vel con- templationem, siue notionem Dei, vel eorum, quæ à Deo altiore communicantur. Tanta namque fit in illa medi- tatione roboris animæ collectio, vt corpus anima destitu- turum putetur: cum tamen verè viuat, etsi functiones eius interquiescere putes. Et ita Philo Iudæus<sup>b</sup> ait im- mortalitatis candidatos, id est, iam cœlo inscriptos, vt elu- ti Mosem, summo concentu & voluptate cœlestium ra- ptum extra corpus, & quadraginta diebus & totidem no- ctibus cibo caruisse. Item alibi<sup>c</sup>, animam non solum à corporeis sensibus ratiocinationibus sophisticis, persuas- sionibusque, sed etiam à seipsa verè mente contem- plantem exire. Et sunt qui dicant quòd anima corpus omnino relinquat, & perse vagetur: vt quidam rati sunt Hermotimi Clazomenij animam, corpus in somno re- linquere solitam, & vagantem per mundum spatari, vt scribit Tertullianus<sup>d</sup>: sic enim quædam mentis alienatio à corpore, & maior quàm in somno. Talis ecstasis Ada- mi, cum ab eius latere Cheua formata est, camque prophetauit, Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea: quapropter relinquet homo patrem suum, & ma- trem, & adhærebit vxori suæ. Genesís capite 2. d. Vbi in versu 21. quo Latini habent, immisit que Dominus Deus soporem in Adam, Hebræi legunt ita in berefchit:

וַיִּפֹּל יְהוָה אֱלֹהִים תְּרַדְמָה עַל הָאָדָם וַיִּישָׁן Sic le- ge, vaiap el iahoua tardemah gnal haadam vaijichan, id est, & fecit cadere Dominus Deus tardemah, siue pluf- quam grauiffimum somnum super Adam, & dormiuit תְּרַדְמָה tardemah, namq; Hebræis significat שֵׁנָה הוֹרָקָה scenæ hazakah, id est, somnum vel soporem fortem, qui scilicet maior est quàm שֵׁנָה scenach. Sicuti & scenach maior est quàm תְּנוּמָה tenumah, id est, quàm dormita- tio. Cum hac tardemah vel ecstasi Abraham didicit femi- nis & posterorum suorum peregrinationem, seruitutem,

b tom. prio- ve lib. de som- nijs.

c lib. leg. alle- gor.

d lib. de ani- ma, tom. 2. Plin. & a- lij.

e Genes. ca. pite 15. c.

f cap. 4. v. 12.

Job. ca. 33. v. 14.

liberationem, imperium, & benedictiones. Sic enim Hebraea lectio habet in berescith, parte quae inferibitur וְהַשְׁמֵשׁ לְבָא וְתַרְדֵּמָה נִמְלָה עַל cap. 10. vers. 12. אַבְרָם וְהַשְׁמֵשׁ לְבָא וְתַרְדֵּמָה נִמְלָה עַל אַבְרָם q̄ sic lege, vaihi haschemefch labo, vetardemah: naphla gnal Abram, id est, & factum est cum recederet Sol & tardemah, siue ecstasis cecidit super Abram. In Iob etiam f alia tradita doctrina per tardemah: sic enim ubi scribitur וְהַשְׁמֵשׁ לְבָא וְתַרְדֵּמָה נִמְלָה עַל אַבְרָם וְהַשְׁמֵשׁ לְבָא וְתַרְדֵּמָה נִמְלָה עַל אַבְרָם dābar vegunab, vaticam oz eni scemetz menehu, bisgnim mechezionoth laicla, binphol tardemah gnal onascim: id est, & ad me verbum reuelatum est in modum suspiris: & recepit auris mea murmur ab ea in cogitationibus per visiones noctis, dum caderet tardemah super homines. Et melius apud eundem Iob loquitur hac de re Eliud & בְּאֶחָת יְדִבְרֵי אֱלֹהִים וְבַשְׁתִּים לֹא יִשׁוּרְתָהּ: בְּחֹלוֹם חֲזִיוֹן לַיְלָה נִמְלָה תַרְדֵּמָה עַל אַנְשִׁים בְּתַנּוּמוֹת עֲלֵי מִשְׁכָּב: אִזְנֵי גֵלָה אִזְנֵי אַנְשִׁים וּבְמוֹסָרִים יִחְתּוּם: לְחֹסֵר אָדָם מַעֲשֵׂה נִגְוָה מִגְּבַר יִכְסֶה: ci bechar ieddaber el vbescetaim lo iescuranahi bacholom chefeon laiclah beniphol tardemah gnal onascim bitnumoth gnolei miscab: az iagile oxen onascim vbemofcaram iathom: leasir Adam magnaſceve geua migebar iecasse: id est, quia semel loquitur Deus, & secundo non explanat idem in somnio, visio nocte dum incidit tardemah super homines in dormitationibus (siue leui & nō profundo somno: hoc em̄ significat תַרְדֵּמָה) super stratum: tunc reuelabit siue aperiet aures virorum, & instruens eos confirmat, & veluti sigillo obfirmabit eos (illud enim significat יִחְתּוּם) vt auertat hominem ab opere, & superbiam viri occultet: his addere possumus quae in contemplatione habentur & visionibus mentis, reuelationibus diuinis, quae ve ex incorporalibus mente tantum comprehenduntur, in quibus quodammodo anima extra corpus rapitur, intentione scilicet mentis & diuino quodam auxilio eleuata: Existimo namque in his verum illud non esse, quod Philosophi aliqui dixerunt: scilicet nihil prius esse in intellectu, quin antea fuerit in sensibus corporis: quod inde falsum apparet. Et multa nobis dormientibus à Deo manifestantur, quiescentibus sensibus & alligatis, vt ait Aristoteles h & Cicero l, veluti visu, auditu, odoratu, gustu, tactu: idque vel intra se ratio cinante anima, & hinc (veluti ex chalybis cum lapide concussione elicitur ignis) quaedam colligente, atque reucla-

h li. de som. & vigil. & lib. de Diuini. nat. per somnium. i lib. 5. de Finibus.

reuelationibus instillatis extrorsum, multa notat de futuris vel praeteritis: quae quidem sub sensum non cadunt, cum non sunt praesentia, neque ex coniecturis, & causis obiectus consequi possint: quanquam & interdum ex his quaedam insomnia oriuntur. Dicimus namque causam insomniorum aliam esse extrinsecam, aliam intrinsecam: intrinsecam aliam naturalem, aliam animale. Naturalis autem illa est, quae ex disposita materia humorum quatuor corporis, vel aliquo eorum predominantem nascitur. Sicuti in corpore cui inest abundantia sanguinis & bilis flauae, insomnia apparent vt plerumque rubei coloris, nuptiarum, vel sponsalitiarum phantasmata. Dulces cibi videntur, rubei status, & huiusmodi, quae etiam variari possunt propter diuersum colorem, & mixturem diuersam illius non naturalis humoris bilioſi: interdum enim bilis flaua, vt scribit Galenus, tenui mista humiditate, colore pallidior, consistentia humidior, interdum ouorum vitellis similior, interdum colori porraceo, interdum colorem ifatides referens: pro quorum mutatione & diuersae exhalationum species phantasmata obsident & opprimunt. Sic etiam atra bili melancholia laborantes, quia fuliginis instar exhalant & transmittunt vapores in cerebrum, agitantur insomnijs rerum fuscaram, & tenebris, phantasmatibus horridis, vt sepulchris infirmiorum cadaverum, timorum tristium, portentorum lugubrium, fatidorum & daemoniorum falsis spectris. Et idem Galenus non tantum in pueris, sed etiam in aetate perfectis, terribiles fieri per somnos aut imaginationes, quando multi & vitiosi humores grauant & mordent ventriculum, praesertim ipsius os. Et qui pituita onerantur vel phlegmate, concipiunt vt plurimum insomnia aquea, vt pluiam, fontes, mare, puteos, lacus, & quae his continentur, vel in his versantur, vt naues, pisces, retia auantes, & alluentes, & omnia quae colorem pituitae referunt, vt album, calcem, caseum, lacticinium, sputum, vrinam, & similia, & quae his sunt. Quae etiam sicca sunt naturae & vacuo cerebro, leuia se agere existimant, vt volare, aues capere, & huiusmodi: sicuti contra in farti & repleti humoribus crassis putat se nimio oneri imposto succumbere, vel vi, vel debilitate opprimi: & si putridi humores, vt in febris putrida, omnia turbulenta, foetida, & immunda apparent. Et ea omnia causam trahunt naturalem ex discrasia & regurgitatione humorum, non ex sensibus orta natura sua, sed humoribus, de quibus Deo

Tomozzi lib. de asrabile, & aliis. l. 3. Aphor. Hippoc. apho. 24.

iuuante latius dicemus in medicis; Quæ medicos in morborum crisi- bus & prælagijs maxime considerare par est, vt scribit Plutarch.<sup>m</sup> & Hippocrates<sup>p</sup>, & Galen.<sup>o</sup> & Theophrastus P. Alia est insomnium ratio animalis, quæ ex causis externis præcedentibus sensibus attractis ortum habuit. In quiete namque impressa vigilando euoluit animam in sensibus interioribus, in quibus vel integra phantasmata rerum, vel aliqua pars est efformata: ibiq; interdum e- uolutione facta quorundam obliuiscitur, errore aliquando alia pro alijs inculcat. sicuti si multum ante dormitionem disputatum auditumve fuerit de aliqua re: si visa res quædam serio & cum affectione, hæc statim inter insom- nia sese exhibent & offerunt veluti retractanda, & ex pro- cedenti sensuum apprehensione pendunt: si falsò se exhi- bent, (Somnia dicunt Græci) & vanum, & ex præcedenti- bus pendens insomnium, vt scribit Macrobius. ¶ Et Hero- philus voluit hæc somnia à natura conungi, cum animus in rerum sibi vtilium aut futurarum etiam formas effingit, vt & illa à casu, quæ confusa sunt, & imaginum occurrunt procreata; tunc enim ea spectamus quæ desideramus, vt scribit Galenus<sup>2</sup>. Vnde non immerito à Theologis dam- nantur, si turpia & illicebra sint: vtpote quæ iam cogita- tio turpis, & assensus animæ vetitus, qui præcesserit & de- derit causam phantasmati, & quadam delectatione ap- plaudente<sup>s</sup>. Vnde & Christus circūcidit à Christiano cogitationes prauas, impudicos aspectus, & similia, ex quibus improbantur *ὀνειρώμεται*, vel pollutiones nocturnæ, quibus mederi scribit Nymphæ primæ radicis potionem Dioscorides, & Galenus<sup>4</sup>. Causa porò extrinseca omni- no est quæ nõ ducitur ex obiecto ad intellectum per sen- sualia, sed aliunde: ea autem rursus duplex potest esse, corporalis, vel spiritualis. Corporalis, vt plerumque est corpus cæleste, ad motum namque corporum cælestium & humores nostri commouentur vel nimio calore, vel frigore, vel cæli cõstitutione. Et hæc causa potest esse apud Arist.<sup>x</sup> cur nonnulli ad columnas Herculis, vel ad Bory- sthenem futura prælagiunt: forsan quia ibi aer melior, & expeditiores à sollicitudinibus homines & ingeniosio- res, vel quòd ob situm cœli organa subtiliora habeant, vel quadam occulta intelligentia forsan gubernantur. Si credi quidem hac in parte debeat Aristoteli, vt cõtrà Amianus Marcell. ¶ apud Atlanticos somnia nõ videri ait. Sunt & diuersa somnia pro temporum anni qualitatibus, cum, vt in aphorismis Hippocratis, & apud Galenum in

cuis commentarijs, humores diuersi vigeant, & cõciten- tur hinc passionibus & affectus varijs, concurruntq; in his externa cum internis ad somnia procreanda. Nam sola externa sufficere non puto ad dormientibus mouenda si- mulachra cum errore Lucretij, qui ait<sup>2</sup>.

z li. 4. dere.  
va. ver 34.

— quæ rerum simulachra vocamus.

Quæ quasi membrana summo de corpore rerum  
Direptæ volitant, vltro citroq; per auras.  
Atq; eadem nobis vigilantibus obuia mentes  
Terrificant, atq; in somnis cum sepe figuras  
Contumimus miras simulachraq; luce carentum.  
Quæ nos horrificè languentes sepe sopore  
Terruerunt, &c.

Sicut & paulò post errat, dum ait:

Dirigitur rerum effigies, tenuesq; figuras  
Mittit à rebus summo de cortice earum,  
Quæ quasi membrana vel cortex nominanda est,  
Quòd speciem ac formam similem gerit imago  
Cuiuscumq; luet de corpore fusa vagari.

Duplex certè error, vnus quòd decorticari putet res, quasi ex omni parte simul & semel corrumpantur, quòd falsum natura ostendit. Et secundus, quasi simulachrum decorticatum & corporeum, per consequens quiescentibus in somno sensibus possit ingredi mentem nullo medio. Et fuisse illam Democriti sententiam, quæ & Lucretij, sicut Peripateticorum, vt motionibus quibusdam tribue- rent somniorum causam, scribit Themistius<sup>2</sup>. Potest ta- men etiam extrinseca causa dari ab alijs corporibus ali- quo modo nobis dormientibus sensibus nostris insinua- tis, vt si quis nimijs stragulis in lecto oppressus, æstus & sudore debilitatus, putet se ab alijs vel domo vel ho- minibus opprimi: & si modicus tumultus intercipiens somnum dormientis, fulgura, tonitrua persuadet, & ita de similibus. Negotiaturnamq; ex modo dico mens in sese tunc collecta: ex lapide montem, ex scrinio domum com- ponens, diuidens, & multiplicans. Non secus ac vigilando, aliquo ex parte nobis cognito, mens coniecturis, ratio- cinationibus & infinitis additamētis rem euoluit & mutat priusquam quiescat. Spiritualis autem triplex constitui potest insomniorum externa causa, Deus, Angelus, dæ- mon. Deus namq; per somnium multa reuelat nobis, & ex eo multa discimus, cum is sit omniscius, & omnium humanorum actuum etiam prouidus, & sapientissimus dispensator. Potest autem sine medio exterioris sensus

a libello de  
insom. ca. 7.

b' li. de My- reuclare & imprimere: nam & D. Dionysius Arcopag. b  
fii. Theolo. inter cætera quæ annotat ad suscipiendam scientiam ex  
c. 1. diuina & infinita sapientia Dei (quam vocat, ob incom-  
prehensibilem claritatem, diuinam caliginem, eo quod  
ad illius intuitum, vt oculi acies ad solis radios, sic inge-  
nij humani acies in illius admiratione absorbetur) illud  
necessarium ducit, vt ab animis nostris omnia humana  
sensualia & intellectualia abdicentur, si ad illius caligis-  
nis agnitionem peruenire velimus: veluti & Moses in  
montem caliginis ascensus vt cum Deo loqueretur, se  
ab omni populo, imò & senioribus & sacerdotibus se-  
creuit c.

e Exod. ca. Iubent & Plato & Pythagoras vt veritatem simp-  
24. d. plicissimam consequamur, multitudinem fallentis exte-  
rioris & distrahentis populi fugere: & multo magis mul-  
titudine interioris populi quæ magis distrahit. his signi-  
ficantes fugiendam multitudinem primò affectuum, se-  
cundò sensuum, tertio imaginationum, quartò opinio-  
num independentium, vt scribit Proclus d.

d li. de Ani. Et Plato e ita  
e dem. ratiocinatur. Tunc animus, inquit, non cum veritatem  
c lib. 29. in cum corpore & sensibus attingit, quia tunc facile decipi-  
Phædon, tur à corpore, sed quado eum horum nihil perturbat, nec  
vel de Ani. auditus, nec visus, nec dolor, nec voluptas: sed quam max-  
ma. imè seipsum in se recipiens, deserit corpus, neque quic-  
quam quoad fieri potest cum illo communicans, neque  
attingens ipsum, quod verè est affectat. Et ita intelligenda  
opinio multorum qui aliquid diuinitatis in somno  
esse dicebant, & ideo visa in eo occurrere prænnuncia fu-  
turorum, vt scribit Themistius f.

f lib. de Di- Nam tum maximè filij  
uinat. per Dei finis potestate nobis data, cum affectiones prop-  
som. cap. 1. rias exuimus, vt scribit Thalassius monachus g. Et  
g li. de Cha. Deus h. Si quis vult post me venire, abneget semetipsum.  
vna. heca- Tunc enim quiescunt passionès, quæ ex philautia oriun-  
ton. 2. tur, quod somnus aliqua parte, nempe sensuum, imita-  
h Luca 6. 9. tur. Porro quia corpus in somno non distrahitur in obie-  
c. ver. 23. ctis per sensus, sed quiescit, nec in rebus mortalibus oc-  
cupatur animà, si ea sit in Deum prona, tunc Deus eo tem-  
pore secretorum multorum ei reuelata arcana: videtur en-  
nim somnus esse viuendi, & non viuendi interliminium,  
vt non verè viuere, nec verè mori qui dormit videatur, vt  
scribit Aristot. i. Et antiqui somnum vocarunt fratrem mor-  
tis, vt etiam Hesiodus k.

i lib. 5. de ge vt non verè viuere, nec verè mori qui dormit videatur, vt  
mer. animal. scribit Aristot. i. Et antiqui somnum vocarunt fratrem mor-  
cap. 1. tis, vt etiam Hesiodus k.  
k In Theolo- h d' ὕπνον κατὰ χεραὶ, κασιγνήτων ἀδελφώτατο,  
ga, ver sic. Illa verò, inquit, in manibus somnum fratrem mortis, &c.  
1406. Et

Et Homerus l ait Iunonem ex Olympo descendisse, & l Iliad. 14.  
peruenisse ad Lemnum ciuitatem, ver. 251.  
m in frag.  
Hercul. fia-  
mō ἐμὸν ἑμὸν ἀπὸ κασιγνήτων ἀδελφώτατο.  
Vni obuiauit somno fratri mortis

Et Seneca m vocat somnum fratrem duræ languidum rēis. a. E. 4.  
mortis, veris miscentem falsa, futuri certum, & eundem in sine cho-  
pessimum authorem, & cogentem longam discere mor- rus vers. 16.  
tem. Et Pausanias n. Veteres vnica nutrice noctis pinxissen Eliacorū  
scribunt mortem & somnum, idq; tanquam fratres: quod lib. prio. vel  
idem alibi reperit o. Et Virgū. describens vestibulum in lib. 5. ope.  
ferri in quem descendit Aeneas, lbi, inquit, & o in Laconi,  
lib. 3. p. 1. Tuscul.  
Terribiles visu formas, lethumq; laborq;  
Tum consanguineus tibi sompor &c.

Cicero etiam imaginem mortis somnum dixit P. Nec q Tomo 1.  
id solum rati philosophi Ethnici, sed & Christiani, vt etiā homil. de Da  
D. Chrysof. q nihil aliud esse somnum definiērit, quam vid. & Sau-  
mortem temporariam, & vnius diei interitum: Et tur- te  
sum, r imaginē mortis & consummationis dixit. Et Chri- r Tomo 3. in  
stus etiam dormitionis nomen ad mortem transtulit s. Et c. 11. Apofa.  
in scripturis sacris sæpius dormitio pro morte ponitur t. homil. 2. 6.  
Et ideo locus vbi mortui sepeliuntur dicitur cœmete- s Math. c.  
rium, quasi dormitorium: eo enim nomine Cretenfes vo- 9. c. Marcū  
cabant domum, vbi conuiuæ hospites dormire solent, ca. 5. d. loh.  
vt scribit Athenæ. u quia in vtrisque quiescit sensoria fa- 11 b.

cultas. Vt & apud Iuricons. & dormientis præsentia pro t 2. Regum  
nihil reputetur, vt ait Vlpia x. Præsentia tutoris dor- 7. b. 3. Reg  
mientis ad autoritatis præstationem nihil prodest: & a- 2. c. & 11. g.  
pud Paulum, Adeptio possessionis nulla censetur eius, & 14. c. &  
qui dormiendo naturaliter tangit y. Quo fit vt anima in 15. a. Et 4  
somo quodammodo ab operē sensorio, (non dico vita- Reg. 24. a.  
li, quia & dormiente corpore perpetuò vitali spiritu fo- lob. 7. d. 12.  
uetur, teste pulsu, & micatione arteriarum,) ferians, lib. e. d. 14. b. Et a-  
rius rerum contemplationi vacat, & disponitur ad radios ljs multis in  
diuinitatis recipiendos: purior enim in corporis quiete locis.

est anima, leuior subtiliorq; & tunc sublimia vide: ac ex- u lib. 4. Di-  
pedita est, vt scribit D. Chrysof. z Sic Strato cogitatio- prosofph. c. 5.  
nem aliam quandam naturam in somnis habere dixit: x in l. 1. h.  
tunc enim illam meliùs sentire credit, atque ideo magis fin. de aush.  
etiam cognoscere, vt scribit Galen. a Nec superfluum e- tutor. lib. 6.  
rit his Porphyrij verba scribere ex libro τὰν αἰσθητῶν πανδ. tit. 1.  
ἀφορμῶν, num. 23. αἰσθητῶν ἡ ἐπιπέσεια νῆ, καὶ ἰδίῳ νόησι πολλὰ ἀλέγει: ὡς ἐν l. 1. h. a.  
δισωρεται ἡ αἰσθητῶν κρείττον νόησις, ὡς αἰσθητῶν ἐπὶ τῆ καὶ ἀδιδουτῶν διπισκίμυρ  
De de acquir.  
posse. li. 41. π. Titul. 2. & in l. nunquā in vsucapio. l. 31. h. si seruus de vsuca.  
eo. li. 41. π. iii. 3. z homil. 26. in ca. 12. Actm. Apof. a Tom. 8. li. de hist. phil.

δια μὲν ἐρηθρόσεως πικρὰ λέγεται: δια δὲ τῆς κραιβίδος ἢ γνάσεως ἢ κραιβήσεως: τὸ γὰρ ὁμοίον τὸ ἴσκιον γινώσκονται, ὅτι πᾶσαι γινώσκονται τῆς γνάσεως ὁμοίως, id est, quod supra mentem est, per intelligentiam multa quidem dicuntur: considerantur autem sine intelligentia, meliori intelligentia, sicuti in dormiente, multa namq; per vigiliā dicuntur, sed eorum per somnum intelligentia, & compræhensio. Simile namq; similitudine cognosci solet: quoniā omnis cognitio, assimilatio quædam est rei cognitæ. Hippocrat. etiam b. Quæ, inquit, somniata vera esse credo & sunt: etenim somnia non cognosco quæ præsertim ordinem servant. Et quantum est purior ab illecebris & sordibus & cibus, tantò ad id alacrior est. Sic melius anima, quæ per se ad diuinandum prompta est, puriorum & saniorum hominum, certius præuidet, vt scribit Plato c. Cùm enim, vt scribit Philostratus d, viri optimi dormitum accesserint, anima pura & quieta somnium capiunt, nequè prosperis successibus elati, nec a duersitatibus vllis oppressi, sine perturbatione per somnia vaticinationem, quæ apud homines diuinissima existimatur, multò facilius conspiciunt, anima vino non suffocata, sed pura mundaque omnia quæ videntur, colligit facilius, & discernit. Quapropter somniorum interpretes, quos oniropolos appellant poetæ, de nulla vniquam visione antea cōsultationib. respondebant, quam visionis horam sciscitanti essent. Nam si matutino tempore somnium apparuisset, tunc de illo aliquid coniectant se posse arbitrāntur, quia tunc vaticinari rectè posset anima cùm esset vino ciboq; liberata. Sin verò primo somno aut media etiam nocte, cùm adhuc vino suffocata est, demersaque et anima, somnium dicerent apparuisse, sapienter quicquam dicere renuebant. Sic ferunt Amphiarum cōsultum, oracula reddidisse in Attica terra; nempè per somnia, iussis sacerdotibus qui oracula susciperent, integrum diem à cibo, à vino autem triduo abstinere, vt pura expurgatæ anima ostensorum rationes melius cognoscere possent. Abstinabant & eius rei gratia Pythagorei à certis cibis & leguminibus, cumque his situm decubitus obseruabant, ne resupini vel in dextrum latus iecur comprænerent, vel statio sensuum fluitaret: adhibita temporis etiam verni expectatione, vt scribit Tertullian. e Hinc ad superstitionem nimiam traducti, putantes Ijs & similibus allicere ad se nomē, quibus etiam alia vana, dicam & impia, & dæmonum arte adiuncta sunt, ad somnium vt inueniuntur propheticum suscipiendum, nempè suffitus,

b Epist. quæ scribit ad Philopame. nem de insomnia suo, de Democri ti curatione. c. 2. ad Dionys. d lib. 2. de vna Apollo. c. 14.

e li. de Anima, som. 2.

inunctiones temporum, annuli, coelestes imagines, vel melius idola, chartæ consecratæ, & alia quæ vanissimum ille Agrippa persuadet f. Cùm tamen Iamblicus & profbauerit, non animam sed diuinitatem ipsam, causam diuinorum operum. Et nos etiam Christiani dicimus, prophetiam donum esse Dei, non ex meritis nostris, & interdu non tam ad prophetantis vtilitatem, vel propter bene actam ab eo vitam datum, quantum ad aliorum commodum & doctrinam, vt & docet pluribus D. Chrysof. h. Multis namque dicit Deus, non noui vos, et si in eius nomine prophetauerunt, si cum propheta bonis operibus non abundauerint. Et D. Paulus k nihil esse scientiā, prophetiam, vel fidem sine charitate & bonis operibus docet. Et Iudas l Apostolus, & propheta, & rerum altissimum scius perijt. Prophetauit & Balaam, à fide & probitate vitæ profus alienus, ad ædificationem & vtilitatem futurorum præcognitionem à Deo accepit n. Et iniquissimus Nabuchodonosor, cui etiam quæ in nouissimo erant futura Deus reuelauit o. Et Abimelech, rex Gerate, m nouit per somnium diuinum, Saram vxorem esse Abrahami p. Atque etiam Aristoteles q, non ex persona infomonia recipientium, somnia diuina esse colligi debere putat: quia, inquit, & bonis & malis interdum apparent. Sicut enim Deus facit oriri Solem suum super iustos, & iniustos, sic & res interdum impijs declarat sæpe ad illorum emendationem, illos territans vel castigans: vt dictū est diuiti, qui horrea multa impleuerat, quæ opiparè viuere statuerat in posterum, Hac nocte reperetur anima à te, & quæ parasti cuius erunt? Sic facinorosis seruus Pharaonis reuelatum est in somnijs in carcere, mortis & absolutiōnis à vinculis dies, interprete Iosepho r. Et scribit Homer. s. qui γὰρ τὸ ἄναξ ἐκ δῖος ἐστ, & somnium ex Deo, s. Iliade i. vel (vt ipse ait) ex Ioue est. Quod & refert grauis vir Plinius Secundus t, dum scribit Suetonio Tranquillo, qui se perterritum dicebat fuisse antea somnio. Et nec in parte videtur mihi lapsus à veritate Themistius peripateticus, qui in paraphrasi de diuinatione per somnium u estimauit somnia non immitti à Deo, ductus ea ratione, quam efficacix exploratæ dicit: quod per absurdum est, figuraciones futurarum rerum per somnia, non optimis sapientibus, sed sine vlla lege, ac ferè pessimis quibusque ac abiectissimis hominibus euenire. Quasi verò Deus, quia bonus est, & vtens suis pro libito creaturis, hinc indignitatis

f li. 3. de Oculocacofo. quam ipse falsò inscribit Philof. c. 52. g li. de Myster. Aegyptia. contra Porphyriū. h homil. 25. i Matt. ex c. 7. Matt. rom. 2. k I. Corint. c. 12. l Marci 25. m Num. 24. n Gen. 40. o Daniel. 2. p Gen. c. 20. q a. ver. 3. r Gen. lib. de Diuinatione. per somn. s Gen. 40. c. t lib. i. c. epi. s. fol. u c. 1. & c. j.

dignitatis aliquam labem suscipiat: certè non ideo is impurus. Nam & asinam Balaam loqui fecit, & super eos exempla docent Deum uti impijs propter illorum conuersionem, vel aliorum utilitatem: cum & dæmonibus veluti carnificibus, vel ad probationem constantiæ bonorum utatur. Sed non ita ut Themistius censet, D. Gregor. Papa<sup>x</sup>, qui cum enumerat sex species somniorum aliquando, inquit, somnia ex ventris plenitudine vel inanitate, aliquando illusionem, aliquando verò & illusionem & cogitationem simul, aliquando reuelationem, aliquando cogitationem & reuelationem simul. Duo prima experimento nouimus. De hostis illusionem & ea quæ in deum nascuntur, non sunt obseruanda, admonet Ecclesiastes<sup>y</sup>. Multos errare fecerunt somnia, & illusiones variæ. Et in z.c.19. Lentic. Non augurabimini, nec obseruabitis somnia. De reuelatione in somnijs Ioseph habetur Matthæi 2. De somnijs ex cogitatione & reuelatione apud Daniëlem cap. 2. ad Nabuchodonosor dixit Daniel: Tu Rex cogitare ccepisti in stratu tuo, quid esset futurum post hæc, & qui reuelat mysteria (audiat Themistius) ostendit tibi, quæ ventura sunt. Tractat & de his D. Gregor. Nyssenus<sup>a</sup>. Sed quid plura? & somnia immittuntur quam plurima & vera à diabolo, & plura oracula permisit Deus inter Ethnicos idololatrias edi, & aliquando vera. Atque Pythonissa ex Samuele suscitato; Sauli mortem prædixit<sup>b</sup>. Et Pythonissa tempore D. Pauli ventriqua: & Angelus Sathanæ sæpe, ut ait D. Paulus, se transfiguratur in Angelum lucis<sup>c</sup>. Et cum sit substantia incorporalis, non dubium est quin nobis dormientibus possit commouere humores, & passiones, & simulachra phantasia antea comprehensa, & retenta, cum illi obediatur materia corporalis quoad motum localem, ex quibus formari possunt diuersa infomnia, quibusque concitabitur dormiens ad diuersas concupiscências, veluti ad timorem vel vindictam. Cui rei illud maximum alexipharmacum noui, Dei opem ante decubitum implorare, & se totum Dei custodire & precibus coelitem, & tutelam Angelorum bonorum commendare. Scriptum namque est<sup>d</sup>, Qui habitat in adiutorio altissimi, in protectione Dei coeli commorabitur, &c. Non timebis tunc à timore nocturno, à sagitta volante in die, à negotio vel re ambulante in tenebris, &c. Super aspidem & basiliscum ambulabis. conculcabis leonem & draconem. Quæ certè verba, & totus ipse Psalmus nocturnus ante somnum præcantatus, cum pia & dominica oratione,

x lib. 8. mo  
rat. c. 18.

y c. 34.

z. c. 19.

a lib. 1. de  
creat. hom.  
c. 14.

b 1. Reg. c.  
28. c.

c 2. Coloß.  
cap. 13. c.

d Psal. 90.

tionem, Pater noster, & salutationis Virginis Mariæ, tantam habet aduersus potestates tenebrarum auctoritatem, ut mens à peccatis libera, his pro amuleto utens, longe Sathanæ astuta noctis molimina exterminet, & à nobis longius amandet. Cæterum quia ea quæ ad causas infomniorum extraneas, & incorporales pertinent, multa & vera & falsa concurrere possunt, & quia nos scientiam eo modo aliquorum absque sensuum ministerio haberi posse dicimus, docere nos oportet, quæ sunt illa ex quibus discere veræ possumus, & quæ sunt reicienda, & quomodo distinguantur demoniaca à diuinis reuelationibus. Sed imprimis nosse necessarium, somniorum alia esse omnino falsa, alia omnino vera, alia ex his mixta. Et hæc est nostra diuisio. Omnino falsa sunt vana illa spectra, & à Dæmone subministrante illusiones quæ turbati animi, quæ desiderantis, ut illius Mycilli, qui aurum somnians, verè se aurum possidere arbitrabatur apud Lucianum in dialogo de Somnio. Aliæque huiusmodi sunt somnia. Quæ omnino vera sunt, & reuelationes secretorum, & Dei admonitiones puræ. Mixta autem, quæ cum inuolutionibus quibusdam habent veritatis imaginem: in quibus errari quidem in aliquibus potest, potissimum in determinationibus particularibus euentuum in vniuersum demonstrationem. ut D. Antonius visionum veram de futura proxima ecclesiastica Ariana persecutione, malè mundi ruinam futuram prænuuntiare putabat, ut est apud Nicephorum Calist. e temporis enim non certitudinis euentus fuit error. Alia etiam traduntur fictis rebus inuoluta, vera tamen apud optimos coniectores: etsi antiqui duo tantum somniorum genera ponant, & duas portas eorum, vnam cornam qua vera immittuntur: alteram eburneam qua falsa, ut est apud Homerum<sup>f</sup>, Lucianum<sup>g</sup>, apud commentatorem Homeri<sup>h</sup>, Virgilium<sup>k</sup>, h in Somn. Macrobium<sup>l</sup>. Est autem in antiquorum lectione à vanis somniorum obseruationibus abstinendum: de quibus Artemidorus Græcè 3. libros scripsit, & Synesius episcopus<sup>m</sup>. Dicimus igitur has regulas hæc de re retinendas. Prima, somnia ex causa animali & præcedentibus cogitationibus vel sensibus præceptis esse vana: nam menses humana quod optat, dum vigilat sperans, per somnum cernit idipsum videndumque Calius Rhodiginus<sup>n</sup> hac de re. Secunda quæ per humorum dominationem suscitantur, vtilia sunt præcognitioni crasis vel discrasis humanæ naturæ, & potissimum obseruanda à medicis. Tertia, somnia, quæ animæ apparent,

e li. 10. c. 43.

f Odyß. 19.

g in Somn.

h in Somn.

i Odyß. 2. an

not. 174.

k 6. Aeneid.

l in Somn.

m Scipio. lib. 1.

cap. 3.

n lib. 27.

cap. 14.



apparent, prouidentiam, vel cautionem, vel præcognitionem rationi cōsentanea, superestitione procurata, nec Dei religioni aduersantia obseruanda sunt: nihil enim prohibet quin anima quæ nobis vigilantibus quedam etiam nunquam nobis audita, vel nunquam intellecta, uel non impetu intelligit, eadem liberior ab actionibus corporis, noua etiam dormientibus non possit intelligere: nunquam enim anima nostra quiescit, quin in seipsa non moueatur, agat, cōsideret, & meditetur siue corpus quiescat, siue uigilet. Et hac in parte laudo maxime victus honestatem & parcitatem, cum animalis homo non sentiat ea quæ sunt spiritus, cumque tetra & putida exhalationes, ex copiosa supra modum ciborum ingestione, cerebrum petentes illud offendere, & organa mentis obtundere possint: in quibus probandis multus Porphyrius, alioquin impius, libris quatuor de abstinentia animatorum. Laudo hic maxime ieiunium, & eo amplius, quo religiosius & mens in Dei laudem & gloriam dirigitur. de crescentibus enim viribus corporis ueluti carcere animi & hoste debilitato, fortiori armatur uirtute anima. Sicut contra, quanto corpus pingue, & cutis bene curata, tanto amplius languescit & profundiori carcere maceratur anima. Eo modo Daniel & socij, disciplinæ celestis audi, ieiunabant, hec tamen ea superstitione, qua Pythagorei: hi enim leguminibus nutriebatur, regio apparatus recusato <sup>u</sup>. Et Daniel etiam ut intellectum rerum altissimarum à Deo impetraret, trium hebdomadarum spatium ieiunauit, abstinens quidem omnino à pane, carne, & uino, sed non ea ratione qua impij Pythagorici <sup>o</sup> abstinebant à carnibus, suæ metempsychosi uel metensomatosi inhaerentes, nec ea ratione qua hæretici aliqui abstinent: sed ea tantum causa, qua & nunc sancta mater Ecclesia, catholica, orthodoxa ubique & semper indixit ieiunia, ut maceratione carnis spiritus in Deum esset agilior, & ad contemplandum leuior. Docet id Angelus qui mysteria reuelauit Danieli, dum ille dixit, noli metuere Daniel, quia & ex die primo, quo posuisti cor tuum ad intelligendum, ut te affligeres in conspectu domini Dei tui, exaudita sunt uerba tua, & ego ueni propter seimones tuos. Neque mirum etiam esse debet, si ob ieiunium sanctum, in quo ieiunat anima & corpus, dum & à uitijs & delictis, una & à cibis quis abstinet, Deus tum vigilantibus, tum dormientibus per uisiones multa reuelat, si animam erudit facilius: facilius, inquam, non ratione doctis, nam

is est

is est semper omnipotens & equalem habet potestatem, sed facilius ratione nostri: ratione, inquam subiecti, cum nos ipsos probe disponimus ad Dei beneficium suscipiendum. Neminem enim ille uia ordinaria cogit, qui liberum electionis & petendi & obtinendi dedit arbitrium. Nam si quis indiget sapientia, postulandi datur libertas à Domino, qui dat omnibus affluenter, teste diuo Jacobo <sup>o</sup>. Postulet autem, nihil in fide dubitans. Postulet & pure: quia

*Castia placent superis, pura cum ueste venire*

*Et manibus puris sumite fontes aquam.*

vt scribit Tib. 9. & ut Dido, <sup>r</sup>

*Non bene celestes impia dextra colit.*

Et Salomon <sup>s</sup>: Peruersæ cogitationes separant à Deo. in maleuolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Et Spiritus sanctus effugiet, fictum, & auferet se à cogitationibus. Ieiunium autem hoc & animam purgat, uel ad meliora iuncta oratione mirum in modum disponit, & ut scopis mudatam domum Deo exhibet: nec mirum, iterum dico, ut qui aures habet audiat, si hoc ieiunio facile reparatur intellectus ab ignorantia, contrario ueluti antidoto peccati proparentium, qui in ignorantiam per esum uetæ arboris inciderunt: & quia in esca præcipiti fuit mortis sententia, ita & facile tempore ieiunij ueri, per paruam & temporalem mortis imaginem, per somnum, Deus ut plerumque nos instrui carat. Et ieiunium extra somnum cum oratione impetrat à Deo, ut nocturnis & quietis uisionibus sapius quis illuminetur ut non tam somni causam, quantum Dei placitam in ieiunio annotes uoluntatem, uel puritatis mentis dilectionem. Quod si mens sine ieiunio talis sit, quauis per ieiunium reddi curatur, nempe pura & uiriliter (quæ enim voluptatibus uacat mulierosa est) non ieiunij medium Deus exigit, cum finis, qui ex ieiunij medio oritur, iam adsit. Ad eum modum pura illa, & à Deo pro thesauri infiniti & matris custodia electa, beati Iosephi anima accepit scientiam à Deo per Angelum in somnijs <sup>r</sup> dum dictum illi, Ioseph fili Dauid noli timere accipere Mariam coniugem tuam: quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est, & cætera quæ sequuntur. Sic doctus in somnijs <sup>u</sup> fugere Herodem, & de reditu. Et pari modo beatæ illæ tres animæ Magorum orientialium, adoratione ueri Christi Dei & hominis facta, repletæ intuitu ueri Dei diuinitatis radijs, responso in

d. Iacob. 1.

q. lib. 1. e.

p. 2.

1. Ouid. epist.

s. Sap. 4. uer.

3. 4. &amp; 5.

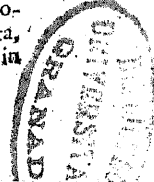
in Dan. 1. b.  
ver. 12.

o ut legitur  
Dan. c. 10.

t. Math. 1.

d. ver. 20.

u. c. 2. (Matt.)



somnijs eruditæ vt aliud iter pro reditu eligerent. Sum-  
his alia exempla sacre scripturæ similia, quæ quisque fa-  
cile delibare potest. Quarta autem somniorum regula  
hæc, somnia diuina, quæ à Deo per se vel per Angelos im-  
missa sunt, digna obseruatione esse, imò & omnino ser-  
uanda. Et ne in lumine quis hæreat, repetat oportere  
proximè citatis in principio capitis locis sacre scripturæ  
à Deo immitti quoque insomnia, siue visiones placere  
rit appellare. Quibus addi potest testimonium Dei <sup>x</sup>, Au-  
dite sermones meos, dicit Dominus, si quis fuerit intra  
uos propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per  
somnia loquar ad illum. Quod & docet Philo-  
sophus <sup>y</sup>, & Herophilus partim à Deo summitti somnia  
dicit, quæ necessariò contingere indicat, vt scribit Gale-  
nus <sup>z</sup>, & Hippocrates <sup>a</sup>: quæ, inquit, somnia diuina sunt,  
quidque boni, vel mali, vel vrbibus, vel priuatis euentu-  
rum significant, fermè nunquam errant.

Docet & in somnijs & per visiones Sathan, vt dictum  
est, etiam vera aliquando, sed plerunque falsissima, ut  
quandoque se transfiguratur in Angelum lucis, vt scribit  
D. Paulus, & Iamblicus <sup>b</sup>, & Proclus <sup>c</sup>. vera insinuar  
potest quæ iam gesta sunt, ignota tamen nobis, item lon-  
ginqua & existentia, item futura, quæ tamen ad causas  
certas naturales consequentem necessariò habent effe-  
ctum, non quæ extra causas naturales sunt: id enim solius  
Dei est. Eo modo & mörtes principum & aliorum inter-  
dum prænunciant dæmones, quòd in rebus naturalibus  
propter diurnam vitæ experientiam exercitati, ex cer-  
tis adeo in moriturorum corporibus signis, etiam homi-  
nibus in re medica peritis cognitis, id cõiectare possunt:  
nec alia ratione tempestates prædicunt, quàm & conie-  
ctores rustici, qui que similia experti & astrologi: inter-  
dum etiam rerum naturas miscere periti, quædam à se di-  
cta ipsi consciunt & formant, quamuis noua creare da-  
tum illis non fuerit, illo solo ex non ente & nihilo ad esse  
producere, Deo concesso: prævalent enim acuitate inge-  
nij, malitia exquisita ad fraudes, & promptissima ad com-  
prehendendum facilitate: vnde & *Aleuogves*, quasi scij vel  
scientes dicti sunt. Plerunque etiam illorum oracula a-  
stutè falsa edita, vel in vtramque partem ambigua, dum  
supra illa prædicta consuluntur. Nam præcius solus re-  
rum ac cordium, verus & solus Deus: dæmones verò que  
præmonstrare putantur, versutè indagantes prædicunt,  
vt scribit Athanas. <sup>a</sup> & nos forsitan alibi plura dicemus,  
de An-

de Angelis eaco dæmonibus agentes. Porro isti eaco dæ-  
mones quia spiritus, nobis dormientibus, animæ se insin-  
uant & phantasmata concitant: non secus ac vigilantibus  
iniquissimas rerum cogitationes suggerunt, & anas  
malorum præbent. Cùm enim perpetuum bellum inter  
semen mulieris, Christianos nempe, & semen serpentis,  
nempe dæmonum cateruas, in dictum sit, infatigabili do-  
lo semper potestas illa tenebrarum nos adoritur, & ansilan-  
tes & dormientes hostis ille vigil circuit & obseruat, si  
quo modo nos imparatos à Deo se iungere possit: idque  
multis artibus, multis phantasmatibus, occasionebusve  
singulis abreptis, tentat, & perniciem nostram molitur:  
& quia in Deum nihil potest, insidiatur illius imagini, ho-  
mini scilicet, veluti & pardalis fera, quæ, quia odit homi-  
nes, exhibitam sibi hominis imaginem maximò furore  
discerpit; ac laniat, vt annotauit D. Basilius Magnus <sup>b</sup>. *b Sermo*  
Quo fit vt oracula, vel insomnia, & visiones istorum do- *in aliquos*  
lotorum artificum semper nobis suspecta sint, etsi quan- *scripturæ*  
dam boni in fronte vel veri præ se ferre videantur: latet e- *locos.*  
nim virus semper illorum in cauda, & in rerum exitu,  
non minùs ac in posterioribus partibus scorpionum.  
Quin & ob istorum insignem fraudem & subdolum ani-  
mum, etiam quæ bona somnia aliunde immittuntur, no-  
bis suspecta sunt: nunquam enim debilis hostis aperto  
marte fortiorem se aggreditur, sed insidijs atque fucatis  
telis, & cibis sæpe melle conditis, & palato modo quod-  
dam oblioto diuinitatis simulachro, gratis venenis pro cu-  
iusque professione astutè instillatis. Sic enim & assolent  
ijs, qui cultu diuino maximè pollent, prophetiæ nomine  
tanquam illis applausurus se insinuare. Hac arte Philo-  
menem, & priscam Helenam, pseudoprophetas hæreti-  
corum adortus, & magicis præstigijs Simonem Samma-  
ritem, vt scribit Irenæus <sup>c</sup>, Abdias Babylonicus <sup>d</sup>, D. *c lib. 1. ad*  
Clemens, Augustinus, & alij. Sic & decepit Carpocrati- *uers. heret.*  
stas & Gnosticos, qui vt in suam sententiam, quam diui- *cap. 20.*  
nam putabant, alios pellicerent, scholas magiæ introdu- *d 1. Hist. Ap. 8.*  
xerunt, & assessoribus dæmonibus utebantur ad animos  
in errorem fascinationibus aduocandos, vt notat Epi-  
phanus <sup>e</sup>. Fuerunt & ab his alij studijs impijs decepti, a-  
lij opinione suæ sanctitatis nimium sibi placentes, per su-  
perbiam ab illis expugnati, alij etiam pij homines boni  
prætextu à fraudulentijs illis nequissimis spiritibus dece-  
pti. Caudent enim illi omni studio, ne quod sint videan-  
tur, nève prius cognoscantur quàm deceperint, semper

*x Num. cap.  
12. b. ver. 6.*

*y Tomo 2.  
lib. 9. quod  
à Deo mis-  
santur som-  
nia.*

*z Tomo 8.  
lib. de histo-  
ria Philoso-  
a lib. de in-  
somnia.*

*b de Myster.  
Aegyptio.*

*c lib. de A-  
nima et de  
mone.*

*a lib. de Di-  
uer. quæst.  
quæst. 27.*

*c lib. 1. ad  
uers. heret.  
cap. 20.  
d 1. Hist. Ap. 8.*

*e Tomo 2.  
lib. 1. contra  
heret. hm-  
ref. 27.*

f *serm. 33.*  
*super Cant.*  
*g in Psal.*  
*90.*

h *Epi. 7. l.*  
*ca. 4. vers.*

i *cap. 19. f.*  
*vers. 26.*

k *Eccles. c.*  
*34. a.*

alio habitu quam sint verè, sese insinuantes. Vnde D. Be-  
nardus <sup>l</sup>, dæmonium meridianum, de quo apud Dau-  
dem <sup>g</sup>, existimat dictum genus spirituum obstinatissi-  
mum & perditissimum, quod quia tenebrosos totum, &  
noctis æternæ caligine est funestatum, ad decipiendum  
cautè se sub luce insinuat, & in meridie, ne quis sit dete-  
gatur, operatur. Quocirca D. Ioannes <sup>h</sup> nos admonet,  
Charissimi nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus  
si ex Deo sint: quoniam multi pseudoprophetæ exie-  
runt in mundum. Et sacra scriptura, quamuis somnia plu-  
ra diuina celebret Patriarcharum & Prophetarum: quia  
tamen hinc sequuntur vt plerunque abusus, superstitio,  
& innumeri errores ob vanas hominum, leues, & à dæ-  
monibus fascinatas mentes, somniorum obseruationem  
vetat, potissimum Christianis & pijs hominibus. Sic e-  
nim canit Deus in Leuit. <sup>i</sup> Non augurabimini, non ob-  
seruabitis somnia. Non enim omnibus data est discretio  
spirituum, neq; omnes exercitatum habent in discernen-  
dis malis intellectum. Et sic Salomon considerauit <sup>k</sup>:

1 Vana spes & mendacium viro insensato, & somnia  
extollunt imprudentes.

2 Quasi qui apprehendit vmbra, & persequitur ven-  
tum, sic & qui attendit ad visa mendacia.

3 Secundum hoc visio somniorum: ante faciem homi-  
nis similitudo alterius hominis.

4 Ab immundo, quid mundabitur? & à mendace, quid  
verum dicitur?

5 Diuinatio erroris & auguria, mendacia, & insomnia,  
malefactorum vanitas est.

6 Et sicut parturientis, cor tuum phantasias patitur, nisi  
ab altissimo fuerit emissa visitatio, ne dederis in illis cor  
tuum.

7 Multos enim errare fecerunt somnia, & exciderunt  
sperantes in illis.

8 Sine mendacio consummabitur verbum legis, & sa-  
pientia in ore fidelis complanabitur.

9 Qui non est tentatus, quid scit? vir in multis expertus  
cogitabit multa, & qui multa didicit, enarrabit intellectu.

10 Qui non est expertus, pauca recognoscit: qui autem  
in multis fatuus est, multiplicat malitiam, &c.

Inexpertis igitur, & parum doctis, somnia obseruare  
valde periculosum est, multiscijs autem ytrunque per-  
missum: dummodo superstitioe magica, somnia ex ta-  
cito pacto cum dæmonibus icto non accersat, vel inter-  
pretetur:

pretetur: & si inter causas & regulas superiores iudicium  
adhibeat. Si nouerit etiam dæmonum præstigia detege-  
re, & inter reuelationes Dei, & dæmonis discrimen an-  
notare. Ita permixtam obseruationem scribit B. Tho-  
mas <sup>l</sup> Archidiano. <sup>m</sup> Et hæc non tantum in his quæ per l  
somnia accidunt, sed etiam in alijs reuelationibus obser-  
uanda: reuelat enim plura alijs modis quam per somnia <sup>n</sup> *sortes. 26.*  
Deus, vt infusione tacita, siue exteriore signo: velut cum <sup>o</sup> *quæst.*  
spiritu prophetico Adam locutus, Hoc nunc os, &c. <sup>n</sup> Et <sup>n</sup> *Genes. 2.*  
Lamech de vltione futura sui, & Iacob de futuro omniū  
rerum successu, & filiorum <sup>o</sup>. Et dum Balaam, filius  
Beor, de futuris & natiuitate Christi prædixit P. cum <sup>p</sup>  
Saul ex agasone factus propheta, repentè immutatus <sup>p</sup> *Num. 24.*  
fuit q. Rursum cum ipse Saul & eius lictores apprehen-  
dere vellent David, subito in Naioth in Ramatha infilui-  
se senserunt super se spiritum Domini, & prophetarunt.  
Eadem de reliquis censenda prophetis. Interdum & re-  
uelat spiritum suum omniscium, eamque communicat  
quibus illi placitū est, cum signo & medio visibili. Quod  
quidem medium fuit aliquando Angelus forma huma-  
na apparens, cum Angelorum ministerio pleraque dete-  
xerit, & abdita edocuerit: Et vt non videatur absurda opi-  
nio Rabinorum secretiorum, qui in commentarijs ad li-  
brum Ietzira, Rabini Abraham scribunt *שחאבות רבותיהם*  
*היו מלכים: רבי של אדם רזיאל: רבי של שב יומיאל: רבי של*  
*אברהם צדקיאל: רבי של יצחק רפאל: דבי של וצקוב פליאל:*  
*דבי של משה מט טרון:*

Id est, dicunt quod Patrum præceptores fue-  
runt Angeli.

Adami		Raziel.
Semis filij Noachi		Iophiel.
Abrahami	Præceptor	Teadkiel.
Ifahaci	Angelus	Raphaël.
Iagnakobi		Piel.
Mosis		Mittaron.

Quibus ex sacris addi potest:

Tobia <sup>r</sup> .	Præceptor	Raphaël.
Danielis in visione de Antichristo <sup>s</sup> .	vel eruditor, nuncius.	Gabriel.
Zachariæ, & beatissimæ Virginis Mariæ <sup>t</sup> .		Gabriel.

Sed & alibi in plerisque scripturæ locis inuenimus An-  
gelos, sed sine nomine, multa pluribus enuntiasse vel fa-  
cienda, vel dicenda, vel intelligenda. Sic <sup>u</sup> Angelus qui <sup>u</sup> *Num. ca.*  
*32.*

*o Gen. 49.*  
*p Num. 24.*  
*q 1. Reg. 6.*  
*10. b. c.*

*r Tob. c. 3.*  
*s Daniel. 8.*  
*9. 10.*  
*t Luc. 1.*

*u Num. ca.*  
*32.*

apparuit Balaamo, & asinam eius gladio cohibuit, benedictiones in populum Israel dicendas præscripsit. instruxit & Angelus Domini apprensus ad fontem, Agar ancillam Abraham, fugientem Sarai dominam, atque futura de  
**a** *Genes. 16.* Ismaële aperuit <sup>a</sup>, ut per Angelos visibiles edoctus Abraham de excidio Sodomorum <sup>b</sup>, item Loth <sup>c</sup>. & Ge  
**b** *vers. 16.* deon de victoria Madianitarum <sup>d</sup>, edoctus & ab Angelo Manne, ex tribu Dan ex Sara, de natiuitate Sampsonis  
**c** *Genes. 18.* & victoria Philistinorum <sup>e</sup>. edoctus & Cornelius centurio de his quæ oportebat illum facere <sup>f</sup>. Scribitur etiam  
**d** *Iudic. c. 6.* Archægelum Michaëlem, fugientibus Argonautis à Colchide cum vellere aureo, iisque latitantibus & fugatis ab Amyto circa palustria loca Constantinopolis, ubi imperabat Amytus, apparuisse viri specie, alis veluti aquilæ, humeros insignitos habentem, & ad pugnam eos in Amytum excitasse, victoriam prædixisse, eamque eius consilio assecutos. Cuius beneficij memores, ei numini illis incerto phanum dicarunt illo in loco, nempe in traiccto Constantinopolis: quem, ob rei euentum & salutem consequutam, Sosthenum nominarunt. Feruntque Constantinum Magnum à bellorum victoria redeuntem, eo in loco recubuisse, & eundem virtum alatum ei apparuisse, qui se Archangelum Michaëlem, qui eum in bellis conficiendis iuuasset, diceret. Qua de re ibi duo templa Deo dicauit nomine D. Michaelis Archangeli, ut narrant Nicepho. Calistus <sup>g</sup>, Sozomenus <sup>h</sup>. Refert & idem Nicephorus <sup>i</sup> alium Angelum habitu pastoris apparuisse Aspari ducis militiæ Theodosij iunioris pij Cesaris, persequenti rebellem Ioannem, vnum à commentarijs suis, & copijs Asparis præiisse, & eas per lacum qui Rauenna, quò aufugerat Ioannes, subiectus est, duxisse: vnde neminem vnquam prodixisse proditum est memoriæ: & eius industria Rauennam ex improviso occupasse, & tyrannum cepisse. Apparent etiam nobis & vt Dei mandata explicent Angeli, alia quàm corporali hominis forma: vt cum apparuerunt Seraphim Iesaiæ <sup>k</sup>. Et interdum voce Angelorum sola Deus nos docet sensibili & auribus insusato eloquio, interdum insensibili. Exempla vtriusque, audiuit Agar tantum Angelum de cælo loquentem & indicantem aqua, & pueri Ismaëlis acta & mores prænuntiantem: Angelum autem nõ vidit <sup>l</sup>. Item Abraham cum insusato Dei immolare filium vellet, audiuit Angelum loquentem, & cum interpellantem de cælo, & repositionem, benedictionesque seminis edocentem <sup>m</sup>. Sic inuisibili modo

Abacuk

Abacuk Propheta voce Angeli edoctus de carcere & angustia Danielis, & eò p capillum translatus ad escas deferendas <sup>n</sup>. Sic locutus Angelus cum Elia, vt descendere <sup>n</sup> Danieli. ret ad Ochosiam sine timore cum quinquagenario deprecanti <sup>o</sup>. Sic etiam Dominus per Angelum locutus ad puerum Samuëlem voce dilucida ter, prædicens Heli & filiorum necem <sup>p</sup>. Sine voce autem Angeli Dei annuntiant, & insinuant voluntatem Dei sæpius & in somnijs, & alio modo. Nam cum anima nostra spiritus sit, & Angelus spiritus, ad communicanda inuicem mandata nõ egent organo corporali, proportionem spirituali ad id sufficiente. D. Apostolus namque Paulus duos loquendi modos esse censuit, dum scribit <sup>q</sup>, Si linguis hominum loquar & Angelorum. Et per consequens verbi duplex erit sensus, vnus per vocem prolatus, & aërem verberans, statimque periens: & alio modo intra nos positum verbum, & nostris cognitum cordibus, quod & commune cum Angelis, cum prius non sit propriè Angelorum, vt scribit D. Basiliius <sup>r</sup>. Instruit etiam nos Deus extra ordinem naturæ alij medijs, quibus ad capacitatis naturæ humanæ captum, infirmitatisque nostræ capacitatem vitur. Visiones hæc prædicij possunt: veluti ex visione Cherubim, & gladij flammei versatilis, Adam intellexit adytum paradisi sibi præclusum <sup>s</sup>. Ita locutus est Deus per visionem ad Abraham, & per visionem eduxit eum foras, vt suspiceret cælum, & numeraret stellas, instruens, ex his eius multiplicandum valde semen <sup>t</sup>. Et per visionem rubi ardentis, & incombussti, admirabilia rerum abditarum secreta nouit Moses <sup>u</sup>. u Per visiones animalium, & rotarum, prædixit multa Ezechiel <sup>x</sup>. Et Petrus per visionem mundorum, & immunedorum, intellexit reuelationem, qua admoneretur, ne salutem gentilium operari recusaret. Et D. Paulus per y visionem per noctem illi factam de Macedone, qui eum deprecabatur, vt transfret in Macedoniam, & cum iuuaret, certus factus est, quòd Deus vocasset illum vt euangelizaret in Macedoniam <sup>z</sup>. Et Macabeus visionem suam explicans, qua Deus illi reuelauerat orationes Oniæ iam autem mortui summi sacerdotis effusus, populum spe in Deum ad victoriam contra Nicanorem armauit. Hicque modus certè docendi homines Deo familiaris olim: sic enim per ea quæ cum corpore affinitatem habere videntur, homines maiori ex parte corporeis intentos excitabat, commiscens inter illa quædam, quæ secundum mirabilem prudentiam artificis miscentis, certam præfer-

n 4

**a** *Genes. 16.***b** *vers. 16.***c** *Genes. 18.***d** *Iudic. c. 6.***e** *Iudic. c. 6.***f** *Iudic. c. 13.***g** *lib. 7. hist.***h** *Eccles. c. 50.***i** *lib. 1. hist.***j** *cripar. c. 19.***k** *lib. 14. hist.***l** *Isa. 6.***m** *Genes. c. 21.***n** *Genes. c. 22.***o** *vers. 11.***p** *vers. 11.***q** *1. Cor. c. 13.***r** *Serm. in***s** *Genes. c. 12.***t** *Gen. 15. a.***u** *Exod. c. 3.***v** *in c. 18. 7.***x** *lib. 1. c. 10.***y** *vers. 10.***z** *lib. 1. c. 16.***aa** *lib. 9. 12. Ma***ab** *in chap. cap. 15.***ac** *vers. 11. & seq.*

rent incertorum cognitionem. Hæque visiones non passim omnibus, vel sine discrimine reuelatæ, sed aptis & lectis à Deo pijs bonisq; hominibus, qui dicti sunt prius. Videntes, postea Prophetæ<sup>a</sup>. Nam & Deus ait<sup>b</sup>, Si fuerit inter vos Prophetæ Domini, in visione apparebo ei<sup>c</sup>. Vel per somnum loquar ad illum. Et in Psalmis<sup>c</sup>, Locutus est Deus in visione sanctis suis. Et ideo in principijs, que visiones hæc compositæ ex spiritualibus & corporalibus, vt ferè omnes reuelationes D. Ioannis, & D. Hermæ, D. Pauli discipuli in tribus libris, & reuelationes S. Methodij. Quamquam & aliæ sint corporales solum, quibus supernaturam nostram à Deo instruimur, vt sunt astrologicæ obseruationes, vbi signa potestatis Dei viuientis inculpta sunt, quæ & Deum omnipotentem demonstrant, & sapientiam eius incomprehensibilem, etiam barbaris vel cæcutientibus persuadent, vt suo loco dicemus, Deo fauente. Porro nouissimè Deus optimus maximus locutus est nobis in Filio, & per Messiam verum IESUM CHRISTUM dominum nostrum, qui secretiora Dei reuelauit, vt scribit D. Paulus<sup>d</sup>. Ardua certè & inaccessibleia homini mysteria diuinitatis, cum nemo nouerit Filium nisi Pater, nec Patrem nisi Filius & Spiritus sanctus, & cui voluerit Filius reuelare. Nam sicut nec hominum quisquam nouit quæ sunt in homine, nisi spiritus qui est in homine: ita nec quæ sunt Dei, nisi spiritus ipse Dei e. & docet latè Diuus Damascenus<sup>e</sup>. Quamabreim & post Christi doctrinam Spiritus sanctus si piè inuocetur, omnibus scire cupidis sese manifestat, & admirabilia & imperscrutabilia Philosophorum antiquorum disquisitionibus annuntiat, & edocet. Et hoc vsq; adeo tritū est, vt probatione non indigeat. Habemus namque tam admirandos Christi vbique terrarum breui spatio decantatos Apostolos, vt qui antea piscatores viles, & ignari, & analphabeti omnino erant, coriarij & telonarij, & huiusmodi artificiorum mechanici, post receptum Spiritum sanctum, varijs linguis, vsque ad admirationem loqui subito visi sint, & de obscuris ac profundissimis verè disseruerunt, & tenebras ab oculis hominum discutientes à spiritu veritatis edocti, præter humanum ordinem omnigena doctrina abundarunt. Eaque tanta & eius efficacitæ, vt vniuerso orbi leges dederint, sublatis Philosophorum, & eorum qui antea falsò scientes habiti erant, legibus, sententijs & erroribus. Fuit enim missus Dominus noster Ie-

a 1. Reg. 1. 9.  
b. v. 9.

b Numer. c.  
12. b. v. 4.

c Psal. 88. c.  
v. 19.

d ad Hebr.  
cap. 1. a

e Ioan. 1.  
f libro 1. de  
orthod. fid. c.  
1. c. 2.

g Act. cap.  
2. a. b.

svs CHRISTVS eorum & noster præceptor, vt illuminaret omnem hominem<sup>h</sup>, lux ipse mundi, & lumen ad reuelationem gentium<sup>i</sup>. Porro ne quis decipiat in Demonom præstigijs, qui, veluti simia homines, ita & opera Dei imitantur, admonendo obiter fraudes & artes illorum detegi posse, & imposturas eius distingui tribus modis potissimum, vel ex principijs, vel medijs, vel à fine ad quem res perstrasæ diriguntur: à principijs, si somnia, apparitiones, reuelationes, visiones vetitum habent exordium, nempe vel ex superstitione præcedente magica verita, ex curiositate inutili, à superbia, auaritia, concupiscentia, à corrupta lubrica voluntate: à medio, si per illicita eadem parentur, per cultus idolorum vel imaginum, per suspensiones annulorum, per impiorum demonum inuocationes, pactiones tacitas, vel expressas, & huiusmodi: à fine, si hæc ipsa vel ad damnum, incommodum, contumeliam, contemptū dilectionis Dei, vel proximi tendant, si successus rerum malus, & contra legem Dei sit. Nam si bene actus dolosi diaboli ad Dei voluntatem & proximi dilectionem, velut aurum ad lapidem Lydium, examinentur & conferantur, statim deteguntur & fuci, quibus mala ab impuris spiritibus inficiuntur, & obumbrantur, & veluti ros matutinus Sole, in auras inuisibiles euanescent. Nec huiusmodi vaticinationibus, etsi veris, tantum est deferendum, vt à bono ideo recedamus: & in Deum quippiam peccemus: quin & somnator ille cum vero somno delendus de terra est, si ex somnio id persuadere velit, & à lege Dei velit homines auertere<sup>k</sup>. Nam & falsò Prophetæ, inquit Dominus, vaticinantur in nomine meo: non misi eos, & non præcepi eis, neque locutus sum ad eos: visionem mendacem & diuinationem fraudulentam, & seductionem cordis sui prophetant vobis, vt scribit Hieremias<sup>l</sup>, & plura egregia alibi<sup>m</sup>. Quare fraudem semper in esse immundorum spirituum actionibus tibi persuadeas: non enim mali Angeli essentia differunt à bonis, sed voluntate mala, vt boni hominis animus à malo differt, vt scribit Diuus Athanasius<sup>n</sup>. Et in hoc probari possunt spiritus, & discerni boni à malis. Duo enim sunt genij singulorum hominum, vnus æquitatis, alius iniquitatis: æquitatis genius, vel Angelus bonus, est lenis, verecundus, mansuetus, quietus, continuò tecum loquitur de iustitia, de prudentiâ de castitate, de benignitate, de venia, de charitate, de pietate: hæc omnia cum ascendunt in cor tuum, scito quòd ge-

h Ioan. ca. 1.  
i Luc. cap. 2.  
E. v. 32. cum  
similibus.

k Deut. cap.  
13. a

l cap. 14. c.  
v. 14. H.  
m cap. 23. e.  
o f.

n lib. de di-  
uer. quæst.  
quæst. 2.

nus æquitatis tecum est: huic itaque crede, & operibus eius. Genij autem iniquitatis notæ, vt is sit amarus, iracundus, stolidus, & opera illius perniciofa, quæ euerunt filios Dei. Cùm ergo in cor tuum ascenderit hæc, intellige ab operibus eius hunc genium esse iniquitatis. Cùm iracundia apprehenderit aut amaritudo, cupiditas rerum alienarum, superbia, multiloquium, ambitio, & quæcunque his similia vitia, intellige eum esse in te. Et tunc caue ne credas illi, recedeque ab omnibus operibus illius. Et hæc me docuit Hermas Diui Pauli Apostoli discipulus.

o lib. 2. quæ vocat passio-  
rem, manda-  
to, s. ca. 6.  
c. 13.  
p lib. de A-  
nima & de  
monie.  
q inuestima  
2. c. 1. l. 1.  
r li. 10. hiff.  
Ecol. ca. 73.

s libro 5. de  
prepara. E  
Mang. ca. 10.

scipulus. Possunt etiam verè prophetica & diuina somnia & visiones discerni à dæmoniis & Pythonicis: quia qui agente Dei voluntate sciunt, & præsciunt, intelligunt quæ dicunt, & hi verè vates: alij verò quod dicunt, videntur non intelligunt, & hos vocauit vaticinatos Plato, teste Plotino P: vnde antiquitus de vaticinis dæmoniis dictum fuit, *μῶντες ἀεὶ ἄνθρωποι ἐκ τῶν ἀνθρώπων*, vates optimus, qui bene coniectat, apud Gregorium Magnū & Nicephorum Calist. Vnde coniecturis deficientibus, quæ vanitatem dæmonum possent defendere, oraculis Pythicis & insomnijs quamplurimi delusi sunt, & miserè perierunt: vsque adeò, vt Oenomaus apud Græcos tam eloquentia quàm philosophia nobilis, oraculo Apollinis Delphici deceptus, plurima & innumera responsa illius collegerit, & refellerit, vt quædam etiam ex ipso notat Eusebius Pamphilus. Quocirca rogo omnes optimos Christi affectas, ne imposturis Sathanæ sese committant, neque in ea sint hæresi, vt plures, ô miserissimi seculi iuuenes, qui se dæmonibus obstringunt, pactisve nefandis deuouent, vt possideant spiritum, vt vocant, scientiæ, sibi familiarem. Quos ego censeo omnibus lachrymis elugendos, si quando Deus misereatur illorum, vt respiciant ab impietate & abyfso damnationis, ter certè atque quater deplorandi, qui in primis hostem dolosum, & bonarum rerum inscium & expugnatorem elingunt, derelicto Deo, qui author scientiarum & veritatis est: à quo si scientia indigemus, non minùs nobis quàm Salomoni & alijs præstatissimis viris adueniet, si velimus. Erubescant & tandem, quæso, mancipia hæc Sathanæ, qui sibi persuadent, in suam ditionem spiritum scientiæ exorcismis & præcantationibus transtulisse, quæ eum vt illorum iussu obseruientem, & vt vera narrationem venerantur. Agnoscant, quæso, periculum in quo nauigant, agnoscant huiusmodi spiritum nequam à Sathanæ

na co-

na eorum principe obseruatorem propiùs iunctum, ne casses illius vilo modo effugiant, ne Deum, quæ ipse, sed non impunè contempsit, cognoscant. Ecce dum putant suis vanissimis characteribus illum ocludere, ille ipso-rum lateri, perpetuò cathenas colligat fortius, & in sua iura trahit: dùm pertentat curiosè responsa de nouis adferri, & alijs enuntari, veram sui amittunt cognitionem, præcipientes cæci ad ingentes tenebras voluntariè perducti. Similis namque dæmon est in astutia proditoribus & latronibus itinerum, qui, vt facultates, quas persequantur, & quibus inhiant, scrutentur, vt vires & arma quæ veniuntur in differentibus illas, nouerint, vt itinera, quibus viator onustus transiturus est deregant, se perhumaniter, vt putatur, viatoribus coniungunt, & obsequijs, imò & seruitijs incautos sibi fidere persuadent, nihil tamen magis in animo habentes, quàm cum tempus illud commodum aduenierit, illos iugulare, vt prædam ex illis colligant. Si exempla adhuc melliti sathanici doli desideres, considera quibus delinimentis & voluptatibus demulceat adulteros & fornicatores, quibus auaros meditationibus pascit, & in summa quibus persuasionibus à longè petitis decipiat, & adigar volentes ad malorum lucem, vt nõ nisi peccato commisso & postea irridente deceptore, quis actum facile animaduertat. Nã presentia quæ offert, speciem quidem boni habere videntur, sed finis animæ exitiosus, atq; ipse nunquam mercator stolidus, sed luerandi arte periter facile tibi exiguū quid delectabile & quamplurima promittit, vt pretiosam tuam suo ministerio deputet animam, quod dat merces & salarium tuæ est damnationis. Caueant itaque, quia initio contractus sunt voluntarij, sed postea necessarij. Nihil certè est quod recipis vt te ipsum perdas, cùm nullam homo dare possit commutationem pro anima sua, inquit Deus. Desinant ab infantium improuida permutatione, qui malo vel pyro presente cedunt aureis & pretiosis margaritis. Vigilemus quæso, ne dominos seruos nostros reddamus, ne fiamus socij furum a latronum, & vt ait Poëta:

*Vt inquit homines, surgunt de nocte latrones:  
Vt te ipsum serues, non expergisceris?*

Omittant hæc abominanda, & meminerint Deum Deum esse, id est, omniscium & omnipotentem, omnia ab eo pendere: & per consequens, si putent dæmonas quicquid scire & docere posse, putent & Deum illa eadem, & omnia alia, quæ non sciunt ipsi, scire & posse docere, id quæ facilius:

t Matth. 16.  
& Mar. cap.  
8.

cilius. dixit enim & facta sunt, mandauit & creata sunt. Petant ab illo, & accipient: consulant regē, repellant tortorem & carnificem: meminerint quod nec bonus ille habitus Socratis cacodæmon, quicquam de salute docuerit dominum suum: nullam esse participationem lucis ad tenebras, Christi ad Belial, Christianorū cum Sathana: vetitum esse vestimentū textum lino & lana, iugum bouis & asini: neminē duobus dominis seruire posse, quin alteri oderit: periculofam esse cum inimicis vigilantibus debilis animi familiaritatem & consortium. Et ad extremum agnoscant salutem, exemplūq; ex similibus capiant, ex illa dæmonis familiari uocatione non ideo veram alicui vel decantatam & permanentem doctrinæ famam unquam contigisse. Sunt enim dæmonum tantum vanæ, insidiosæ animæ scientiæ & pollicitationes: & nascitur ridiculus scientibus mus, qui corrodit animam incantatoris, quiq; ad omnem ventū eam pallefcere facit, qui in bonis ignorantissimam & in vita hac corporali, iam tortoribus æternis mæcipat. Scio quod vera loquor, & Deus testis, & ipsi, qui ista magica pertentant & experiuntur.

*De gradibus quibus perficitur via ordinaria.* CAP. XIII.

**I**Am expedito sermone de scientia & cognitione, cui nihil nos vel exiguum conferimus, quæ sola largitione vel Dei, vel naturæ nobis contingente: cumq; satis, vt existimo, apparuerit, nullam artem neq; studiorū opem humanorum ibi requiri. eo quod quæ Dei solius & naturæ ab eo præordinata sunt, nostra ope non indigeant: quia etiam hæc Dei beneficia non nisi summa cum occasione & necessitate & dispensatiuè, vt ita loquar, conceduntur, ad ordinariam viam cognoscendi animum conuertimus, quæ studio & labore & industria, Dei adiutorio, sine quo nec alia possumus, paratur, & parta augetur & conseruatur. Porro cum scientia omnis ex cognitione oriatur, vt scribit Speusippus, Platonis discipulus<sup>a</sup>. Cognitionis autem è medijs & instrumentis corporeis fiat, non simul, nec omnino vnico actu, nec præposterè, opereretur est ordinem, quo notiones habentur & perficiuntur, explicare. Dicimus itaq; in scientia & cognitione primū tria requiri præcipuè, quod intelligitur, intellectum, & intelligentem, quod dicunt Cabalisticæ esse summam decem Sephiroth, id est, omnium numerationū, vbi, vt ait Rabi Abraham in Ierzirah, sine de creatione, est ספיר ספיר ספיר sopher;

*a lib. de diffinitione Plat.*

sopher, sopher, sopher, id est, numerās, numerus, & numeratū. Nā si hæc tria simul consentiant, nec ampliū in vno eorū quā in alio inueniatur, nullus error, sed certa inest scientia: sin minū, tam diu est ratio cinandū, vt ait cōmentator arboris Sephiroth, והמשכל והמשכל אחד, id est, donec intellectus, intelligens, & intellectum vniuntur, hoc est, eadem sentiant. Nam, vt ait Porphyrius<sup>b</sup>, πῶς γινώσκῃ τὸ γνωστὸν οὐκ ἔστι, id est, omnis cognitio est assimilatio eius quod cognoscitur. Idem erit in cognitione, quando cognoscens, cognoscibile, & cognitio vniuntur. Tres enim res sunt, duæ extremæ, altera medium quod extrema vnit. intelligens vel cognoscens est vnum extremum, & primū, nempe anima: veluti si dicamus aptitudinem & facultatem intelligendi, sicut in Sephiroth, is qui numerat. Aliud extremum est intelligibile vel cognoscibile, id est, res quæ intelligi & cognosci debet, ac si dixeris in Sephiroth numeratū, vel quod numerari, vel cuius scire numerum expedit. Medium autem extremorum est intellectus vel cognitio, quæ tandiu negotiatur, donec animam cognoscentem vel intelligentem impleat vera apprehensione. Et sequitur aliud ex tribus his, resolutum, mens, & notitia, secundum productionem. Anima namq; vt scribit Proclus<sup>c</sup>, per ipsam quidem scientiam euadit intellectui similis, secundum actum ipsam cognoscibile comprehendens: abstrahit enim formas rei comprehensæ, vsque adeo vt intellectus formam & veluti eandem rem in animam transferat, non secūs ac per visum rem corporalem comprehendimus, quod eius rei figura in oculis, veluti in speculo, perfectè appareat, perfectiū autem in speculo animæ res sunt, eo quod & anima, quia incorporealis substantiæ, formas, vt oculus corporalis, & speculum corporale corporales figuras, separat & abstrahit. Secundò sciendum est, cognitionem hominis via ordinaria aduenientem, à visibilibus & comprehensibilibus Dei operibus incipere, & vsque ad inuisibilia & incomprehensibilia, & per se tantum apparentia scandere. Verum neutrum horum hominis est, sed in medio homo suas operationes exhibet: & vt est liber homo in sentiendo, sic partes eius & ad dubia & incerta terminanda applicatur. Et communicat quidem homo cum animalibus brutis, dehinc propriam naturam habet insignitam ratione, qua ab his differt. Tertio in loco cum Deo etiam participat & communicat mente quæ à Deo illuminatur. Quapropter &

*b lib. de diffinitione τὸ γνωστὸν τῷ εὐνοῦντῷ sent. 23.*

*c li. de Anima et demone.*

& primū quæ corporea sunt ordine naturæ, & animal deinceps vt homo, dehinc vt participans cum Deo cognoscit. Sunt itaque tres hæc hierarchiæ in microcosmo hoc intellectuā, quæ à suprema illuminantur mente, veluti in cœlesti intellectuā mundo tres sunt hierarchiæ spirituum, quorum nouissimi à superioribus illuminantur & docentur, & omnes à suprema mēte, nempe à Deo. Tres istas microcosmi hierarchias vocant Cabalisticæ stationes & mutationum gradus: tres autem numero constitunt, primamq; vocant desinentem in Sekel, siue in aliqua intelligentia. Secundam desinentem in Sandalapho, vt opinor, id est, in mediam, quæ vtramq; prospicit extremitatem, & vtramq; coniungit. Tertiam desinentem in Mittarron, scilicet nuncium Dei, sic enim Angelum vocabant nuncium Dei, quem Moysi dixerunt fuisse præceptorem Cabalisticæ, vt etiam scribit Franciscus Venetus d. Rursum in singulis tres sunt ordines graduum, quorū omniū collectione fiunt nouem gradus, vnde mens perficitur, & lumen ipsum ab inferiori parte ad se trahit reū cognitionem. Quorum omnium accipe breuem tabulam cum proprietate singulorum graduum.

d Tomo 5. problem. Sa  
ere scripiur.  
fessione 3.  
num. 272.

Tabula purificationis notionum, & gradus ad notionem.

- |  |   |  |
|--|---|--|
| <i>Hæc nō syllogizant, sed simpliciter apprehenduntur.</i> | 1 | Res quæ est, vel esse censetur, vbi diaphanum, siue <i>ἡ διαφανὴ</i> , siue obiectum philosophis.  |
|  | 2 | Medium, quo substantia rei colligitur, siue diaphanum, apparens, id quod se insinuat sensibus.   |
| <i>Et viam discursus præparant.</i>                        | 3 | Sensus exterior, vt auditus: visus, &c. Et hæc statio prima, in qua ex simplici rerum existentia, transitus fit ad cognitionem animale: incipitq; animalis cuiusq; vis dicta scechel <i>שכח</i> .                      |
|  | 4 | Sensus interior, ad quem sensoria sensita transferunt, <i>αισθησις</i> Græcis.   |
|  | 5 | Phantasia, <i>φαντασία</i> . Ibi fit firmatio imaginum sensu comprehensarum. Est etiam hæc primus gradus agnitionum intellectualium, quæ tantum consideratione definiuntur, siue propria imagine, corporalive visione. |
|  | 6 | Existimatio, qua imagines tales esse, vel aliquid esse persuademus: vocant iudicium inferius animale, vel brutum, cum secundum apparentiam simpliciter ex rerum collatione iudicamus.                                  |

Hæc

- Hæc in statione secunda cessat animal brutum, nec vltra progreditur, & incipit id quod hominis est.
- 7 Cogitatio, *λογισμα*, iudicium superius, qua percuruntur, & examinantur comprehensiones, & ex his formatæ opiniones. Hoc gradu fit præparatio & transitus ad rationem: ex multo namque discursu rerum, & dum nunc vna, postea alia res euoluitur, quod conueniat inuenitur. Ex hac opinio.
- 8 Ratio, quæ confirmatione rationabili omnia determinat: & inde sequitur per consultationem novus gradus. Dicebat & Plotinus lib. de felicitate, cap. 2. quod iudicare de natura & ratione boni, non sensus est, sed rationis.
- Hæc ratio plura ad vnum stabilicendum congruè adfert, & quæ ob stare videntur separat & reicit.
- 9 Gradus, nempe intellectus, consummatus & menti vnitus, quietus & immobilis ex lumine mētis per singula hominem concomitantis, ad suum finem perductus. Hic tertia statio, qua desinit homo varius, & incipit illa pars hominis nobilior, mens, quæ Deo assimilatur, intellectus aliqua in parte similitudine, & quam tantum Deus alloquitur, cum illi mirabilia & arcana sua citra naturæ ordinem manifestat.

Syllogizans hæc, & discursus ad argumentationes.

us, vel mens & intellectus amplius non syllogizans: sed discursus reus recipit.

I. oquitur & de his gradibus Clemens Alexandrinus e. e. lib. 2. Stromaton. Diuini & cœlestis nutrimenti monumentum, inquit, in vna aurea. Exo d. 17. cōsecrari iubebatur. Gomoꝝ erat decima trium mensura: in nobis enim ipsis tres mensuræ tria significant iudicia: sensus quidem sensitum, aut quæ dicuntur, nominum & verborum ratio: eorum autem quæ percipiuntur, intelligentia, mens. Et paulo post, Hæc est, vt existimo, quæ ex Deo est vera & iusta mensura, quæ metitur ea quæ veniunt in dimensionem, ea quæ hominem continet decas, quam in summa tres prædictæ significarunt mensuræ. Fuerit autem corpus & anima & quinque sensus, & vocis edendæ potestas visq; seminaria, & cogitandi seu spiritalis facultas, aut quocumque alio nomine vis vocare. Oportet autem, vt vno verbo dicam, alia omnia transcendentem, in mente sistere. Sicut certè in mundo quoque, cum nouem partes transficerimus, primam quidē quæ est per quatuor elementa, quæ in vno loco ponuntur propter mutationem, deinceps septem errantes, & nonam inerrantem, venire oportet.

Hæc ad



tet ad perfectum numerū, qui est super deos, nempe decimam partem, & vt semel dicam, ad Dei cognitionem, post creaturam desiderando effectorem.

Propterea offerebantur Deo decimæ aphi, & hostiarum: & paschæ dies festus incipiebat à decima: quæ est cuiusuis perturbationis & cuiusuis sensilis transitus. Fide ergo consistit is qui est potestate cognoscendi prædiūta hæc Clemens Alexandrinus.

*De sensuali cognitione: & vnde error ex ijs quæ per sensum cognoscimus. CAP. XIV.*

**V**T autem superiora melius intelligantur, placet la-rius interpretari. Primum itaq; gradum cognitionis rem, quam obiectum dicunt, quod ea obijciatur cognoscatur, desideramus. Nam antequam quale quid sit cognoscamus, necessarium est vt prius res sit vel esse putetur, si de dubijs cognoscere aliquid velimus, vt Deo fauente docebimus in quæstionum vel disquisitionum principijs. Quamuis enim ipsum est non similiter omnibus insit, nihilominus tamen ipsum est omnibus aliquo modo inuenitur, vt ait Aristot. <sup>f</sup> & ipsum scibile necessarium sit oportet, vt idem Aristot. scribit <sup>g</sup>, & Plato etiam hæc ea non scire posse negat, quæ essentiam non habent. Primum enim gradus totius naturæ, esse est, & veluti quadam ianua substantiarum, omnium. Sequitur hunc gradum secundus, esse scilicet aliquo modo, & hinc differentia essentiarum fit per diaphanum. nam res per se nullo in substantia quæ sunt videntur: sed mediante quodam lumine, vel colore, vel accidente, distinguuntur à sensibus interpositione facta alicuius inter sensus & sensibile, vt scribit Plato <sup>i</sup>, quamuis intellectu & abstractione aliter possit contingere, nõ magis quam elementa in sua pura substantia videri non possunt, nec per consequens ex his corpora composita, quæ ex eorū quibus vincuntur natura participare nemo ambigit. Vnde & arcanum illud substantiæ hominis, quo mouetur, viuit, sentit, ratiocinatur, neque sensibus corporeis exponitur, cum neque aliarum minus rerum inferiorum substantiæ sensibus exponantur, quæ tamen esse nemo ambigit: vnde nõ mirum si dixerim in capite præcedenti, ab incomprehensibilibus, hoc est ab essentijs inuisibilibus & minimè sensibus expositis, cognitionis ordinem per viam sensuum nos ordiri. Philosophentur enim quantum velint athei, & physici, nusquam certè alij earum substantiarum primariam

mariam & naturam cognitionem quam Deo creatori tribuendam inuenient, nobis tantum ab effectibus vsu, & exteriori, vt ita loquar, cortice insinuatam. Et ideo dicimus etiam ibi non syllogizare neq; ratiocinari mentem. effectus enim & vsus rerum apparentes, nos, velimus nolumusve, cogunt, ita vt sensibus se exhibent, de his iudicare. Nam si reliqua indagare extra illa pergamus, intelligimus statim nostros conatus à diuina ineffabili scientia, & imperscrutabili sapientia cludi, vt & in minimis artificijs demergi cognoscimus, vt ex linea Apellem, super excellentiam. Sicuti & in exilioribus animalibus suam admirabilem & sapientiam & artem incomprehensibilem etiam in his quæ videri possunt ostendit, in tam paruis, tam nullis vim suam & inexplicabilem perfectionem exhibens. Quæ enim parte quæso tot sensus, vt cum Plinio <sup>k</sup> loquar, collocauit in culice? Et sunt alia dictu minora, sed vbi visum in eo præterdit? vbi gustum applicauit? vbi odoratum inseruit? vbi verò truculentam illam & portione maximâ vocem ingenerauit, &c. Quos teredini ad perforanda robora cum sono teste dentes affixit? Mirabilia certè sunt Dei opera, & impenetrabilia. Nec humani etiam ingenij infirmitas ad puram rerum essentiam cognoscendam deduci potest: quia consequenter, si eam perfectè cognosceret, Dei artificis ingenium suo animo complecteretur. Caterum fieri nequit, vt quod finitus est, nempe vt homo, qui finitus, comprehendat infinitè maius, & infinitè infinitum: finiti enim ad infinitum nulla est proportio. Neque id etiam Angelis datum est nosse. Ideo velatæ describuntur habere facies Spiritus illi diuini, thronum Dei perpetua veneratione adorantes, tanquam radiorum diuinitate deglutiti, & absorpti, & minimè comprehensionis illorum capaces, apud Ezechielem <sup>l</sup>. Scimus autem, quatenus Deus statuit scire nos oportere. Et illud adhuc scire nobis contingit actu, cum ad sciendum adiungimus non solum corporis, sed etiam mentis operam. Nam in sensibus quidem exterioribus nulla est scientia, sed sciendi tantum sensibilem principium est & ianua: sensus enim hi propemodum corporales, per se supra naturalem constitutionem in effectus producere nequeunt. Ideo Plato <sup>m</sup> sensum non esse scientiam dixit. Scientiæ autem diximus cognitionis n corporeorum principium, quia sensus sunt veluti speculatores & interpretes rerum, in capite veluti in arcè constituti à Deo ad vsus necessarios, vt scribit Cicero <sup>n</sup>: & Legibus.

*f lib. 7. Metaph. cap. 4.  
g lib. 6. Ethic. c. 5.  
h lib. 13. in Theæto, vel de scientia.*

*i lib. 31. siue Dialog. 6. de repub. vsq; de insis.*

*k lib. 11. c. 20.*

*l c. 1.*

*m lib. 3. in Theæto. n de Natur. corporeor. li. 2. o lib. 1. de Legibus.*

**o** lib. 1. de Legibus. alibi rursus <sup>o</sup>, Ipsum, inquit, hominem eadem natura non solum celeritate mentis ornauit, sed etiam sensibus

**p** lib. 1. Academic. quæst.

tanquam satellites attribuit ac uincios, & rerum plurimarum obscuras & necessarias intelligentias enudauit, quasi fundamenta quædam scientiæ, figuramque corporis habitabilem, & aptam humano ingenio dedit. Et iterum scribit tertiam philosophiæ partem, quæ erat in ratione & disserendo posita, sic tractatâ ab Academicis & Peripateticis pariter, ut quanquam à sensibus, non esset tamen iudicium veritatis in sensibus: mentem enim uoluerunt esse rerum iudicem, & solam idoneam cui credere, quia sola cerneret id quod semper esset simplex & unus modi, & tale quale esset: quâ & ipsi idem appellabant. Sensus autem omnes hebetes & tardos esse arbitrabantur. Sed his addenda est Stoicorum de cognitionibus per sensus sententia. Hi namque, ut scribit Plutar. 9. constituunt notionem naturalem & prænotiones. Notiones naturaliter fieri per viam sensuum. Cum enim, inquit, nascitur homo, habet principalem animæ partem instar membranæ scriptoriæ, in qua singulas notiones annotat, & tanquam literis mandat. Duo autem annotandi modi, quorum est unus per sensus: illi enim quæ apprehendunt transferunt, & dicuntur notiones naturales, sine ullo artis adminiculo, sed natura factæ: ex quarum notionum eiusdem generis multiplicatione sequitur usus & experimentum. Alius autem modus annotandi, disciplina, curaque; adhibitis: cuius notiones, prænotiones dicuntur. Philo. etiâ Iudæus

**q** lib. 4. de plac. phil. c. 11.

ex sensibus ianitoribus notionum, mentem instrui scribit, dum ait, hos menti nunciare de colorum, figurarum, uocum, saporum, vaporumve proprietatibus; & in uniuersum de corporibus eorumve qualitatibus: & eosdē animæ apparitores, ad quam quicquid uident audiuntve deferunt, & si quid extrinsecus imminet noxium, præuident, præcauentque, ne quod improuisum & immedicabile malum dominæ obrepât. Et D. Chryso. 3. dum interpretatur illud, cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & claude ostium. Cubiculum, inquit, est cor vel intellectus interior, id est, spiritualis, sicut scriptum est 1. Quæ dicitur in cordibus uestris, & in cubilibus uestris compungimini. ostium autem est sensus carnalis exterior, per quem omnia bona uel mala ad animam intrant. Vocat & 2. quinque fratres animæ, uerè quidem fratres, quia & in uno sensu interiori participant, & ab eo ueluti ab uno parente pendunt. Dicitur is à Platone ideo sensus communis

**r** Tomo 2. lib. de somnijs.

**s** Tomo 2. opere ut uocant imperfecto, hom. 13.

**In** Marc. c. 6.

**t** Psal. 4. a

**u** In eod. to.

**mo**, homil. in

**c. 16. Luc. de**

**diuinitate & La**

**zaro.**

**x** in li. 13. in

**Theateso,**

ex sensibus ianitoribus notionum, mentem instrui scribit, dum ait, hos menti nunciare de colorum, figurarum, uocum, saporum, vaporumve proprietatibus; & in uniuersum de corporibus eorumve qualitatibus: & eosdē animæ apparitores, ad quam quicquid uident audiuntve deferunt, & si quid extrinsecus imminet noxium, præuident, præcauentque, ne quod improuisum & immedicabile malum dominæ obrepât. Et D. Chryso. 3. dum interpretatur illud, cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & claude ostium. Cubiculum, inquit, est cor vel intellectus interior, id est, spiritualis, sicut scriptum est 1. Quæ dicitur in cordibus uestris, & in cubilibus uestris compungimini. ostium autem est sensus carnalis exterior, per quem omnia bona uel mala ad animam intrant. Vocat & 2. quinque fratres animæ, uerè quidem fratres, quia & in uno sensu interiori participant, & ab eo ueluti ab uno parente pendunt. Dicitur is à Platone ideo sensus communis

nis, & à Galeno 7. & Arist. 7. unum esse in anima indiuiduum, quod actu per sensoria & sensus diuidatur, dixit, & probauit. Et ita quæ ab interiori sensu collecta sunt, y Tomo 1. li. 2. de Hippo-

constituunt initium phantasiarum: estque ille sensus ueluti radix phantasiæ, memoriæ, doloris & voluptatis; ut scribit Galenus 2. Et necessarium certè fuit, unum numero sensum communem omnibus externis adfuisse. Nam oportet ut quod inter sensilia distinguit, uelut inter dulcia, alba, lenia, ea vnica potestate complexi simul & mel, aliter differentiâ eorum quæ non nouit adferre possit. Nec pariter pluribus sensibus participantem rem describere posset, nisi utraque nosset: ueluti si dicas Dionysium album, morbidum ad nauigasse. ibi enim plures sensus ad iudicandum concurrunt externi, quos vnus interior simul colligit. Videmus & eum sensum communem contraria simul nosse: quod non accidit ubi vnicus & singularis est sensus: sic in libris oculis conijcientes, simul album papyri, & nigrum literarum concipimus. Est itaque sensus ille communis ueluti punctus & centrum sensuum exteriorum, ad quem circumferentia rectas ducunt lineas, estque ut iudex & princeps inter consiliarios, solus sententiam, alijs referentibus ferens, ut docet latè Themistius b. & Alexan. Aphrodiseus c. Et sic ritè dicuntur fieri per sensus notio & ignoratio, ut apud Hippocratem d. Vm autem hanc puto ex anima pro dire, & aliunde, qua ex corporeis instrumentis sensorijs. qua autem in parte corporis sit & quomodo exerat, causam nobis proponit occulta neque; hominibus apertam, non ideo tamen minus certam & uerâ. Nam, sicuti idem Galenus e scribit, in quibus nobis causa probabilis deficit, credere opus erit: alioquin & uidere, & audire, & sentire omnino, & reminisci, & somnia per quietem cernere prorsus negemus, quippe cum in singulis obstrusa causa sit, unde existant. Vis autem scire facilius, exteriora sine interiori nihil per se posse proponere ante oculos hominē meditantē & uigilantem, uidebis eum neque; ijs quæ dicuntur obaudire, non tactu deprehendere, eo quod animus à sensorijs retractus sit, neque; is uim illis subministrat. Ideo & nos gradū exterioris & interioris sensum nequimus: ijs enim medijs sit apprehensio. Sed & illud annotandū est, cognitionē quæ ex sensibus pēdet, usum quendā antè desiderare, si discrimē ex ea uelimus percipere. sensus namque; eo modo quo subijcitur refert: sed an sit res eadem uel similis ei quæ aliàs uisa illud certè non est solius sensus: nec abiq; frequentius usu &

uel de scientia.

2. de Hippo-  
to, decre.

li. de sensu  
& sensilib.

a Tomo 8.  
lib. 1. de Ele-  
men.

b lib. 3. de  
Anima, ca.

7. & 8.

c lib. de A-  
nima.

d lib. de vi-  
sibus ratio-  
ne.

e Tom. 1. li.  
2. de semine.

f Tom. 1. li.  
3. de anat.  
administ.

g eod. tomo  
lib. 1. de A.  
natom.

h 3. de Ani.  
me.

i lib. 3. de A.  
nima, vsque  
ad cap. 9.

k lib. de opti.  
ma, secta ad  
Thrasibulū.  
l 3. de Ani.  
ma. cap. 3.  
m li. resolu.  
tio. posteri.  
or. 1. c. 14.

n lib. de se.  
ptim. par.

obseruatione & consuetudine, & visorum memoria. Si  
quidem, vt Galenus ait<sup>f</sup>, res nulla quæ sensibus nostris  
percipi potest, exquisitè & subito, nisi sepius visa, cogno-  
scitur. Argumēto sunt gemini admodum sibi similes, qui  
ab insuetis nequeant dignosci: ab ijs autem quibuscumque  
habuerint consuetudinem confestim agnoscantur. Et alibi  
g, Earum, inquit, rerum memoria, quæ sensibus nostris  
patent, assiduam requirit consuetudinem. Quam & Stoici  
corum etiam diximus fuisse sententiam, dum vsu memo-  
riam sensibus exppositorum haberi dicebant: tunc autem  
sensus in actu, representatione rei, rem ipsam vel eandem  
alterius nempe memoriæ adiutorio colligit. Sensus namque  
ab intellectu discernuntur. Quod intelligere, sit rectè vel  
malè iudicare: sentire autem esse vel non esse tale, iudi-  
care, vt colligitur ex Arist.<sup>h</sup> Sensuum itaque semper cum  
corpore: at intellectus ab eodem separabilis, & inferior.  
ra intelligit & superiora. quare & mutatur apprehensio-  
num in vtroque nomen. Nam quod in sensu dolor vel vo-  
luptas est, in intellectu bonum vel malum est. Quibus ad-  
derelicet plures alias differentias inter vtrumque, de qui-  
bus tradit Arist. latè,<sup>i</sup> qui & ibi plures antiquorum repre-  
hendit meritò, qui sensus & intellectum eadem putarunt,  
cum tamen longissimè inter illa interstet.

Quibus cognitis, nunc de sensuum notionibus statuen-  
da est regula: sensui euidencia, demonstratio non indi-  
gere, quia ea per se talia sunt, & iudices sola sensoria sunt  
sine alia demonstratione: vt album tale est, quia hoc al-  
bum, & ita nigrum illud. Et ideo ex sensibus hauriunt ini-  
tia præcepta artium, etsi sensus præcepta artibus non dent:  
inter hæc enim magna differentia est, vt deprehensio sen-  
suum alia in artifice, quam in artium imperito, vt anno-  
tat Galenus in Isagogicis<sup>k</sup>. Veræ igitur erunt sensuum  
notiones, nec illæ decipiuntur, vt etiam scribit Arist.<sup>l</sup> &  
ideo idem author Aristoteles<sup>m</sup> scientias particulares in  
singulis ponit sensibus naturæ: & contrà deficiente natu-  
ra vnus sensus, & deficere illius scientiæ necessariò. Ad-  
fero exemplum in cæcis: hi enim scientiam distinguendi  
colores amiserunt: vulgò enim parcœmia illa teritur, cæ-  
cum minimè iudicare de coloribus. Sic pueri recens nati,  
ante euolutos quadraginta dies nec tracti ridet, nec vel-  
licati plorant: nam vires sensuum in mucro, humoreve  
glutinoso hebetantur, vt scribit Hippoc.<sup>n</sup> Sic dormien-  
tes nec quicquã sensibus apprehendunt extrinsecus: nam  
functione priuantur. Neque tamen incius sum, diuersas  
fuisse

fuisse hac in parte sententias, & variatum à prisca philo-  
sophis in quæstione, num sensus fallaces sint. Nam falli  
& decipi posse sensus externos, videlicet visum, auditum,  
odoratum, gustum, tactum, dixerunt Heraclitus, Diocles,  
Empedocles: & sensum abijciebant Xenophanes Colo-  
phonius, Parmenides Eleata, Zeno Milesius, ex antiquo-  
ribus, ex nouis Stilpo, & Megaricus: verum tantum ratio-  
ni tribuentes, nimium in rationem declinantes. Sicuti &  
illi turpiter lapsi, qui solis sensibus, nihil rationi & animo  
tribuunt: inter vtrumque namque consistit veritas. Con-  
stat namque homo vtroque, & anima & corpore; anima,  
vt vehiculo, & vt ministris sensibus vtatur necesse est,  
quandiu vitam hanc agit corpoream. Et hæc plenè dispu-  
tat Eusebius Pamphili Cæsariensis<sup>o</sup>. Sensuum etiam ve-  
ritatem repudiasse videtur & Plato, qui P fallax eorum es-  
se aperte dicit iudicium. Et ideo iuste veram philosophiã  
suadere animæ, ne illis inhæreat, sed vt in se collecta, in  
seipsam sese reuocet, neque credat illis, nec vlli præter  
quam sibi, quatenus videlicet ipsa per se ipsam intelligat  
quodlibet eorum quæ sunt existens per seipsam. Addit  
& idem Plato alibi,<sup>q</sup> mutabiles sensus & ideo fallaces, &  
alio modo gustare vel sentire sanum, alio ægrotum. Adij-  
ciunt alij, facile visum decipi, veluti dum videt in aqua  
remos vel inflexos vel infractos, dum iudicat de longin-  
quo turrim, quæ quadrata est, rotundam: quod æqualissi-  
mam porticum, angustior in vltima parte referat: &  
quod cœlum à terra ingenti spatio distantem, & mari &  
terræ coniungi iudicet. Videmus & stellas, solem, & lunã  
visus nostri iudicio spherularum instar, cum tamen magni-  
tudinae terræ superent. Fallimur & in alijs multis visu. Nec  
solum in visu, sed & in auditu maximi innascuntur erro-  
res. Nam audientes plauftri vel alterius rei cadentis leue  
murmur, existimamus tonitrua per aerem conuolui &  
reijci, vt sæpe aliud alterius vice dictum putamus, & aqua-  
rum in præcipitijs rapidos sonitus, vel tympana, vel aliud  
quippiam falso auditu conijcimus. Quantum etiam con-  
tactu fallamur, quis non scire se putet? Si quidem eadem  
planities, pauimenta, lapides, tacta pedibus asperiora,  
manibus leniora creduntur. Et si quis paludem, vel alias  
stagnantes siue fluentes aquas ingrediatur, ingressu, alte-  
rius temperaturæ, quam dum ibi confederit vel egredietur,  
censerebit. Vt & in balneis, aquæ ingressu calide, postea  
tepidæ iudicantur: quibus & similibus adducti, semper  
fallaces dixere sensus. Stoici autem non ita absolutè, nec

semper mendacij sensus arguunt. Epicurei ex diametris prioribus aduersantur: & cum sensuales omnino sunt, nunquam ex sensibus iudicium falsum sequi arbitrantur, sed ex animi opinione. Sic enim eorum sectator Lucretius,

r lib.4. de  
ver. natura  
ver. 437.  
s ver. 464.

*Ne leuiter credas labefacti vniuersique sensus.*

Et rursum,

*Postquam pleraque fallere sensus videntur.*

Concluditque hoc modo,

*Cetera de genere hoc mirantur, multa videmus,*

*Quae violare fidem quasi sensibus omnia quaerunt:*

*Nec quicquam, quoniam pars horum maxima fallit,*

*Prop: ex opinatus animi quos addimus ipsi,*

*Pro visis ut sint quae non sunt sensibus visa.*

Addit rationes quod sensus non decipiantur: primam ducens ab eo quod homini id tanquam non egregium conducatur, animus autem id abscondat. Deinde aliam inculcat, ut si nihil his sciat, nec determinantem ita scire posse num id nesciat, atque eius verba haec,

*Nam nihil egregius, quam res discernere apertas*

*A dubijs, animus quas ab se proximus abdit.*

*Denique, nihil sciri si quis putat, id quoque, nescit,*

*An sciri possit, quo se nihil scire facietur.*

*Hunc igitur contra, mittam, contendere causam*

*Qui capite ipse suo insituit vestigia rerum.*

*Et tamen hoc quoque, vel concedam scire: an id ipsum*

*Queram, cum in rebus veri nihil viderit ante,*

*Vnde sciat quid sit scire et nescire vicissim,*

*Notitiam veri quae res falsive creant:*

*Et dubium certo quae res differre probabit.*

Ideo & resoluit statim, & alias rationes addit idem:

*Inuenies primis ab sensibus esse creatam*

*Notitiam veri, neque sensus posse refelli.*

*Nam maiore fide debet reperire illud,*

*Sponte sua veris quod possit vineere falsa.*

*Quid maiore fide porro, quam sensus haberi*

*Debebit an ab sensu falso ratio orta valebit?*

*Dicere eos contra quae tota a sensibus orta est?*

*An poterunt oculos aures reprehendere an aureis*

*Tactus an hunc porro tactum sapor arguet oris?*

*An consutabunt nares? oculiue renucent?*

*Non (ut opinor) ita est: nemo seorsum cuiusque potestas*

*Dimisa est, sua cuique, vis est. Et quae sequuntur.*

In quibus in summa probat, non esse fallaces sensus

hoc argumento. Aut à ratione, inquit, aut à seipsis, si falsi sint, falsitatis reprehendantur necesse est. porro à ratione reprehendi nequeunt: nam cum rationis diuersitas ab his oriatur, si hi sint falsi, ergo & ratio omnis falsa erit. à seipsis minus: nam singuli sensus diuersa & separata ministeria habent, & seorsum tactus tactum, auris auditum apprehendit, & sic reliqui. Vnde sibi non communicantes in officijs, nec se mutuo reprehendere possunt. Et paulò antè animi & opinionis, non sensuum, causam esse dicebat erroris, & ex sensibus, non in ipsis sensibus, dum scribitur

*Nec tamen hic oculos falli concedimus hitum.*

*Nam quocumque loco sit lux, atque umbra, veri*

*Illorum est: eadem verò sint lumina nec ne.*

*Umbraque quae fuit huc, num transeat illuc,*

*An potius fiat paulò quod diximus ante,*

*Hoc animi demum ratio discernere debet.*

*Nec possunt oculi naturam noscere verum.*

*Proinde animi vitium hoc oculis affingere noli.*

Optimè certè Lucretius, verum non satis sufficienter: quia & cause erroris aliunde, quam ex animo & sensibus contingere possunt. Nam interdum vt & secundum Lucretium & Epicureos, animus & opinionis causa errorisve est qui contingat circa sensus: non dico in sensibus, quia in his nullus error, sed circa sensus, vel circa ea quae à sensibus percepta sunt. Quod accidit quando anima ex perceptis antè, aliter quam oportet negotiatur: veluti si quae pulchra aspectu sunt, quae verè pulchra sunt in sua natura & propria pulchritudine, alteri maiorive pulchritudini visae vel consideratae praeferat: tunc enim animi censura labitur non sensus perceptio: nam in censura nihil agit sensus. Et haec electio, non rerum ipsarum natura, errorem faciunt. Sic etiam si in contentibus, quis praeferat tympani sonitum, harmoniae & cōcentui multarum bene conuenientium vocum, & cytharæ, non decipitur quidem auditus, vtrunq; namque refert, sed animi iudicium, quod vnum alteri malè praeferat. Sic si dulciora quae non sunt, & leuiora, & magis fragrantia à sensibus percepta, improbè diiudicet. Desinit namque sensus tunc: quo circa nec illi error ille imputandus. Et ita verè dixit Plato, <sup>u in Phila</sup> <sub>bo.</sub> animus credere non debere sensibus, in inquisitione quiditatis rerum scilicet, cum intelligere vult quid per se ipsum quippiam est: excedit namque abstractum omnè sensuum iurisdictionem: cum ij corporalibus apparentibus, incum-

t eod. lib. 4.  
ver. 342.

bant, non in inuisibilibus, in quibus si quis sensibus credit, decipitur ipse, non autem per sensus, sed tribuendo sensibus quod illorum non est, & à quibus alieni illi sunt.

Atque in his aliunde causa erroris, quam ex ipsis sensibus annotanda, ex qua circa sensus quis fallitur: illa autem est, dum extra vim sensus anima sensuum iudicatur in apprehendendo; & tunc nec est sensus, sed aliud causa falsitatis. Quæ ut apertius doceamus, expedit exempla iam proposita errorum sensuum refellere. idque commodius non fiet, quam si iisdem exemplis utamur, & si ostenderit per ea non mendacium ex parte sensus, nec ex re quæ pro objecto est, sed ex medio intermediumque posito oriri, dum hallucinatur circa abusum sensus animus. In aqua namque infractionis & inflexionis remorum causa est aqua, medium inter remum & visum; utrumque autem per se extremorum perfectum & infractionem, & remus extra aquam & visus. Et tenacitas siue molities & lenitas substantiæ, aquæ insidet, ex lumine speculum, prout ista & mota est, ita & imaginem vibrans euerit lineam recti. Pariter ut turris habitus nos eludat, interualli medium & conditio compellit in aperto: æqualitas enim circumfusi aeris, pari luce vestiens angulos, obliuiscit lineas, vel melius, quia eo usque visus non dirigitur, ideo quia deficit sensus eo usque visus non pertingens: nec error attribuendus, sed animo qui vult per sensum iudicare de eo loco ad quem non potest peruenire sensus, aliter idem esse, ac si cæco quis adscribat quod bene non legat, vel videnti quod quæ operiuntur non conspiciat nec diuinet. Sic & cecinit Lucretius x;

x li. 4. ver.  
309.

*Quadrataque procul turres cum cernimus vrbis,  
Propterea fit vni videantur sæpe rotunda,  
Angulus obtusus quia longè cernitur omnis,  
Sine etiam portus non cernitur, ac peris eius  
Plaga, nec ad nostras acies illabitur ictus;  
Aera per multum quia dum simulachra feruntur,  
Cogit hebescere cum crebris offensibus aer.  
Hinc, vbi suffugit sensum vbi angulus omnis  
Fit quasi ad cornum saxorum structa ruantur:  
Non tamen ut coram que sunt, rareque rotunda,  
Sed quasi adumbratim paulùm simulata videntur.*

y li. 4. theorema 9.

Extat & regula optima apud Vitellionem y, Quod remotio rei visæ ab ipso visu, non est comprehensibilis à solo sensu visus, sed auxilio virtutis animæ cognoscitur & distinctiæ. Item aliud theorema z, Vnumquodque visorum

visorum longitudinem habere spatij, vltra quod non videtur. Quibus annotatis facilis oritur ratio, quod cæcum mari vnitur vbi visus absimitur. Sic & vniformitas porticus acuitur in fine, dum acies in ocluso stipata illic tenuatur quod & extenditur. Plures & de his extraneæ causæ tradi possunt, sed eas colligere facile ex Vitellionis perspectiua. a. Et quod ad reliqua pertinet, causa deceptionis circa auditum in sonitu, non auditus sitiam est, nec gustus in gustu, sed in gustante, & audiente, quod male iudicet. hoc autem non sensuum est, verè namque sonos desert auditus, & gustus gustum, sed malè de his iudicatur: non tamen culpa sensuum. De reliquis sensibus idem dicendum esse existimo, ut etiam optime Plato b in b in Theoretico. c Tom. 2. li. de Anima.

De Phantasia, cogitatione, ratione, mente.

CAP. XV.

Sed de sensibus hæc enus cum tractatum satis superque sit, postulat præscriptus ordo, de phantasia & reliquis usque ad mentis periculum dicamus. Sensibus igitur apprehensa, per sensum communem ad imaginationem vel phantasiam perueniunt. Nec mirum, cum imaginandi vis, quæ phantasia nominatur, eadem sit ad numerum cum potentia sentiendi, quamuis essentia ratione differat. Est enim postrema, per illa & ab illis, vt notat Themistius a. Isque alibi b imaginationem esse definit, motum animæ, quem sensus in actu positus creat. Phantasia autem dici ex argumento lucis, sine qua cerni & videri non potest quod omnino prodijt ex schola & traditione Aristot. c & explicat optime Simplicius in commentarijs de Anima. d Hæc autem fit ex sensibus, vt si album respiciatur, illud album in imaginationem transit. d in partibus. Quæ enim accepta & comprehensa sensibus sunt, eorum specul. sextus Arist. 161. & simulachris imaginatio excitatur. Ita fit vt quemadmodum sensibile cooperatur ad sensum, ita actio sensus imaginationi respondeat. Dat exemplum Themistius e, e 3. de anima, vt si fingamus annulum esse, qui in cæra ad imam usque partem signum imprimat, rursus ambitu aeris signatam ita ceram comprehendit, posthac & ceram & annulum remoueri, & solam impressionem & sigillationem in aere relinquere hæc ad imaginationem transferes, vt sensile pro-

annulo sit, vicem ceræ sensus obtineat, imaginatio autem succedat. Et distinguit Alex. Aphrod. ἡ φαντασία ἐστὶν ἀπὸ τῆς μνήμης, ἡ δὲ μνήμη ἀπὸ τῆς φαντασίας, ἡ δὲ φαντασία ἀπὸ τῆς αἰσθητικῆς ἀφαιρέσεως. φαντασία δὲ ἐστὶν ἀπὸ τῆς αἰσθητικῆς ἀφαιρέσεως. ἡ φαντασία ἐστὶν ἀπὸ τῆς αἰσθητικῆς ἀφαιρέσεως. φαντασία δὲ ἐστὶν ἀπὸ τῆς αἰσθητικῆς ἀφαιρέσεως. φαντασία δὲ ἐστὶν ἀπὸ τῆς αἰσθητικῆς ἀφαιρέσεως.

*f lib. de anima.*

*g 4. Acad. quaff.*

*h lib. 4. de Placi. philosoph. c. 12. et lib. 6. de Musica. c. 11.*

*k lib. de Mundo.*

*l lib. 2. de operatione philosoph. fide ca. 17. ὅτι τῆς φαντασίας, ἡ δὲ φαντασία ἐστὶν ἀπὸ τῆς αἰσθητικῆς ἀφαιρέσεως.*

Phantasticum, siue vis imaginatrix, est virtus animæ rationis expertis, quæ sensuum adminiculo operatur, quæ & sensus dicitur.

Phantaston, seu imaginabile, vel sensitum, est quod phantasia vel sensui obijcitur: vt visus quidem ipsa vicina virtus est, visibile verò visioni obiectum, vt fortè lapsis, vel aliud simile.

Phantasia, est affectio irrationalis partis animæ, quæ ab aliquo phantasto vel imaginabili ducitur.

Phantasma autem, affectio est vana in partibus irrationalis animæ, à nullo visibili, imaginabili, vel phantasto tracta.

Quæ omnia communia esse nobis cum brutis intelligas velim ex eo, quia animæ irrationalis partis hæc dixerit Damascenus. habent namque & animalia bruta sensus exteriores, & vim sentiendi, & per consequens imaginationem inde natam. Quibus enim Deus Opt. Maximusq; vitam dedit, & naturalem inclinationem ad vitia sibi, & contrariorum odium: necessariò & illis facultatem existimo eundem tribuisse imaginationis, qua & quæ contraria & vitia sunt annotarent, saltem imaginatione & phantasia. Qua in parte lubentissimè discedo à sententia philosophorum antiquorū quorundam, qui dixerunt quibusdam animatibus esse vim imaginationis, alijs nequaquam, quæ, inquiunt, quamvis sensibus instructa sint imaginandi & efformandi visa, ingenio carent: vt vermes, muscæ, & complura huius generis, quæ quanquam à sensibus mouentur, non tamen retinent notiones aut species eas, quas sentiendo concipiunt, sed quicquid agunt, temerè agunt, & casu feruntur, nullis regentibus visis, quippe quæ in his mansurare aut scrutari non possint. Et sic sentit Themistius<sup>m</sup>, quem alij sequuntur: ego tamen minime, nec quod: bi exprimit dum ait, Prouide sensus illorū perquam similis istui perceleris est, quem quis summotenus, & in transcursu impegit, vnde nec cutis adliuescat, nec vibices, attollantur, in quib. exemplaria & imagines rerum sensitarum firmius & stabilius hæsitant. Nunquam enim concedam, vermes & muscæ, & similia quauis minuta, nihil imaginari, vel etiã temerè ferri. Nam vltra Dei prouidentia, qua omnia certum habent viuendi & agendi mōdum, etiam nos experientia docet, vermes nec muscæ temerè ferri, vel casu: nam nec amaris, nec a quis se immergunt si præferrent, & ad dulce semel gustatum, vel sanguinè, vel aliud quod preguftauerint placens concurrunt.

*m lib. 3. de anima c. 14.*

*Quin*

Quin & crabrones cognoscunt, & persequuntur qui al-  
 uearia effoderint, & regem suum apes norut, & insidiantes  
 examinibus bestiolas: quæ sine imaginatione fieri  
 nequeunt. Forfan de vermibus illud quis recipiendum  
 putaret, eò quòd nulli generi verminum oculi videntes  
 insint, sicuti nec ostreis, talpis, & secundum Nigidium nec  
 locustis, nec cicadis, nec lumbriis, vt scribit Plinius P.  
 Meminit & Aristoteles de aliquibus. vnde & hæc in con-  
 sultò feruntur, quia nec vbi dirigant iter nõ prospiciant  
 Cæterum cum imaginatio & phantasia non ex solo visu  
 oriatur, sed & ex alijs sensibus, qui apprehensa intrò refe-  
 runt, vbi forma & lumen quoddam & figura efficitur, id  
 circò, nõ id eò, quòd illa animalia nõ videant, dicendum  
 est imaginatione carere: sic enim & cõcludere possemus,  
 cæcos imaginatione & simulachris phantasiæ carere: quòd  
 falsum est, cum nec simulachra ex lumine externo in ima-  
 ginatione fiant visibilia, sed ex proprietate quadam indita  
 sensibus interioribus. Fatebor tamen quædam anima-  
 lia fortius imaginari, & phantasia esse præstantiori, & re-  
 tineri in quibusdam diutius imagines, in alijs euania cito  
 fieri simulachra: sed & illud aliunde, & ex alia vi, nempe  
 memoratiua, non imaginatiua, cum tamen *ἡ μνήμη ἐστὶν  
 ἡ φαντασίαν νοητοῦ, ἀλλὰ τῆς μελετηθέντων ἀσθενήσαντων  
 ἀσθενήσαντων*. id est, nõ est memoria phantasiarum conser-  
 uatio, sed id quod pro ducit cogitatorum genita nouiter,  
 vt scribit Porphyrius P. Est enim tantum phantastica vis  
 simulachrorum magistra, vt scribit Plato P: qui & in duas  
 partes & species phantasticum diuidit, vt vnum sit per in-  
 strumenta factum, alterum illius qui sese instrumentum  
 phantasia efficientis exhibit. Nam vltima specie sine vi-  
 su, quoties quis figuram tuam vsurpans, corpus suum  
 tuo reddit persimile, seu vocem voci, imitatio ista phan-  
 tasticè nuncupatur, & possunt etiam simulachra in ima-  
 ginatione concipi, quæ non imitatione aliorum visorum  
 quia & non existentium, in ea imaginationis parte fiunt:  
 veluti dum architectus ex partibus, sensibus extrinsecus  
 aliàs oblati, & ex diuersis figurarum colligationibus, do-  
 mus & ædificij in se simulachrum confingit, ad cuius  
 postea exemplar, materiale ædificium excitat. Idem de  
 pictorum ideis mente comprehensis, forsan nunquam re-  
 pertis & visis, dicendum: vt si chimeram, hippocentaurum,  
 montem aureum imaginentur, vel pulchritudinis cuius-  
 dam singularem & raram delineationem. Nam & hæc ima-  
 ginationi tribuit Plato P, et si ea phantasmata, id est, ex nõ  
 apparen-

apparentibus collecta, dicere fas sit. Et phantasiæ tribuit  
 Apollon. Tyaneus apud Philostratum s, dum vltra imita-  
 tionem, phantasiam, quæ nunquam vidit, comprehendere  
 re demonstrat. Et D. Aur. Augustinus r tria genera visio-  
 num dicit esse, primam corporalem, secundam visionem, t  
 tertiam intellectualem: corporalem, quæ fit per corpus: 9-  
 spiritualem, cum imaginem eorum, quæ vidimus, in me-  
 moria condimus: intellectualem, cum ea quæ corporali-  
 ter vidimus, & imaginaliter in memoria retinemus. Intel-  
 lectualiter discernimus, quòd illud sit corpus, illud simi-  
 litudo corporis: quem intellectum bestiarum & pecora atq;  
 volatilia nullatenus habent. Vident & ipsa per corpus, &  
 eorum quæ videntur imaginaliter species formatur. Sic  
 & pecora præsepia recognoscunt, & bos possessorem  
 suum, & aues ad nidos suos redeunt. Sed nec se ipsa intelli-  
 gunt quæ sint, nec illa quæ oculis cernunt. Corporalis vi-  
 sio sine spiritali esse non potest, potest tamen sine corpo-  
 rali spiritalis esse. Et ideo Mercurius Trismegistus in Pi-  
 mandro u, Phantasia, inquit, solùm circa ea quæ genita  
 sunt, versatur, in qua præter generationem nihil existit: at  
 vnicum id ingenitum, Deus scilicet, incomprehensibile  
 phantasia. Vnde & absentiam in tenebris recordamur, &  
 in tenebris quæ vidimus imaginaliter cernimus. Intelle-  
 ctualis autem sine vtroque potest esse: nam per eam videntur  
 iustitia, charitas, ipse Deus, ipsa mens hominis, quæ  
 nullum corpus habent, neque vllam similitudinem cor-  
 poris. Veruntamen quòd pertinet ad nostrum notionum  
 ordinem, tractatione præsentis contenti, loquitur tantum  
 de illis imaginationibus, quæ sensibus apprehenduntur,  
 & gradum, phantasiam, inquam, alium à sensibus consti-  
 tuimus: separantur namque sensus ab imaginatione,  
 quamuis vna vi fiant. Quòd si quis differentias inter hæc  
 colligere velit, breuiter accipiat ex Themistio x, & Ale-  
 xandro Aphrodisco Y. In summa enim ostendo sensum  
 non esse imaginationem: primò quia in somnis imagi-  
 namur, in somnis autem non sentimus neque potentia,  
 neque actu. Secundò cæci imaginantur & confingunt co-  
 lores, qui tamen neque actu, neque potentia sensu visus  
 vident. Tertio hallucinamur circa imaginationem, circa  
 sensus modo quo supra docuimus, nequaquam: error  
 namque circa obtutum vel tactum, ab imaginatione est.  
 Deinceps & quartò sentire in nostra potestate non est,  
 absente obiecto sensus: contra imaginari sine rei præsen-  
 tia corporalis possumus. Communikat autem cum sen-  
 su, quia

n lib. I. nat. hist. cap. 37. o lib. I. de hist. animal. cap. 9.

p li. 7. de sensu vntu a. φαντασίαν, numero 17. 14. id est, de canis ad intelligen- gibilis. q lib. 15. in Sophista, vel de ente.

x in Sophist.

lib. 6. de eiu vita, ca. 9. in solutio- ros. q. 63.

u Serm. 5.

x 3. de Ani- ma, cap. 11. y lib. de Anima.

su, quia vel ex eo, vel ratione eius effugit siue verè, siue falsò: eò quòd occasione sensuum verè vel malè simula- chra effingit, non tamen eadem. Illud namque in sapien- tia admiranda Dei obseruandum est, vt semper per media pedetentim ad altiora gradus construxerit, & super eorum cum inferioribus quodam participare mediò voluerit, vt fieret facilior transitus. Nam quemadmodum cum ima- ginatione participat sensus, ita imaginatio mediùm inter sensum & cogitationem, cum illa participat, vt vtraque & vera & falsa esse possit. Caterùm differt ab imagina- tione opinio, q̄ opinionem consequatur assensus & fides, neque vllò pacto fieri possit, vt qui opinatur, nò crea- dat ita planè esse vt opinatur: hinc statim annectitur per- suasio, rursus persuasioni ratio, & sic opinio est quædam cum ratione assensio. Differt & imaginatio seiuncto gra- du ab intellectu, q̄ imaginatio fallatur, intellectus nun- quam. Imaginatio autem fallax tunc, cum id quod appa- ret ei non consentit, nec coheret: cum imaginatio re ap- parente magis hebes vel obtusior est: in vtroque etiamq; extremorum & nimio & insufficienti erratur, in medio cum sit verum. Diximus autem imaginationi opinionem accedere, vt assensum: qua ratione forsitan quis putaret, septimum illum gradum opinionis cum imaginatione eundem esse, cum tamè diuersus sit ab eo, quia persuasio quidem per discursum fit cū imaginationis simulachro. Caterùm ex illo medio aliud fit, opinio videlicet. Nam interdum pedissequa est assensio simulachro, & imagina- tioni, interdum nequaquam, quam per alia quæpiam ac- cidentia fallax esse deprehenditur: veluti cum astra non moueri imaginamur, & quando in optimè adumbratis picturis, vel in speculis, eminentias & depressiones inspi- cimus: non enim his per imaginationes fidem abroga- mus: vehementes tamen ad id persuadendum sunt. Nam & his facilè decipiuntur animalia, quæ intellectu & dis- cursu carent: & ad eum modum homines qui brutis pa- res, sine discursu rationum, leuiter credunt. Sic scribunt, aures delusas accurrisse ad vuas pictas ab Zeuxide, tan- tū ad veras: item & Zeuxim ipsum delusum à Parrhasio. Etenim Parrhasius in contentionem artis vocatus, detu- lit linteum pictum ita veritate representata, vt Zeuxis a- litum iudicio tumens, flagitaret tandem reuocato linteo picturam ostendi, vt scribit Plinius 7. Qui & alibi narrat, Polygnotum Thasiū tabulam pinxit, quæ erat in por- ticu Pompeij, in qua dubitabatur, ascendentem ne cum

2 lib. 35. hist. nat. cap. 10. a ca. 9. eius libri.

clypeo depinxisset, an descendentem. Scribit & Gabrias Græcus, deceptum canem ex imagine carnis, quam ore gestabat, lepidissimis his versibus:

Φέρων ποταμὸς πρὸς ἄσπιον κύνων κρέας,  
κύνων ἑαυτὸν, ἄσπιον εἰς ὕδαρ βλέπει  
χρῆσιν δὲ λοιπὸν τοῦ κρέατος λαβῆν κρέας  
ἀπιστερεῖτο, καὶ τὸ ἔπιρ ἐκέρσθη. id est,  
Canis cum iuxta flumen carnes deserret,  
Inclinans seipsum alium in aqua vidit.  
Ore aperto inhiās, vt acciperet carnes quæ videbātur illi  
Infrā esse, priuatus est & his quæ habebat.

Non hæc igitur quæ videntur imaginationibus nos decipiunt vehementibus, sed quando per alia visa obscu- rantur, & non esse vera nobis persuademus, discursu per- currente singula, & alia sua dente & demonstrante, atque ex opinione vel existimatione concepta, sequitur cogita- tio: omnibus autem veluti *ἡσυχία*, siue fundamentum est imaginatio, à qua transit omne animal ad existima- tionem siue veram, siue falsam, & altius solus homo ad cogitationem: homo enim vnus inter animalia omnia vim obtinet cogitandi, vt scribit Aristot. nihil enim aliud est cogitatio, quam motus animorum, qui in vero disqui- rendo maxime versatur, vt scribit Cicero 2. Et quando, vt ait Philo Iudeus d, mens est excita in seipsa, aut receptis à rebus externis formis aliquibus eximijs, tunc concipit & parturit cogitationes, quas volens parere non potest, donec per linguam cæteraque instrumenta sua, vox eas excipiens, obstetricis more producat in lucem. Quare Plato c cogitationem & orationem idem esse censuit: ni- si quòd cogitatio dicitur illa sine strepitu vocis interior collocutio, qua sese animus noster colloquitur. Id faciliè quisque conijciat, si similem putet vocem lumini, quo quæ in abditijs cordis & mentis, vel in tenebris sunt, de- litescencia deteguntur. Opinionem autem Plato tunc di- cit, quando & per affirmationem illa & negationem illo collocutio in anima fit silentio. Caterùm illud obseruan- dum, in opinatione non esse contraria. Nam inquit idem Plato f, nunquid alium quæ empium, siue prudentem, siue insanum, aulurum existimas tecum loquendo, ex indu- stria sibi persuadere bouè esse necessariò equum, vel duo vnum esse? minimè: & si secum loqui opinari est, nemo dum vtraque dicit, opinatur, attingitque animo, profer- ret vnquam, opinareturque alterum esse alterum. Sed certè minus contrarij inhæret persuasio, cum ex sensibus cogitationes

b lib. 1. de his-  
tor. animal.  
cap. 1.  
c 1. offic. lib.  
d som. prio.  
1. libr. quod  
deterius po-  
sensiois in-  
fidiatur.  
e lib. 15. So-  
phist. vel de  
ense.

f lib. 13. in  
Theat. vel  
de scientiis.



g li. de pra-  
septis.

gitationes euolutæ opinionem generant: via enim est  
semper per sensus, nostro ordine, ad mentem itur ab ani-  
ma hominis, quæ huius capax. Persuasio enim & cogita-  
tio, vt scribit Hippocrates ß, memoria quædam commemo-  
ratiõne est, quæ ex rebus sensu comprehensis constat,  
composituræ. Nam sensus imagine quadam clara & ap-  
perta ducitur, qui præfectus præpatiensve cogitationi  
mentive quæ subsunt nuntiat: quæ suscipit, sæp eq; qua-  
le, quantum, quibusque eueniat, considerat: sæpeque  
secum cogiãtis mullitat & commemorat. Quam quidem  
cogitationem, persuasionemve comprobarem, si tamen  
ex dubitatione principium faciat, delationemve ex paren-  
tibus eadem via deducat. Nam si cogitatio persuasionem  
ex rebus apertè factis principium sumat, faciaturve, depre-  
henditur & inuenitur in sensus, mentisve vi in esse, quæ ab  
alijs singula suscipit. Quamobrem putandum est, natu-  
ram multis varijsque rebus moueri, & cogente vi suscipi,  
miscerive: mens autè sensusve, quemadmodum antè dis-  
cebam, ab ea hauriens, postea ad lucem & veritatem de-  
ducit. Hactenus Hippocrates. Arbitror & ego cogitatio-  
nes hominum, quæ in bonis ac eximijs rebus fiunt, item  
quæ pro fine sibi veritatem proponunt, similes esse ebulli-  
tionibus & iactationibus vini recentis, quibus fæx om-  
nis, & quod alienum est, vt etiam in maris fluctibus pu-  
tridum omne, foras projiciuntur, & pura & immixta ab  
alienis redduntur interna: vt quantò continuæ magis co-  
gitationes, tantò existimare debeamus animas fore ab  
erroribus defæciores, & maiora scientes. Exemplo  
nobis sunt pueri & discentes: pueri namque non ita sa-  
gaces ac viri, nondum enim fæculentam illam vini recen-  
tis colluuiem, & inconsultum sanguinis motum depura-  
runt. Sic discentes, minutis cogitationibus semper co-  
gitationis maiores motusque acriores addentes perfe-  
ctiores euadunt. Et mens sensusve, defæcati & puri, inte-  
griusque animi actus sententiam esse docent: nam si exer-  
ceantur, crescunt: sin minus, marcescit, debilitatur, minui-  
turque; animus, vt scribit Hippocr.<sup>h</sup> Et marcescere & desi-  
cere mentem in exercitatum, ex similibus probari potest,  
nempe ex aqua, quæ si nõ mouetur, contrahit situm, inu-  
tilis que est & fœtida visibus humanis: contra, quæ moue-  
tur, salubris & utilis: & ignis flabello vel folibus in flam-  
mam lucidam excitatur: contra si torpeat, fauillas con-  
trahit, seseque in illis penitus occultit. Cum autem cogi-  
tatio nihil aliud sit, quam mentis agitatio, ea necessario

h in fragm.  
quodam lib.  
de mente; n  
su' ve.

supra

supra imaginationem & existimationem homini exco-  
lenda ei qui verè humanæ vitæ gradum velit supra bruta  
assequi notionum: nec in his quietem agere debet. vt  
ostendit etiam Lactant. Firmianus<sup>i</sup>. Nam quantò diu-  
tius quis cogitauerit, eo perfectius cognoscet: cum enim  
cuiusvis sit hominis errare, nullius tamen nisi insipientis  
persecratur in errore: quia posteriores cogitationes so-  
lent sapientiores esse, vt in veteri axiomate fuisse scribit  
Cicero<sup>k</sup>, quod & Græci vsurpant, dum dicunt *δ'Ανεως* k Philip.<sup>12</sup>  
*φρονιδος σοφώτερον*. Et certè cogitationibus crebris res  
examinatur melius. Et Leuit. ii. munda animalia reputan-  
tur, quibusque liceat edere, quæ ruminant, & quæ habent  
ungulam fissam: per ruminacionem, frequenter cogita-  
tionis examinationem intelligendo, & per unguam fis-  
sam, cogitationum examinationum separationem, & lec-  
tionem à confusione, mala à bonis separantes, incerta  
& falsa à certis & veris. Cæterum nec ibi vltimū gradum  
figit homo sapiens, quia non omnes cogitationes, quæ  
in nobis sunt, bonæ sunt, nec in potestate nostra reputan-  
tur, sed in Dei potestate qui dirigit illud: nos autem il-  
lum sequi debemus, gratia oblatum ducem optimum: a-  
liquando quippe, & ferè semper, cogitationes nostræ re-  
pentè natæ, mentem animumque confundunt, alioque  
trahunt, quæ tu propofueris, ad secularia reuocant, munda-  
dana inserunt, voluptates ingerunt, illecebrosa intexunt:  
ipsoque tempore quo mentem eleuare paramus, inserti  
inanius cogitationibus, ad terrena plerunque deijcimus,  
vt scribit D. Augustinus<sup>l</sup> & D. Ambrosius<sup>m</sup>. Porro à tri-  
bus cogitationes accipimus, vt scribit Thalassius Mona-  
chus<sup>n</sup>, nempe à memoria, sensibus, & habitudine: hinc  
malum vel bonum cogitationis, hinc illæ animi præsti-  
giæ, hinc multa malitia hominum est in terra, & cuncta  
cogitatio cordis intenta ad malum omni tempore, vt dixit  
Deus<sup>o</sup>, vel saltem, vt idem dixit alibi P, sensus & co-  
gitationis humani cordis, in malum prona sunt ab adole-  
scentia sua. Quocirca sapiens<sup>q</sup>, qui bonus est, hauriet  
sibi gratiam à Domino: qui autem confidit in cogitatio-  
nibus suis, impiè aget: & sunt cogitationes sine intelle-  
ctu<sup>r</sup>. Sunt autem illæ in triplici specie malæ, quasque  
vitare expedit, scilicet cogitationes leues, otiosas, inuti-  
les omni rei: aliæ & violentæ & magis adhærentes, quæ  
ad necessitates naturæ pertinent: quasi ex eodem assu-  
ptæ limo, quo & nos facti sumus, quæ si paulò curiosius  
infederint, difficulter euelluntur. Huiusmodi cogitatio

i libro 6. de  
vero cultu,  
cap. 16.

k Philip. 12.  
in M. Ant.

l lib. 2. de bo-  
no perferer.  
cap. 8.  
m lib. de su-  
ga/secu. ca. 1.  
n hecaton. 1.  
de charis.

o Genes. 6.  
ar. 5.

p Genes. 8.  
d. v. 21.

q Proverb.  
ca. 12. a. v. 2.  
r Sapiens. 2.  
b. v. 5.

F

nimia de cibo, potu, vestimento, & huiusmodi: quæ cen-  
tè oriri dum incipiunt, clamandum nobis cum Iacobo  
ad Rubem<sup>s</sup>: Rubem primogenitus meus non iactas. *scendisti enim cubile patris tui: Nam & hæc primogeniti nomine dicuntur, eo quod in initio vitæ nostræ in nobis pullulant, cum cætera vitia ex processu temporis, ex malitia mundi huius, varijsque occasionebus contrahantur.*  
Aliæ dehinc cogitationes sunt immundæ & sceleratæ, quas nec admittere quidem vlla ratione debemus, sed à longe præsentio foetore tota virtute repellere, vt annotauit D. Bernardus<sup>t</sup>. Et quia mala vitanda sunt, sic & cogitationes malæ tanquam malorum radices, antequam altè radicent, in nobis circuncidendæ: quod & innuit Propheta Dauid<sup>u</sup>. Beatus qui tenebit & allidet paruulos suos ad petram, hoc est, qui peruersas & lubricas cogitationes allidet ad Christum, qui petra est, vt & interpretatur D. Ambrosius<sup>x</sup>: diciturque verè eas esse allidendas ad Christum, quia vt scribit Eusebius Pampphil<sup>y</sup> per disciplinam Christi, non solùm à facinorè turpi, verùm etiam à cogitationibus abstinere inhonestis, ventrem, & quæ libventre sunt domare docemur. Cogitationibus itaque primò est prouidendum, vt bonæ sint, malæ statim antequam pepererint extrudantur. Quare & Deus Dominus noster IESVS CHRIVS suis præceptis eam maxime partem curare iussit, & non tantùm malè facere, sed & malè cogitare prohibuit. Nam qui malum non cogitat, consequenter, imò & multò magis à mali illatione abstinet. Huc pertinent præcepta illa, Non concupisces, Non desiderabis vxorem proximi, & Non odio habebis inimicum, & Ex corde exent cogitationes malæ, & reliqua similia. Et ita D. Basilius Magnus<sup>z</sup> vestales sacras admonet: Opòrret, inquit, ante omnia virginem cogitationes suas puras inuolatasque seruare: anima quippe perdurante incorrupta, corpus quoque impollutum immaculatumque seruatur: porro si pessimis cogitationibus contaminetur anima, quantumlibet corpus incorruptum remanere videatur, non tamen munda eius censetur integritas, cum sordibus cogitationum inquinata videtur. Erat etiam in Thebaide in finibus Hermipoiis degens Abbas Apollo nomine, sanctus Eremita, qui quotidie docebat Monachos suos ornari virtutibus, & machinationes diaboli in cogitationibus in principio protinus propulsare, dicens, contrito capite serpentis mortuum fore totum corpus. Et iussit, inquit, Dominus, vt obserue-

obseruetis caput serpentis: id autem est, ne in principio admittamus malas & turpes cogitationes, prout refert Palladius Eragrij discipulus<sup>a</sup>. Porro vt præcaeamus faciliùs cogitationes malas, causæ illarum effectrices euitandæ sunt: sicut in bonis asciscendis, bonæ sectadæ sunt. Bonorum autem cogitationum causæ sunt virtutes, virtutum autem præcepta: vt autem in effectum prodeant, est propositum. Malarum contra cogitationum sunt vitia, vitiosarum inobedientia, inobedientiæ & ex sensibus deceptio, vt deceptions mentis negligentia circa sui securitatem parit, sicuti notat Thalassius Monachus<sup>b</sup>: non enim perse concitantur cogitationes, sed ex re alia occasionem sumentes, vel bonæ vel malæ creantur. Et, vt scribit D. Chrysostomus<sup>c</sup>. Quæ admodum mulieres ex con-gressione pariunt, & si sine sana quidem corpora, talia etiam sunt quæ nascuntur, vt quæ parentum naturam imitantur: ita etiam in cogitationibus, vt si cum bonis verseris, tales sint quoque tui foetus: sin autem cum malis & non attendas, magnum quoque illud damnum accipias. Remanet igitur cogitationes alio adminiculo egere, neque oportere hominem, qui verè vir est, illis fidere, sed ad alium gradum prouocare, aliumque iudicem inter illas constituere. Hunc autem nos constituimus rationem discernentem bona à malis octauo ordine, & colligantur eo modo cogitationes rationi immediatè, sicut cogitationes sensibus. Nam, inquit Epicurus, vt scribit Diogenes Laertius<sup>d</sup>, & cogitationes è sensibus manant secundum incidentiam, proportionem, similitudinem, & compositionem, cooperante etiam aliquid ratione ipsa. Et ita docebat idem Epicurus, omnem rationem, quamvis nimium generaliter loquatur, à sensibus dictam esse, et si contineat amplius ratio, nempe discretiorem bonarum & malarum cogitationum, vt Plato optimè dixerit<sup>e</sup>, nos debere nos ipsos committere rationi, tanquam medico: ille enim morbos & discrasias corporis solet vel auertere, præuidere, vel tollere, hæc autem animi. Sic Maximus Tyrius<sup>f</sup>, loquens de alteratione multiformi huius vitæ: At huic, inquit, præsidet ratio, quæ præsentem rem semper exornet, haud secus quam medici ars corpori natura minimè stabili, quinimò sursum ac deorsum euacuationibus ac repletionibus versato, studium præbet indigentia ac fatietatis regendæ. Rationis eximia vis est, & vt cum Cicerone loquar<sup>g</sup>, homines cum multis alijs, tum hoc vno à bestijs plurimum differunt, quod rationem ha-

beant à natura menti datam & acrem & vigentem, celestemque multa simul agitatem, & vt ita dicam, sagacem, quæ & causas rerum, & consecutiones videat, & similitudines transferat, & distincta coniungat, & cum præsentibus futura copulet, omnemque comprehendat vitæ statum. Et verbum λογισμός, quo rationem significant Græci, apud eosdē tria significat: primum cogitationis & ad aliquid quod voce exprimitur, dehinc ipsam vocem, vel eomplexionem orationis, quæ est veluti cogitationū speculum à principio ad galcem vsque faciendi, vel nō faciendi comprehensum, non secus quàm verbum ex syllabis & literis compositum, certum quid significare demonstratur, cum tamen nihil significant literæ vel syllabæ separatae, vt Platon docet<sup>h</sup>. Postremò λογισμός dicitur, quod quandam notam adfert, quia id de quo agitur ab alijs omnibus differat, & eius adferatur recta opinio, vt scribit Plato<sup>i</sup>. Atque de scientia, diffundere potest, vt ex inferioribus deligat mens per rationem, veluti per manus, quæ deligi conuenit, idq; cum certa scientia nec temerè, nec casu, nec natura, sed arte rationis operas. Et hoc homini speciale, vnum ratione vti, additque naturæ eius, vt omnes scientias adipisci possit. Nam cetera animantia singula, à natura innata secum rationis defertunt: vt norunt natura apes plasmare fingere, ve alueolos, thesauros verò quosdam, & labyrinthos formicæ fabricari, nere autem & texere araneæ: sed homo sicut corpore nudo, ita & animam artibus actu destitutam nascitur habet: proinde pro corporis nuditate manus, pro animæ inertia imperitiaque rationem accepit. Et sicut manus quāquam nullum sint eorum quæ particularia sunt organa, quia tamen omnia rectè manus potest recipere, est organum ante omnia organa: ita & ratio nulla quidem ex artibus est particularibus, omnes autem in seipsam recipere nata est: ob id ars ante artes fuit, vt philosophatur Galenus<sup>k</sup>. Et Plutarchus ait, το ἴδιον λογισμῶν, id est, omne abstractum, cap. 3. que ratione factum, inartificiosum est, & peruersum. Maximusque Tyrius<sup>l</sup>. Sed age, inquit, opus habes aliquo, qui te manu quodammodo in vniuersam hanc notitiam deducat, ipsam sequere rationem: hancque idem Tyrius<sup>m</sup> alibi rationem artē dicit, & simile obsequium animæ ab illa ferri, ac parturientibus ab obstetricibus: vt enim hæc eruditas adhibent manus, suscipiunt foetum, dolores mulcent, maturum partum in lucem educunt, puerpera discutiunt

<sup>h</sup> in Theat.

<sup>i</sup> libro 13. in Theat. sine de scientia.

<sup>k</sup> Tom. 1. li. 1. de vsu par. 4.

<sup>l</sup> Serm. 1.

<sup>m</sup> Serm. 12.

discutiunt periculum, similiter ratio prægnatē animum doloribusve plenum obstetricatur. In quibus plurimi vel obstetricis imperitia, vel dolorum vehementia, vel etiam ignauia feminis abortum emittunt: pauci admodum rarique animi absolute pariunt. Ex quibus si suscipitur proles, ea nimirum legitima integraque est, & patrem ærissimè testatur. Proinde animi conceptio dicitur mens, dolores sensus, partus reminiscentia: animosque omnes intellige natura concipere, sensu sustinere dolores, parere ratione. Cumque ad hanc vsque discursus peruenit, iam incipit anima apud seipsum spatari: hæc enim illi propria est ex Dei dono concessa. Vnde summis viribus eniti debemus, vt nos totos ipsius censuræ subdamus, & liberè eam in nos imperare permittamus: statim enim illa nos ad altiora subducet, vehiculo à mente diuina illustrato, & veluti quodam curru igneo Eliæ, in cœlestia & superiora nos transferet. Sic & Seneca<sup>n</sup>. Si vis, inquit, tibi omnia subicere, subice te rationi: multos reges, si ratio te rexerit: ab illa disces, quid & quemadmodum aggredi debeas. Sicque affatus Socrates Critonem, Ego nō modò nunc, sed semper talis esse percipio, qui nulli quidem meorum magis parendum esse, quàm rationi existimem, quæ consultant mihi optima videatur, vt annotauit Theodorus<sup>o</sup>. Et Plato<sup>p</sup>, Ego, inquit, nunc tantum hoc magnus sum duntaxat, quod me ipsum præsto rationi meæ obediētem. Obseruauit & illud summo ingenio Imperator Antoninus Pius, vt omniū quæ gessit in senatu, & per edicta rationem reddiderit, vt author est Iul. Capitolinus<sup>q</sup>. Atque Deus omnium conditor nihil non ratione prouidit, disposuit, & ordinauit, nihil non ratione tractari intelligique voluit, vt scribit Tertullianus<sup>r</sup>, & veræ filiæ rationis scientiæ sunt & virtutes, vt scribit Philo Iudæus<sup>s</sup>. Et ideo si scientiæ non possint rationem & matrem demonstrare, statim mihi sunt suspectæ: tantò amplius confusiones vulgares & sine ratione. Pars namque est illa irrationalis muliebri in anima, virilis autē ratio. Nam vt admonet Philo Iudæus<sup>t</sup>, videtur satis manifestè docere scriptura, quod consuetudines magis mulieribus quàm viris curæ sint, & per verba Rachelis mirantis sola sensibilia: sic enim patrem suum alloquitur, Ne molestè feras domine: non possum tibi assurgere, quia iuxta consuetudinem mulierum mihi est. Ergo mulierum est sequi vulgares consuetudines. Certum est enim consuetudinē pertinere ad infirmiores effœminatiorēve animas: quando quidem vi-

<sup>n</sup> li. 5. epist. 37.

<sup>o</sup> li. 1. de oratione Græcarū affect. p. epist. 2. ad Dionys.

<sup>p</sup> in eius v. 14.

<sup>q</sup> Tom. 2. li. de panis.

<sup>r</sup> lib. de Generatione.

<sup>s</sup> Tom. 2. li. de Temulatio.

rilis, robustæ, vereq; masculæ rationis officium est, natura ducem sequi. Nemo est etiam qui ignoret Jurisconsultos Romanorum, & aliarum gentium nomothetas, aliter leges neq; iubere nec recipere, quàm rationi coniunctas, vel quæ fulciri ea possint. Erta Paulus u rationem naturalem vocat, legem quandam, & secundum eam & legum libris in bonis parentum, etiam damnatorum, legum civilium concedendam: quodq; ratio naturalis inter omnes gentes constituit, Ius gentium dicitur, quasi quo iure omnes gentes utantur, apud Iustinianum x, & Caium y, ut ratio illa separat ius gentium à iure naturali, quod naturalis ius sine ratione obseruetur, & ideo commune sit brutis, quæ rationis expertia sunt: hoc autem gentium, proprium humanæ sit naturæ, quæ ratione utitur, Vlpian o testatur, ut ratio legem commendat a. Et D. Hieronym. Nec putemus in verbis scripturarum esse Euangelium, sed in sensu: non in superficie, sed in medulla: non in sermonum folijs, sed in radice rationis b. Qua in parte nullus est, qui nostram artem magnam non admiretur, vel potius Deum eius principem: cum ea tot rationes, ut vix quis earum multitudinem non minùs quàm Solis radios serat, doceantur, ut etiam per se vera his adhuc clariori face illuminentur. Et ideo Hebræi, præcipuè Rabbinii, vocant rationem חכמה tagmam, id est, gustum, saporem, vel ut rerum condimentum. Et forsitan apud Latinos ratio dicta, quasi aliquid ratum & firmum exhibens: ut non immerito Cicero c dicat, rationem esse causam quæ demonstrat verum esse id quod intendimus breui subiectione. Porro cum hic præstantissima incipiat gloria hominis, nempe in optima ratione præbèda, cauendum ne sub specie rationis quædam à ratione aliena serpent, dum minor interdum rationis effectus vtiliori, & maiori præponitur: vel, ut clariùs loquar, minor ratio maiori anteponitur: in eo namq; peccatur, & plerumque in medicabiliter. Nam, ut scribit Euripides d, & Theodoritus e, ο δ' ἀδικον λόγον νοσούντων εν σώτη, φαρμάκων δ' εστιν σόφρων, id est, iniqua ratio existentibus morbis in ipsa, pharmacis eget bonis. Ratio etenim, ut scribit Marcell. Ficinus f, cum inter intellectum & opinionem media sit, quoties ad inferiora se deicit, opinionis refertur erroribus, & diuina cogitare desistit: cum verò ad mentem sui ducem conuertitur, diuinorum cognitionem haurit, quæ proprio nomine in mente sapientiam, in ratione reminiscientiam Plato nominat. Et Cicero g, cum adoleuit, perfectam sapientiam dici ait: & hac nihil

u in l. c. v. r. io. l. 8. de bonis dam. li. 48. π. vii. 10. x h. quod verò. de iur. nat. tur. gent. & civ. li. 1. Inst. iur. civ. tu. 2. y. l. omnes populi. l. 9. de inst. & iur. re. libr. 1. π. vii. 1. z in lib. 1. g. fin. de inst. & iur. a in can. con. suerudo. l. distinet. b refertur in can. Marcio. l. q. 1. in decr. Grat. c l. ad Herennium. d in Phamissis. e lib. 1. de curat. Græc. affest. f in Epitom. Theaten. g l. de Legibus.

nihil in Deo, nihil in homine melius, eamq; cum Deo hominè, si recta sit, societatem habere. Accedit D. Cyrillus Archiepiscopus, & Patriarcha Alexand. h Humana h mens, inquit, si quieta fuerit & secum habitas, atq; phantasijs friuolis, & abominabilibus abscedere solita, acutè & perspicuè perspicit, citraq; errorem, rerum cognitione ne percipiet: quod si perturbationibus crassior facta fuerit, nunquam diuinam pulchritudinem contuebitur, & in his quæ magis terrena sunt residebit, similis passerulus complutis madefactione à subuolando prohibitis. Omnesq; serè Platonici dicunt, animū nostrū, quasi quoddam tetrachordum, intellēctū, ratione, phantasia, ac sensibus constare: intellectum, diuinū, in quo nihil est nisi simplex ac purum ac vniforme: imaginationem & sensus, mortales partes esse, proinde mutationibus, varietatibusq; refertas. Mediam, ratione, propriam humanæ naturæ, quæ habere arbitrium anceps dicunt inclinandi & ad mortalia, & ad diuina. Vnde si ratio, veluti in lyra eruius qui dicitur mese, cum diuina parte se temperauerit, admirabiles morū concentus, simplices videlicet, graues, decoros creabit: sin se cōsociauerit cū mortalibus, varios, molles, indecoros pariet. Hac in sede nos Christiani ponimus arbitrium liberū. nam & ut scribit Aristo. i in ratione ponunt duas partes, τὸ ἐπιστημονικόν, καὶ τὸ λογιστικόν, vim sciendi, & vim ratio cinādi, καὶ τὸ βυλδύεσθαι, καὶ λογίζεσθαι τὸν. id est, & idem consultare & ratio cinari: esse demum in consultatione electioni locū, quodq; si electio sit studiosa, appetitum rectum esse, & rationem veram. Et illam rationem id dictare, appetitū autem persequi, & hinc mentem & veritatem sequi actiuam: quod post consultationem fit. nam ante actionem, sicut in vtramq; partem consultatione arguebat negotium declinare posse, sic & actionem posse in vtramque partem vergere demonstratur: ἔδ εἰς ἡ βυλδύεται πρὸς τὸν μὴ ἐπιχειροῦν ἀλλ' ὡς ἔχει, nemo enim, inquit consulit de rebus quæ aliter se habere nequeunt. Sic & Nemesius k ostendit re ipsa non posse actiones aliquas alijs, quàm hominis voluntati a describi: sicuti turpes vel iniquas actiones, quæ nec necessitati tribuuntur, eo quod quæ illius necessitatis sunt, semper eo dem modo se habent: nec fato, quia eius actiones sunt necessariæ, non contingentes: minùs Deo, quia nihil turpe, & iniuste agit: nec naturæ, quia eius opera sunt animalia, stirpes: neq; fortunæ, quia eius ratæ sunt præter expectationem hominum actiones: neque casui, quia casus est

Tomò 2. dialogo de sancti. Tri- i li. 4. Ethic. cor. c. 1. & 2. k lib. 2. de φῦσας αὐτῶν. πρ, de natu. homi. ca. 39.

uentus inanimatorum aut bestiarum, vt per consequens principium suorum operum homo. addit, *επι τῷ μὲν ἄνθρωπος ἐστὶν ὁμοίως πρὸς τὸν θεόν, ἀλλὰ τῶν ἄλλων τῶν ζώων ἀλλοίως*, deinde si nullius actionis homo principium est, frustra possidet vim consultandi. Sed & Epictetus dicebat nostra esse, & in nobis, opinionem, conatum, appetitum, declinationē, & nostra opera: eaq; vt omnia quae in nobis sunt esse natura libera, vt scribit Arianus<sup>1</sup>. Et Cebe<sup>m</sup> hominem in biuio positum describit virtutis & vitij: in cuiusq; potestate quam velit viam ingredi. Haecq; eadem sententia Pythagoras per literam bicornem. Hoc & suadet voluntatis liber motus: ex motu autem animae & voluntatis, actiones vtriusq; & corporis & animae: vnde & necessario concludamus oportet & ipsas actiones liberas. Fallit

I in Enchiridio Epicteti. c. 1. in pinace, vel tabula.

lib. 2. de rer. natur. ver. 257.

*Vnde est haec, inquam, facta auulsa voluptas, Per quam progredimur, quò ducit quaeq; voluntas: Declinamus item motus, nec tempore certo, Nec regione loci certa, sed ubi ipsa iulit mens? Nam dubio procul his rebus sua cuiq; voluntas Principium dat, & hinc motus per membra rigantur.*

Et paulò post,

*Vt videat initium motus à corde creati, Ex animiq; voluntate id procedere primum, Inde dari porro per totum corpus & artus. Nec simile est, vt cum impulsu concedimus iectu Viribus alterius magnis, magniq; coactus. Nam tum materiam totius corporis omnem Perspiciunt nobis inuisis ire, rapiq; Donec eam refranauit per membra voluntas. Tamne vides igitur, quanquam vis extima multos Pellat, & multos cogat procedere saepe, Praecipitesq; rapit, tamen esse in pectore nostro Quidam, quod contra pugnare, obstareq; possit: Cuius ad arbitrium quodq; copia materia. Cogitur interdum flecti per membra, per artus, Et congesta refranatur. retroq; recidit.*

Omitto quae Plato, Flutar. Arist. Proclus, Iamblichus, & alij de hac libertate voluntatis dixerunt. Praetereo & iurisperdentiae Caesareae, & Pontificiae auctoritatem, qua constat & negotia ex voluntate tantum libera, non coacta, metum impellente facta, rata tantum esse. Item & delicta tantum voluntaria puniri, & alia, quae cum de voluntate agemus, Deo iuuante explicabimus. Sufficiat in praesentiarum

tiarum rationem homini à Deo datam, vt in vtramque partem bonam & malam itinere proposito, & proposta vita & morte, quod bonum est eligat. Sic enim & Sibylla scribit, *ὁ αὐτὸς ὁ θεὸς ἀποθέβηκε δὴ οὐ, ζωὴς δαμάττε: καὶ γράμμη οὐκ ἔστιν ἄλλοῦ ζωὴν ἀποθέβηκε. αὐτὸς δ' ἐς βίβητον, & πῶς το. apud Callistum ἵππυσε. ἐκὼν ἐστὶν αὐτῶν ἱερῶν λόγον ὄρον ἔχουσα*, id est, *stell. o. versf.* Ipse, scilicet Deus, duas vias proposuit, vitae & mortis: & p<sup>o</sup> 125. proposuit ex scientia eligere vitam bonā, sed ipse in mortem & ignem aeternum se coniecit. imago mea est homo rectam rationē habens. Homo quippe rationalis, inquit Irenaeus P, & per hoc similis Deo, liber in arbitrio factus & suae potestatis, ipse sibi causa est, vt aliquando quidem p<sup>o</sup> 125. frumentum, aliquando autem palea fiat. Quapropter & iuste condemnabitur, quoniam rationabilis factus, amisit veram rationem, & irrationabiliter viuens a duersus est iustitiae Dei, tradens se omni terreno spiritui, & omnibus seruiens voluptatibus, quemadmodum propheta ait, Homo cum in honore esset, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Et rursum q<sup>o</sup> nō natura alios bonos alios malos creatos esse dicit, sed omnes cum libero arbitrio eligendi boni, & non tantum in actibus, sed etiam in fide. Sed & beatus Cyprianus<sup>r</sup>, *Vi- r in prologo* tia affectus carnis propriae animae sunt, quae sentit, & mor- uer, & viuunt: cui imputatur peccatum, quia ipsi datum est mi- arbitrium & iudicium & scientia & potētia, per quae pos- sit improbare malum, & eligere bonū. Et rursum idem<sup>s</sup>, *Quirinū. c.* Credendi & non credendi potestas, libertasque in arbitrio posita est. Ecce, dedi ante faciem tuam, vitam & mor- t<sup>o</sup> Deuteron. tem, ait Dominus, bonum & malum: elige vitam, & vi- c. 30. d. ver- ues. Et Epiphanius<sup>u</sup> contra Pharisaeos, qui factum pone- bant, disputans ait, Omnibus manifestum est, clarumq; u<sup>o</sup> Tomo 1. ac minime ambiguum, quod liberum arbitrium exhibuit lib. 1. contra nobis Deus per seipsum locutus, Si volueritis, & nolueri- here. here- tis. Quare circa hominem est bona operari, aut malas res 16. appetere. Adde Tertullianum, \* qui & nos & Adamum x lib. exhor- ipsum propria & libera voluntate peccare ostendit, Dei q; tat. ad castit. bonae voluntati & praeceptis obistere, nec diabolum vo- tomo 2. luntatem delinquendi, sed materiam subministrare. Do- y lib. 2. ad- cet & latissimè alibi y liberum & sui arbitrij, & suae pote- Marcio. statis. Inuenio, inquit, hominem à Deo institutum, nul- & lib. de tri- lam imaginē & similitudinem Dei in eo animaduertens, nitate. quàm eiusmodi status formam. Accedit huic D. Bernardi 2 sermo 81. celebre dictum<sup>2</sup>, Arbitrij libertas, inquit, haec est, diuinū super cant. quiddam prefulgens in anima tanquam gemma in auro: *κατακορνι.*

ex hac namq; inest illi inter bonum & malum, nec non inter vitam & mortem, sed & nihilominus inter lucem & tenebras, & agnitio iudicij, & optio eligendi, & si que sint alia quæ similiter circa habitum animi sese è regione respicere videantur. Nihilominus inter ipsa censor animus dijudicat ac discernit. Is arbiter, is animæ oculus. Sic ut arbiter in discernendo, ita in eligendo liber. Vnde & liberum nominatur arbitrium, quod liceat versari in huius pro arbitrio voluntatis: inde homo ad promerendum potens: omne enim quod feceris bonum malumve, quod quidem non facere liberum sit, meritò ad meritum reputatur. Consentiant his antiqui sacri patres omnes, quorum ego alibi plusquam centum testimonia collegi, nempe Augustini, Ambrosij, Rabani, Hilarij, Hieronymi, Basilij Magni, vtriusq; Cyrilli & Hierosolymitani, & Alexandrini, Chrysostomi, Albini, & aliorum: qui multis rationibus adstruunt nobis inditum, vt possimus liberè vel ad malum declinare, vel bonum nobis gratia diuina sine nostra opera oblatum persequi: nunquam enim Deus, eoque nulli inuidus, suam gratiam volentibus operari bene, subtrahit, sed infinitis occasionibus nobis arripendam exhibet. Nam & quod possimus per liberam potestatem malas nobis subijcere cogitationes, voluntatesq; id Deo acceptum ferendum est, sicuti & quod sumus, & quod potius homines quam bruta sumus, quodque rationalis capaces facti. Deus enim ab initio, vt scribitur in Ecclesiast. constituit hominem, & reliquit eum in manu consilij sui. Adiecit mandata, & precepta sua, si volueris mandata seruare, conseruabunt te. Apposui tibi ignem, & aquam: ad quod volueris porrigere manum. Ante hominem vita & mors, bonum & malum, quod placuerit ei, dabitur illi. Quæ verba non tantum ad Adamum diriguntur, (in cuius persona quidam impiè & hostiliter erga hominis naturam, contendunt sublatam libertatem arbitrij ad bonum) sed ad reliquos homines: siquidem ibi loquitur generaliter author, & de præsentibus hominibus, cum ait indefinitè, Ante hominè mors, &c. Indefinita autem propositio tantum effert, quantum vniuersalis: vniuersalem autem omnes continere, nemo ambigit. Deinde adijcit textus, Apposui tibi ignem & aquam: ad quod volueris porrigere manum. Scribit tibi, nõ Adamo, & te habere potestatem etiam bona accipiendi indicat etiam post lapsum

<sup>a</sup> *Genes. c. 2. ver. 7.* Adami: quod multis confirmare possem, vel verbo Dei, qui ad Cain post lapsum Adami<sup>a</sup> ait, Nonne si bene egeris,

ris, recipies: si autè malè, statim in foribus peccati tuum aderit: se sub te erit appetitus illius, & tu dominaberis illius: Quid est, sub te erit appetitus illius, quàm quod peccandi vel non peccandi libertas in nobis sit, & nobis subditos esse peccandi appetitus? Referta sunt sacra biblia testimonia alijs, quibus Deus semper inculcat, Si timueris Dominum, & voluntatem eius volueritis facere, bona terræ comedetis: si nolueritis, &c.<sup>b</sup> Et rursum, Quoties <sup>b</sup> *Deus. 30.* volui congregare vos, & nolulistis<sup>c</sup>. Et rursum<sup>d</sup>, Ego ad- <sup>31. 1. Reg. 12.</sup> sto, inquit Dominus, ad ostium, & pulso: si quis aperuerit, inquit Dominus, ad ostium, & pulso: si quis aperuerit, &c. in similibus, in quibus Deus nullos ad bona cogit <sup>1. Esai. 1. cum</sup> potestate ordinaria, sed volentes hominum liberas exi- <sup>c</sup> *Luc. 15.* git & allicit, vt voluntati suæ liberè cooperantes, aliquid <sup>d</sup> *Apoc. 3.* nostri addamus, vnde nostra obedientia & gratitudo illucescat & colligatur, mercesque adijciatur. Nam, vt inquit D. Paulus<sup>e</sup>, Si euangelizauero, non est mihi gloria: necessitas enim mihi incumbit: vix enim mihi est, si non euangelizauero. Si enim volens hoc ago, mercedem habeo. Sed & extra potestatem inditam, alius modus traditus bene agendi per gratiam nobis in baptismo inditam. Et quanquam multa sint, quæ obnubilent in arbitrio libero electionem, non ideo tamen minus est arbitrium. Et si non per se validum, vt prius in Adamo: meliusq; dixissent qui illud negant, facilius deceptioni obnoxium, potius quàm sublatum. Nam ratione peccati, & à lapsu prioris parentis verum certè est quibusdam qualitibus eum fuisse obrebratum, & ea ratione non tale quale prius, & ideo infirmum, cum non acumine præualeat iudicandi: verum eadem est substantia eius quod nunc est post peccatum, ac prius, sed in executione electionis, infirma, & debilis vis etiam post baptismum: non secus ac in homine, qui est à morbo solvatur, & sanus sit & curatus, nihilominus tamen membra, quamuis functionem eandem, ac ante morbum habeant, non tamen eam vsq; ad eò habent vt prius validam. Notanda namq; sunt quatuor tempora in libero arbitrio, in quibus exequendi & operandi voluntas gradus accipit. primū fuit tempus ante peccatum, in quo ad bonum, hominè nihil impediebat, ad malū verò nihil impellebat: nõ enim habuit in illo statu homo infirmitatem ad malum declinatione: habuit autem adiutoriū ad bonum agendū, nempe legem & prohibitionem Dei, & intellectū non obsecratum, vt tunc sine errore ratio dijudicare, & voluntas sine difficultate bonū appetere potuerit. Aliud tempus post lapsum, & ante

repara-

reparationem gratiæ deperditæ, cuius statu hominis arbitrium premebatur, & vincebatur à concupiscentia, & infirmitatem habebat in malum, sed non adiutorium ad bonum, scilicet gratiam: ægreq; liberum arbitriū bonum exequabatur. Tertium tempus, post reparationem gratiæ, oblatione facta domini nostri IESU CHRISTI, & applicatione eius mortis per sanctum lauacrum regenerationis: in quo quidem statu arbitrium premitur, & oppugnatur à concupiscentia, sed non expugnatur vel vincitur nisi voluntate: habens quidem illam infirmitatem in malum, sed habens adiutorium auxiliūve eximium in bonum, nempe gratiam Dei. Sic habens libertatem possit peccare suadente infirmitate, quæ à peccati radice nobis relicta est, & non possit peccare saltem ad mortem propter auxiliū gratiæ iuuans. Adhuc tamen hominū libertatem vt non possit omnino peccare non recepit: eo quod infirmitas quæ à peccato à parente primo nobis iniusta est, non planè sublata est, etsi omnis morbus per sanctum baptisma à nobis fugatus sit: cum nec etiam plenè fruamur & integrè restitutione, qua Christus nos sufficienter natalibus restituit & ingenuitati, quam habebat protopater Adam: oportet enim corpus hoc mortale induerè immortalitatem, & corruptibile incorruptionem. Quod fieri nequaquam potest ordine iustitiæ Dei, nisi prius soluerimus debitum & satisfecerimus sententiæ Dei, qua dictum, Morte morieris <sup>f</sup>. Et rursum, statutum est hominibus semel mori. postea namque, quia dispositi erimus ad suscipiendam plenam gratiam nobis à Christi passione & gratia quæsitam, & tunc ab infirmitate peccandi liberabimur, qua & restituti erimus meliori paradiso, quàm quo fuerit Adam priuatus: & à terra hac peregrinationis, Dei beneficio restituemur statui innocentia & naturæ impeccabili: & hinc gratia consummata, & bono affectu, desinet illa infirmitas peccandi. Et per consequens omne peccatum, voluntate firmata ad bonum libere agendum, & erit tunc æternum & sine fine. Quartum tempus status libertatis arbitrij ad bonum tantum, gratia, liberalitate, & beneficio Dei, quod velit & dignetur nobis elargiri Deus. Interim tamen quādiu in hac mortali vita peregrinamur, eniti debemus omni studio, ne liberi arbitrij electio siue ratio intercipiatur in nobis: & ne aurum pretiosum tenebris affectionum, crapulæ, inuidiæ, odij, commodi proprii, & philautiæ caligine obscuretur: cauatur præceps iudicium. Et

vt omnia

vt omnia semel admoneam sufficienter, ad Deum tanquam ad polare sydus arcticum immobile dirigantur: omnia in illius voluntate, honore, & gloria veluti aurum in lapide Lydio probentur. nam quæ illi consentiunt & placeant, quæ illius autoritate fulciuntur, quæ ve ad illum vt finem, veluti ad summum bonum prospiciunt, certe omnino sequenda sunt tanquam ab errore aliena: contraria fugienda, omittenda, & cauenda. Accedit huic rationi postremus gradus, nempe mens vel intellectus, ex defecatione vel purificatione cogitationum & rationis nascens. Incerta hæc nobis interdum, quia rationem contingit aberrare ab optima suppositione, & similes per mores duci, cum tamen certa mens sit, vtraque <sup>lib. 7. Po.</sup> <sup>luic. c. 15.</sup> que autem natura finis, vt scribit Aristoteles <sup>g.</sup> hæc mens sicut corporum rerum notitias per sensus colligit <sup>lib. 8. de</sup> <sup>corporearum rerum per semetipsam, vt scribit</sup> <sup>Trinit. c. 3.</sup> <sup>bit D. August.</sup> <sup>h.</sup> hæc Deus nobiscum nasci non voluit, sed ad ipse <sup>in Pimandro, serm. 4.</sup> <sup>curius Trimeg. scribit</sup> <sup>i.</sup> <sup>ratio cinationem quidem vel ratio</sup> <sup>tionem singulis hominibus Deus impertit, mentem ve</sup> <sup>ro nequaquam.</sup> <sup>Non quod inuiderit, quibus nec utique</sup> <sup>inuidet, (luor quippe ab eo non provenit) sed quoniam</sup> <sup>voluit eam in medio, tanquam certamen præmiumque</sup> <sup>animarum proponere. Et Demosthenes</sup> <sup>k.</sup> <sup>mentem, quæ</sup> <sup>phæa crudiri & exerceri dicit: quia ab ea suscipit exercitia</sup> <sup>officij sui, quod versatur in dicendo & deliberando.</sup> <sup>Et</sup> <sup>quemadmodum gradus inferiores intellectus & mens</sup> <sup>illustrat, sic etiam & rationem: & quo magis ratio illius</sup> <sup>habet lumen, eo certior: dictumque est illam gigni in a-</sup> <sup>nimæ solo intellectu ab Aristotele</sup> <sup>l.</sup> <sup>quia, vt ait Epicharmus,</sup> <sup>ὄψις ὁρᾷ τὸ ἐν ἰσὺς ἀκρίβες, τὰ δ' ἀδρα καὶ φᾶντα τῶν πλάτων, id est,</sup> <sup>mens videt, mens audit, reliqua sunt surda cæcaque, vt</sup> <sup>scribit Theodoritus</sup> <sup>m.</sup> <sup>Et quamuis sensus quasdam facultates peculiare habere videantur, mens tamen pro-</sup> <sup>dest, ornat, & denique vincit, præstat, imperat, ex sententia</sup> <sup>Plutarc.</sup> <sup>n.</sup> <sup>Et Plato</sup> <sup>o.</sup> <sup>mentem, & sapientiam purissimam esse nomina dixit: & mentem vel esse veritatem, vel</sup> <sup>similimam veritati. Atque Anaxagoras, teste eodem</sup> <sup>Platone P,</sup> <sup>voluit τὸ δυνάστον, id est, iustum, esse illam men-</sup> <sup>tem dominam suapte natura, nec alicui mixtam, quæ om-</sup> <sup>nia exornat, & per omnia penetrat: quod & scribit Ari-</sup> <sup>stoteles</sup> <sup>9.</sup> <sup>Vocat & mentem Philo Iudæus</sup> <sup>r.</sup> <sup>caput ani-</sup> <sup>mae:</sup> <sup>nij, som. 2.</sup>

[ Genes. 2.

a problem. sectio. 3. 9. quæst. 4.

z 5. de sim. b. u li 1. Aca. quæst.

a ho. de ani ma cap. de phantasia.

b Gen. 29.

e in argu- mento ad 10. Platonis, vel de furore poetico.

mæ: quod Aristot. s explicat, dum finem putat post sci- entiam, neque eam perfici quin scientia præcedat. quod fit, inquit, quia iuvenes scientiam non habent, senilis il- lis mens contingat, & in senectute mens perficitur. Illi namque animi princeps, & quod est præstantissimum & perfectius, vt Cicero annotauit t: & idèd, ipso eodem Cicerone teste u, philosophi Peripatetici & Academicum mentem volebant esse rerum indicem, & solam cõ- sistant idoneam cui erederetur, quia sola cerneret id quod semper esset simplex, & vnus modi, & tale quale esse hancque illi ideam appellabant, iam antè ita à Platone appellatam. Hanc & intellectum propriè dixerunt phi- losophi, aut vim quæ potestatem formas suscipiendi materia habet, vt scribit Alexander Aphrodi a. Itaque in hac desinit hominis facultas, estque mens summitas scalæ quæ innixa terræ est, vbi corporalium apprehen- siones, & gradus ex quibus cognitio ad cœlum vsque conscendit, vel ad portam cœli quæ est mens: nam per eam cœlestia inquirimus. Cuius scalæ cognitionis ty- pus fuit scala à Iacobo visa b: per cuius gradus Angeli Dei sunt ascendentes & descendentes, id est, nuntij opè- rum Dei, & notiones. Capiti eius scalæ verè Deus inni- xus, ad quem cum notio peruenit, homo supra se diu- no quodam furore rapitur. Est autem furor ille diuinus, illustratio animæ, per quam Deus animam à superis de- lapsam ad infera, ab inferis ad supera retrahit, idque or- dine graduum. Nam lapsus animæ ab ipso rerum om- nium principio, per quatuor summam gradus efficitur, per mætem, rationem, opinionem, & naturam: quos con- cludunt, superius ipsum vnum, inferius corpus. per hæc descendit anima, per hæc & ascendit. Mens & multitudo quidem, sed stabilis & æterna: ratio, multitudo mobilis, sed finita: opinio, multitudo mobilis infinita, sed substan- tia punctisque vnita: natura similiter, nisi quod per cor- poris puncta diffunditur. Corpus autem infinita multi- tudo subiecta motui, & substantia punctisque momen- tisque diuisa. Et ita ab illo vno, Deo nempe, descendit ani- ma vsque ad infinita nobis numero: & rursum lumine diuino ab infinitis & minimis ad vnum rursum ascendit mentis ductu, vt explicat Marsil. Ficinus c. Dixerunt & aliqui diuinitate mentis commoti, ex superabundanti maiestatis fecunditate mentem diuinam de se creasse hanc mentem, quæ vsq; vocatur: qua patrem inspicit simi- litudinem

litudinem seruare authoris, animam verò de se creare po- tiora respicientem: hæc rationem & eam mentem ex sua natura præbere, & sensuum & prehensionis semina- rium. Et sic mentem vnã in omnibus partibus animæ, non secus ac idem vnusque vultus in pluribus speculis ordine dispositis, in quibus cum omnia se continuis suc- cessionibus generant per ordinem, diuersis locis conspi- citur. Atque si quis obseruet diligentius, cognoscat à summo Deo vsque ad vltimam rerum faciem, vnã se mutuis vinculis religantem & nõquam interruptam con- nexionem esse. Hæcque est illa catena Homerica au- rea d, de qua & scribit Macrobius e. Ea ratione forsã d Iliad. 9. Cicero Dei naturam communicat & menti, ex qua om- e lib. 1. in nia in corpore & anima illustrentur f. Et mentem sub- somnium dit, in capite velut omnibus imperantem, sensibusque vt Scip. cap. 14. ministris vtentem, esse possum. In hoc Aristoteli subscri- f lib. 1. Tu- bens, dum ait g, Restat igitur, vt mens sola extrinsecus scrib. quæst. accedat, eaque sola diuina sit: nihil enim cum ea com- g lib. 2. de municat actio corporalis. Sic functiones mentis & in- nat. anima. tellectus puræ sunt & sine corpore: & quemadmodum c. 3. se habent sensibilia ad sensus, ita intelligibilia ad intel- lectum, vt ipse Aristot. annotauit alibi h, idque cum pro- h 3. de ani- priam functionem exercent. Nam alias illuminatione ma. c. 4. veritatis ad omnes extenditur gradus, & per illam docti solent semper altiora petere: mali verò inferiorum spe- cus iatioms: meditantem autem inter extremos medijs susque deque per scalam feruntur, vt scribit Philo Iu- dæus i. In hac nusquam fundus: hæc, vt Deus mundi, i li. de som- parui mundi domina. Deus in vtroque mundo mens a- nijs. gitat molem & toto se corpore miscet. Et mens diuina omnia regit, continet in omni parte, & nulli miscetur, vt aliquo contineatur: sic mens in suo paruo mundo vbi- que & nullibi mixta & comprehensa. Quorum & aliam præstantissimam proportionem Porphyrius libello insi- nuat k, dum ait, o theos πανταχῆ ὅτι ἄδραμῆ: καὶ ὁ νῦν, παντα- k in scripto χῆ, ὅτι ἄδραμῆ: καὶ ἡ ψυχὴ πανταχῆ, ὅτι ἄδραμῆ. ἔτι ὁ θεὸς ἔδρ τῶν αἰῶν τῶν πανταχῆ, καὶ ἄδραμῆ τῶν μετ' αὐτῶν πάντων. αὐτῆ δὲ ἔστ μόνον νοητῆ ἀφο- ῶς ἔστ καὶ ἔθεσσι νῦν δὲ ἐν θεῷ ἔδρ πανταχῆ τε, καὶ ἄδραμῆ τῶν μετ' αὐτῶν. καὶ ψυχῆ ἐν νῦν τε καὶ ἐν πανταχῆ, καὶ ἄδραμῆ ἐν σῶματι: σῶμα δὲ καὶ ἐν ψυχῆ, καὶ ἐν νῦν καὶ ἐν θεῷ: καὶ ὡς πάντα τὰ ἔντα καὶ μὴ ἔντα ἐν τῷ θεῷ καὶ ἐν νῦν, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ἔντῳ καὶ ἐν τῷ ἔντῳ, καὶ ἐν αὐτῷ. ἔτι ἔδρ γὰρ μόνον ἡ πανταχῆ, αὐτῷ δὲ ἐν νῦν τε πάντῃ καὶ ἐν παντί: ἔτι δὲ καὶ ἄδραμῆ, τὰ πάντα γινώσκῃ δὲ αὐτῷ

d Iliad. 9. e lib. 1. in somnium f Scip. cap. 14. g lib. 1. Tu- bens, dum ait g, Restat igitur, vt mens sola extrinsecus accedat, eaque sola diuina sit: nihil enim cum ea com- municat actio corporalis. Sic functiones mentis & intellectus puræ sunt & sine corpore: & quemadmodum se habent sensibilia ad sensus, ita intelligibilia ad intel- lectum, vt ipse Aristot. annotauit alibi h, idque cum pro- priam functionem exercent. Nam alias illuminatione veritatis ad omnes extenditur gradus, & per illam docti solent semper altiora petere: mali verò inferiorum spe- cus iatioms: meditantem autem inter extremos medijs susque deque per scalam feruntur, vt scribit Philo Iu- dæus i. In hac nusquam fundus: hæc, vt Deus mundi, parui mundi domina. Deus in vtroque mundo mens a- nijs. gitat molem & toto se corpore miscet. Et mens diuina omnia regit, continet in omni parte, & nulli miscetur, vt aliquo contineatur: sic mens in suo paruo mundo vbi- que & nullibi mixta & comprehensa. Quorum & aliam præstantissimam proportionem Porphyrius libello insi- nuat k, dum ait, o theos πανταχῆ ὅτι ἄδραμῆ: καὶ ὁ νῦν, παντα- χῆ, ὅτι ἄδραμῆ: καὶ ἡ ψυχὴ πανταχῆ, ὅτι ἄδραμῆ. ἔτι ὁ θεὸς ἔδρ τῶν αἰῶν τῶν πανταχῆ, καὶ ἄδραμῆ τῶν μετ' αὐτῶν πάντων. αὐτῆ δὲ ἔστ μόνον νοητῆ ἀφο- ῶς ἔστ καὶ ἔθεσσι νῦν δὲ ἐν θεῷ ἔδρ πανταχῆ τε, καὶ ἄδραμῆ τῶν μετ' αὐτῶν. καὶ ψυχῆ ἐν νῦν τε καὶ ἐν πανταχῆ, καὶ ἄδραμῆ ἐν σῶματι: σῶμα δὲ καὶ ἐν ψυχῆ, καὶ ἐν νῦν καὶ ἐν θεῷ: καὶ ὡς πάντα τὰ ἔντα καὶ μὴ ἔντα ἐν τῷ θεῷ καὶ ἐν νῦν, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ἔντῳ καὶ ἐν τῷ ἔντῳ, καὶ ἐν αὐτῷ. ἔτι ἔδρ γὰρ μόνον ἡ πανταχῆ, αὐτῷ δὲ ἐν νῦν τε πάντῃ καὶ ἐν παντί: ἔτι δὲ καὶ ἄδραμῆ, τὰ πάντα γινώσκῃ δὲ αὐτῷ



καὶ ἐν αὐτῷ, ὅτι πανταχὺ ἐμείνῃ: ἔπειτα δὲ αὐτῷ, ὅτι αὐτὸς ἐδωκε  
 μέ. ἔπειτα καὶ νῆς πανταχὺ ἐν καὶ ἐδωκεν, αὐτῷ ψυχὴν καὶ πνεύμα  
 μετ' αὐτῆς, καὶ οὕτως αὐτὸς ψυχὴ, οὐτε τοῦ αὐτοῦ ψυχὴ, ἐδὲ ἐν τῆς  
 ὅτι οὐκ ἔστι μόνον πανταχὺ τῶν μετ' αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐδωκεν. καὶ  
 ψυχὴ ἐστὶν οὕτως οὐτε ἐν σώματι, ἀλλὰ αὐτῷ σώματι: ὅτι πανταχὺ  
 ἐστὶν τὸ σώματι, ἔπειτα ἐδωκεν. Ἐπει γὰρ ἡ ἀπόδοσις τῷ παντός, ἐστὶ  
 μήτε πανταχὺ ἴσως: μήτε μηδαμῶς ἐναὶ ὁμοῦ ἴσως. ἀλλὰ ἐναὶ ἴσως  
 ἐναὶ ἴσως ἴσως. id est, Deus vbiq̄ue est, quia nullibi  
 esse intelligitur: mens vbiq̄ue, quia nullibi esse intelligitur. Sed  
 Deus quidem vbiq̄ue, & nullibi eorum omnium quæ  
 sunt post ipsum: nam ipsius solum est, vt sic vt voluerit.  
 Mens quidem in Deo vbiq̄ue est, & nullibi in his quæ  
 sunt post ipsum: & anima in mente & Deo vbiq̄ue, & nul  
 libi in corpore. corpus autem & in anima & in Deo & in  
 mente: omnia namq̄ue cūm entia tum non entia ex Deo  
 sunt & in Deo, & tamen ipse non est existentia, vel non  
 existentia, nec in ipsis. Siquidem quia ipse est vbiq̄ue, erit  
 vtiq̄ue omnia & in omnibus: postquam autem & nullibi  
 est, omnia erunt per ipsum & in ipso, quia vbiq̄ue ipse  
 diuersa autem ab ipso, quia ipse in nullo. Sic & mens v  
 bique existens & nullibi, causa est animarum & animas  
 sequentium, & tamen non ipsa anima, neque post ani  
 mam, neque in ipsis: eo quod non solum sit vbiq̄ue eor  
 um quæ post ipsam, scilicet mentem, sed & nullibi. Et a  
 nima nec corpus nec in corpore, sed causa corporis, quo  
 niam vbiq̄ue in corpore existens alicubi non est. Et de  
 nique processus vniuersi in illud desinit, quod & neque v  
 bique simul neque nullibi esse valet, sed pro parte diuer  
 sorum participat. Hactenus Porphyrius, cui ex nostra fa  
 milia alia quamplurima subnectere possem: verū ista  
 de mente dicta sufficient pro explicatione gradus vlti  
 mi. Nam forsā de intellectu & de mente dicemus alibi  
 quæ desiderantur à curiosis, nempe qua in parte corpo  
 ris mens vel pars animæ præcipua sit, item phantasia &  
 cogitatio: quæ nunc tractatio longè ab esse ab instituto  
 nostro videtur, nempe vbi de cognitionis gradu summo  
 agimus. Illud tamen in summa non alienum erit anno  
 tare, quædam ex medijs inferioribus, nempe sensibus,  
 mentem nosse: quædam etiā per se sine ijs, vt intelle  
 ctualia. Vnde breuiter colligo sensum maximè ab intel  
 lectu abesse, & errasse eos qui eadem existimarunt: nisi  
 quod accidentaliter homini ob meliorem corporis dif  
 positionem

positionem supra animalia aduenisse dicebant. De qui  
 bus D. Thomas 1, qui illud improbat quinque ratio  
 nibus m.

Primò, quia animalia certas actiones ex sensibus ha  
 beant, nullas tamen ex intellectu: ideo similia semper fa  
 ciunt, vt semper eodem modo hirundo nidum.

Secundò, sensus cognitio est indiuiduorum, potentia  
 sensitiua recipienté formas indiuiduales: intellectus au  
 tem vniuersalium.

Tertio, sensus cognitio tantum extendit se ad corpo  
 ralia, sine quibus nihil cognoscit: intellectus incorpo  
 ralia cognoscit, sicut sapientiam, veritatem, relationes  
 rerum.

Quartò, nullus sensus cognoscit seipsum nec suam o  
 perationem: visus non videt seipsum, nec videt se vide  
 re: sed hoc superioris potentie est, vt probatur lib. 2. de  
 anima. Intellectus autem cognoscit seipsum & se intel  
 ligere.

Quintò, sensus corrumpitur ab excellentia sensibili  
 intellectus autem non corrumpitur ab intelligibili: quin  
 imò qui intelligit maiora, potest postmodum minora in  
 telligere. Hactenus D. Thomas. Igitur à Deo infusa vlt  
 tra hanc mentem non progreditur natura humana. Ve  
 rum in hac vltima intelligentia participat cum Angelis  
 creaturis intellectualibus, & cum ipso Deo. Vnde &  
 mens vocata est puritas, & כתר ceter, id est, corona nu  
 merationum vel Sephiroth: sic enim Abraham in lib. Sep  
 hiroth putat per illas, ni fallor, numerationes & Sep  
 hiroth nouem peruenit ad decimam Sephiroth, id est, re  
 rum authorum, dum scribit: עשר ספירות בלימה ולי ט  
 מהם ויהי יא: הן בחכמה וחכמה בינה: בהון בהם וחקור מהם  
 id est, decem sunt numerationes præter quid (id est, sine te ipsa) decem  
 & non nouem, decem & non vndecim. Intellige in sapi  
 entia, & sape in intellectu: inuestiga in eis, & proba in  
 eis, & statue rem super puritates suas, & repon creato  
 rilorum suum. Et Rabi Isaac ben Schola in commenta  
 rijs Theilim siue Psalmorum 2, Interiorem hanc, inquit, si Super  
 proprietatem intelligentie plures dixerunt, & qui enu  
 merarunt proprietates posuerunt tanquam principem sa  
 pientiam, & principium numeri omnis. Hæc sapientia est  
 Deus: alij nominauerunt eam coronam, quod singulæ mor  
 proprietates coronentur ab illa, & illa à singularis: alij no  
 ni

in 4. dist.  
 44. quest. li  
 arr. i.  
 m. li. 2. con  
 tra gentil.  
 c. 66.

minauerunt eam ain אין, quod nullus sit qui eam imaginatioe apprehendere possit: est namque solo intellectu attingibilis. Et huc alludit quod dictū est מאין יבוא meam labo, &c. vnde veniet auxilium meum à Domino. meam siquidem significare videtur quiddam incorporeum, abstractum, secretum, & intelligibile: & si fueris fortunatus in dictis meis, secreta montium altissimorum scies, quoniam hæc proprietates est veluti lux, qua coronatur omnia aliæ proprietates in via lucis. Sic statuerunt certe sed astruse sapientes Iudæorum mekubalim siue Cabalisticæ dicti Iudæis חכמי האמת, sapientes veritatis. Et vt abstractiora illorum communicem, ij tres numerationes supremas, in nostro schemate tres gradus vltimi, iuncto numero Dei, qui omnia fouet, adnixus vt diximus est summum tati scalæ, dixerunt tres luces: de quibus sic scribit וְיָהוָה הָאֵל גָּאוֹן שְׁלוֹשׁ אֵוֹרוֹת: אֵוֶר קְדָמוֹן אֵוֶר צַח אֵוֶר צַה עֵקֶב כָּל זֶה הַכֹּל אֱלֹהִים אֶחָד אֵין שָׁם רַבּוּי חֲלִילָה וְהֵם בְּרֵאשׁ הַסְפִּירוֹת, id est, tres luces sunt, lux orientalis, lux clara, lux clarificata vel purificata. Et cum omnibus his & omnibus Deus vnus. nec est ibi multiplicitas: absit enim hoc. Et hæc sunt in capite Sefiuroth. Scio ego quoque quosdam Rabinorum, potissimum neotericorum, mysterium eternitium Sefiuroth postremorum retulisse ad sanctissimam vnus diuinitatis trinitatem, & ad substantiæ vnitatem: idque perquam optimè, vt cum illis & ego sentiam. Ceterum & nobis id ipsum conuenire non est ambigendum aliquo modo, qui ad imaginem & similitudinem Dei à Deo facti sumus, & in anima gerimus ipsius prototypi trinitatis similitudinem. Nam sicuti in Genes. cap. 1. super verba אֱלֹהִים בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים, per verba אֱלֹהִים intelligunt tres proprietates quas vocant middoth, nempe Patrem, Filium & Spiritum sanctum: sic in anima per imaginem אֱלֹהִים intelligunt memoriam, intelligentiam, & voluntatem, vt & authores etiam nostri. Sed & legimus in vaikra rabba. super cap. 4. Leuitic. & in midras tehilim ita: וּבִנְיָן אֲמַרִי מַה הַנֶּפֶשׁ מַמְלָאָה אֶת אַנְוָף כֵּן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא סוֹבֵל אֶת הָעוֹלָם: מַה נֶּפֶשׁ יְחִידָה בְּגוֹף כֵּן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֲבִנּוּ אֹכֵל וְאֵינוֹ שׁוֹתֵה: וּמַה הַנֶּפֶשׁ שְׁהוֹרָה בְּגוֹף כֵּן הַקְּבֵה שְׁהוּא לַמַּעֲלָה מְעוֹלָם: מַה הַנֶּפֶשׁ רוֹאֵה וְאֵינָה נִרְאִית כֵּן הַקְּבֵה רוֹאֵה וְאֵינוֹ נִרְאֵה: אֲמַר דּוּד תְּבֵא הַנֶּפֶשׁ שֵׁישׁ בַּהּ כָּל הַמִּידוֹת הַלְלוּ וְתִתְּלַל נְרָאָה: אֲמַר דּוּד תְּבֵא הַנֶּפֶשׁ שֵׁישׁ בַּהּ כָּל הַמִּידוֹת הַלְלוּ וְתִתְּלַל, id est, magistri dixerunt.

Quem-

Quemadmodum anima replet corpus, ita Deus sanctus benedictus ipse replet & sustinet mundum. Sicut anima vnica in corpore, sic sanctus benedictus ille vnicus in mundo. Et sicut anima non comedit nec bibit, sic nec Deus benedictus ipse non manducat nec bibit. Et sicut anima ponitur pura in corpore, sic Deus qui est ipse æternitas. Et sicut anima videt & ipsa non videtur, videt & Deus & non videtur. Dixit ergo Dauid: Accedat anima mea in qua sunt omnes proprietates, & laudabo Deum factum, benedictus ille, & vos quæ estis in anima proprietates laudate eum. Hactenus Rabini ibi. Sed & alibi illas tres proprietates Dei & animæ latius explicant. Veruntamen oculis hominum subijci posse vel planè cognosci quæ & quales sunt, negarunt. Sic enim scribit Rabi Mosce ben iudath, בְּפֶרוֹשׁ פְּרִשְׁתׁ כִּי תִשָּׂא וּפְרִשָּׂא הַנִּי קוֹשִׁי לַיָּא, id est, in interpretatione capituli citiffa, siue plagarum, & capituli ge kitiffah, siue vallis occisionis, חֲגִי סְפִירוֹת הָעֲלִיוֹנוֹת, id est, has tres numerationes supremas oculis non vidit: non tamen ideo in his est dissensio vel defectus, id enim dicere abominamur. Nolo etiam hac in parte suspendere ingenia optima lectorum, quin ex eorundem Rabinorum & Cabalistarum fontibus, illis non communicem nomina, quæ illis tribus superioribus Sefiuroth, siue numerationibus imposuerunt. Illa autem habentur in libro הַזְּהָרַר hazzohar de illuminatione vel splendore, quem scripsit Simeon Ben iohai.

א אין סוף הראשונה בלי התחלה וראשית אב הנקראת:

ב חכמה והשניה הנקראת אצל המקבלים חכמה שבה נברא העולם: שנ משלי ג' יהוה בחכמה יסד ארץ ונקראת ראשית שנאמר בראשית א' בראשית ברא ליהים על כן תרגם יונתן בחכמת ברא יהודה נקראת אצל הנוצרים דבר יהודה והכל אחד שהרי כתוב בדברי יהוה שמי נעשו:

ג בינה והשלישית הנקראת אצל המקבלים בינה נקראת אצל הנוצרים רוח קדוש כי היא יחב מנדעא לחכימא ככתוב ויהי כנוח עליהם הרוח ויתנבאו:

הספירות היא scribit et hæc Ludovicus Carrus Iudæus in ספר מראות מאלהים, id est, lib. visionum diuinarum.

Cuius tabula hæc explicatio.

1. *Ensofph. sine fine & termino.* Sefhira prima, sine aliqua simulatione doloris vel infirmitatis: & principio patet dicitur.
2. *Hocma, siue sapientia.* Secunda, dicta apud Cabalistas Hocma sapientia, quia in ea creatus est mundus, ut scriptum est in Proverb. c.3. Dominus in sapientia fundavit terram. Dicitur & principium, quia scriptum est Genes. 1. In principio creavit Deus cælum & terram. Ideo id vertit Ionathas, In sapientia creavit Dominus. vocatur apud Christianos verbu Dei, quod idem est, quoniam scribitur, verbo Domini cæli facti sunt.
3. *Binah, id est intelligentia.* Tertia, quæ à Cabalistas vocatur Binah, id est intelligentia, vocatur à Christianis Spiritus sanctus. Quoniam ipse dat scientiam cognoscentibus intelligentiam, ut scriptum est, Et factum est, simul acquivit spiritus, & prophetarunt.

His aliâ addere secretiora possemus, de Enieph, de Iethon, de Phta & Amon, quæ Iamblicus ponit ex schola Aegyptiorum & Chaldæorum. Sed locus noster admodum non finit huic libro imponamus, si primum de his quæ non exigunt ratiocinationem in docendo vel cognitione, regulas quatuor annotemus ex Rabino habent Tybon in libro qui inscribitur *רוח הרוח*, Rouach achen, siue spiritus gratiæ, & ex alijs.

Quarum prima sensibus subiecta & supposita, aliâ demonstratione quàm sensuum comprehensione non egent. Nam quod nix sit alba, gelu frigidum, ignis calidus, & similia, sensibus tantum sufficienter cognoscuntur. Quod autem circa eorum naturam disputatur, alterius est controuersæ, ut quare album, quare nigrum, frigidum, & illud calidum: hæc enim intellectu, non sensibus comprehenduntur.

Secunda regula, manifesta superflue probatione onerantur, nisi alterius rei causa probetur. Exempli causa sit, non occidere, non furtum facere, non rapere, iam manifeste sine alia probatione inter homines iusta censentur, contraria iniusta. Et imperator Gordianus etiam solemnitatem probationis quæ fit in accusatione, in notorij remittit, nec exigi statuit, & solum controuertitur notorium

torium sit. Nec in manifestis testes requiruntur. Ma- b in l. ea nifestum enim dicitur, quod perse apparet, & potest facile probari: sed tamen id fieret superflue. Nam quicquid rei adijcit satis demonstratæ, frustra est, ut notat Vlpian. d. Et non videtur esse celatus qui scit, nec certiorari c. In canon. debuit qui non ignorauit, ut idem Vlpian. tradit. e. Quin manifesta. & illud verum est, iniuria eum affici, cui negatur id quod & cano. de euidentissimum est. Sic & datur actio iniuriarum in eo, manifesta qui fideiussores negat locupletem eum, qui euidentissimi causa 2. q. 1. me talis est, & approbatur huiusmodi, ut scribit Caius Iu. in decreto. risonf. f. Si tamen illorum rationes proferantur, alterius d. in l. 1. §. fit causa, nempe ratione pœnæ, ratione eq; circumstantiarum, quæ inueniuntur & concurrunt in commissis ad certum præle. lib. 33. sunt hæc decreta, vel alterius rei gratia. huius generis possunt esse quæ naturalis iuris sunt. e. in l. 1. §. ff. de act. empt. & vend. lib. 19. p. 111. 1. terminata fuerunt. Et credendum potius, quam disputandum singulis: ne dum quisque, sius proprio ingenio dumve pronon conueritatem debilibus rationibus suffulcire tentat, in negationem veritatis turpiter prolatur. Et hac in parte intelligentia ex facultate in actum non egreditur. Sic credentibus qualibet Synagogæ Iudæi, & Ecclesiæ Christiani credunt. De re. qui satisfide namque ita simpliciter credendum est: imbecillia namque sunt hominum ingenia ad reddendam rationem operum & præceptorum Dei. Nec potest quis prius intelligere quàm crediderit: Nisi enim credideritis, inquit Iesaias 5. non intelligetis; & David h. Credidi, propter quod locutus sum. & David alibi expressius i. & David h. Psal. 115. ושרים ועדה לב בסוף הבכל, Confitebor domino in toto corde meo, in secreto rectorum & congregatione. Et D. Cyprianus k scribit, sublimes materias, sublimium ingeniorum exigere tractatores, cum nec facile de artibus iudicet, qui artes ignorat: ideo, inquit, tã in diuinis, quàm in philosophorum doctrinis, nec tutum est, nec honestum, ineruditos sensuum ad literas illas pertinentium, profilere ad discussionem eorum quæ nesciunt, & de his sibi usurpare magisterium, quæ ignorant. Potest itaque facile homo in abditarum causarum inspectionibus, & secretis naturæ errare, & decipi: quia non per omnia à sine vsque ad finem intellectus humanus attingit. Scribit & D. Dionysius Areopagita l. Nullus mihi imperfectus in contemplatione veniat: etenim non solares fulgores infirmis

Trium Sefhirosh superiorum Sefhira.

a li. de Mysterijs Aegypti.

cap. 3.

pupillis intueri non periculosum, nec his quæ supra nos sunt audere innocuum. Siquidem vera est iuxta legem hierarchia, Oziam quidem punitum, quia sacra traxerat subuersens: Chore verò, quia supra se facris: Nadab & Abiud, quia profanè proprijs abusi sunt. Sed apertius & rationem afferens idem præstantissimus vir scribit. Nulla ratione audendum est, inquit, aliquid de occultitate, quæ est superior quàm essentia, dicere vel cogitare, præter ea quæ nobis sacra eloquia diuinitus aperuerunt. Et sicut nec sensibus intelligibilia comprehendi spectariue possunt, neque factis figuratisve simpliciter & infigurata, neque per corporum figuras formales, informitas ipsa incorporeorum refugicus tactum, figuræ que carens: eadem ratione ipsa superessentialis infinitas omnes essentias antecellit. Ipsa quoque vnitas, intellectus superior, omnes intellectus antecedit: ipsum denique vnum cogitatione præstantius, nullis cogitationibus potest excogitari: atque bonum excelsus omni verbo, verbis est ineffabile. Deinceps, Si omnes, inquit, cognitiones tum entium sunt, tum etiam in entia desinunt, consequens est vt qui omni essentia superior est, sit ab omni cognitione semotus. Diuus etiam Athanasius ait, non dari consequi res magnas atque difficiles, nisi si de. Et Galenus scribit, etsi non Christianus, tamen testimonio antiquitatis memorabili, prohibitum in lege Mosi & Christiana de ea disputare, his verbis, quàm in Christi & Mosi scholam impingat, leges audiat nullas constitutas demonstratione, idque minimè doceat. Et rursum alibi P illius verba. Citiùs igitur Moysi assecra & Christi decedant de sua disciplina, quam qui scitis sunt additi & consecrati, medici & philosophi. Meminit & Rabbi Moyfes ben Meimon in epistola de astrologia ad Iudæos Massilia, de tribus superioribus regulis. cuius verba Hebræa Latine sic accipe: Inprimis igitur, mi domini, scito te hæc tria tantum homini esse credenda, neque quicquam præterea. primum id quod certam habet & euidentem probationem, humana sua ratione & scientia sua inuestigatam: velut ratio numerandi, geometria, & reuolutiones. Alterum id quod homo deprehendit vno quinque sensuum. veluti quia visu hoc rubrum, illud nigrum: gustu hoc dulce, illud amarum: tactu hoc calidum, illud frigidum, & sic de reliquis sensibus. Tertium & postremum id quod acceptum à Prophetis piæ memoriæ, & à iustis. Porro quod ad vltimum attinet, apud Hebræos

m li. de Diuin. nominib. c. 1.

n lib. de Incarnatione Verbi.  
o Tomo 4. li. 1. de differentijs pulsu.

p lib. 3. de differentijs pulsu.

Hebræos liber dictus ספר כוזרי, liber cozræ, vbi de creatione traditur, in eo הזכירי במאמר, id est, sermones. in principio, Id, inquit, quod à maioribus traditum acceptumque est, non bonum est, nisi cum bono & sincero corde coniunctum. & requiritur cognitio & traditio. facit pro vltimo Martianus Cæsar<sup>a</sup>. Sed de fidei simplicitate & intellectu alibi plura dicemus, Deo fauente, & do 4. C. de sum. cecimus omnia aliqua præcedente fide veluti quodam principio immobili, sine alia inquisitione firmari. Interim de rebus iam perceptis, & ad intellectum vsque venientibus, nullam fieri intelligenti demonstrationem sui causa, vel probationem, teneamus: nam verum id non esset, nec intellectum, sed opinione plenum. Alterius tamen ignorantis causa, quem ad agnitionem veritatis ducimus, per rationes veluti per itinera certa, ad ipsum verum & intelligentiam trahimus.

Quarta regula, subiecta priora, quibus verum vel falsum conuenit, non autem malum vel bonum, non egent rationationis probatione. Huiusmodi sunt demonstrationes vniuersales & mathematicæ: sicuti illud quod duobus contraria in vno eodemque subiecto esse non possunt, verum esse per se patet, contrarium falsum. Et verum, totum maius esse sua parte: omnibus enim natura tribuit dignoscendi & distinguendi facultatem. Sub hac etiam regula continentur subiecta rationi & intelligentiæ, vt propositiones scientiarum & artium demonstratiuarum. Principia namque cuiusque artis, in quantum sunt illius artis principia, indubitata & concessa sunt: & eorum principiorum vel propositionum ex duobus vel tribus indubitatis principijs accommodata collectio habet intelligentiam possessiuam, hoc est, iam præcedentem aliunde notionem, antequam ad artem illam cuius sint principia accedat. Principia namque artis, vt ait Galenus<sup>b</sup>, aut in sensus notis, b in Isagog. aut in his quæ ex alijs percipiuntur, aut in his quæ præostensa fuere, aut in manifestis intellectui consistunt. At or ma secta, ad do de quo iam antè dictum, viam sternit facile ad memoriam eorum, quæ dicta factæque sunt: cum enim repetere singula per ordinem coeperis, vbi aliquid deest, statim sensus inquirat, & cum inuenerit, seruat, aut si inuestigare non poterit, statim à magistro requirit, vt ait D. Clemens<sup>c</sup>. Et gmnionum. mens, vt ait Cicero<sup>d</sup>, alia visa sic arripit, vt non statim videtur, aliqua sic recondit, ex quibus memoria oritur: & cad. que est. rursum paulò post nos meminisse nisi comprehensa non posse ait. Vnde & Plato nos reminisci, non discere, ac si

fl. 3. Tusc.  
quæst.  
g. Problem.  
121.

h. lib. de Me-  
moris.

i. lib. 3. En-  
nead. 1.

k. lib. 9. Geo-  
gia. de. tis  
tis. tis. tis.  
tis. de. na-  
tis. tis. tis.  
tis. tis. tis.  
de. tis. cap.  
tis. tis. tis.  
tis. tis. tis.  
tis. tis. tis.  
tis. tis. tis.  
tis. tis. tis.

l. in Phile.  
m. 1. de Ora-  
tore.

n. lib. de A-  
nima.

o. lib. de li-  
ber. educ.

p. Ennead. 3.  
li. 6. dum a-  
git de impos-  
sibilitate in-  
corporeorit,  
cap. 1.

q. in Cratyl.

scientias notas ante unionem corporis & anime habere. mus: quod & refert & refellit Cicero <sup>f</sup>, & Alex. Aphrodisiæus <sup>g</sup>, quorum rationes prætermitto. Verum tamē est, eam memoriā præteritorum esse tantum, non præsentium, in quibus sentire, scire, vel intelligere est, nec futurorum, de quibus dicitur opinio vel spes tantum, ut ait Aristoteles <sup>h</sup>. Quò fit, ut memoria circa Deum, vel eius, vel intellectum ponenda non sit: nihil enim ei eorum accidit. Neq; tempus circa ens est, sed æuum: neq; prius vel posterius, sed est semper uti se habet permanens in eodē, nullam admittens mutationem, vel Plotino autore <sup>i</sup>. Memoria itaque veluti sphaera ambiens reliquos gradus cognoscendi, constituenda est, ne perperam quæ quis didicerit effluant, & ut ea veluti anchora figantur, ne fluctibus obliuionis elidantur. Est enim memoria ea natura & vis, ut innuit Phrontus <sup>k</sup>, dum ait, *Μνημοσύνη ἡ τῆς ὀσμῆς φύσις*, memoria est qua colligere possumus ea, quæ facta sunt. Nec aliud ea est quàm collectio: & ut Plato ait <sup>l</sup>, sensuum & intellectus salus & conseruatio: utque Cicero <sup>m</sup>, thesaurus omnium studiorum: quod & scribit Tertullianus <sup>n</sup>. Atq; Plutarchus <sup>o</sup> disciplinæ quasi quandam cellam penariam dixit, vnde traditum Mnemosynem, id est, memoriā, esse matrem Musarum. Quoniam nouerim Plotinum dixisse <sup>p</sup>, memoriā non esse formarum impressarum custodiam, sed facultatem animæ quandam, ita seipsam excitantem, ut & quod nō habet habeat, quando sit egressio potentie in aetum: quod & ego quoque verum puto. Sed & illam potentiam animæ prius non concepisse recordata, non possum mihi persuadere: non enim potuit excitari quod nunquam fuit, non secus quàm memoria esse non potest, nisi eorum quæ præuila & præcognita fuerunt: & ideo recte post mentem ponitur. Sicut in intellectu nulla est contrarium vel dubiorū agitatio: sic memoria ostendit prorsus quod in anima non est agitatio, sed quies stabilis que permansio. Quod docet Plato <sup>q</sup>, à nomine *μνήμη*, id est, memoria, tracto argumento, ut ea sit quasi *μνήμη*, quies, statioye. Et ut aperius me explicem, memoria similis est cellario, vel loco capaci, in quem inuehuntur vel merces, vel aliæ res quælibet, conseruationis vel depositi gratia: & sicut non omnia horrea, non omnia loca ubi res deponuntur, eiusdem sunt firmitatis, non æquē contra latronum iniurias & vim externam vallata, non circumseptā, sic neque omnes hominum memoriæ æqualis sunt roboris,

vis, sed aliæ alijs sunt firmiores & meliores: & persuere aliquæ faciliè quæ receperat patiuntur, aliæ tenaciter retinent, aliæ ve externis expugnantur, vel iuuantur. Idcirco non eorum memoria est animalibus, quæ in memoria hominum esse possunt, cum locus ille memoriæ animalium non sit eius qualitatis, capacitatis & substantiæ in illis, cuius est memoria hominis in homine. Quippe tria potissima in eo sunt, memoria, consilium, voluntas. In memoria, hominis pecudis que confinium: nam & nidos ciconiæ & hirundines post annum reuisunt, equi stabula reptunt, & canes dominos recognoscunt. Sed quoniam animæ sensitiuæ beluarum, etsi imaginem lo eorum naturaliter retinent, ipsius tamē substantiæ suæ scientiam non habent, & in recordatione corporalium rerum, quas p corporis sensus hauserunt, necessariò remanent, & ratio cinandi nō habentes oculum, non dicam supra se aliquid, sed seipsas videre nō possunt, ut tractat Claud. Mamerthus <sup>r</sup>. Addit Aristoteles <sup>s</sup>, postquam ex sensibus cognitionem fieri dixit, potissimum ex visu, qui nos cognoscere quicquam facit, multasque differentias manifestat, subiungit, Natura itaque animalia sensum habentia sunt, à sensu verò quibusdam eorum non innascitur memoria, quibusdam verò innascitur: & ob hoc alia prudentia, alia disciplinarum capaciora sunt, quæ illa quæ memorare non possunt. Discunt autē quæcunque vna cum memoria, quæcunque scilicet audiunt. Cætera phantasijs & memorijs viuunt, experientia verò parum participant. Fit autem experientia ex memoria hominibus, quæ potiùs reminiscencia est, quando scilicet ex initio præcedente id rursus colligit, cuius primū vel scientiam, vel sensum hauserit, vel id quod fuerit reperit: cuius habitum dicit reminiscenciam, ticitatur Aristoteles <sup>t</sup>. Syllogizat reminiscens homo, animalia autem, ut idem ait Aristoteles <sup>u</sup>, quæ animæ parte sentire solent, eadem & recordantur. Et memoria se habet in homine, sicut intellectus simpliciter apprehendens; reminiscencia autem, sicut intellectus discurrens. Et propterea sicut in homine non sunt duæ potentie distinctæ, intellectus & ratio, (quod pertinet, ut ego intelligo, ad substantiam animæ: in alijs namque ratione ordinis distinctimus) sic nec memoria & reminiscencia, ut tradit Chrysostomus, Iauellus Canapitius <sup>x</sup>, & Plato <sup>y</sup>, Quoties, inquit, quæ cum corpore passa est aliquando anima, eadem sine corpore in seipso resumens ani-

r. li. 1. de sta-  
animæ, c. 21.  
s. 1. in Meta  
phys. initio.

t. de Memo-  
ria & remi-  
niscencia.  
u. eod. lib. de  
Memoria.  
x. tract. 2. de  
Reminiscen-  
cia.  
y. lib. 10. in  
Philebo, vel  
de summo  
bono.

*z in finis-  
nib. medic.*

maduertit, tūc meminisse eam asserimus: quando autem memoriae passa iacturam, deinde vel sensu, vel disciplina mouente eam iterum reuocat in seipsa, reminisci putatur: atque haec iam memoriam reminiscenciamque vocamus. Sic Galenus, vel alius eius nomine, Memoria, inquit, est retentio conseruatioque in anima earum rerum, quas antea obseruauimus: vel, Memoria, est praeteriti comprehensio, cuius praesens fuit ex sensu perceptum. Recordatio est, cum praeter caetera, spatium multo temporis interueniente, rursus cogitatio oritur ad eam, ut quae prius animam mouere, ad memoriam reuocentur. Docetque deinceps situs & veluti loci sedes memoriae, eius considerationem postremam esse, quae ea organum suum habere dicitur ab Auerroë, Auicenna, Alberto M. & D. Thoma, in posteriore parte cerebri. Quod & ita oportuit fieri: non enim potuit constitui in parte anteriori, ubi sensus est communis, quia nimium mollis ea pars est, ut reciperet probe ita constituta. Memoria quippe, cum sit conseruatix, requirit durum & siccum. Quamobrem sicuti laesa anteriore parte cerebri, vel eius complexione, laeditur sensus & imaginatio, & remanet cogitatio & rememoratio, & cum medium fuerit laesum, laeditur & cogitatio, sic posteriore laesa, laeditur memoria: ut inde colligere liceat, memoriam ibi organum habere, ut tractat Galenus libro vno, & latius alibi, ubi & cognatum officium cum corde mirifice explicat habere memoriam. Ideo & nos naturae ordinem sequuti, ad calcem graduum reijciemus, eamque summopere in discipulis istius artis desideramus. Iuuenimus autem permaxime dispositis quibusdam veluti alphabetis & tabulis rerum omnium, de quibus postea latius. Oportet tamen & illos cooperatores esse, & hanc memoriae vim adhuc sibi aliunde conseruare intrinsicus, & extrinsecus: cum cerebrum & loci illius ubi residet pars, quamplurimis mutationibus obnoxia sit, & substantia cerebri non omnibus aequè temperata, neque paris conditionis, non mentis idem acumen, non eadem promptitudo. Ut pone, inquit Plato, exempli causa, ceream vnam in animis nostris effigiem, in hoc maiorem, minorem in illo, in hoc purioris cereae, sordidioris duriorisve in alio, in quibusdam mollioris, in aliquibus temperatae: in hac si quicquid eorum quae aut videmus, aut audimus, aut ipsi excogitamus meminisse cupimus, insinuantes ipsa sensibus intelligentisue, veluti annulis signantes exprimimus, quodque signatum fuerit meminimus nos,

&

& scimus quoad figura permanet: & cum aboletur vel inscribi nequit, obliuiscimur, atque nescimus. In primis itaque ut bene organum ut cera ad sigilli impressionem bene disponatur, oportet ut bene temperatum est: estque necessaria moderata siccitas, ut bene conseruetur impressa & recondita. Quamobrem quae moderatam siccitatem impediunt, officiant etiam memoriae: siue ad nimiam trahant siccitatem, siue ad superfluentem humiditatem. Nec memoria his, inquit Aristoteles, qui multo agitur motu ex morbo aliquo, aut ex longa aetate: ut si motus & signum in aqua fiat, quae praecipiti cursu deferatur. Item in frigida aetate nulla vel debilis, perinde ac in annoso edificio, & ob duriciem ob recipiendam affectionem ineptam, nulla imago effingi potest. Et ob eam rem qui adolefcent, quique ad summam senectutem peruenerunt, memoria acri non sunt: alteri propter auctorem, alteri propter diminutionem. Qui etiam animi celeritate, & qui tardo ingenio sunt, fluxam aequè obtinent memoriam: illi enim magis hument quam res ferat, hi magis siccii sunt: vnde de alteris imagines in anima non asseruantur, alteris non adherent. Similia ferè explanat Plato, dum ait, quod mollis nimium cera, celeres quidem ad percipiendum efficiat, sed eosdem obliuiosos: dura contra, diu memores, sed ineptos tardosque ad percipiendum. Et qui densam, obscuram, lapideamque, luteam, vel faeculentam habet, obscura quoque simulachra continent: obscuram quoque, qui duram: profunditas enim adest. Obscuram praeterea qui molliorem: nam ex confusione facile euanescent. Vnde tales homines, ut etiam propter angustiam animae homines, ad opinionem falsam fiunt proni. Nam cum quid vident, aut audiunt, aut cogitant, quia singula singulis mox reddere nequeunt, tardi sunt, praeruaricanturque, aliud pro alio saepe cogitando concipientes: & ij falsi, mentientes, ignari vocantur. haec Plato. Paucitas itaque dormitionis officit memoriae, quoniam non purgatur caput superabundanti humiditate. Officiunt & cibi vapores emittentes, legumina, caules, vinum forte, nisi moderatè sumatur. Nam & ebrii ob fumos multum humectantes, immemores. Item nimia superueniens frigiditas, quae nimium densat, & indurat, prohibetque impressionem. Sunt & his similia, quae venari ex Medicorum libris poterit, & eorum scriptis, qui de memoria proprios ediderunt libellos. Ex parte demum ipsius memoriae exigimus impressionem fieri, ut in cera sigillum optimè imprimi, in marmore

*d lib. de Memoria.*

*c in Theat.*

*a de Symp.  
differ. cap. 3.  
b lib. 3. de locis affectis,  
cap. 4.*

*c in Theat.  
vel de scientia.*

marmore profundè inculpi oportet. Nā benè inculpta sint simulachra, ea facilè non commutantur, nec in electione, distinctione & cognitione impressorum decipiuntur animus. Quamobrem potissima pars præstantis memoriæ, simulachra rerum memoratarum, vel notas certas intra se imprimere. Quod maximè consequimur scienti rerum apprehensarum meditatione: alioquin vel perit vel obscuratur, sitq; contumax cum motui nō consuecat: non secus ac aquæ stagnantes situm contrahunt, meralla rubiginē & scoriam, ignis cineres, incultus ager inutiles hēctas, lapis muscum. Et ita Plutar. *f* memoriam exercendam & consuecendam esse edocet in vtramque partem, siue natura simus memores, siue contra obliuio. si. Naturæ siquidem abundantiam ita corroborabimus: defectum verò supplebimus. Sequendumq; hac in re cōsiliū Hesiodi, dum ait:

*Paruula si sentes superadiecisse pusillis,  
Idq; frequens peragas, magnus cumulat aceruus.*

Et quod aliū:

*Sumpta parum prodest quæ mox emittitur esca,  
Bos quibus est passus, ruminat hæc eadem.*

*g lib. de Beneficijs.  
h l. cōtrahitur. de pignori in Rhetoricis.*

Et Seneca *g* memoriam nihil amittere, præter ea que sæpe non respicit, tradit. Huius iuuantæ causa sunt inuentæ literæ & scripturæ, vt dicunt Iurisconsulti *h*. Multarum etiam imaginum vmbrales dispositiones: de quibus, etsi obscurè, tractati Cicero, arcana cuius & aliorum quæ ad nos peruenierunt, reuelare adhuc tempus non est. Sed hic figatur anchora primæ nauigationis, & gratias Deo immortalis inuisibili, vota q; precum exoluamus, qui nos sua immensa bonitate, etsi tantis acceptis beneficijs ingratos, incolumes atq; inter scopulos saluos ad finem perduxit. Ipsi itaq; qui in trinitate perfecta viuit, in æterna seculorum infinita secula omnis honor & gloria. Amen.

F I N I S.

INDEX RERVM MEMORABILIVM, IN QVO PRIOR NUMERUS CAPUT, ALTER PAGINAM, VLTIMUS LIBRUM, A LITERA SYNTAXES DENOTAT. IN COMMÉTARIJS AUTEM PRIOR NUMERUS CAPUT, RELIQUI PAGINAM, b VERÒ IPSA COMMENTARIA SIGNIFICAT.

A	
Accidentia nouem capit. i. pag. 61. lib. 5. a	angeli qui apparuerūt docentes 12. 99. & seq. b
accidens quid 4. 4. 1. a	angelorum diuisio 1. 8. 7. a
accidens distinguit vniuersaliter 14. 19. 2. a	angelorum bonorum officia 2. 89. 90. 7. a
accidens quatuor modis dicitur 14. 19. 2. a	angelorum malorū vel demonum synonyma 3. 90. 7. a
accidētia, versibus duobus expressa 11. 95. a	angelorum hierarchia vel ordo secundū Hebræos & Christianos 1. pa. 88. 89. lib. 8. a
accidentis axioma 5. 6. 1. a	angelorum bonorum synonyma 1. 88. 7. a
accidentis axiomata 14. 19. 2. a	angelorum loquēdi modus 12. 101. & seq. b
accidens quomodo in alio est. 5. 6. 1. a	anima quomodo sana & morbida 5. 48. b
accidentium diuisio 5. 6. 1. a	anima recipit semina de Æthere velut ager 5. 47. 48. b
actio quid, et de ea 4. 66. 5. a	anima & sine corpore & eius corpore operatur 12. 82. b
actionis & passionis axiomata 5. 68. 5. a	animalia singula quandam habent à natura cognitionem 28. 29. 30. b
actionum diuisio c. 4. 66. 67. lib. 5. a	animalia aliqua esse docibilia, alia minimè 5. 33. 34. b
actum vel potentiā omnia respiciunt 4. 24. b	animus noster similis tetrachordo 15. 83. b
Admonitio eorum qui magicis sibi conciliare putant vt familiarer, malos spiritus 12. 104. & seq. b	Animus purus & à vitijs impollutus facilius discit 5. 38. b
Aestimatio est iudicium inferius 2. 3. 1. a	Animus hominis diuinus 5. 38. b
Agendi & patiendi media 5. 68. 5. a	Antonini Caracallæ conscientie agitatio 10. 72. b
Alia ne quaeris, quomodo intelligatur 1. 14. b	
Angeli præceptores Patriarcharum, & cuius nominis 12. 99. b	

D. Anso-

I N D E X.

**D.** Antonius heremita propheta clarus 5.42.b  
 Appetitus quid 6.54.a  
 appetitus axiomata 6.56.4.a  
 appetitus rationalis, voluntas dicitur 6.54.4.a  
 appetitum referentia 6.55.a  
 appetitus divisio 6.55.4.a  
 appetitus irrationalis species 6.55.4.a  
 de questione à quo 18.23.2.a  
 Arbitrii liberum in qua parte anima, & de eo ibid. 15. pag. 134.135.b  
 in libero Arbitrio consideranda quatuor tempora 15.137.b  
 Arboris boni & mali prohibito quò intelligenda 5.43.b  
 S. Michaelis Archageli apparitio 12.100.b  
**Argumenta à finitione unde**  
 peccata 7.15.b  
 Ars longa, vita brevis 3.21.b  
 ars nostra quid 1.15.b  
 ars nostra ab arte dicendi differt 7.59.b  
 ars nostra conscientiarum continet encyclopædiam 3.23.b  
 ars nostra quorum polliceatur cognitionem 1.13. & 14.b  
 Hebræorum ars hinc nostræ affinis 7.41.b  
 per artem nostram quidā intra tempus semestre evaserunt docti 7.41.42.b  
 artem esse ad omnia cognoscenda, aliquibus impossibile quare videatur 1.9.b  
 artes & scientiæ aliæ alijs proponuntur 2.21.b  
 artificia quedam, singula animalia excepto homine à natura accipiunt 15.130.b  
 Artis nostræ & eius necessitas rationes 8.42.b  
 artibus singulis propriis iustitiam vi finis 2.40.b  
 artis nostræ & literarum similitudo 7.58.b  
 artis nostræ primi delineationes & inveniuntur 7.58.59.b  
 artis nostræ scopus 2.19.b  
 artis cuiusq; proprium rectum cum ratione dicere vel facere 2.20.b  
 Aves voces & idioma linguarum imitantes 5.34.b  
 Axioma existentie 8.15.2.a  
 axiomata materiæ ex qua aliquid 17.23.2.a  
 axiomata de Theologia 7.86.6.a  
 axiomata questionis à quo 18.23.2.a  
**B**  
 circa Boni & mali electionem axiomata 1.40.44  
 Bonitatis vel eius contrarietatis differentia 1.pa.38.1b.4.a  
 bonitas quid 1.37.4.a  
 bonitatis axiomata 1.39.4.a  
 bonorum divisio 1.37.4.a  
 bonorum gradus tres 1.38.4.a  
 Bonus coniectator bonus vates est 12.104.b  
**C**  
 Causa Aesopici decepti perphantasiam apologus 15.125.b  
 Causa omnium Deus 5.32.a  
 cause, principia sunt 5.32.3.a  
 causarum divisio 5.32.3. quid efficiens, formalis, finalis, improprie 32.33.3.a  
 causas omnium scire esse Dei solius 1.9.b  
 causarum divisio alia à modis operandi 5.33.34.3.a  
 Circum-

I N D E X.

Circumstantiæ responsuro quæ considerandæ accidentales 3.3.1.a (126.b)  
 Cogitatio, mentis agitatio 15.  
 cogitatio solius hominis 15.125.b  
 cogitatio ebullitioni vini novi similis 15.126.b (3.1.a)  
 cogitatio est iudicium superius 2.  
 cogitationes mala in triplici specie 15.78.b  
 cogitationes in exortu earum mala cohibendæ 15.129.b  
 cogitationes posteriores prudentiores 15.126.b  
 cognitionis diuinæ subdivisio 1.11.a  
 sui Cognitionis, omnium rerum est cognitio 1.7.b  
 cognitio quid 4.46.47.4.a  
 cognitio diuina aut humana 1.11.a  
 cognitionis humanæ subdivisio 1.11.a  
 cognitio diuina & naturalis non egent probatione sicut alia 2.21.a  
 homini expedit sui habere Cognitionem 1.7.b  
 cognitionis perficiendæ gradus 2.2.3.1.a  
 cognitionis duæ species 1.11.a  
 cognitionem vel contrarium referentia 4.47. & 48. li.4.a  
 cognitionis divisio 5.47.4.a  
 cognitionis sensualis regulæ 14.114.b  
 cognitionis axiomata 5.48.4.a  
 compositiones imperfectæ elementatorum 4.5.1.a  
 Conclusiones 18. quibus resolutiue modum sciendi assignamur 5.49.4.a  
 conclusiones quib. metaphysicâ sciendi diffinitivè, à toto scilicet in partes incidendo, assignamur 5.1.52.53.54.4.a  
 conclusiones, quibus sciendi à natura compositione, progreditur à parte in partem, iuxta executionem naturæ progredimur 5.51.52. & 57.4.a  
 conclusiones quæ pertinent ad modum ordinandi resolutiue doctrinâ quilibet, ad cuiusvis libri quæstivè subiectâ discernendū 5.49. et 59.4.a  
 Concordantiarum & differentiarum axiomata 2.28.3.a  
 Cōsciētia faciē mutat 10.72.b  
 conscientia pedagogus animi 10.70. & 109.b  
 conscientia iudex incorruptibilis 10.70.73.b  
 tortor perpetuus sceleris Conscientia 10.76.b  
 conscientia tranquillitas testimonium optimum 10.76.b  
 de Contradictione & subcontrario 3.29.3.a  
 Contrarietatem vel oppositionem referentia 3.29.3.a  
 de Contrario siue opposito 28.3.a  
 contrariorū axiomata 3.29.3.a  
 de questione Cuius 20.24.2.a  
**D**  
 Dæmon unde revelationes hauriat 12.96.97.b  
 Dæmones Dei opera imitantur ut decipiant 12.103.b  
 dæmones quomodo frigidus reddant 7.95.7.a  
 dæmonum in quæ potestas 7.49.7.a  
 dæmonū quorundam, qui sibi Dei cultum usurparunt, nomenclaturæ 5.91. & 92.a  
 dæmonum



I N D E X.

**demonum distinctiones** 4.90.  
 91.92.7 a  
**Definitio quid** 9.16.2.a  
**definitiones nominis, tres** 9.  
 16.2.a  
**axiomata Definitionis** 9.16.  
 2.a  
**definitionis optima nota** 10.  
 17.2 a  
**Demonstratio eius esse non pa-**  
**rest, cuius nō est prius** 7.11 b  
**Dei distinctio ab idolis** 3.78.  
 6.a  
**Dei imago in homine quae** 5.  
 35.b  
**ad Dei opem potius quā demo-**  
**num recurrendū** 12.105.b  
**Dei nomina quaedā** 2.77.6.a  
**Deus reuelabat vt plerumque**  
**per somnia.** 12.100. & seq. b  
**Dei nomina alia quadrilitera,**  
**cōposita; metaphorica** 2.77.  
 6.a  
**Dei notio cognitionis funda-**  
**mentum** 5.41.b  
**Dei ope omnia egent** 5.45.b  
**axiomata de Deo** 7.85.86.6.a  
**anima & Dei in aliquibus si-**  
**militudo** 15.42.b  
**Dei auxilium ante omnia in-**  
**uocandū dicturo** 3.3.1.a  
**de Deo quomō tractādū** 1.11.b  
**Deus vita** 44.b  
**Differentia tria facit** 12.18.2.a  
**differentiarum & concordan-**  
**tiarum diuisio** 2.25.3.a  
**differentiarū & concordan-**  
**tiarum alij fontes** 2.3.a  
**Distinctio alia, demonum ex**  
**operibus eorum** 6.93.7.a  
**Differentiarū distinctio** 12.18.2.a  
**differentiarū & concordan-**  
**tiarum syntagma** 2.27.3.a  
**de Dilectione Dei & proximi**  
 6.82.6.a  
**Diuidendi modi** 19.ca.16.18.  
 & 21.2.a  
**Diuina ob nostrā infirmitatē**  
**non possumus perfecte com-**  
**prehendere sine fide** 1.10.b  
**diuina non esse curiosē inda-**  
**ganda** 1.9.b  
**de Diuinis quatenus disputa-**  
**mus** 1.14.b  
**Disputare de omnibus suauē**  
**& possibile** 2.16.b  
**Distinctio rerū alia à materia**  
**& forma** 5.6.7.11.a  
**Diuisionis axiomata** 16.22.2.a  
**Doctrina dicendi partes tri-**  
**ae** 4.11.2.a  
**Duratio quid** 3.42.4.a  
**durationem referentia** 3.41.  
 & 43.a  
**durationis axiomata** 3.43.4.a  
**durationis diuisio** 3.82.4.a  
 E  
**Ecstasis** 12.84.b  
**Esse in alio quid dicitur vi-**  
**ginti modis** 8.15.16.2.a  
**Eunomius sophista ob verborū**  
**fastiū vrbe pulsus** 2.20.b  
**Ex alio quot modis quid fiat.**  
 17.22.2.a  
**Exemplaria rerum diuersa** 19.  
 23.2.a  
**de Exordio** 3.11.2.a  
 F  
**Facies conscientiae testis** 10  
 72.b  
**de Fine** 7.35.2.a  
**finis varij** 7.36.3.a  
**synopsis eorum quae Finē con-**  
**tinent** 7.36.3.a  
**Forma diuisio** 5.7.1.a  
 G  
**Genus quid** 10.17.2.a  
**Genij boni & mali distin-**  
 ctio

I N D E X.

**Etio** 12.103.104.b  
**Gloria quid** 9.60.4.a  
**gloriae axiom.** 9.61.4.a  
**gloriae distinctio** 9.60.4.a  
**gloriā veram vel inanem re-**  
**ferentia** 9.60.4.a  
**Gradus quibus communiter**  
**perficitur cognitio** 13.106.  
 & seq. b (75.6.a  
**gradus rerū superior, Deus I.**  
**de Gradu cognitionis primo,**  
**quis obiectū habet** 14.110.b  
**gradus primus artis nostrae, a-**  
**nimā sine sordib. esse** 3.22.b  
**gradus secundus artis, confu-**  
**sorum dispositio & coordi-**  
**natio** 3.22.b  
**gradus naturae & perfectio-**  
**nis** 1.76.6.a  
**graduum perfectionis epitome**  
 1.37.6.a  
 H  
**Habitus axiomata** 9.72.5.a  
**Habitus quid & vnde** 9.  
 72.5.a  
**Hierarchia vel ordo Angelo-**  
**rum secundum Hebraeos &**  
**Christianos** 1.88.89.7.a  
**Hominem odit & eius imagi-**  
**nem pardalus** 12.97.b  
**hominis duae substantiae, cor-**  
**poris & anima** 5.36.b  
**hominis praesentia** 5.35. Dei  
**imago, & eius compositio**  
 35.37.b  
**hominis & mundi similitudo**  
 11.80.b  
**homo ad agendum & intelli-**  
**gendum natus** 5.34.b  
**homo creationis vltimum opus**  
 1.7.b (140.b  
**Homo in medio scale rerū** 15.  
**homo omnium rerum epitome**  
 1.7.b  
 I  
**Ignorantia mala** 9.69 b  
**Imaginatio de rebus creatis.**  
 15.123.b  
**imaginatio tamen cum sensu**  
**participat** 15.124.b  
**imaginatio esse de rebus sine sen-**  
**su mente comprehensis** 15.  
 122. & seq. b  
**imaginatio necessaria anima-**  
**libus, positissimum perfectis**  
 15.121.b  
**imaginatio vel phantasia vnde**  
**oriatur** 15.122.b  
**imaginatio quō differat ab in-**  
**tellectu et opinione** 15.124.b  
**imaginatio dēsus nō est** 15.123.b  
**de Incantationib.** 7.94. & 95.  
 7.a  
**Individuum quid** 15.26.2.a  
**individuum quot modis acci-**  
**piatur** 15.28.2.a  
**incautio contra demoniacā In-**  
**somnia** 12.92.93.b  
**Insomnia immitti à Deo reue-**  
**lacione et à diabolo** 91.92.b  
**insomnia vera et falsa** 12.93.b  
**insomniorum ratio quare su-**  
**specta** 12.97.b  
**insomniorū reprobatio à iure**  
**diuino** 12.98.b  
**Instinctus** 5.48.4.a  
**Insufflatio Dei in animā viuē-**  
**tem hominis quae** 5.38.b  
**in Intellectu determinatio ra-**  
**tionis** 2.3.1.a  
 L  
**Legis sacrae distinctio, & vo-**  
**lumina** 4.80.81.6.a  
**Literarum mirabilis inuentio**  
**& vtilitas** 6.58.b  
**Locus multipl.** 6.69.5.a  
**loci dimensiones** 6.69.5.a  
**in Loco quot modis quid pos-**  
 sit

I N D E X.

fit esse 7.69.5.a  
 Lucet tres cognitionis Hebræis  
 15.93.94. & seq. b  
 Luxuria quantum ingenio no-  
 ceat 6.2 pag. 51. 53. 54. b  
**M**agia ad hæreticis inuo-  
 cata 12.97. b  
 magia quibus abutatur 7.94.  
 magia verita 7.94.7.a (95.a  
 magia definitio & distinctio 7.  
 95.7.a (4 a  
 Magnitudinē referentia 2.41.  
 magnitudo quid 2.40.4.a  
 magnitudinis axiomata 2.41.  
 4.a  
 de Maiori, minori, & equali  
 8.36.3.a  
 maioris, equalis, & minoris  
 axiomata 8.37.3.a  
 Malum odibile, & bonum de-  
 siderabile natura 5.43. b  
 Manus organū organorum 15.  
 130. b  
 Materia duplex, prima & se-  
 cunda 17.21.22.2.a  
 materia substantialis & acci-  
 dentalis, & c. 5.7.1.a  
 materia prima & secūda quæ  
 5.7.1.a (5.a  
 Media agēdi et patiēdi 5.68.  
 Media discēdi 12.82. b  
 mediū axiomata 6.35.3.a  
 Synopsis eorum quæ Medium  
 referunt 6.35.3.a  
 Membrorum numerus in ho-  
 mine 5.36. b  
 Memoria 2.3.1.a  
 de Memoria 15. & seq. b  
 memoria nō inest omnibus ani-  
 malibus 15.151. b  
 memoria quare vltima inter  
 gradus cognitionis 15.195.  
 & seq. b

quæ requiruntur ad proban-  
 Memoriam 15.152. b (140.  
 Mens intellectus dicitur 11.  
 de Mente plura 15.139. b  
 mentis & rei in multis simi-  
 ludo 15.141. b  
 Mors duplex hominis 5.46. b  
 mors animæ peccatum 5.45. b  
**N**atura animalia docuit,  
 31. b  
 naturalis hominum et animi-  
 luum cognitio 9.66. b  
 natura rerum & animalium  
 à Deo 5.32. & 33. b  
 Neronis conscientia terrena.  
 lamena 10.70. b  
 Nomina domini nostri IESU  
 CHRISTI 12.77.78.6.a  
 nomine Spiritus S. 2.78.6  
 nomina substantiam rei refer-  
 rentia 5.43. b  
 nominis diductio 2.26.3.a  
 nominū appellatiuorū impositio  
 ex rerū cognitione 5.41. b  
 de præcepto Nōsse seipsum 11.  
 77. & seq. b  
 rationes cur non eadem omni-  
 bus Notitia 6.49. b  
 nudum se cognouit Adam &  
 Eva quare 5.43. b  
 Numerationes Rabinorum ad  
 scientiam 15.144. b  
**O**Enomaus oracula refellit  
 Pythia 12.104. b  
 Omne quod est, vel substantia  
 vel accidens est 4.4.1.a  
 Orationis habendæ partes 4.  
 11.2.a  
 Oratiōtū genera tria 4.12.2.  
 oratoris materia & pfectio, be-  
 ne, nō multum dicere 2.2. b  
 Organa sensuum 2.2.1.a  
 Opinio

I N D E X.

Opinio quid 15.124. b  
 Opinione, non scientiā, esse in  
 omnibus, & dixerint 1.14. b  
**P**artitio, diuisio, enumera-  
 tio, quid 16.20.2.a  
 de Passione 5.67.4.a  
 Passionis acceptiones 5.68.5.a  
 Patiēdi, agēdi media 5.68.5.a  
 Peccatū homini ignorantiam  
 peperit 1.9. b  
 peccatū visioē Dei & scienti-  
 am ademit Adam 5.46. b  
 Personæ interrogantes quo mo-  
 do considerande responsuro  
 3.3. & 4.1.a  
 Persuasio quid 15.124.126. b  
 Perturbatio delinquentiū vn-  
 de causam habeat 10.75. b  
 de Phantasia 2.3.1.a  
 Phantasia vis 15.119. & seq. b  
 de Positione, & eius acceptio-  
 ne 7.70.a  
 positionis axiomata 7.71.5.a  
 positionis distinctio 7.70.a  
 Positorum distinctio 7.70.5.a  
 Potentia quid 3.44.4.a  
 potentia naturalis & acquisi-  
 titia siue habitudo erudien-  
 dorum consideranda 5.27. b  
 potentia præcedit actū 4.24. b  
 potentia diuisio 3.44.4.a  
 potentia axiomata 3.46.4 a  
 potentia quō quis sciat 4.25. b  
 potentia rationalis quid 4.26. b  
 potentiam referentia 3.45. &  
 46.4.a (3.3.1.a  
 Precauenda in disputatione 3.  
 de Præceptis diuinis 6.82.83  
 84.6 a  
 de Præceptis alijs quàm decal-  
 logi 7.85.6.a  
 quæ in Prædicamento nullo  
 sunt 1.62.5.a

Prædictiones per observatio-  
 nem animalium 5.28. b  
 nihil sine Principio 4.30.3.a  
 principij axiomata 4.31.3.a  
 principium quid 4.30.3.a  
 principium referentia 4.26.3.a  
 principiorū distinctio 4.30.3.a  
 Prophetia videns dicitur 5.41. b  
 prophetari non facit beator 5.  
 41 b  
 Prophetia & vaticiniū distinctio  
 12.91. b  
 de Propositionum quantitate,  
 qualitate, vero & falso 3.  
 28.3.a  
 Proprium quid 13.19.2.a  
 proprium quatuor modis dicitur  
 13.19.2.a  
**Q**uestio quid 5.14.2.a  
 questio quid petit fini-  
 tionem 7.13.2.a (2.a  
 questio finita et infinita 4.12.  
 questio an sit, reliquas præce-  
 dit 6.13.2.a  
 questio rerū, factorum, disto-  
 rumq; est 5.12.2.a  
 questionis de quō responsio 17.  
 22.2.a (14.2.a  
 de Questione propter quod 21.  
 de Questione quare 22.14.2.a  
 questioni an sit quomodo sa-  
 tis fiat 6.13.2.a  
 questionum diuersitas unde 5.  
 12.2.a  
 de Questione de quo, vel ex  
 quo 17.22.2.a  
 de Questione quotuplex 16.  
 20.2.a  
 Qualitas quid 11.72.5.a  
 duplex Quando 8.71.5.a  
 axiomata de Quando & tem-  
 pore 8.71.7.2.5.a  
 quando, dicit in tēpore 8.71.5.a

I N D E X.

de Quantitate 2.63.5.a  
 quantitatis axiomata 2.64.5.a  
 quantitatis distinctio 2.63.5.a  
 R  
 Ratio est consultatio 2.3.1.a  
 ratio rationem tollit 1.16.b  
 ratio de omnib. reddeda 1.15.b  
 ratio differre hominem facit a  
 brutis 15.129.b  
 ratio maior minori preponi-  
 tur 15.132.133.b  
 ratio bonum a malo distinguit  
 15.125.b  
 cum Ratione omnia fieri de-  
 bent 15.132.b  
 rationem reddere, propriū ho-  
 minis 22.24.2.a  
 rationes omnium adferri ali-  
 quibus posse, aliquibus nō  
 videtur 19.b  
 rationis duplex vis 15.133.b  
 rationis officia 15.129.b  
 ratiocinationē non admittunt  
 sensibus exposita, manifesta  
 a maioribus tradita 15.  
 149.b & diuina & seq.b  
 ratiocinari quandiu oporteat  
 13.106.b  
 Realis differentia & concor-  
 dantia 2.26.3.a  
 Regula ad insomnia vera dis-  
 tingueda 12.92.93. et seq.b  
 de Relatione, vel ad aliquid 3.  
 64.5.a  
 relationis axiomata 3.65.5.a  
 relationis distinctio 3.65.5.a  
 relationum distinctio 1.25.3.a  
 Respondens, interrogantis &  
 questionis primū mentē  
 teneat 3.3.1.a  
 Revelat Deus alijs modis quā  
 p insomnia, et quib. 12.99.b  
 revelationes & per somnia fie-  
 ri 12.97.98.b  
 S  
 Sacramenta 8.86.87.6.a  
 Scala cognitionis 15.138.b  
 Sceleris sibi conscij semper in-  
 ment 10.74.b  
 quæ impediunt ne omnes eodem  
 modo & eadem Sciant 6.  
 49.50.b  
 Scientia non est recordatio q̄  
 te alterius actæ. etc. 55.56.b  
 scientia & philosophia inani-  
 in loquacitate garrula 2.  
 19.b  
 scientia nobilitat 9.65.b  
 scientia re florib. et magistra h.  
 quantū necessaria 11.81.b  
 scientia nō est in sensibus exte-  
 rioribus cōstituteda 14.111.b  
 scientia in hōmine alia insita,  
 alia aduentitia 8.56.b  
 scientiæ utilitas 8.63.b  
 scientiarum diuisio 5.47.a  
 scientiarū genus vntū, vs alia.  
 rum rerum esse 2.17.b  
 Scire est per causas cognoscere  
 10.b  
 scire omnes desiderant 8.61.  
 62.b  
 sciri quicquam non posse qui  
 affirmauerint 63.b  
 scis Deus omnia solus 1.12.b  
 potentia alia Secundū, alia  
 præter naturam 4.25.b  
 de questione Secundū quid  
 19.23.2.a  
 Sensus interior 2.2.1.a  
 sensus ab intellectu multū  
 differt 15.41.b  
 differentia inter Sensem et in-  
 tellectum 14.114.b  
 sensus cōmunis sensuum exte-  
 riorum receptaculum com-  
 mune 14.112.b  
 sensus num fallaces in iudicio  
 sint,

I N D E X.

sint, longa & pulchra di-  
 sputatio 94.114. & seq.b  
 decē Sephiroz, quibus Hebræi  
 ad intellectum perueniunt  
 15.143.b  
 Similitudo in mēte, Dei & ho-  
 minis 5.42.b  
 in Somno, mortis similitudo 12.  
 89.90.b  
 Substantiæ axiomata 4.6.1.a  
 in Somno quies corporis, ideo  
 anima liberior 12.89.b  
 Speciei axioma 11.18.2.a  
 speciei quid 11.18.2.a  
 speciei nominis acceptiones 11.  
 18.2.a  
 Speculi percurrendi methodus  
 2.11.2.a  
 speculi huius diuisio 1.18.2.a  
 speculum artis huius 1.8.2.a  
 Spiritus Dei quod bene loqua-  
 mur causa 5.39.40.b  
 Substantia rerum soli Deo si-  
 cuti est cognita 14.110.b  
 substantia quid 4.4.1.a  
 substantiæ diuisio 4.4.1.a  
 Susarion omnia sciens 7.42.b  
 de Symbolo fidei 5. & 6.a  
 T  
 Tanti voluptas 6.54.b  
 Tempus ex quo 8.70.5.a  
 temporum diuisio 8.81.82.5.a  
 Theologia quid 7.79.6.a  
 Theologia in quibus cōinea-  
 tur 4.80.6.a  
 Theologiæ diuisio 4.80.6.a  
 Theologiæ basis, Deus 4.80.  
 6.a  
 Tres proprietates animæ quæ  
 9.66.b  
 V  
 Vter repēdit facti 5.42.b  
 axiomata de l'bi 6.41.5.a  
 Veritas quid 8.58.4.a  
 veritatem referentia 8.58.4.a  
 ad Veritatem assequendā ne-  
 cessaria 8.59.4.a  
 veritatis diuisio 8.58.4.a  
 veritatis axiomata 8.59.4.a  
 Virtutē quæ referant 7.57.4.a  
 virtus quid 7.56.4.a  
 virtutis axiomata 7.57.4.a  
 virtutum diuisio 7.56.4.a  
 Visum diuisio 1.11.1.a  
 Visus & aliorum sensuum vnde  
 deceptio 14.118. & seq.b  
 Vita hominis duplex 5.45.b  
 vita multiplex 4.5.11.1.a  
 vita satis longa ad artes discen-  
 das si eam illis nō vanis de-  
 mus 3.22.b  
 Z  
 Z Euclidis et Parrhasii in pi-  
 ctura deceptiones 15.12.6

F I N I S.